TAŞLAŞAN DÜNYA

TADEUSZ BOROWSKI

TAŞLAŞAN DÜNYA

TADEUSZ BOROWSKI

Aylak Adam / Anlatı
Kitabın Özgün Adı: *Kamienny świat*
©1948 Malgorzata Borowska
©2016 Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık

Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Agencja Literacka Ekstensa'dan satın alınmıştır.

Bu yapıtın çeviri yayım hakkı Zeyyat Selimoğlu'nun temsilcisi telif hakları ONK Ajans Ltd. Şti.'den alınmıştır.

ISBN: 978-605-9691-49-9
Sertifika No: 27938

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Ekim 2016

Yayın Yönetmeni: Kaya Tokmakçıoğlu
Yayına Hazırlayan: Peren Demirel
Kapak Tasarım: Melike Oran
Dizgi ve Mizanpaj: Ulaş Kantemir

Baskı: Arı Matbaası
Matbaa Sertifika No: 31900

Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık
Merkez Malı. Kesir Sok. Çakmak Apt. No: 5/4 Çekmeköy/İstanbul
Tel: (0216) 640 1979 / (0542) 586 7961

bilgi@aylakadamyayinlari.com
aylakadamyayinlari.com
facebook.com/aylakadamyayinlari
twitter.com/aylakadamyayin

TAŞLAŞAN DÜNYA

TADEUSZ BOROWSKI

anlatı

çeviren
zeyyat selimoğlu

AYLAK ADAM

TADEUSZ BOROWSKI
(1922-1951)

Polonyalı şair, öykü yazarı ve gazeteci. SSCB'ye bağlı Ukrayna'nın Zhytomir komününde dünyaya gelen Borowski, Nazi işgali altındaki Polonya'da liseyi bitirdi ve Varşova Üniversitesi'nde Leh Dili ve Edebiyatı eğitimine başladı. Naziler tarafından 1943'te önce Auschwitz'teki, ardından Dachau'daki toplama kampına gönderildi. Kızılordu'nun bu bölgeleri kurtarmasıyla özgürlüğe kavuştu. Henüz 29 yaşında sobadan gaz solumak suretiyle yaşamına son verdi. Soykırım anılarını merkeze alan yapıtı Polonya edebiyatının klasikleri arasında yer alan Borowski, Orta Avrupa toplumunun bunalım içindeki portresini detaylı bir biçimde resmeder. Dilinin sadeliği ve yapıtının içeriğinin sertliğinden ötürü soykırım edebiyatının dünya çapındaki ustalarından biri olarak nitelendirilmektedir.

Evet, edebiyata tanınmış çok eski bir çareye başvurabilir, gerçeği söylüyorum görünümü içinde yalan da söyleyebilirdim, ne var ki buna yetecek düş gücünden yoksunum.

(Borowski, "FAŞİSTLER")

POLONYA BASKISININ ÖNSÖZÜ'NDEN

İntihar ettiğinde henüz yirmi dokuz yaşına basmamıştı. Dramatik ve güç bir hayat yaşadı. Nazi işgali ile Auschwitz Ölüm Kampı'nı ilk gençlik yıllarında tattı. Bu güç hayatı, çok genç yaşta ve çok acı çekerek yaşamak zorunda kalan bir kuşaktandı.

Doğuştan aydındı, ama buna karşın, ruhsal karmaşıklıklardan kurtulabilmiş değildi. İnsan yazgısının karanlık karmaşasını onunki kadar keskin bir görüşle sezinleyebilmiş çağdaşları, parmakla gösterilecek kadar azdır. Toplama kampı yaşantısını yansıtmakta onun sanat yeteneğine hiç kimse ulaşamamıştır, denebilir. En iyi öykülerini yazdığında henüz yirmi yaşına bile basmamıştı: "İncil Okuyan Çocuk", "Öyle Bir Gün", "Bizim Orada, Auschwitz'te", "Bayanlar Baylar, Buyurun Gaz Odasına!"

Sıska, orta boylu, kara ve her zaman karmakarışık saçları, canlı, zeki gözleri ile aydın bir insan, tartışmalarında saldırgan, hemen hemen küstahtı. Meslektaşları ile ilişkilerinde kaprisli, aynı zamanda hem şüpheci hem de candandı. Duygularını saklamaya eğilimliydi. Kimi zaman, anlatılması güç bir

yabancılık gösterir, bir de bakardın, rahat ve neşeli bir dost olurdu. Geniş kapsamlı bir bilgi, deneyim, ün, büyüklük, bir fikre dayanan derin inançla ilgili yaşantıya susuzluk çekenlerin o sonsuz huzursuzluğu içindeydi. Ne var ki, sayısız soru taşıyan hayatın girdi çıktısını çok iyi bilir, boşuna çekilen eziyetin ne olduğunu bilirdi.

Bütün varı yoğu kalemiydi. Amacı, onunla hizmet etmekti. Hayat ve ölümün sınırını, bütün eyleminde hangi kuvvetten yararlandıysa, yine aynı kuvvetle aştı. Borowski, 3 Temmuz 1951'de öldü.

Jerzy Andrzejewski

MARIA'DAN AYRILIŞ

1

Bir masa, bir telefon, bir bölük kitap. Onların ardında da bir pencere ile bir kapı. Kapının iki karanlık, camdan gözü var. Ardındaki kara gece gibi ışıksız. Çepeçevre gökyüzü. Pencereye yapışmış gibi duran yüklü, şişkin bulutlar. Rüzgâr onları kirli pencere camından silip götürecek sanki. Hep kuzeye doğru, hep kuzeye, yanıp yıkılmış evin duvarları üzerinden ötelere doğru.

Yanıp yıkılmış ev yolun öbür yakasında, bahçe kapısına karşı, kapkara duruyor. Evi çepeçevre bir tel örgü koruyor. Tel örgünün yukarı bitiminde gümüşsü bir dikenli tel ışıldıyor. Sokak fenerinin titreyen, dalgalanan ışığı, dinginleşen sesler gibi inceden ve uzaklaşan mor çizgiler çiziyor. Evin önünde, sağda, bir ağaç göğe doğru uzanmış. Ağacın çıplak kolları bulutlara sarılmak istiyor sanki. Ağacın öyle hiç hareketsiz durması, bir garip. Yalnız, zaman zaman gelip geçen bir lokomotifin süt beyazı dumanları, ağacı sarıp sarmalıyor. Ağzına kadar yüklü marşandiz trenleri takırdayarak geçiyorlar. Ötelere, cepheye doğru.

Maria başını kitaptan kaldırdı. Alnındaki saydam gölge, gözlerini koyulaştırmış, incecik bir tül

gibi yanaklarına yapışmış. Masanın üzerinde, boş şişeler, tabaklar ve salata artıkları arasında, koyu kırmızı, göbekli bardakların arasında, küçük, mantar biçiminde bir masa lambası yanıyor. Maria elleriyle masa lambasını kapatıyor.

Odadaki eşyanın şeklini yansıtan aydın ışık, tavandan aşağı yoğun bir sis tabakası gibi sarkmış mavi duman içinde boğuluyor. Aynı ışık, bardakların dar, incecik kenarlarında kırılıyor, rüzgârda salınan altın sarısı yapraklar gibi ışıyor. Bütün ışık, Maria'nın sevecenlikle kapanmış ellerine dolmuş sanki; Maria'nın elleri, paha biçilmez bir mahfaza gibi ışık veriyor. Yalnız, koyu renkli çizgilerin bu ışıklı eli parçalara böldüğü parmaklarının arasında, kanın zonkladığı şöyle böyle fark ediliyor. Küçücük oda sıcak, güvenilir bir loşluğa gömülmüş. Hani, küçülmüş küçülmüş de bir midyeye dönüşmüş sanki.

"Görüyor musun," diye fısıldıyor Maria, "ışık ile gölge arasında sınır yok. Gölge, yükselen sular gibi. Önce ayaklarımıza değiyor, gitgide yükseliyor sonra, yükseliyor, yükseliyor, sonunda dünyadan hiçbir şey kalmıyor geriye. Yalnız sen ve ben kalıyoruz."

Maria'nın dudaklarına, ağzının iki kenarındaki gizli, küçücük çizgilere doğru eğiliyorum.

"Senin fikirlerin hep yeniden tomurcuklanan bir fidanı anımsatıyor bana," diyorum yarı şaka yarı ciddi. Kafamı hâlâ zonklatmakta olan itici sarhoşluktan kurtulmak için, başımı sallıyorum sertçe.

Maria hafiften ağzını aralıyor. Dişlerinin arasında koyu renkli dilinin tepesi ışıldıyor ıslak ıslak.

Gülümsüyor, elleri daha bir sıkı kavrıyor lambanın ışıklı gövdesini. Gözlerinin derinlerindeki ışık sönüyor.

"Fidanlar... Şiir... Benim anladığım şeyler değil. Bir şekli nasıl duyamaz, bir sese nasıl dokunamazsam, şiirden de o kadar az anlarım."

Kendini geriye veriyor, küçük koltuğa yaslanıyor. Daracık, kırmızı kazağı daha bir yanar kızıla bürünüyor sanki. Işığın kırıldığı kıvrımlar arasından küçücük alevler dilini çıkarıyor gibi.

"Ama bir insanı gerçek olarak yansıtan, ancak şiirdir. Gerçek bir insanı demek istiyorum." Parmaklarımın ucuyla bir bardağı tıngırdatıyorum. Gerçek dışı, sonsuza dek uzanan incecik bir ses duyuluyor.

"Ne bileyim işte Maria," diyorum omuz silkip. "Sanırım şiir, belki de din! Bunda ölçü, insandan insana ne kadar sevgi aşılayabildiklerinde bana kalırsa. Sanırım en nesnel yargı budur."

"Sevgi. Elbette, sevgi," diyor Maria, gözleri kısılıyor.

Dışarıda, pencerenin ardında, yanık evin ardında tramvaylar tıkırdayarak geçiyor. Zaman zaman kısa, mor bir şimşek yansıyor göğe. Caddenin üzerine bir anlığına solgun bir ışık dökülüyor, evi, kapıyı aydınlatıyor ve hemen ardından, karanlıkta sessiz sedasız sönüp gidiyor. Bir saniyecik bile sürmüyor bu görünüm. Sonra, titreşimler içindeki rayların incecik, tiz perdeden sesleri de kesiliyor.

Kapının ardında, bitişik odada, pikap yeniden çalmaya koyuluyor. Dans eden ayakların çıkardığı sürtüşmeli sesler arasında cırlak müzik sesi boğulu-

yor neredeyse. Zaman zaman, bir kızın kıkırdadığı duyuluyor.

"Görüyor musun Maria? Bizimkinden çok başka bir dünya daha var," diyorum gülerek, ayağa kalkıyorum. "Ee işte, bu işler böyle. Kendi düşüncelerimizi anlayabildiğimiz gibi tüm dünyayı da anlayabilseydik, bir pencereyi, şu karşıdaki kapıyı, karşı kapının üzerindeki bulutları görebildiğimiz gibi tüm dünyayı da görebilseydik, her şeyi aynı anda ve pırıl pırıl görebilseydik..."

Maria'nın oturduğu küçük koltuğun yanından dolaşıp ayakta duruyorum. Hemen yanı başımda bir çuval patatesin durduğu çini soba ile Maria'nın arasındayım. Bu çini sobayı daha güzün satın almıştık kış için. "... o zaman sevgi tek geçerli ölçü olmaktan çıkar, aynı zamanda her şeyin de nedeni olurdu. Sonsuza dek sürecek bir araştırmanın yollarında yürümeye hüküm giymişiz. Bizlere yardımcı olacak şey, sadece kendi şaşırtıcı deneylerimiz, düş kırıklığına uğratan, kendi serüvenlerimiz. Hiç de elverişli olmayan bir ölçü!"

Bitişik odanın kapısı açılıyor. Thomas sallanarak içeriye giriyor. Karısının omzuna yaslanmış. Karısının şişkin karnı, tüm dostların sürekli ilgi göstermelerinden ötürü hanidir sevinçli. Thomas masaya doğru sendeliyor, masanın kenarına sarılıyor, masanın üzerine doğru eğiliyor sallanarak. Etli ensesinde kıpırtılar.

"Konuklarına hiç aldırdığın yok," diyor hafif yollu çıkışarak. "İçecek hiçbir şey kalmamış."

Masanın üzerindeki bardakları teker teker yokluyor. Bakıyor hepsi boş, kapıya doğru sendeliyor

güvensiz. Karısı yürümesine yardım ediyor. Thomas, bomboş, dalgın gözlerle karısına bakıyor bir resme bakar gibi. Eh, öteden beri bilindiği üzere, bu onun meslekten gelme bakışıdır. Çünkü Thomas, sahte Corot, Noakowski ve Pankieviç tabloları ile iş yapar. Ayrıca yazardır da. Her on dört günde bir sendika bülteni yayınlar, kendini radikal solcu sayar. Evden çıktıklarında, buz kesmiş karlar ayaklarının altında çıtırdıyordu. Buzlaşmış bir buharın yoğun, bembeyaz dumanları odaya doldu, yerlere indi, yeni kesilmiş pamuk topaklarını andırdı.

Bitişik odanın kapısı hâlâ açık. Birkaç çift bürodan içeri süzülüyor, dalgın dalgın masayı dolanıyor, çini soba ile patates çuvalının arasından geçip, pencerenin altındaki su birikintisinin yanından dikkatle geçiyorlar kayarcasına. Neden sonra bitişik odada kayboluyorlar yine. Yeni temizlenmiş kırmızı döşemenin üzerinde koyu renkli birkaç ayak izi kalıyor.

Masanın ardındaki Maria doğruluyor, içgüdüsel bir hareketle saçlarını arkaya atıyor:

"Artık gitsem, Tadek. Şef biraz erken başlayacak işe."

"En azından bir saat vaktin var canım..." diyerek alıkoymayı deniyorum Maria'yı.

Üzerindeki daire resminin bir kenarı görülen yarı dürülmüş bir afiş ile anahtar deliğinden kübik bir yatak odasının bir köşesine bakılan karakalem bir resmin arasında, Nuh nebiden kalma yuvarlak bir saat tik tak edip duruyor. Saat upuzun iplere asılı, tenekemsi kadranı paslı ve eğri büğrü.

"Shakespeare'i yanıma alacağım. Hamlet! Salı akşamına, bizim gizli derse kadar bitirebilir miyim bakayım. Belki bugün bitiririm bakarsın."

Maria bitişik odaya geçip kitaplığın önüne çömeliyor. Kitaplık, iyi rendelenmemiş, kaba saba tahtalardan yapılmış; kitapların ağırlığı altında bel vermiş. Havadaki mavi-beyaz dumanlara, içki, ısınmış vücutlardan yayılan ter ve rutubetli, çürümeye yüz tutmuş duvarların küf kokusu sinmiş. Mavi dumanın arasından birkaç renkli leke ışıldıyor. Deniz diplerindeki medusalar ile pırıl pırıl mercanları andırıyor duvarlarda asılı duran bu afişler.

Geceden incecik bir perdeyle ayrılmış pencerenin dibinde, çenesinin altında kemanıyla kederli, gençten bir adam duruyor. Tren soyguncusu bir kadından korkunç bir paraya satın aldığımız kırmızımsı, incecik perdelere umutsuzca sığınmış bir adam. Kendini öteden beri iktidarsız bellemiş olan bu genç kemancı, iki saattir ciyak ciyak bağırıp duran pikabı alt etmeye çalışıyor kemanıyla. İki saattir hep aynı havayı tekrarlamakta: Pazarları hep böyle, tertemiz yıkanmış, sırtında en güzel elbisesi, ufuklardaki bir notayı izliyormuşçasına, düşsel gözler ve melankolik bakışlarla burada olur.

Perdelerin geldiği yerden gelmiş, ama biraz daha pahalıya patlamış masa örtüsünün üzerinde, kıpkırmızı çiçekler. Bardakların, kitapların, ekmek artıklarının arasında Apolonius'un çıplak ayakları yer almış. Sandalyesine yaslanmış olan Apolonius, bir ileri bir geri sallanıp duruyor rahat hareketlerle. Tahta kısımları tahtakurularına karşı beyaza boyanmış divana gözlerini dikmiş, bakıyor. Kafaları tütsülü birkaç kişi yerlere uzanmışlar. Apolonius nutuk çekiyor onlara.

"Sorarım size: İsa iyi bir asker olabilir miydi? Hayır! Asla olamazdı! Olsa olsa bir asker kaçağı ola-

bilirdi ancak. Hiç değilse ilk Hıristiyanlar orduyu bırakıp kaçarlardı garanti. Kötülüğe karşı gelmek istemeyecekleri için..."

"Ben karşı koyarım kötülüğe," diye homurdanıyor Peter. İki bayanın arasına uzanmış, bayanların saçlarıyla oynuyor.

"Çek şu ayağını masadan. Ya da yıka hiç olmazsa!"

"Yıkasana ayaklarını, Polek!" diyor kızlardan biri. Kızın kalın, dolgun bacakları, kırmızı, etli dudakları var.

"Size böylesi yaraşır! Hiç üzerinde durmuyorum! Dinleyin! Vandalların bir kolu vardı, korkak mı korkak heriflerdi. Boyuna yenik düşer dururlardı hep. Şimdi tam bilemeyeceğim, Danimarka'dan mı Macaristan'dan mı, işte bir yerden kovulmuşlardı. Her neyse işte, önemli olan, ta İspanya'ya kadar sürülmüş olmaları. Oradan koca yelkenlilere binip, Afrika'ya yelken açtılar, az gittiler uz gittiler, Kartaca önlerine ulaştılar. Tam da o sıralarda ermiş Augustin piskoposu orada."

"Ve ermiş Augustin eşeğine atladığı gibi, gitti, dine davet etti Vandalları..." diyor sobanın yanında piposunu içen bir genç. Gencin pespembe yanakları, her duman verişte şişiyor, olgun incecik tüylü şeftalileri andırıyor. Gözlerinin altında koyu renkli, büyük halkalar. Bu genç, meslekten piyanist. Bir süredir de tutkulu bir piyanist kızla yaşıyor. Kızın baştan çıkaran bir hali, tutkulu, ateşli gözleri var.

Bu genci yazın yanar mumlar, kokular saçan çiçekler ve bir kova dolusu kutsal suyla vaftiz etmiştik. O âna değin mezhepsizdi. Vaftizden sonra

topumuz sokakta bir baskınla karşılaşmış, kıl payı kurtulmuştuk baskından. İki gencin düğünü çok daha sonra gerçekleşebilmişti. Ancak kışın evlendirebilmiştik onları. Her ikisinin ana babası da zar zor razı olmuşlardı bu uygunsuz evliliğe. Ama eninde sonunda pes etmiş, iki müzikçiye, yatmaları için bir yatak, prova için de bir piyano vermekten başka çare bulamamışlardı. Genç çiftin arkadaşlarını düğüne davet etmekten kaçındıkları için de, arkadaşları düğünü kendi girişimleriyle kutlamaya karar vermişlerdi. Gelin, sandalyesinde dimdik, soluk mavi elbisesi gibi kaskatı oturuyordu. Baston yutmuş gibiydi. Gözlerinden uyku akıyordu, çok yorgun ve çok da sarhoştu.

"Sizin burası çok güzel, biliyor musunuz, hem de ne güzel bir bilseniz." Ufak tefek, zarif bir Yahudi kızı, Maria'nın yanma çömelip kollarını Maria'nın omuzuna doluyor. Dün gettodan kaçmış. Nerede yatıp uyuyacağını bilemediği için de doğru bize gelmiş.

"Düşler içindeyim sanki... Aradan öyle zaman geçti ki, diş fırçasının şekli şemailini bile unuttum... Alışılır şey değil... Ama yeniden çekip gitmek zorunda kalacağımı düşününce öyle bir korkuya kapılıyorum ki..."

Maria hiç konuşmaksızın, küçük, kuş kafasını andıran başını okşuyor kızın. Koyu renkli, dümdüz taranmış saçları pırıl pırıl. "Siz şarkıcıydınız, değil mi?" diye soruyorum. "Peki istediğiniz her şeye sahip değil miydiniz?"

Hayretle yüzüme bakıyor. Sarı giysisinin üzerinde kocaman krizantemler ışıl ışıl. Açık saçık giysisinden daracık, krem rengi bir dantela görünüyor.

Hem de bir baştan çıkarıyor ki insanı. İki göğsünün arasındaki ağır, okkalı haç, uzun bir zincire takılı.

"Her şeye mi? Elbette sahiptim her şeye." Kocaman gözleri ıslak ıslak parlıyor. Hani çocuk doğurmak için yaratılmış kadınlar vardır; geniş, davetkâr kalçaları işte tam da o kadınlarınki gibi...

"Beni anlamaya çalışın... Elbette sahiptim her şeye. Almanlar sanatçı bir kadına çok da başka davranırlar üstelik..."

Birdenbire susup gözlerini kitaplara dikiyor. Platon, Aquina'lı Thomas, Montaigne... Uzun, koyu kırmızı cilalı tırnağı, kitapların eskimiş sırtlarından kayarak geçiyor. Bu kitaplar ya sahaflardan satın alınmış, ya da antikacılardan çalınmıştır bir bölümüyle.

"Benim bütün gördüklerimi siz de görmeliydiniz..."

"Augustin tam altmış üç kitap yazmıştır," diye vaaz veriyor Apolonius, iyi saatlere uğramışların öfkesi içinde. "Altmış üç kitap! Ve Vandallar Kartaca önlerine geldiklerinde, Augustin düzeltileri okumaktaydı. Ölüm tam o sırada gelip buldu onu."

"Vandallardan hiçbir şey kalmadı geriye, Augustin bugün bile okunuyor. Yani: Savaşlar gelir geçer, yazın kalır. Benim sayfa süsleyen resimlerim de ölümsüzdür."

Tavana yakın uzun ipler gerilmiş, daracık bir şiir kitabının cilt kapakları kurusun diye ipe asılmış. Islak matbaa boyası kokusu var. Işık, kırmızı, kara lekeler arasında yolunu şaşırmış gibi. Kâğıt, kuru yapraklar gibi hışırdıyor.

Küçük Yahudi kız, odada boylu boyunca yürüyüp yeni bir plak koyuyor.

"Ari ırkından olanlar için de bir getto açılacak sanırım." Maria'ya yandan bakıyor şöyle. "Allah vere de oradan da kaçanlar olmasa..." Dalgalanır gibi yürürken, Peter kollarını açıp tutuyor onu.

"Küçük adamakıllı sinirli," diyor Maria hafif bir sesle, "Bütün ailesi duvarların ardında kalmış."

Pikabın iğnesi takılıyor. Melodi yok oluyor birdenbire, o itici, tekdüze cızırtı sona ermek bilmiyor.

Thomas kapıda görünüyor, yüzü kızarmış. Arkasında duran karısı elini artık enikonu şişmiş olan karnından geçirip entarisini düzeltiyor.

"At burnuyla itiyor, bulutun kapkalın örtüsünü..." diye okuyan Thomas, pencereyi gösteriyor.

"İşte bir at! İşte, işte! Bir at." Sesi boru gibi ötüyor.

Kapının üzerindeki ışık, karların üzerine altından bir aydınlık yansıtıyor. Sanki biri tutup gri bir masanın üzerine pırıl pırıl beyaz bir tabak koymuş. Daire biçimindeki ışıklı yerin dışında, gölgede, kar mavi-gri bir renkle parıldıyor. Sanki gökyüzü toprağa yansımış. Daracık yol ancak bahçe kapısının orada, sokak fenerinin yandığı yerde, aydınlanmış. Kapı ile giriş yolunun arasında imanına kadar yüklenmiş bir araba duruyor. Dağ gibi kocaman ve hareketsiz bir araba. Araba tekerleklerinin altında kırmızı bir fener sallanıyor. Gidip gelen ışık, atın karnı ile bacaklarını aydınlatıyor. Hayvan da daha bir iri ve battal görünüyor aslından. Sağrılarını kaim buhar bulutları çevrelemiş. Yorgun, bitkin bir hali var atın, başı önüne sarkmış. Arabacı arabanın yanında, sabırla bekliyor. Soğuğa, dona pek aldırdığı

yok. Yalnız elleri üşüyor olmalı. Ellerini birbirine vuruyor aralıksız.

Thomas ile birlikte kapının ağır kanatlarını açıyoruz. Arabacı hiç telaş etmeksizin dizginlere el atıyor, dehleyip dilini şakırdatıyor. At şöyle bir silkinip başını kaldırıyor, koşuma giriyor. Ama arabayı kıpırdatabilirsen kıpırdat bakalım yerinden. Ön tekerlekler taşların arasında sıkışmış kalmış.

"Hayvanı başından tutup gerilet bakalım," diyorum uzmanca bir tavırla. "Ben de bir tahta koyuvereyim tekerleklerin altına."

"İyi öyleyse..." diyen arabacı, abanmaya duruyor.

Bitişik binanın önünde nöbet tutan mavi kaputlu bir jandarma yavaş yavaş yaklaşıyor. Bu bitişik yapı okuldu eskiden ama o günler geçmiş artık. Şimdi bütün yapı, çatı katına değin "gönüllüler" ile dolu. Reich'a çalışmaya gidecek gönüllüler bunlar, yola çıkmayı bekliyorlar burada. Jandarma, sokak fenerinin ışığı altına doğru ilerliyor. Ağır, nalçalı çizmeleri boğuk bir ses çıkarıyor taşların üzerinde. Göğsüne küçük bir el feneri iliştirmiş. Fenerin ışığını yakıp işimizi kolaylaştırmak istiyor.

"Çok yüklemişsiniz," diyor jandarma. Çelik miğferinin altındaki gözleri kurt gözleri gibi kıvılcımlanıyor miğferin gölgesinde. Birbirimizi tanıyoruz. Her sabah bizim büronun oraya gelip nöbeti devreder, gece olağanüstü bir şey olmadığı tekmilini verir.

At burnundan soluyup geriye abanıyor arka ayaklarıyla, yüklü arabayı eğri büğrü taşların üzerinden geriletiyor. Tahtaları tekerleklerin altına koyuyorum. Arabacı yeniden şaklatıyor dilini. Tepele-

me valizler, sandıklar, somyalar, sepetler, denkler ve öteberiyle dolu araba, alüminyum tencere ve kapların teneke takırtıları arasında avluya giriyor.

El fenerini söndüren jandarma, palaskasının kayışını düzeltiyor, ölçülü adımlarla okul yönünde uzaklaşıyor. Her zamanki gibi, okulun yanından geçip hemen hemen yeni baştan yapılmış olan küçük kiliseye doğru ilerliyor. Eylül ayı sıralarında bir bölümü yanmış olan kiliseyi yeniden ve bir an önce kalkındırmak için dişimizi tırnağımıza takmıştık. Jandarma yürümeyi sürdürüp işsizler kampının yanı yıkık duvarının yanından geçiyor. Bu kamptan, toptan ve perakende, satın alınamayacak şey yok. İç çamaşırları, battaniyeler, kumaş, konserve, çorap, porselen eşya, perde, masa örtüsü, el havlusu... Hemen kampın dibinden geçerek cepheye giden marşandiz trenlerinden çalınabilecek ne varsa işte! Çalınmamış eşyaya gelince, o da garanti, hastane treninde görevli tren memurlarından alınmadır. Onlar cepheden yalnız yaralıları getirmekle kalmayıp saatler, mobilyalar, çamaşır ve makineler de getirirler.

Son bir kırbaç darbesi saklıyor, arabacı atı yularlarından tutup geriye itiyor, odun deposunun damı altına sokuyor. Hayvan tıknefes ve sağrıları ter içinde, buharlar tüttürüyor. Koşumdan çıkarıldıktan sonra da bir an olduğu yerde kalıyor hayvan. Tek bir adım bile atmaya hali kalmamış sanki. Ancak yüksek perdeden sert bir sesin uyarısıyla tulumbanın oraya ilerleyip burnunu su kovasına sokuyor, ilk kovayı bir içişte bitiriyor. İkincisini de şöyle bir yokladıktan sonra ağır, sürüklenen adımlarla tavladan içeri giriyor.

"Bu sefer esaslı mal getirdin doğrusu Olek," deyip arabadaki yüke bakıyorum.

"Ne yaparsın, topunu alayım istedi kadın," diyerek başını sallıyor arabacı. "Şuraya baksanıza, mutfak sehpasını bile yükledim, sonra banyodaki tahtaları da. Yabani kedi gibi dikkat kesilmişti kadın ha..."

"Böyle güpegündüz, korkmadı mı?"

"Yok canım! Damadı izin koparmış daha önceden. İşteki arkadaşlarından," diye açıklıyor Olek. Sıska, kemikli suratı soğuktan mavimsi bir renge bürünmüş. Başını kaşımak için kasketini çıkarınca, kireç tozundan kirlenmiş saçları alnına düşüyor.

"Peki kızı?"

"Kocasının yanında kaldı. Cadaloz karıyla iyi bir atıştılar. Ama oğlan dayattı karısı bir gün daha beklesin diye."

Olek, kireç yanıklarıyla dolu ellerine tükürüyor.

"Neyse işte, biz işimize bakalım!"

Arabaya tırmanıp yükü tutan ipleri gevşetiyor. Sonra, biri öbürünün ardından sandalyeleri uzatıyor bize. Sandalyelerden sonra vazolar, birkaç yastık, çamaşır dolu sepetler, modası geçmiş sandıklar, kitaplar...

Thomas ile ben eşyayı teslim alıp karanlık, küf kokulu depoya taşıyoruz. Bütün yük buraya, çimento torbalarının, kara mukavva dizilerinin ve diğer inşaat malzemesinin yanına istif ediliyor. Depoda zift ve sönmemiş kireç kokusu var. İncecik tozlar havalanıp genzimizi yakarak burnumuza doluyor. Thomas şöyle bir soluyup hava almaya çalışıyor.

Öteden beri zayıf olan kalbinden zorlanıyor herhalde.

"Söylesenize bakayım," diyor arabacı arabanın yükü boşaldıktan sonra, "şef o kızı neden almış buraya?"

"Şefe insanlığı öğretmiş de ondan. Şimdi şükran borcunu ödüyor şef."

"Şükran borcunu ödemek güzel şeydir," diyor Thomas. Derin, uzun soluklar alarak içine çekiyor o buz gibi, tertemiz havayı. Eğiliyor, yerden bir avuç kar alıp ellerini ovuyor karla. Ellerinin artık temizlendiğine inanınca pantolonunun kenarında silip kurutuyor ellerini.

"Vay anam vay, yorucu gündü bugün doğrusu," diyerek içini çeken arabacı, düzlükten aşağı iniyor yavaş yavaş. Kireç, zift ve kirden bir tabakayla kaplanmış olan kalın kürk paltosu daha hızlı yürümesini engelliyor. Şöyle arabaya yaslanıp alnını siliyor soluyarak.

"Ah Bay Tadek ah, neler gördüm orada bilseniz! İnanılır gibi değil! O çocuklar — o kadınlar — hani, Yahudi de olsalar — bir bilseniz..."

"Peki ama her şey yolunda gitmedi mi yani?"

"Yoo, her şey yolundaydı. Yalnız şu mühendis gördü bizi gelirken. Bir halt karıştırır mı dersiniz?"

"Yok canım!" diyorum önemsemeyerek. "O ilişmez bize. Bütün bu herifler hoşlanıyor bizden aslında. Şef böyle bir işe kalkıştı mı, susmak zorundadırlar. Öyle değil mi ya? Sabah erkenden yola koyulursun. Kireç işi. Karaborsa. Saat yediye doğru dönersin yine."

"Güzel! Öyle ya, işin böylesini zamanında bitirmek gerekir. Şimdi şu ata bir bakayım."

Ağır, sürüyen adımlarla tavladan içeri giriyor Olek. Büro kapısının önünden geçerken kasketini havalandırıyor.

Maria orada. Altın sarısı ışık, Maria'nın başını bir ermiş başı gibi çepeçevre çevirmiş. Karanlık gece yumuşacık kollarıyla kucaklamış Maria'yı. Ellerindeki yüzükler yıldızlar gibi parıldıyor. Dışarıya çıkınca kapıyı kapatmış arkasından. Öyle sessiz sedasız, gölge gibi duruyor orada. İnsanlardan ve müzikten uzakta, gözleri özlemle karanlığa dikilmiş.

"Yarın sabah gidebilecek miyiz?"

Kolundan tutup gıcırdayan karların üzerinden yürütüyorum onu. Çiğnenmiş yol, bahçe kapısının orada son buluyor.

"Öğleye kadar bekleyebilir misin? Sonra birlikte gideriz."

Açık duran bahçe kapısının orada duruyoruz. Ağzına kadar dolu okulunu bekleyen mavi kaputlu jandarma, ıssız kalmış sokakta ağır ağır yürüyor. Yalnız sokak fenerinin bulanık, titrek ışığı izliyor jandarmanın boğuk sesli adımlarını. Sokağın çok yukarısında, fenerin ışığı üzerinde, dimdik yükselen çatının üzerinde, rüzgâr uğulduyor. Ve daha yukarıda, rüzgârın da bulutların da üzerinde, gökyüzü derin ve karanlık; aydın, derin sular gibi kıpırtısız. Zaman zaman ayın bir kenarı görünüveriyor yırtık bulutların arasından. Altın sarısı bir avuç kum gibi ışıldıyor. Maria bana bakıp gülümsüyor.

"Yalnız başıma gitmeyi becerebilirim, biliyorsun."

Öpeyim diye ağzını uzatırken, sesinde, hafif, itham dolu, alçak perdeden bir titreşim dalgalanıyor.

Yüzünü gölgeleyen geniş, kara şapkası, koyu renkli bir kanat gibi. Benden yarım baş kadar uzun, boyu. Beni yabancıların önünde öpmesi hoşuma gitmez pek.

"Seni şairane solipsist seni... Aşk nelere kadirdir, sen de görüyorsun ya," diye eğitiyor beni Thomas. "Sevmek acı çekmek demektir. Ben ne dediğimin farkındayım. Bittecrübe sabit, oğlum, bittecrübe sabit! Birden fazla sevgililerim oldu benim!"

Karanlıkta pek de iyi seçilmiyoruz. Thomas aslından daha bir iri ve kuvvetli görünüyor, kemikli suratı granitten dökülmüş sanki. Yalnız, sol gözünün altındaki ve karanlıkta hemen hemen kapkara izlenimini veren et beni, bu güçlü kuvvetli görünümüne aykırı düşen bir kurnazlık veriyor yüzüne. "Elbette ya, öyledir aşk," diye gülümsüyor Maria alay edercesine. Başını hafifçe sallayarak yürüyor. Dikenli telin yanından geçip hep ileriye, başımızın üzerinden geçip giden bulutlara yaklaşarak ilerliyor. Her sabah kahvaltılık francalamı aldığım küçük bakkal dükkânının yanından geçiyor. Neden sonra köşeyi dönüp yok oluyor. Ben daha bir süre ardından bakıyorum. Havada ondan bir iz arıyorum sanki.

"Aşk ya, elbette aşk," diyerek gülümsüyorum Thomas'a, "Arabacıya bir şişe içki veriver yatağının altında kaldıysa. Kalabalık arasına karışmamızın zamanı geldi sayılır, gecikmeyip gel benimle!"

2

Gece biraz kar yağdı. İş saatinin resmen başlamış olduğunu belirtmek üzere kapı ve avlu kapısını açmadan, son sarhoş konukları da odadan atmadan ve ortalığı toplamadan önce, arabacı geri dönmüştü bile. Eh işte, daha gün ağarmadan kalkıyor, kireci bodrumdan çıkarıyor, karaborsa fiyatına sattığımız inşaat yerine gidiyordu.

Saat yediye birkaç dakika kala geri döndü, atı tavlaya soktu, avludaki bütün izleri sildi, süpürdü. Sabahın bu erken saatinde, dışarıda her şey gri ve sokak bomboştu.

İstasyonun oradan rüzgâr trenlerin takırtısını bizlere dek iletiyordu. Devriye gezen jandarma, gün ışığı arttıkça gitgide küçüldü, gitgide önemsizleşti. Neden sonra sabah, karanlığı sokaktan kovunca, adam, gelgit olayıyla kumsala atılmış da orada kalakalmış bir su bitkisi gibi göründü göze.

Eski okulun pencerelerinde ilk öğrenci kafaları belirdi, küçük bakkal dükkânında iki polis içkilerini yudumlamaktaydılar. Küçük soba yanıyor, bakkal kızarmış, uykulu gözlerini kırpıştırıyordu. Bakkalın titreyen elleri ekmek peynir koydu önüme.

Yanı başımda bir köylü kadın duruyordu. Sepetinden çıkardığı bir kangal sucuk kaşla göz arası yok oluvermişti tezgâhın ardında. Bulanık pencere camlarından sabahın ilk ışıkları dükkâna doluyordu. Pas tutmuş pencere parmaklıklarında kirli su damlacıkları asılıydı. Zaman zaman içlerinden biri pencere dibine düşüyor, orada toplanmış olan su birikintisi, incecik bir su şeridi halinde yere akıyordu.

Daracık, yitik sokak yamru yumru, yuvarlak taşlarla döşenmişti. Dayanılmaz, pis bir koku vardı, kaldırım dibindeki taşlar kir pas içindeydi. Sokağın her iki yakasında küçük, alçacık evler sıralanmıştı. Bu evlerin küçük, tozlu pencerelerinin ardında bir çamaşırhane, bir berber dükkânı, bir sabun imalathanesi, iki üç bakkal dükkânı, bir de gizli kapaklı meyhane yer almıştı. Yazın, sonbaharda, kışın ya da ilkbaharda bu yol hep böyle pis ve çürük çürük kokardı. Şimdi günden güne gürültücü, bağırıp çağıran, aceleci insanlarla doluydu. Kalabalık, eski okulun büyük, geniş pencereleri altına toplanıyordu. Bu pencereler, eski binanın biricik modern tarafıydı. Kısa bir süre önce takılmışlardı, genel görünüme de hiç mi hiç uymuyorlardı aslında. Sokaktaki insanlar boyunlarını uzatıyor, el kol ediyor, bağırıyorlardı. Okulun açık pencerelerinden uzanan beyaz eller sallanıyordu. Hani limandan gemi kalkarken nasıl olur, işte tıpkı öyle. Sık dizilmiş iki sıra polisin arasından yolun bitimindeki küçük alana kadar uzanmış kalabalık arasından bağrışmalar yükseliyordu. Oradan bakıldı mı, soluk göğün aydınlık arka planında kentin sarı evleri; aşağı nehrin oradaki sessiz sakin çayırlar görünüyordu. Çayırlar yer yer karlarla kaplıydı. Işıl ışıl parıldayan su yüzeyi hafiften buğulanmıştı, suyun oldukça yukarısından da köprünün o yürekli kemeri geçiyordu. Kalabalık, alana doğru aktı, bir süre olduğu yerde donup kaldı sessiz, sonra, bağıra çağıra yine okula doğru yöneldi.

Küçük bakkal dükkânı sessiz, kurtarıcı bir körfez gibiydi. Polisler ile köylüler, özel yapım pancar

rakılarını yudumluyorlardı bardaklarının başında. İkinci bardaklar yuvarlanırken, okuldakilerle pazarlık başladı. Karanlık gecelerde polisler, okulun pencerelerinden çıkan eşyayı duvarın üzerinden aşırıyor ve mal kaşla göz arasında sokağın en karanlık köşelerinde ortadan yok oluyor, ya da dikenli teli zar zor tırmanıp bizim avluda soluğu alıyordu. Büromuz geceleri kapalı olduğu için malın sabaha kadar beklemesi gerekiyordu. Çoğunlukla kızlardı bunlar. Gece bizim avluda şaşkın şaşkın dolanıp duruyor, toprak, tuğla, kum ve çakıl taşı yığınlarına ayakları takılıp sendeliyor, soğuktan bir kenara büzülüyorlardı. Sabahları uyandığımda onları düzenle çıkarıyordum dışarı, hem de doğru dükkândaki bakkala. Polisle yapılan alışverişin meyvelerini büyük bir cömertlikle ona bırakıyordum.

Jandarma ile konuşmak boşunaydı. Böylesi insancıl heyecanlanmalar karşısında kılı bile kıpırdamıyordu onun. Hoş bakkal da pek umursamıyordu ya benim coşan diğerkâmlığımı. Bana karşı ne bir sorumluluk duyuyor, ne de bana teşekkür etmek gereğini duyuyordu. Her sabah ondan ekmeğimi, yüz gram bulgurumu, yirmi gram da tereyağımı alırdım. Ve her sabah, o hep bildiğini okur, nerdeyse dokunaklı bir düzenlilikle birkaç gram bulgur için hile yapardı bana. Fiyatı hep yükselterek hesaplar, sabah sabah yüzüme utanarak bakıp sırıtırdı ama açgözlü parmaklarıyla parama el atmaktan da geri kalmazdı. Hem de nasıl! İçkiyi bardağa bir kez olsun ağzına kadar doldurmadığı kesindi. Tereyağını da doğru dürüst tartmadığı bir gerçekti. Köylüler ona başvurup da gece okuldan şu ya da bu kızı ça-

ğırmasını istediler mi, iliklerini sökerdi alimallah. Hoş başka ne yapabilirdi ki? Ee, yaşamak zorundaydı işte. Kendisi, karısı, lisenin ikinci sınıfındaki oğlu, bir kız okulunun son sınıfındaki kızı! Üstelik kızı güzel giysilerin ne vazgeçilmez olduğunu, delikanlıların ne hoş olduğunu, hatta öğrenimin ve gıllığışlı işlerin ne çekici, yaşamanın ne müthiş bir şey olduğunu hanidir biliyordu.

Peki bizim firma çok daha mı iyiydi sanki? Biz de köylülere ve inşaat ustalarına ıslak toprak, taşlaşmış çimento satıyor, kirece su katıyor ve tren idaresiyle gizliden gizliye anlaşarak, malın tesliminde esaslı fire vermiş olduğunu hesaba geçiriyorduk. İlişkili görevli memur ağzını tutmayı biliyordu akıllı uslu. Bizim firma ile hesaplarda görülmeyen kişisel işleri oluyordu da ondan.

Şu bizim inşaat firması! Sabırlı bir süt ineği gibi, herkesin yaşamasını sağlamanın ardındaydı. Bizim girişimin yasal sahibi, patriyarkal kırlaşmış şakaklarıyla, göbekli bir adamdı. Karolu ceketinin içine zorla sığmış gibi durur, ve biz morarmış kırmızı yüzünü gördükçe, bir yerine inme inecek diye tir tir titrerdik her gün. Firmadan başka bir de softa karısı vardı ki, bütün varını yoğunu dilencilere, kiliselere, keşişlere harcardı. Bir de, aileye oldukça pahalıya patlayan erotoman bir oğulları vardı. Yiyecek hiçbir şey bulamadığımız ve patates kabuklarıyla, karneye bağlı ekmekle yetinmek zorunda kaldığımız zor günlerde, bizim patron, firmadan binlikler çekmiş, depolar yaptırmış, eylül ayında yanıp kül olmuş bir firmaya ait arsayı satın almıştı. Yerden biter gibi bir de şubesi ortaya çıkmıştı firmasının. Ardından yeni

bir kamyon, bir at ve arabasıyla birlikte bir de arabacı. Bunlarla birlikte kentin tam kenarında koca bir arsa edinmiş, bütün bunların pratik bir yararı olmayacağı halde tam yarım milyon ödemişti. Ayrıca, hatırı sayılır bir de orman parçası vardı birlikte. Patron bu ormanı av için biçilmiş kaftan sayıyordu. Bütün o bölgenin sanayileştirilmesi düşü de güttüğü bir amaçtı. Neden sonra, savaşın üçüncü yılında, bizim girişimci patron, Almanya Doğu Demiryolları'na da yanaştı, bir süre pazarlık edip başarıya ulaştı. Depolarının bulunduğu bölgeye kadar kendi demiryolunu çektirdi, yeni depolar yaptırdı ve çok yararlanılan yeni bir yükleme-boşaltma yeri yaptırdı.

Bu adamın beraberinde çalışan adamların yazgısı da tıpkı kendisininki gibi gelişti. Gerçi işçilerin haftalık ücretinin yetmiş beş zlotiyi geçmeyeceği resmen bildirilmişti ama, mühendis boş veriyordu buna. Adamlara haftada toptan yüz zloti verdiği gibi, bundan başka, vergileri ve sosyal sigorta primlerini de üzerine alıyordu. Sonra, önüne geçilemez aksaklıklar karşısında da açıyordu ağzını, yumuyordu gözünü, veriştirmekten geri kalmıyordu.

Bizim oraya yeni bir ailenin getirilmesi, herhangi bir kimsenin hastalanması ya da bir baskında yok olması olağan şeylerdendi. Böyle beklenmedik olaylarda, gözünü daldan budaktan sakınmaksızın bütün sorumluluğu üzerine alıyordu. Örneğin bana, yeraltı üniversitesi için üç aylık burs sağlamıştı. Buna bağlı olarak öne sürdüğü tek koşul, vatan için öğrenmem uyarışıydı. Girişimin şubesinden değişik bir yöntemle çalışılıyordu aslında.

Sürücüler kireci sokağın ortasında satıyorlardı. Gerçi alıcılar yükün tam ağırlığı karşılığını ödüyorlardı ama aynı miktarda mal alamıyorlardı gerçekte. Geriye kalan, adama gönderiliyordu kendi hesabına. Firmaya daha yeni girdiğim sıralarda, kireç dolusu sepetleri sabun imalathanesine taşımış durmuştum. Şefe biraz yaklaşınca, buna gerek kalmamıştı artık. Sadece dost olmakla kalmadık hem. İş ortağı da olduk. Zamanla bütün işleri ben düzenler hale girdim, ayrıca, defterlerin tutarlı işlenmesinden de ben sorumlu oldum. Bütün bunlardan başka bir de ortak içki imalathanemiz vardı. Gerçi yatırımını ben yapmıştım ama imalathane şefin evindeydi. Şef, satıştan aslan payını bana bırakıyordu, hem de gözü kalmaksızın. Ona gelince, o büyük çapta ticaretin ırmağına kaptırmıştı kendini. Firmayı bir yükleme boşaltma limanı gibi kullanıyor, yazıhaneden de haber alma merkezi gibi yararlanıyordu. Altın ve sanat eserleri alım satımı onun işiydi, mobilyalar alıyor, mobilyalar satıyordu, ev simsarlarının adreslerini biliyor, sık sık da komisyonculuk yapıyordu severek. Ün yapmış tren hırsızları ile sıkı fıkıydı, onlara ganimetlerini boşaltmalarında yardımcı oluyordu Kamyon sürücüleri ile oto yedek parçacıları arasında sürüyle dostu vardı. Getto ile de hararetli bir değiş tokuş ticaretini sürdürüyordu bir yandan.

Bütün bu işleri yaparken onulmaz bir korku çekiyor, sanki bütün bu işleri yapmak zorundaymış gibi bir tutum içinde bulunuyor, haksız bir şey yapmadığından çok emin görünüyordu. Yarı gün ve belki de bütün geceler boyu, savaş öncesinin çoktan gerilerde kalmış tehlikesiz yaşamı için yas

tutuyordu. O günlerde bir Yahudi firmasında depo şefi olarak çalışmıştı. Şefi olan bayanın uyanık yönetimi altında iyi kazanç sağlamıştı. Kendine bir spor araba satın almıştı. Ayrıca, takside çalıştırdığı bir arabadan da günde üç yüz zloti —sürücünün ücreti ayrı— kazanıyordu. Aradan çok zaman geçmemiş, kentin şöyle az bir şey dışında, otostrad'ın yanında bir arsanın mağrur sahibi olmuştu. Birkaç ay sonra yeni bir arsa daha edinmişti. Bu kez de kibar bir semtte. Kanısınca bütün bunlar hak ettiği şeylerdi. O sıralarda, kuşkucu bir ruhun karmaşıklığından uzak, dertsiz, dört başı bayındır bir hayat sürüyordu. İşte para ve değer konusunda olduğu gibi, o zamanki şefi yaşlı bayan doktora da derin bir bağlılık duygusu kazandı o günlerde...

Yaşlı bayan doktor, Maria'nın yerinde, ahşap divanın ayak ucunda oturuyordu. Yüzü yaşlı, gün görmüş bir yüzdü. Toprak topağını andıran, insanlardan yoksun kentler gibi bir yüz! Kara giysisi eski püskü, kolları yenmişti. Boynunda ipekli bir kurdele, başında bir menekşe buketiyle birlikte modası geçmiş, geniş kenarlı bir şapka vardı. Kirli, kırlaşmış saçları şapkanın altından tel tel çıkmıştı. Dizlerinin üzerinde özenle katlanmış eski bir manto vardı. Mantonun kürk yakası öylesine eskiydi ki, tüyleri dökülmüş, didik didik olmuştu. Bütün kılık kıyafeti, savaştan önce çok zengin olduğu belli olan bir kadın için aşırı bir zavallılık içindeydi. O zamanlar inşaat malzemesi satan büyük bir firması, koca koca kamyonları, kendi boşaltma rampası vardı. Yüz kadar işçi çalıştırırdı. Bütün yerel bankalar ile birkaç İsviçre bankasında dolgun para hesa-

bı eksik olmamıştı hiç. Avluya giren imanına kadar yüklü arabadaki bir yığın eşyaya ve korunması için İsviçre konsolosluğuna teslim ettiği sürüyle hesap makinesine karşın, çok yoksul görünüyordu. Sürüyle altını, sayısız pırlantası da cabası. Ari ırkından olanların kanısınca, bu altın ve pırlanta gibi değerli şeyleri Yahudiler Getto'dan getiriyorlardı. Şimdi böyle bumburuşuk ve kendi halinde, divanda otururken, tavandaki örümcek ağını gözden geçiriyordu. Örümcek ağın içinde kıpırdadığı için, ağ titriyordu biraz.

"Yaziyek, telefon edersiniz değil mi?" diye sordu yaşlı kadın, uzun bir susku ânından sonra şefe. Ortaçağ batıl inançlarıyla ilgili kitaptan hayretle kaldırdım başımı. Yaşlı kadın gıcırtılı, kısık bir sesle fısıldayarak konuşuyordu. İki taş birbirine sürtülüyordu sanki. Fısıltı ile kısa soluklar, gırtlağından aynı anda çıkıyordu. Bu arada, ağzındaki ilk sıralı altın dişlerinin de hemen hemen takırdadığını duyuyordum sanki.

"Gelip gelmediklerini haber vermelisiniz bana! Vermeniz şart, değil mi?" Yaşlı kadın ölü, fersiz gözlerini şeften yana çevirdi. Bakışları soğuk, buz gibi cansızdı. Biraz daha beklesek iyi olacak bayan doktor," dedi Yaziyek. Buz tutmuş camı hohladı. Sıcak soluklarının altında küçük, yuvarlak bir daire belirdi bakmak için. Başını eğen şef sokağa, açık duran kapıya baktı. Kapının önüne yavaş yavaş insanlar doluşuyordu şimdi. Şefin parmakları pencere kenarını sabırsızlıkla tıkırdattı. Beklenmekte olan müşteri henüz görünmemişti de ondan.

"Müdür söz vermişti telefon etmek için. Bayan doktorun kızıyla bugün birlikte çıkacaklardır ga-

ranti."

"Yaziyek," diye azarladı yaşlı kadın, "o öyle konuşur durur. Ya yolunda gitmezse iş, o zaman ne olacak? Ya çıkamazlarsa Yaziyek."

Yaşlı kadının gözleri yine duvardan pencereye yöneldi. Solgun, kuru elleri sarı boyun atkısıyla oynuyordu. Bir anlığına parmakları kumaşı kavradı sanki atkıyı boynundan çekecekmiş gibi, sonra, gevşeyen elleri kucağına düşüverdi.

"Ama bayan doktor, nasıl dersiniz bunu?" Şef sarı, dalgalı saçlarını eliyle sıvayıp geri attı alnından. Bu el hareketi sırasında ipekli gömleğinin manşeti kaymış, bileğinde mutlu günlerle ilgili bir anı belirmişti: Bileğine çok iyi oturmuş geniş, esaslı bir İsviçre saati!

"Düşündüğünüz şeye bakın! Büyük mağazalar müdürü damadınız nasıl olsa başarır bu işi! Dilediği zaman dilediği yere gidebilir o! Cüzdanını şöyle bir oynatsın yeter. Bir iki de laf etti mi ağzı, tamam, işler yoluna girer. Ne dert ediyorsunuz canım? Siz kendiniz de bilmiyor musunuz sanki?" Yaziyek sandalyesini şöyle bir geri attı, bacaklarını rahat rahat uzattı. Uzun subay çizmeleri vardı bacaklarında.

"İyisi mi daha sonra ne yapacağız diye düşünün. Ev nereden bulacağız? Oturulacak bir daire kaça patlıyor biliyor musunuz bayan doktor? En azından elli bin istiyorlar. Savaşın ilk yılında başlarını sokacak bir delik edinenlere ne mutlu! Bugün olsa ne halt ederdim acaba? Gecekondu mahallesine mi düşerdim artık kim bilir?"

"Yaziyek bir çaresini bulur," diyen yaşlı kadın, dudağının kenarından bir gülümsedi şöyle.

"Bereket öyle! İki elim, iki ayağım, kafamda da bir az akıl var doğrusu. Eh işte, işini yürütebiliyorsun o zaman, Tadek..." şef bana doğru eğildi, "nişanlınız yirmi beş litre içki için kömürün ancak yarısını kullandı. Becerikli kız doğrusu! Bunun için fazladan bir öpücük hak etti."

"Telefon etti," diye homurdandım kitabımın arasından. "Kente indi, içkiyi teslim edecek. Her an geri dönebilir." Çini soba ile giysi sehpasının arası sıcacıktı. Kafamda hâlâ dünkü sarhoşluğun kalıntısı! Üstelik az da yumurta yememiştim. Mideme oturmuştu yumurtalar. Ortaçağ ile ilgili kitap uyku veriyordu bana, uğuldayan kafamla ortaçağ manastırlarını, karanlık hücrelerini düşlüyordum. Keşişlerin, işkenceler, bahçe işleri ve kentlerin yanıp kül olması arasında insanlığın ruhsal temizliğini kurtarmaya ya da hiç olmazsa bunu denemeye vakit buldukları manastırlar!

"Valizler tamam mı Yaziyek? Kızımın sahip olduğu tek şey bu artık. Çaresiz kaldı zavallı. Her şeyiyle anası meşgul olurdu aslında. Alıştığı şey buydu."

"Soba sırtımı tatlı tatlı ısıtıyordu. Divanın altına doğru, yere baktım. Ahşap divanın örtüsü yere kadar yetişmiyor, benim Remington yazı makinesinin kara muşamba örtüsü görünüyordu. Makineyi daha önceden divanın altına sürmüştüm. "Bayan doktor," dedi Yaziyek sabırla; bu arada eski bir alışkanlıkla ellerini ovuşturdu. "Bizde her şey tamamdır." Konuşmayı sürdürmeden bir an bana baktı. "Bizde her şey hastalık sigortasındaki gibi düzenlidir. Beni yeteri kadar tanıyorsunuzdur sanırım."

"Ya beni bulamazlarsa burada? Böyle dapdaracık bir yol, sonra enikonu da uzak..." Yaşlı kadının rahatı kaçıverdi birden. "İyisi mi bir telefon edeyim..." Oturduğu yerde duramıyordu artık.

"Eski günlerin özlemiyle aklınızı kaçırdınız galiba?" diye azarladı şef, yaşlı kadını. Gözlerinin vefalı mavisi saman rengi kirpiklerinin ardında kısa bir anlığına yok oldu. "Almanları üzerimize mi saldırtmak istiyorsunuz yoksa? Dilerseniz edin telefon, ama buradan olmasın rica ederim."

Yaşlı kadın irkildi, öfkesi tutmuş bir baykuş gibi köşesine sindi. Sıska, kuru parmakları entarisindeki broş ile oynayıp duruyordu. "Buraya gelmeyi nasıl becerebildiniz?" diye sordum konuşmayı rayına oturtmak için.

Kapı gıcırdadı. Dışarıda biri durmuş, kunduralarındaki karı silkeliyordu. Beklenen müşteriydi bu. Yaziyek sandalyesini geriye itip dışarı çıktı, yaşlı kadın bomboş gözlerini bana dikti.

"Tam yirmi yedi kez kapana kısıldım. Bunun ne demek olduğunu biliyor mu o? Belki de bilmiyordur, ama zararı yok." Boşver gibilerden bir el etti.

"Duvara oyulmuş bir kovuktu saklandığımız yer. Özel olarak yapmıştık kovuğu. Tam yirmi kişi. Küçücük çocuklar da öğrenmek zorundaydılar işin girdi çıktısını. Askerler gelip de dipçikleriyle duvara vurdular mı, çocuklar suspus oluyorlardı. Ağlamıyor, kocaman gözleriyle bakıp duruyorlardı bize. Ateş edilince de susuyorlardı. O bilir mi bunun ne demek olduğunu? Çıkabilecekler mi acaba?"

Kitaplığın yanma gidip kitabımı ortaçağ ile ilgili diğer iki kitabın arasına soktum. "Çocuklar mı?" diye sordum hayretle.

"Ne çocuğu canım! Damadımla kızım! Çıkabilecekler mi acaba? Şefin çok yakın dostudur damadım. Heidelberg Üniversitesi'nden."

"Siz neden onlarla birlikte çıkmadınız?"

Yaşlı kadın içini çekti.

"Bitirilecek bir işi vardı. Bir iki gün daha gerektiren. Yakında her şeyin sonu gelir orada. Evler bomboş, yatak kıtığı tüyler uçuşuyor sokaklarda, insanlar alınıp götürülüyor... Hep daha çok insan götürülüyor..."

Sustu, sık sık alıp veriyordu soluğunu.

Kapının ardında iki ses, yüksek perdeden tartışıyordu. Şef, bir odun taşınmasıyla ilgili pazarlıktaydı. Terk edilen Yahudi evlerinden alınmış bütün odun, o bölgenin Alman yüzbaşısı tarafından Polonyalı bir işadamına satılmıştı. Neden sonra anlaşmaya vardı ikisi, kapı küttedek kapandı. Yaziyek ile müşteri bakkala gittiler. Eh işte, iş bitirildi mi ıslatılması da şarttı. Gerçi Yaziyek alkol düşmanıydı ama iş böylesine yağlı oldu mu durum değişirdi elbette.

"Benim eşyaya bir göz atsam," dedi yaşlı kadın birdenbire. Daha ona engel olmama kalmadan mantosunu dizlerinden aldı, ayağa kalktı, kısa, aceleci adımlarla tıpış tıpış yürüyüp avluya çıktı.

Bizim büroda çalışan genç kız, masadan şöyle bir gülümsedi bana. Sıska, kuru bir şeydi. Bütün gün, koltuğun bir köşesine büzülüyor, bacaklarını altına alıyor, dizlerinin üzerinde bir kitap, öyle oturuyordu. Yığınla ucuzundan roman okurdu, biri öbürünün ardından. Aslında mühendis, kızı bize kasayı beklesin diye göndermişti. Ama daha ilk haf-

tanın sonuna doğru bir de baktık ki, kasadan yaklaşık bin zloti sırra kademi basmış.

Yaziyek eksilen parayı cebinden ödemiş, mühendis de genç kıza güvenini yitirmişti böylece. Kız bizi rahatsız etmezdi. Her gün gelir, birkaç saat kalırdı büroda. Depoya hiç uğramazdı. Nasıl uğrasındı? Daha kireci kumdan ayırt edemiyordu ki! Gel gelelim, bana posta idaresini hatırlatan bir düzenlilik içinde, yeraltı bültenlerini edinirdi. Kimi zaman öyle kıskanırdım ki onu yeraltı örgütleriyle ilişkisinden ötürü. Nedeni benim de onlara katılmak hevesinde olmamdı. Önceleri benim işbirliğim bazı özel ve gizli bültenleri çoğaltmak oldu. Zaman zaman şiir de yazdım ve şurada burada, bir iki zararsız toplantıya katılmak olanağını buldum.

"Yaşlı bayanın nesi var? Çok mu mobilyası?" diye sordu bana kız. Sesinde alaycı bir hava vardı.

"Herkes elinden geleni yapıyor," diye belirsiz bir karşılık verdim.

"Şiirlerinizden ne haber efendim? Cilt kapakları kurudu mu?"

Saçları ensesinde gelişigüzel toplanmıştı. Yüzü de pek bakımlı değildi, incecik, sivrice burnu parlıyordu.

Yaziyek içeri girdi bu sırada. Yaşlı kadını elinden tutmuş, odaya geri getirmişti yine. Onların arkasından da arabacı girdi eşikten. Dışarıda soğuk fena ısırıyordu. Arabacı sobanın yanma çömelip soğuktan morarmış ellerini sobaya uzattı. Kürkünden buharlar çıkıyor, ıslak deri kokuyordu.

"Yeşil üniformalılar kentin altını üstüne getiriyorlar," diye haber verdi arabacı. "Merkezdeydim

demin. Caddeler ölmüş gibi. Tek başına kentten geçmek ürpertiyor insanı. Söylentiye bakılırsa, Yahudiler gider gitmez, bizi de atacaklarmış. Av sırası bize gelecek. İstasyonun orada yeşil üniformadan geçilmiyor "

"Güzeel..." diye kıkırdadı sekreter kız sinirli sinirli. Ayağa kalkmış, aceleci adımlarla masanın çevresinde dolanıyordu. İncecik bacakları, ayağına çok büyük gelen koca kunduraların içindeydi.

"Şimdi ben nasıl giderim eve?" Kemikli kalçalarını sarmış olan ince etekliğine baktım. "Yaya," dedim kabaca, kürklü ceketimi sırtıma attım, çabucak dışarı çıktım.

Sert rüzgâr suratımı yaladı. Kar, soğuk, iğne gibi kristal parçacıkları savuruyordu havaya. Bir işçi, üzerine eğildiği bir teknenin içinde kireç söndürüyordu. Uyuklayan bir at gibi, ağırlığını vermek için ayak değiştiriyordu boyuna. Belinden yukarısı geniş hareketlerle bir o yana gidiyordu bir bu yana. Tekneden yükselen yoğun bir duman suratına savruluyordu. İnşaat mevsiminin başladığı ilkbaharda yeteri kadar kireç stokumuz bulunsun diye, bütün kış çalışırdı bu adam. Günde iki ton kireç söndürürdü aşağı yukarı.

Deponun kapısı iğreti kapatılmıştı. Baskın küçük sokağa ulaştı mı, kilidi asardık hemen. Sarhoş polisler kalabalığı sokaklardan dışarı kovalıyor, kaçışan insanlar kapağı tarlalara atıyorlardı. Bu insan yığınına bir baş yukardan bakan bir Alman jandarması, görünüşte umursamaz bir tavırla caddeden geçiyor, polislerin tek bir hareketini bile gözden kaçırmıyordu. Aşağıdaki küçük alan insandan geçil-

miyordu. Millet evlerin duvarları boyunca dizilmiş, birbirlerinin ayağına basıyor, koca sepetler içindeki küçük francalalar için birbirleriyle dalaşıyor, sigara, ekmek ve bulgur alışverişi yapıyorlardı. Müthiş bir gürültü kopuyordu. Eski evlerin duvarları bile haykırıp sarsılıyordu sanki. Hemen hemen her kapının önünde ilkel bir terazi göze çarpıyor, taze domuz eti tartılıyordu telaş içinde. Her köşe başında, bakıyordun biri bardaklara ya da boş şişelere içki dolduruyordu.

Eski okulun ardındaki büyük, boş alanda, Nuh nebiden kalma bir orkestra aralıksız çalıp duruyordu gacır gucur. Alana birkaç kulübe dikilmişti, panayır sürüp gidiyordu. Eski bir atlıkarıncanın ahmak ahmak sırıtan bir atı üzerinde tek başına bir çocuk oturuyordu. Şişinmiş kuğular bakıyordun cakayla gelip geçiyor, onların ardından da boş otolar, binicisi olmayan bisikletler geçiyordu. Atış yapılan kulübe gibi, çığırtkan afişlere göre bir timsah, bir deve bir de kurdun bir arada ve barışçıl bir hava içinde yaşadıkları hayvanat bahçesi de boştu. Birkaç gazeteci çocuk şaşkın şaşkın dolanıp duruyorlardı ortalıkta. Koltuklarının altındaki gazete tomarından tek bir gazete alan bile olmuyordu. Tramvaylar bomboş geliyor, takırtılarla alanı dolanıyor, yine bomboş ve sarsıla sarsıla, sonsuz bulvara doğru ilerliyordu. Karlar içindeki ağaçlar, pırıl pırıl güneşin altında işiyordu. Kırılabilir kristal camdan yontulmuşlardı sanki. Her haliyle olağan bir panayır günüydü işte.

Sokağın dibinde, binaların gri duvarları ile yüksek, yapraksız ağaçlar, göğü kapatıyordu. Öte-

de, dikenli tel örgüden bir engel ve bir yığın jandarma tarafından korunan geçidin ardında, insan kalabalığı fokur fokur kaynıyordu. Şurada burada, bakıyordun insan başlarının üzerinde koca bir kamyon. Neden sonra, ağır arabalar birbirinin ardından harekete geçip, takırtılarla ve yavaş yavaş, köprüye doğru yöneldiler. Hepsi de büyük branda bezleriyle örtülüydü. Son arabanın ardından bir kadın koşturup duruyordu. Kalabalıktan ayrılmış olan kadın, kollarını iki yana açmış, öyle koşuyordu. Ama araba hep daha da hızlanıyor, tekerlekleri karların üzerinde derin izler bırakıyordu. Neden sonra, arabaya yetişemeyeceğini anlayan kadın, mutsuz bir halde olduğu yerde kaldı, sendeledi ve tam düşeceği sırada bir polis atılıp tuttu kadını, yeniden kalabalığın içine soktu.

"Aşk, elbette aşk," diye düşünüp karşıdaki depoya doğru koştum.

Sokak boşalmıştı. Herkes elinden geldiğini yapıyor, tehdit eden baskına karşı kendini güvenceye almak istiyordu.

"Nişanlınız telefon etti," diyerek selamladı beni şef, yeniden büroya girdiğimde. Keyfi yerindeydi. Kendi kendine bir şarkı mırıldanıyor, hafif dans eder gibi adımlarla büroda gidip geliyordu. "İşlerini tamamlamış ve geri dönüyormuş. Yalnız biraz yavaş yürüyormuş işler. Sürek avı sürüyormuş. Akşama doğru burada olacak."

Küçük, sıska sekreter kız kaçamak, kötü bir bakışla baktı bana.

"Görünüşe bakılırsa sıra bizde artık. Hemen Yahudilerin ardından."

Ben karşılık vermeyince sözünü sürdürdü: "Pek merak etmiyorsunuz galiba?"

"Nasıl olsa becerir geçer," dedim şefe. Soğuktan donmuş gibiydim. Maşayı alıp sobayı karıştırdım, sonra bıraktım maşayı. Soba oldukça kaim bir duman savurdu.

"Bu sefer de vagon bulabilecek miyiz acaba? Belki de bu ay vagon kısıtlaması vardır."

Şefin suratı asılıverdi birden. Yeniden sandalyesine oturmuş, parmaklarıyla masayı tıngırdatıyordu. Elleri, bir piyanistin ince, zarif elleriydi sanki.

"Her neyse işte! Vagon bulabilsek de ne olacak, nemize yarayacak sanki? Mühendisin ödü patlıyor depoda bir şey bulundurmaktan. Ne alçımız var, ne çimentomuz. Kireç dersen, yalnız Almanlar için var, bir de birkaç silah işletmesi için. Peki sonra? Firma nasıl ilerler bu durumda? Ötekilerde, canlarının çektiği her şey yar. Peki bizde? Birkaç kırık dökük taş, üç tane tuğla, dört de kalas topu topu!"

"Hadi canım, hadi," dedi küçük sekreter kız. "O kadar da abartmayın bakalım. Şöyle iyi bir gözden geçirirseniz depoda çok şey olduğunu görürsünüz pekâlâ."

"Elbette vardır, olabilir. Ama hep ben dört elle sarıldığım için işe. Bize gelen olur mu bir bilebilseydim. Belki bitişikteki bakkal, o da, kantara gerek duyarsa elbet."

Telefon çaldı.

Sandalyesini şöyle bir döndüren şef, alıcıya el atıp saniyesinde bayan memurdan önce kaptı hiç ses etmeksizin bana uzattı.

"Bizim araba," deyip elimle vericiyi kapattım. "Ne diyeyim?"

"Elli," dedi şef kısa keserek.

"Elli," diye karşılık verdim. "Akşama mı? Pekâlâ, akşama olsun."

"Çok güzel. Bunun üzerine bir şeyler yiyebiliriz artık."

Yaşlı kadın hâlâ divanın köşesinde, kıstırılmış bir hayvan gibi oturuyordu. Şef ayağa kalktı, bir iki gidip geldi, masasının üzerini boşalttı, sobanın üzerine bir çorba tenceresi koydu.

"Mühendis kazancımızın düştüğünü bir fark ederse, şu pasaklı karıyı defettiğinin resmidir. Önce bu. İkincisi de... Söylesenize kuzum Tadek, bir şeyler düşündünüz mü?"

"Size ne diyeyim bilmem ki! Benim çaresizliğimi siz daha iyi bilirsiniz. Elimizde ne varsa, içki üretimi yaladı yuttu. Ayrıca birkaç kitap aldık, birkaç da ev eşyası. Durumu biliyorsunuz. Kâğıt bile dünyanın parasını istiyor."

"Yazdığınız şiirleri satabilecek misiniz bari?"

"Nasıl bilebilirim? Satılsın diye de yazmadım ki zaten. Şiir dediğiniz tuğla değil ki," dedim kırgın.

"Güzel şiirlerse satın alan olur," dedi şef beni silahsız bırakan bir mantıkla ve küçük francalasını ısırdı.

"Ortak olarak alacağınız bir iki bini alacaksınız. Hapı yuttunuz denemez."

Yaşlı kadın yavaş yavaş, göze görünür bir iştahla yiyordu. Sıra sıra altın dişleri zevkle gömülüyordu yumuşak francalanın içine. Onu seyrediyordum. Ve hiç farkına varmaksızın, altın dişlerinin ağırlığını ve değerini ölçüp biçmeye çalışıyordum.

Kapı yeniden gıcırdadı. Bir müşteri girdi içeriye. Komşu kiliseden bir rahip. Geniş, bağa bir gözlüğü vardı, ağzında da ürkek bir gülümseme. Baskınla ilgili bir giriş yaptıktan sonra çimento ve kum ısmarladı. Parayı peşin, tertemiz destelenmiş banknotlar halinde verdi...

"Hoşça kalın..." dedi ayrılırken, geniş kenarlı şapkası ile hışırdayan cüppesi kapının ardında yok oldu. sonsuza dek" diye karşılık verdi küçük sekreter kız. Sobanın kapağını kapattı, parmaklarını bir gazete kâğıdına silip temizledi. "Yaşlı bayan şimdi ne yapar dersiniz?"

"Şef bir ev bulur ona nasıl olsa. Kadının parası bol, şef onu çaresiz bırakmaz sanırım."

"Haa, öyle ya, sizin haberiniz yok henüz. Demin, şef dışardayken, bayan telefon etti kızına. O da, kocası da Getto'dan çıkamıyorlarmış artık. Geç kalmışlar. Giriş çıkış yasaklanmış."

"Her neyse, bayan bir süre ahlanır vahlanır, ardından sakinleşir yine."

"Belki..." Küçük sekreter, eskimiş kürk mantosunu iyice yerleştirdi omuzlarına, sımsıkı sarındı. Köşesine çekilip kitabını açtı yeniden. Konuşmayı sürdürmeye pek niyetli görünmedi artık.

3

Akşamları depoda yalnız oluyordum çoğunlukla. Yeni şiir kitabımın cilt kapakları ıslak çamaşırlar gibi hâlâ asılıydı tavana gerilmiş ipte. Apolonius hepsini kendi eliyle kesmiş, eski moda çoğaltma makinesinin matrislerine uysun diye de

ölçülü olmasına dikkat etmiş. Bizim bu saygıdeğer makine, ödünç alınmıştır. Aslında soylu bir amaca hizmet ediyor, büyük kent sokak savaşlarının nasıl yürütüleceği konusunda yayınlanan en yeni radyo haberleri ile öğütleri kapsayan paha biçilmez yeraltı bildirilerini çoğaltıyor. Bütün bunların dışında, benim dizelerin, karmaşık bir hızla akıp giden tarihin anaforlu rüzgârına karşı duyduğum tiksintiyi dile getiren dizelerin basılmasını sağlıyor.

Küçük şiir kitabımın kapağı iki renkli. Bu olayı teknik bir yeniliğe borçluyuz: Silindire yapışan kopuk mumlu matrisin parçaları bize beyaz lekeyi veriyor, geri kalan kısım da kara yüzeyleri oluşturuyor. Bu üretim yolu aslında basit ama hatırı sayılır bir sakıncası var. Böyle bir yöntem müthiş siyah boya yiyor, cilt kapaklarının kuruması da sonsuza dek zaman istiyordu. Tavana gerili ipler bir haftadır gerili duruyordu orada ve boya hâlâ ilk gündeki gibi ıslaktı.

Ne var ne yok hepsini dikkatle toplayıp ıslak tabakaların arasına parşömen kâğıtları yerleştirdim, hepsini bir tomar halinde sıkı sıkı bağlayıp, karyolanın altına sürdüm. Aşağıya sarkmış karyola örtüsünün ardında neler yoktu ki! Tamirciyi bekleyen bozuk bir radyo, küçük boyda, puro kutusu eninde bir el çoğaltma makinesi, barakada ıslanmasın diye alıp buraya getirdiğim Remington yazı makinesi ve belirli "emperyalist" bir örgütün bütün yayınlarının tam koleksiyonu. Evini acele bırakıp çıkmak zorunda kalan bir tanıdık, değer verdiği bu koleksiyondan ayrılmayı göze alamadığı için, saklamam dileğiyle bana teslim etmişti.

Yalnız başıma kaldığım geceler, vakit geçirmek için tahta siliyor, toz alıyor, elimden geldiği kadar, pencere de siliyordum. Neden sonra, küçücük odanın iyi kötü bir düzene girdiği kanısına sahip olunca, lambanın soluk yeşil abajurunu temizliyor, oda güzelce ısınsın diye kapıyı dikkatle kapatıyor, masanın başına geçiyordum. Orada derin tümcelerimi, tam yerine oturmuş özdeyişlerimi yazıyor, çiziktirdiğim küçücük kâğıt parçalarını çeşitli kutucuklara dağıtıyor, bibliyografi notları aldığım bu sayısız kâğıtçıklardaki notları ezberliyordum. Zaman zaman gözlerim kapıya dikilip kalıyordu. Bekliyordum. Maria'yı.

Pencerenin ardındaki kar yavaş yavaş yitirdi ışıklı mavisini, alacakaranlık, karın üzerine kirli çimento grisi bir renk çekti. Yanık evin duvarı kızıllaştı tek bir tuğla gibi. Daha sonra da, karanlığın sessizliği içinde donup kalmışçasına karardı, hareketsiz kaldı. İstasyon üzerinde rüzgâr pembe dumanlar savuruyordu gökyüzüne, dumanları uzun, dalgalanan parçalar halinde yırtarak yukarılara, bulutlara yükseltiyordu. Aydın, derin bir suyun saydam aynasındaki yumuşak, büyük lekeler gibi takılı kalıyorlardı orada. Kum yığınları, yaya yolu, avlu kapısı ve yüze gülmeyen evleriyle olağan bir gün daha, karanlığın yükselen dalgalarına gömülüyordu yavaş yavaş.

Geriye kalan sadece sessizlikti, içine doğru kulak verilince şarkı söylediği duyulan şu derin sessizlik. Geriye kalan, insancıl bir özlemin şu fark edilmez, içleri yakan titreşimiydi. Bir insanın asla yaşayıp göremeyeceği ve asla bir temele dayayamayacağı şu ne için duyulduğu belli olmayan özlem.

Ön avluda hâlâ gölgeler kıpırdıyordu. Arabacı, sundurmadan çıkarıp taşıdığı kaim, koca denkleri biri öbürünün ardından, arabaya yüklüyordu. Yardımcısı da yukarda durmuş, tek tek parçaları istif ediyordu uzman haliyle. Her harekette, bir yanağından öbür yanağına giden diliyle de yardım ediyordu kendine. Arabanın arkasında, yaşlı kadının yanında şef duruyordu. Bir eliyle arabanın tahtasına tutunmuştu. Tırnağıyla kazıyıp duruyordu tahtayı farkına varmaksızın.

"Hiçbir şey bildiğim yok benim. Bana başka türlü dedilerdi," deyip dudak büktü yaşlı kadına bakarak. Sesi öfkeli çıkıyordu. "Bana kalırsa daha başından beri yanlıştı bu iş zaten. Ne anlamı var canım? Bütün bu zahmet neden sanki?"

Yaşlı kadın başını eğdi. Kara şapkası üzerinde kırmızı don lekeleri görünen topraklaşmış yüzünü gölgeledi. Dudakları soğuktan titriyor, altın dişleri parlıyordu.

"Dikkatli midir?" diye sordu arabanın üzerindeki işçiyi kastederek. Yukarıya çıkartılan her bağın ardından şöyle bir irkiliyordu yaşlı kadın. Sanki tutup onu fırlatıyorlarmış gibi yukarıya...

"Yaziyek çok zahmet çekti benim için, bağışlasın beni," dedi yaşlı kadın şeften yana dönerek, "ama çektiği zahmete de değdi kendi açısından, değil mi?"

"Ne demek istediğinizi anlayamıyorum bayan doktor," dedi şef. "Sizden aldığım parayı ev için verdim, buraya bana bıraktığınız öteberiye gelince, onlardan da zengin olacak değilim herhalde."

Yaşlı kadın, sundurmanın gri saçağı altına sığındı. Eskimiş, incecik ayakkabıları soğuğa karşı da-

yanıklı olmadığı için, anlaşılan soğuktan donuyor, durmadan ayak değiştiriyordu durduğu yerde. Kızarmış, miyop gözlerini kırpıştırıyor, burnunu çekiyor, kendi kendine gülümsüyordu.

"Onlara pek de yardımınız dokunacağını sanmam, bayan doktor," diyerek alay etti şef. Bozuk bir bakışla kunduralarının burnuna dikti gözlerini. "Bu işin sonu nereye varır, haberiniz yok mu? Ölüm, ölüm ve imha! İşte o kadar! Bütün bu işlerin dışında kalıp yaşamayı sürdürmek daha iyi değil mi? Kendi halinde insanların işleri güçleriyle uğraştıkları günlerin geleceğine hâlâ inanıyorum."

Koca bir Diesel kamyonu, arkasında treyleri ile daracık sokağa girdi. Egzoz gazının kapkara dumanları da ardındaydı. Şefin suratı, sırıtmayı andıran bir gülüşle ferahladı, gidip ikinci sundurmanın kapısını açtı telaşla. Bir iki uzun adımda avlunun kapısına ulaştım. Koca kamyon geri geri gidip karşıki eve kadar yaklaştı, sonra yavaş yavaş bizim avluya, ikinci sundurmaya dek ilerledi. Şoför, yerinden aşağıya atladı. Sırtında kir pas içinde bir montgomeri vardı, kısa, kıvırcık saçlarının üzerinde de bir alman kepi...

"İyi akşamlar. Elli mi?" diye sordu, iki elini birbirine vurup şaklattı, uzun adımlarla sundurmadan içleri girdi. Kurnaz bakışlarıyla köşe bucağı gözden geçirdi.

"Vay anam vay! Topu da satıldı mı bunların?" İş bilir bir tavırla dilini şaplattı. "Büyük sürüm, büyük kazanç! Ama fiyatlar arttı yine. Torba başına on zloti! Otuz beş desek, ne dersiniz?"

"İş yok," dedi şef, ne yapalım der gibilerden ellerini kaldırdı.

"Hadi otuz iki olsun! Aşağı alanın orda elli beş, hatta daha da fazla veriyorlar," dedi er sabırla.

Şef benden yana döndü: "Boşaltmak için adamı var mı? Adam gerekli bize."

"Adamınız mı yok?" diye sırıttı er. Sağlam, sağlıklı dişleri vardı, yanakları da pırıl pırıl perdah edilmişti. Kamyondan yana dönüp, branda bezini kaldırdı. "Baylar..." diye komut verdi, "boşaltın bakalım!"

Çimento torbalarının üzerinde iki adam uyukluyordu. Erin sesini duyar duymaz üzerlerine örtmüş oldukları kaputları fırlatıp attılar, ayağa kalktılar. Oldukça sert çıkan emir çabuk ayaklandırmıştı onları. Saniye sürmedi işbaşı yapmaları. Biri torbaları kamyonun kenarına sürüyor, öteki göğsüne doğru çekip dibinden kavrıyor, sundurmaya taşıyordu. Orada yere bıraktığı ağır torbalar betonun üzerine düşüyordu. Yaptığı işe başka bir yön vermek istedim. Torbaların patlayıp, bu paha biçilmez malzemenin ziyan olmasını istemiyordum da ondan.

Tam bu sırada, şoför yerinde kalıp bir şekerleme yapmış olan şoför yardımcısı, dağınık saçlı başını pencereden çıkardı.

"Peter! Söyle onlara acele etsinler biraz! İşimiz var daha!"

Dirseklerini pencere kenarına dayamış, uykulu gözleriyle sundurmanın karanlık dibini görmeye çalışıyordu. Kaba saba, kıllı bileğinde daracık bir kadın bileziği ışıldıyordu. Tıraşı gelmiş sakallı suratı hemen hemen karaydı.

"Çabuk ol babalık Slav!" diye homurdandı dişlerinin arasından. Benim soran bakışlarımın üzerine çevrildiğini görünce, dostça bir sırıttı bana.

Yine sundurmadan içeri girdim. Birkaç torba patlamıştı bile; işçi benden yana döndü. Tepeden tırnağa incecik gri toza bürünmüştü, soluk soluğaydı. Alnını silecekmiş gibi elini kaldırdı şöyle, elinin arkasından gizlice fısıldadı:

"Beş torba fazlası var. İster misin?"

"Torbası yirmiden," diye mırıldandım dudaklarımı hemen de hiç kıpırdatmaksızın.

"Büroya gel de benimle, hesabını yapalım," dedim ere.

Er, elindeki kibriti söndürüp attı, sigarasının dumanını hırsla içine çekti. Gözleri bir an için sapsarı ışıldadı, kıvılcımlanan sigara, şiş yanaklı suratını bir saniyeliğine aydınlattı.

"Elli torba mı?" Şoför, elini uzatıp beş parmağını gösterdi işçiye.

"Evet, şef! Saydım," diye karşılık verdi işçi ateşli ateşli.

Bizim arabacıya gelince, o da yüklemeyi bitirmişti. Yardımcısı son bağı da ötekilerin yana tıkıp, yükü tutan ipleri sıkıştırdı. Ne var ne yok, özenile bezenile bağlanmıştı. Sanki kırılabilir cam eşya yüklenmişçesine özen göstermişti iki adam. Eşyanın değerli olanları orta yerde, valizler, sepetler kenarlardaydı. En yukarıda da kap kacak ile öteberi yer almıştı. Araba sabırla bekliyordu. Yaşlı kadın saçağın altında tıpış tıpış gidip geliyordu. Soğuktan morarmış ellerini eski püskü kürk mantosuna gömmüştü. Önünden bir er geçerken, şimşek gibi bir hızla, sundurmanın açık duran kapısı ardına saklandı.

"Taşınma mı?" diye sordu er geçip giderken.

"Elbette. Ya ne olacaktı?"

Gökyüzü kapkara kesilmişti, bulutların çok yukarısında, sessiz sedasız dönüp duran bir atmaca gibiydi. Kapının oradaki yaprakları dökülmüş ağaç, hâlâ savaşıp duruyordu keskin rüzgâra karşı. Savaşmadan pes etmek istemeyen bir insan gibiydi, canını dişine takmış bir insan gibi...

"Oh anam oh, sobanın ardına geçip keyfinize bakıyorsunuz," dedi er, aşağılayan, ama candan bir sesle, "Oysa biz, siz rahat edesiniz diye canımızı pazara sürüyoruz."

Şef bize sandalye gösterdi. Tam bu sırada karısıyla görüşüyordu telefonda.

"Ne var ne yok? Yemek nasıldı, iyi miydi? Ne? Pancar mı? Yok canım! Lahana al, lahana!" Düşünceli düşünceli gülümsedi. "Ne dedin? Küçük hâlâ uyuyor mu? Uyandır onu artık, iki saati geçti."

Er bitişik odanın kapısını açıp içeri baktı.

"Yeni kitaplar gelmiş ha? Çok güzel! Ne de rahat yermiş burası yahu! Bir de plak konsa, gel keyfim gel! Nişanlınız bayan nasıl, iyi mi?"

Giysi askısında asılı duran kırmızı sabahlığı gösterdi. Sonra, Apolonius'un yaptığı iki resmi gözden geçirdi. Birinde, kocaman, hayret dolu bakışlarla boşluğa bakakalmış bir çocuk vardı. Yaşlı, sıska bir dilenci kadın, çocuğu elinden tutmuştu. İkinci resimde de kirli yeşil bir fon üzerinde sarı bir testi görünüyordu. Er kapıyı yeniden kapayınca, odada biraz kir ve keskin bir asker kokusu dalgalandı.

Şef cebinden bir deste banknot çıkardı, fısıldayarak saydı parayı, şoföre uzattı.

"Haftaya çarşamba günü, tamam mı?" diye sordu er.

"Tamam iyi olur," dedi şef. "Bana bakın Tadek," diyerek benden yana döndü, "kendi deposu olmalı insanın, malı doldurur, birkaç gün turar boş para kazanır."

"Pasaklı karı koşup mühendise yetiştirir."

"Bir şey bulamadı mı inanmaz ki ona. Her şey yolunda gider yine. Önceden hazırlanmış nasıl olsa. Hem, bizimle iyi geçinmesi gerektiğini de biliyor. Şu eski kulübeyi alabilir miyiz acaba? Bir meşgul olsanız, Tadek. Eksik olan birkaç bin banknotu veririm."

"Ya genel bir inşaat yasağı konursa?"

"O şimdi de var ama aldıran kim, millet bildiğini okuyor yine. Çekmecenin içindeki yiyip içmenize yeter. Arsa ile sundurma, savaştan sonra da bizim malımız ayrıca. Onları biz bulmuşuz gibi. Görüyorsunuz ya! Şimdi gelin de yaşlı bayanı yedeğe alalım artık. Makinesini de sizde unutmuş."

Şef alnındaki saçları geri atıp tramvay konduktörü kasketini başına geçirdi. Tramvay konduktörü kıyafetine girmek en pratik yoldu. Hem bedava gidip gelebilir, hem de bir baskın oldu mu, kendini daha bir güvence içinde hissederdi.

"Firma makineden çok yararlanabilir." Er, parasını saymış, pantolonunun cebine atmıştı, "Bu iş de tamam," deyip ellerimizi sıktı, dışarı çıktı.

Bizim arabacı atın ağzındaki yem torbasını çıkardı, kırmızı feneri yakıp arabanın altına astı, dizginleri yakaladı, dilini şaklattı. Araba sallanarak yürüdü, yavaş yavaş sokağa çıktı, taşların üzerinde sarsılarak ilerledi, yolun karanlığına daldı. Kırmızı feneri ile karnaval alayına katılmış arabaları andırıyordu.

Yaşlı Yahudi kadın, kırmızı bir battaniyeye sarınmış, yukarıda, valizlerin, bağların üzerinde oturuyordu. Dizlerini kendine doğru çekmiş, eski püskü kürk yakasını kulaklarına dolamıştı. Hemen yanı başında, ters döndürülmüş bir masanın dört bacağı göğe doğru uzanmıştı. Dört kaskatı, ölü parmak, karanlık bulutları tehdit ediyordu sanki. Yaşlı kadın gözlerini kapamıştı. Belki de uyukluyordu. Birkaç yoksul çocuk arabanın ardından koşturup duruyordu. Eh işte, öyle koşturup dururlarsa arabanın ardından bir şey çalabilirler diye umuyorlardı.

Başlayan akşamla cadde canlanıyor. Altın sarısı ay, tüy gibi hafif bulutlarla oynaşıyor, damların üzerinde bir ananas dilimi gibi. Işığı ağaçların tepesine düşüyor, karanlık evlere, kaldırımlardaki pırıl pırıl karın üzerine düşüyor.

Okulun önündeki koyu mavi jandarma, bir aşağı bir yukarı gidip geliyor. Çamaşırcı kadınlar sokak fenerinin mor ışığı içinden kayarcasına geçip, yanık evin karanlığında yok oluyorlar. Bakkal dükkânından çıkan neşesini bulmuş polisler, birbirinin ardından gece görevine başlıyorlar. Kilisenin, böyle pırıl pırıl parlamayı bizim karaborsa çimento ile kirece borçlu olan çanı, yavaş yavaş çalmaya koyuluyor. Gülen oynayan bir çocuk gibi. Ve güvercinleri uykularından uyandırıyor. Güvercinler yükseliyor, kanat çırparak kulenin çevresinde dönüyor, sonra yine dama konuyorlar düşercesine.

Koca Diesel kamyonu çukurların yanından dikkatle geçti, yeniden bir ayrılık kornası öttürdü, yana saparak avludan caddeye çıktı. Bir koşu treylere atlayıp branda bezinin altından uzanan sertleşmiş ele parayı sıkıştırdım.

"On torbaydı!" diye seslendi işçi bana, ama hemen o anda branda bezi suratına kapandı yeniden.

"Esaslı bir gündü yine!" diyerek içini çeken şef, tramvay kondüktörü kaputunun kemerini iyice sıktı. Sımsıkı daralttığı kemerden ötürü soluk alamayacak bile olsa, olduğundan ince görünmek isterdi hep.

"Ee, şimdi yalnız kalıyorsunuz böyle. Ne oldu, nişanlınız gelmiyor mu?"

"Başımın çaresine bakarım nasıl olsa. Aslında çoktan gelmiş olmalıydı. Baskın bütün gün sürdü bugün. Daha birçok insan yakalamışlardır garanti."

"Elden ne gelir ki?" Şef içini çekip, koca bir et parçasını çantasına soktu. Yarınki öğle yemeğiydi. "İnşallah geçer kordonu."

"Biraz bekleyin. Akşam yemeği için bir şeyler alsam iyi olacak. Böyle bir günün ardından karnı acıkır insanın."

Birlikte caddeye çıktık. Koca Diesel, dar sokağın girişini kapatmıştı bu sırada. Kamyon ofluyor, pufluyor, egzoz dumanı kaldırımdan alana bakanları sarıp sarmalıyordu. Bizim arabacı caddenin kenarında durmuş, yolun açılmasını bekliyordu sabırla.

Gece daha bir hızla iniyordu artık. Tarlaların kara çizgisi ardında, ırmağın gümüş şeridinin yukarısında, o yürekli köprü upuzun uzanmıştı. Irmağın öbür kıyısında, koca kent, koyu, lapa gibi bir sıvıyı andıran karanlığa gömülüyordu yavaş yavaş. Işıldakların daracık, keskin ışınları göğü sessiz sedasız tarıyor, kuklaların kaskatı kolları gibi buluşuyor, kuvvetleri kesilip yere düşüyorlardı. Kısa bir anlığına sokak, dünyadan geriye kalabilmiş biricik şey gi

bi göründü. Hayatın nabzı burada atıyor, kalabalık buraya doluşuyordu.

Farları göz kamaştıran kamyonlar, takırtılarla geçip gidiyordu. İnsanlarla doluydular. Branda bezlerinin altında birbirine yapışmış gibi duran suratlar soluk lekeler gibiydi. Rüzgârda sönüveren ışıklar gibi, karanlıkta yok oluyorlardı yine. Kamyonların ardından motosikletler izliyordu. Sürücülerin başlarında çelik miğferler vardı. Uzun, kıpırtılı gölgeleri çirkin gece pervanelerini andırıyordu, kafile tıpkı bir hayaletler kervanı gibi ilerliyordu köprüye doğru.

"Kilisenin orada yakaladılar hepsini," dedi bakkal. Sesi boğulur gibiydi, ellerini omuzlarıma dayadı. "Kahrolası herifler! "

"Sıra bize de gelir çok geçmeden," dedi polis kasvetli bir sesle. Miğferinin kayışını nizami bir şekilde çenesinin altına germişti. Bu çok resmi haliyle acınacak bir durumdaydı. Başını silmek için miğferi çıkarınca, kabak kafası mat bir parıltıyla ortaya çıktı. Alnını boydan boya geniş, kırmızı bir çizgi kaplamıştı. Miğferin bıraktığı izdi bu.

"Yahudi kadın gitti mi?" diye sordu bakkal fısıldayarak, "Böyle çabucak gitti ha?"

"Başka bir yere taşındı."

"Peki evi barkı ne oldu?" Kulağıma eğildi. "Daha önceden de anlamıştım zaten. Sizin şef hesabı ödemek istiyordu bana bugün de ondan."

"Şefi arayın öyleyse," diye homurdandım suratına bakıp.

"Özür dilerim," diye fısıldadı bakkal. Farların göz kamaştıran ışığı gözlerine rastlayınca, şöyle bir

irkildi. Hemen ardından, o keskin ışık yola doğru yöneldi hızla ve bakkalın gözleri sönüverdi.

"Getto'ya geri dönecektir. Kızı ile damadı çıkamazlar artık."

"Elbette," dedi bakkal derin bir inançla. "Hiç değilse kızıyla birlikte insan gibi ölür..." İçini çekip yola baktı.

Aşağıda, dönemecin orada yol tıkanmıştı. Kafile durmuş, kamyonlar ardı ardına sıralanmıştı. Anlaşılmaz, boğuk sesler yükseliyordu.

Kamyonların yanından ayrılan motosikletlerin farları, sokağı, evleri ve kalabalığı bembeyaz, keskin bir ışıkla aydınlattı. İnsanlar solgun iskeletleri andırıyorlardı keskin ışık altında. Bomboş pencereler ortaya çıkmıştı, atlıkarıncanın rengârenk atları sırıtıp duruyorlardı... Far ışıkları daha bir kaydılar öteye doğru, bomboş hayvanat bahçesini, çığırtkan afişleri, atış kulübesini, duraktaki boş tramvayları aydınlattılar, bocalayarak soldan sağa doğru kaydılar ve neden sonra, kamyonların üzerinde karar kıldılar.

Maria'nın kara şapka altındaki yüzü, kireç gibi bembeyazdı. Dokunaklı bir hareketle kireç beyazı elini kaldırdı, göğsüne dayadı vedalaştığını göstermek için. Kamyonlardan birinin üzerinde, kalabalığın içinde, bir jandarmanın hemen yanındaydı. Işıldaklardan birine bakıyordu, ama kör bir insanın bakışıyla bakıyordu. Sanki benim yüzüme bakıyormuş gibi bir duyguya kapıldım. Dudakları kıpırdıyordu. Bir şey söylemek istiyordu belki de. Belki beni çağırmak istiyordu. Olduğu yerde şöyle bir sallandı, az kalsın düşüyordu. Derken, kamyon olduğu

yerde bir titredi, kötü, tahrik edilmiş bir hayvan gibi homurdandı ve birden fırlayıverdi durduğu yerden. Ne yapacağımı hiç bilemiyordum artık...

Maria'nın deniz kenarında, adı çıkmış bir kampa götürüldüğünü daha sonra öğrendim. Maria melezdi. Onu gazladılar. Ve belki de sabun yaptılar ondan.

ÖYLE BİR GÜN

1

Kestane ağaçlarının gölgesi yeşil ve yumuşak. Çukurdan henüz çıkarılmış, henüz ıslak ve kara toprağın üzerinde tatlı tatlı gidip geliyor bu gölge. Yukarıda, başlarımızın ta tepesinde, seher vaktinin kırağı kokusuyla dolu, ipek gibi, soluk yeşil, incecik yaprakların birbirine karışmasından oluşmuş bir kubbe var. Yolun her iki yakasında, ağaçlar iki sıralı safta duruyorlar sanki. O soluk yeşil, hemen hemen hiçbir sınır yapmaksızın, göğün soluk mavisi içinde eriyip gidiyor. Ötelerdeki göllerden, bataklıkların şu kekremsi, çürüksü kokusu geliyor. Otlar ışıl ışıl, sık ve kadife gibi yumuşacık. Her bir sazın üzerinde pırıl pırıl bir kırağı damlacığı. Toprak henüz gümüşsü, ama buharı tütmeğe başlamış bile. Sıcak bir gün olacak.

Kestane yaprakları yeşil ve yumuşak. Ben kumun içine, yaprakların gölgesine oturmuş, koca bir Fransız anahtarı ile daracık demiryolunun raylarındaki vidaları sıkıştırıyorum. "Fransız" ele iyi oturuyor, zaman zaman dinlenip, onu rayların üzerine bırakıyorum. Rayın üzerine düştü mü, o madensi, sert ses bütün Harmence'yi dolduruyor ve az bir şey sonra, şarkı söylercesine, gerçek dışı bir yansımayla,

uzaklardan geri dönüyor. Dört bir yanımda, küreklerine yaslanmış Yunanlar, Makedonya'dan, Selanik'ten gelmişler, uzak, verimli üzüm bağlarından gelmişler ve gölgelik yerlerden korkuya kapılıyorlar şimdi. Gömleklerini çıkartmışlar, çiğ güneş ışığı, çıplak omuzlarını, uyuz çıbanlarıyla dolu sırtlarını amansızcasına yakıyor.

"Bugün çalışkanlığına diyecek yok, Tadek! Günaydın. Acıkmadın mı?"

"Günaydın, Fräulein Hanna. Hayır, sağ olun, acıkmadım. Hem bugün canımı dişime takmam gerek. Malum ya, yeni gözcümüz... Ayağa kalkmadığım için özür dilerim. Siz de biliyorsunuz, 'savaş, hareket, çalışmak'..."

Fräulein Hanna gülümsüyor.

"Elbette biliyorum. Senin öyle olduğunu bilmesem tanımazdım ki seni. Senin için tavuklardan çaldığım patates kabuklarını nasıl yok etmiştin, hatırlıyor musun?"

"Hangi yok etmek, Fräulein Hanna? Yiyip yutmuştum onları. Dikkat! SS göründü. Arkadan geliyor."

Fräulein Hanna, birkaç avuç dolusu darıyı savurunca, tavuklar dört bir yandan koşuştular. Yeniden bana doğru dönünce, boş ver gibilerden işaret etti eliyle.

"Şu bizim şef canım," dedi küçümseyerek. "Karnını doyurmak için benim elime bakıyor."

"Böylesine küçük bir ele, ha! Doğrusu çok becerikli bir kadın olmuşsunuz, Fräulein Hanna!"

Yeniden dinleneyim istedim. "Fransız" büyük gürültüyle rayın üzerine düştü. Onun şerefine "La donne e mobile"yi mırıldanmaya koyuldum,

"Be adam! Şu gürültüyü kessene artık! Ama belki de bir şey yemek istersin? Pekâlâ! Tam da mutfağa gidiyordum. Bir şey getireyim mi?"

"Sağ olun, sağ olun Fräulein Hanna. Beni gerçekten yeteri kadar beslediniz, o sıralarda hani, hani ben çok zavallı..."

"... ama namusluyken," diyerek sürdürdü Fräulein Hanna hafif, alaycı bir gülümsemeyle.

"Ve özellikle beceriksizken," diyerek tamamladım. "Eh işte, oldukça beceriksizdim. İki adet sabun ayarlamıştım sizin için. İki güzelim sabun, hem de dünyanın en güzel adıyla birlikte: Varşova... Ve..."

" ve sırra kadem bastılar çoktan. Her zamanki gibi, çalındılar."

"Her zamanki gibi, çalındılar ha! Hiçbir şeyim yokken çocuklar gibi rahat rahat uyurdum. Şimdi heybemi düğümlüyor, şimdi dikkat kesiliyorum artık, ama sabah bir de uyanıyorum ki, nem var nem yok çalınmış." Yüzüne baktım. "Birkaç gün önce bir kavanoz dolusu bal, şimdi de sabun. Ama hırsızı hele bir elime geçireyim, gösterecem ona gününü!"

Fräulein Hanna yüksek sesle güldü.

"Tahmin ediyorum! Ama bırak canım! Sabun yüzünden üzülüp durma öyle. Daha bu sabah Ivan'dan iki güzel sabun aldım. Bak, az kalsın unutuyordum. Şu paketi Ivan'a versene! Domuz pastırması." Küçük bir paketi ağacın altına bıraktı. "İşte, sabun da burada!"

Küçücük bir paketti açtığı, işin garibi, bana hiç de yabancı gelmedi. Biraz daha yaklaşıp bir göz attım. İki tane sabun çıkmıştı ortaya. Üzerlerinde

Varşova adı okunuyordu. Hanna'ya geri verdim sabunları.

"Sabunlar gerçekten güzel," diyerek onayladım. Gözlerim şöyle bir dolaştı uzaklarda. Enine boyuna bütün çevrede küçük gruplar kıpırdıyordu, çalışan insanlar hep! Çok geride, en dışta, toprakların patates tarlasına sınır olduğu yerde, Ivan'ı gördüm. Sürünün dört bir yanında koşturup duran sadık çoban köpeklerini andırıyordu. Bağırıp çağırıyor, anlayamadığım bir şeyler söyleyerek adamları işe koşuyordu.

Bir dalı keserek yaptığı kaim bir copu da sallayıp duruyordu boyuna.

"Seni hırsız seni, başına gelecek var!" diye homurdandım. Homurdandım ama bir de baktım ki, havaya konuşuyorum. Hanna çekip gitmişti bile. Ancak birkaç metre uzaklaştıktan sonra döndü geriye, omzunun üzerinden seslendi:

"Öğle yemeği her zamanki gibi, kestanelerin altında." "Teşekkür ederim."

Yeniden vida sıkıştırmaya koyuldum. Zaman zaman, elimdeki "Fransız" rayların üzerine düşüyor, eskisinden daha sert bir ses çıkarıyordu.

Yunanlar için Hanna olağanüstü bir şey. Zaman zaman onlara getirdiği patateslerden ötürü de değil yalnız.

"Fräulein Hanna iyi, ekstra prima, senin sevgili?"

"Hadi canım sende! Ne sevgilisi?" Dikkatsiz davranıp anahtarı parmağıma indirmiştim. "Sevgilim falan değil, tanıdık, şey işte, camerade, filos, anladın mı haydut Yunan?"

"Yunan yok haydut, Yunan iyi insan! Ama neden sen yok yemekten yemek? Patatas?"

"Aç değilim. Yemeğim bana yetiyor."

"Sen iyi değil, iyi değil," yaşlı bir Yunan başını salladı bunu söyleyip. Bu Yunan, eskiden saygı gören bir tüccarmış Selanik'te. On iki dil biliyor ama burada hiçbirinin işe yaradığı yok.

"Biz Yunanlar hep açız, hep açız, hep hep." Uyuz çıbanlarıyla kaplı sert derisinin altında sıska adaleleri kıpırdıyor. Her bir adale, kendi başına kendi hayatını sürdürüyor gibi. Garip, insanı şaşırtan bir oyun bu. Küçük bir gülümseme suratındaki gerilimli anlamı yumuşatıyor. Ama gözleri kıvılcımlar içinde, gözlerindeki hırsı gizleyemiyor.

"Açsanız ona söyleyin. Size bir şeyler getirir. Hadi bakalım, iş başına şimdi, tembel cenabetler! Çalışmak! Çalışmak! Sizde iş yok; ben başka yere gidiyorum."

"Doğru değil bu yaptığın, Tadek, iyi etmedin," diye suçluyor beni birdenbire ötekilerin ardında beliren yaşlı, şişko bir Yahudi. Küreğine yaslanmış, şöyle yukarıdan bir bakışla, bakıyor bana. "Sen de açlık çektin elbette, bizi anlaman gerekir. Kadın bize bir kova patates getirse sana bir zararı mı dokunur sanki?"

Sesteki bütün vurgu "kova" sözcüğü üzerinde toplanıyor.

"Bana bak, Beker, çekil git başımdan hadi, felsefe taslamayı da bırak! Sen küreğine bak küreğine, işini düşün! Beni rahatsız etmekten de vazgeç.

Compris?[1] Şunu da iyi dinle: Sen geberirken sonunu çabuk getirmeğe yardımcı olacağım. Neden biliyor musun?

"Neden?"

"Pozen adına! Yoksa Pozen Yahudi kampında kamp kıdemlisi sen değil miydin? "Bendim. Ne olacak?"

"Oradakilerden öldürdüklerin olmadı mı? Ya bir parçacık gülünç margarin için, bir parçacık zavallı ekmek için astırdığın insanlar?"

"Hırsızları astırdım ben."

"Bana bak Beker, oğlun karantinada değil mi?"

Beker'in küreğin sapındaki elleri kasılıyor, kuşkulu bakışları omuzlarımdan boynuma, sonra başıma kadar ilerliyor.

"Elindeki küreği bırak, öyle düşman gözüyle de bakma bana! Pozen'deki olaylardan ötürü oğlun seni öldürmelerini emretti, değil mi? Yalan mı?"

"Doğru. İkinci oğlumu da astırdım. Yalnız, ellerinden değil, boynundan. Ekmek çalmıştı çünkü."

"Hayvan herif!" diye bağırıyorum kendimi tutamayıp.

Ama artık yaşlanmış, saçı sakalı kırlaşmış, dertli bir Yahudi olan Beker, yeniden çok sakin ve kendine hâkim. Tepeden tırnağa süzüyor beni:

"Ne zamandan beri kamptasın sen?" Eh işte, birkaç ay oldu."

"Biliyor musun Tadek," diyor umulmadık bir şekilde, "senden hoşlanıyorum, hem de çok hoşlanıyorum. Ama sen gerçekten aç kalmadın hiç, değil mi?"

[1] (Fr.) Anladın mı? (y.h.n.)

"Açlıktan ne anlaşıldığına bağlı."

"Bir başka insanı yenebilir bir şey gibi görüyor musun, işte gerçek açlık odur. Böylesi bir açlık duydum ben. Anladın mı şimdi?"

Sustum, raylardaki işime eğildim yine. Zaman zaman sağa sola bakıyordum gözcü umulmadık anda ortaya çıkar mı diye.

O arada Beker konuşmayı sürdürüyordu:

"Ötedeki kamp —bizim kamp— çok küçüktü. Hemen caddenin kenarındaydı. İnsanlar gelip geçerdi, iyi giyinmiş insanlar, kızlar da... Pazarları örneğin. Kiliseye giderlerken. Ya da genç çiftler geçerdi. Bir parçacık ötede de bir köy vardı. Sıradan bir köy, o köy halkının her şeyi vardı. Bizden şöyle yarım saat kadar ötede... Bizde yalnız pancar vardı... Be adam, bizde millet birbirini yemek istiyordu çiğ çiğ, anladın mı, birbirini... Ya ne yapacaktım? Yağa karşı içki, ekmeğe karşı sigara alan aşçıları öldürmeyecek miydim yani? Oğlum hırsızlık etti, onun için öldürdüm onu. Hamallık ettim ben, hayatın ne olduğunu bilirim."

Onu ilk görüyormuşum gibi baktım yüzüne.

"Ya sen? Yalnız sana düşeni mi yedin sen?"

"Ne demek istiyorsun? O başka, ben kamp kıdemlisiydim." "Dikkat! İş başına, iş başmal Çabuk olun!" diye bağırdım birdenbire.

Yolun dönemecinde bisikletli bir SS belirmişti. Yanımızdan geçti pedallara basıp, bakışları üzerimizde dolaştı. Bir emir almışçasına bütün başlar eğilmiş, elde hazır tutulan kürekler havalanmış, benim anahtar da rayların üzerinde tıkırdamağa koyulmuştu. Bisikletli SS, ağaçların altında gözden yit-

ti, kürekler yeniden indi. Yunanlar yeniden o canı çıkmış hallerini takındılar.

"Saat kaç oldu?"

"Haberim yok. Öğle yemeğine çok var daha. Ayrılırken bir şey daha söyleyeceğim, Beker: Kampta 'eleme' var bugün. Dilerim bütün çıbanlarınla birlikte fırını boylarsın."

"Eleme mi var? Nerden biliyorsun?"

"Neden korktun öyle? Eleme var işte, o kadar. Korkuyorsun değil mi? Sonuna dek idare edemez adam..." Kötü kötü gülümseyerek yoluma gidiyorum. Bu fikir hoşuma gidiyor. Yeni bir tangoyu mırıldanıyorum kendi kendime. En yeni dans müziği. Adı Krematoryum tangosu.

İki bomboş göz önüne bakıyor hiç kırpılmadan.

2

Benim trenin rayları enine boyuna uzanıyor koca alanda. Bir ucu, kamyonların krematoryumdan getirip boşalttıkları yüksek bir kemik yığınının oraya, öbür ucu da, bütün bu kemiklerin sonunda dökülecegi göle ulaşıyor. Yolum büyük bir kum tepesinin yanından geçiyordu. Bu tepenin kumları günün birinde bütün bu alanı incecik bir tabaka halinde kaplayacak ve bütün o gereksiz ıslaklığı emecek. Bundan başka, raylarım bir de taze toprak tepesinin üzerinden geçiyordu. Bu toprak da yayılacak günün birinde bu alana, ama ona var daha, önce kum yayılacak.

Raylarım enine boyuna uzayıp gidiyor. Rayların her kesiştiği yerde, büyük, demirden bir dönerlev-

ha bulunması gerekirdi aslında. Ama bizde tek bir dönerlevha var, bir oraya taşıyoruz onu bir buraya. Nerede kullanılacaksa oraya işte...

Yarı çıplak bir yığın insan, levhaya yapışıyor ötesinden berisinden, parmaklarını geçiriyor ötesine berisine. "Viiiraaa, viiiraa," diye haykırıyorum ve etkin olsun diye de, kollarımı havaya kaldırıyorum. Kendinden geçmiş bir orkestra şefinden farkım yok sanırım. Adamlar döner levhadan kopuyorlar, biri yere yuvarlanırken öteki öne doğru sendeliyor. Bacaklarının ürerinde zor duruyor. Ötekiler adamı tekmeleyip daireden çıksın istiyorlar. Bahtsız adam, gözyaşlarının kumlara karıştığı yüzünü kaldırıp bana bakıyor, inliyor:

"Çok ağır dostum... Fazla ağır..."

Ardından, paralanmış elini ağzına sokup akan kanı hırsla emiyor.

"Hadi, hadi, iş başına bakalım! Yeniden! Viiiraaa!"

"Doguri!" Koro halinde karşılık veriyorlar, sırtları yeniden kamburlaşıyor, omurgaları, köpekbalıklarının sırt kanatları gibi keskin kenarlı. Sıska omuzlarında adaleler geriliyor.

Yalnız levhaya yapışan kolları gevşek, güçsüz kuvvetsiz sarkıyorlar aşağı.

"Doguri!"

"Doguri!"

Birdenbire, eğilmiş vücutların üzerine bir kamçı yağmurudur iniyor. Kırbaç havada vınlayarak iniyor kafalara, sıska kemiklere yapışmış deri çatlıyor, gevşek kollar geriliyor. Levhanın çevresinde bir kıyamettir kopuyor, başlayan uluma aniden ke-

siliyor, neden sonra döner levha yerinden kalkıyor, sallanıp titreyerek bütün grubun başları üzerinde yükselerek, güvenceden yoksun, harekete geçiyor. Her an düşebilir ve düşüp, altına alır, gömer onu taşımaya çalışan kafaları kazınmış bütün şu insanları!

"Köpek herifler sizi!" diye homurdanıyor gözcü, uzaklaşırken. "Gösteririm ben size!" Sarı lekelerle kaplı kırmızı, şişkin suratını siliyor soluk soluğa. Adamların arkasından, sanki onları şimdiye dek hiç görmemiş gibi, boş, pırıltısız gözlerle bakıyor. Sonra benden yana dönüyor:

"Bana bak trenci, bugün hava sıcak, değil mi?"

"Sıcak. Levha üçüncü kulübenin önüne çekilecek değil mi? Ya raylar?"

"Doğru çukurun oraya."

"Ama koca bir toprak yığını var, yolu tıkıyor."

"Ne yapıp edip öğleye kadar bitireceksin. Bu akşam için de dört sedye hazırlayacaksın bana. Belki kampa taşınacaklar olur. Bugün hava sıcak, değil mi?"

"Evet, sıcak... Ama, şey! Levhayı üçüncü kulübeye, devam, devam! Şeyi diyecektim..."

"Trenci, bana bir limon ver!"

"Üzerimde yok! Sizin oğlanı gönderin bana da vereyim!"

Gözcünün yanından ayıramadığı çocuktan söz ediyorum. Gözcü biraz şaşkın, başını sallıyor, sonra sendeleyerek uzaklaşıyor. Nereye gittiğini biliyorum. Avlunun oraya, yiyecek iyi bir şey bulabilir umuduyla gidiyor. Ama umudu boşunadır. Onu da biliyorum. Kimse bir şey vermez ona, çünkü seveni yok. Dövüyor herkesi de, ondan.

Döner levhayı yerine getiriyor, son bir çabayla rayları çekiyoruz, altlarını döşeyip vidaları çıplak ellerimizle sıkıştırıyoruz. Çepeçevre dört bir yanda, nöbet ateşi içinde, yarı aç insanlar, yorgun, yıpratılmış ve kan içindeler. Güneş yükseldikçe yükseliyor, sıcak dayanılmaz bir hal alıyor.

"Saat kaç?"

"On" diyorum gözlerimi raylardan ayırmaksızın.

"Hey Tanrım, daha öğleye iki saat var! Bugün krematoryum için eleme yapılacağı doğru mu?"

Herkes farkında işin.

Daha bir iyileşmiş, daha bir küçülmüş görünsünler diye yaralarını temizliyorlar gizli gizli, sargılarını çözüp, adalelerine masaj yapıyorlar, adalelerini suyla ıslatıyorlar. Hep akşam yoklamasında daha sağlıklı daha güçlü görünebilmek için. Can pazarı bu! Böyle savaşıyorlar canlarını kurtarmak için. Ötekilere gelince, onlar hepten boş vermiş. Yalnız kırbaç yedikleri zaman kımıldıyorlar şöyle. Kırbaçtan kurtulabileceklerini sanıyorlar kımıldadılar mı. İçlerini kazıyan açlığı dindirebilmek için, ot yiyor, balçık yiyorlar. Yaşayan cesetler halinde, ne yapacaklarını bilmeksizin dolanıyorlar ortalıkta.

"Bizim sonumuz krematoryum, belli! Ama Alman da hapı yutmak! Hepsi! Savaş fini.[2] Bütün Almanlar krematoryum. Hepsi. Kadınlar, çocuklar. Anladın?"

"Anladım Yunan, anladım. Ama doğru değil. Elenmek yok. Korkma sen!"

[2] (Fr.) Savaş bitti. (ç.n.)

Kazmak zorundayım, raylarımın yolunu tıkayan şu toprak duvarı delip geçmem şart! Hafif, kısacık kürek ellerimin arasında kendiliğinden zıplayıp duruyor sanki. Toprak yumuşak ve gevşek, her kürek sallayışta bir yığın toprak havaya uçuyor. Sabah kahvaltısında sarımsaklı pastırmayla birlikte bir kutu da sütü yuvarladın mı, iyi çalışılıyor.

Üçüncü kulübenin dar bir çizgi halindeki gölgesi içinde, yakasının önü açık, suratı kırış kırış, ruhu ölmüş bir SS oturuyor. İşçilerin arasında dolaşıp durmak adamakıllı yormuş onu belli, şimdi böyle bitkin ve bezgin, oturmuş dinleniyor. İncecik, sallanıp duran bir değnek, bu SS'in özelliği. Dün iki kez vurdu bana bu değnekle, bugün hâlâ sancıyor sırtım.

"Ray-döşer, ne var ne yok bakalım, yeni bir haber var mı?"

Küreği sallıyorum, toprak havaya uçuyor.

"Orel'de üç yüz bin Bolşevik ölmüş."

"İyi olmuş değil mi, ne dersin?"

"Elbette. Çünkü iki kat fazlası da Alman ölmüş aynı yerde. Böyle sürüp giderse, Bolşevikler bir yıla kadar burada olurlar."

"Ya? Demek öyle?" Şöyle inceden bir gülümsüyor kötü kötü ve damdan düşer gibi soruyor:

"Öğle yemeğine çok var mı daha?"

Cebimdeki gümüş saati çıkarıyorum. Gülünç, Romen rakamlarıyla eski mi eski bir saat. Nedense seviyorum bu Nuh nebiden kalma saati. Bana babamın saatini hatırlatıyor da ondan mı bilmem. Bir paket kuru incir karşılığında almıştım onu.

"Saat on bir."

Ufarak SS ayağa kalkıyor, saati elimden alıyor rahat bir tavırla.

"Bana ver şu saati. Hoşuma gitti."

"Veremem. Aile hatırası."

"Veremez misin? Eh öyleyse..."

Şöyle bir gerilip saati karşıki duvara fırlatıyor. Sonra, yine gölgeye oturuveriyor hiçbir şey olmamış gibi.

"Bugün hava sıcak, değil mi?"

Hiç ses etmeksizin gidip saati alıyorum yerden, küreği sallıyor, ıslık çalmaya koyuluyorum, yoksa öfkemden boğulacağım nerdeyse.

Önce şenlikli bir fokstrot, ardından eski bir tango, daha sonra, da 'Varşova Marşı' izliyor. Aklıma başka bir parça gelmeyince, solun repertuvarına başlıyorum.

Tam Enternasyonal'i çaldığım sırada, upuzun bir gölge düşüyor üzerime, ağır bir el enseme dayanıyor.

Başımı kaldırıyor, donup kalıyorum olduğum yerde. Sarı lekelerle kaplı o ablak ve şiş surat tam tepemde ve pırıl pırıl. Onun daha yukarısında da, havaya kalkmış, insem mi inmesem mi diye düşünen bir kürek. Lekesiz bembeyaz çizgiler, uzaktaki ağaçların koyu yeşilinden keskin bir şekilde ayrılıyor. Geniş göğüs üzerinde 3277 numaralı kırmızı üçgen, hep daha da yakma geliyor, gittikçe büyüyor.

"Islıkla çaldığın ne senin?" diye soruyor Kapo[3] ve soğuk bir bakışla gözlerimin içine bakıyor.

"Eski bir şarkı, Bay Kapo, evrensel ünü vardır."

"Sen biliyor musun o şarkıyı?"

[3] Toplama kamplarındaki hükümlüler arasından seçilen bir tür gardiyan ya da gözcü. (ç.n.)

"Eh işte biraz, bazı yerlerini..." diyerek düzeltiyorum dikkatle.

"Ya şunu biliyor musun?" diye sorarak, hırıltılı bir sesle "Kızıl Bayrak"ı söylemeğe başlıyor. Elindeki küreği fırlatıp atıyor, gözlerinin içinde tehlikeli, huzursuz bir ateş parıldıyor. Birdenbire kesiyor şarkıyı, küreği yerden alıp kaldırıyor, yarı üzgün, yarı aşağılar gibi başını sallıyor birkaç kere: "Gerçek bir SS duymuş olsaydı bunu, hapı yutmuştun. Ama şu pısırık herifin işi değil..."

Duvarın dibindeki pısırık herif, ağzının bütün genişliğiyle ve iyilikle sırıtıyor.

"Ceza çalışması diye buna mı deniyor sizde?"

"Koca bir gölü kemikle doldurduk, komutanım, Vistül'e dolanların sayısını da ne siz bilebilirsiniz ne ben..."

"Kapa çeneni, köpek herif!" diye azarlıyor beni SS, ayağa kalkıp değneğini iyi bir kavrıyor elinde.

"Adamları toplayıp defol hadi! Yemek alın gidip!" diye buyuruyor Kapo telaşla.

Elimdeki küreği fırlatıp atıyorum, kulübenin köşesini dönmek üzereyim. Uzaktan, Kapo'nun sesini duyuyorum hâlâ:

"Haklısınız, komutanım, bunların topu da köpek, topu da; gebertmeli hepsini!

Dönüp nefretle bakıyorum ikisine de.

3

Yürümeye koyuluyoruz. Yol Harmence'ye doğru ve Harmence'den ötelere uzanıyor. Yüksek kes-

tane ağaçları fısıldıyor, yapraklar daha bir sık, daha bir yeşil, ama daha bir kuru aynı zamanda. Kuru yapraklar çıtırdıyor sanki. Öğle vakti gölgeliği.

Yol, yeşil tahta kepenkli küçücük bir evin yanından geçiyor. Küçücük, beceriksizcesine oyulmuş yürekler süslemiş tahta kepenkleri. Küçük pencerelerdeki bembeyaz perdeler yüze gülüyor, daracık, renkli kurdeleler perdeleri ortalarından boğmuş. Pencerelerin altında, uçuk renkli, zarif sarmaşık gülleri. Çiçek kasalarından çok değişik, mor çiçekler sarkmış. Evin önündeki alçacık basamakların önünde, küçük bir kız kocaman bir köpekle oynuyor.

Köpek bu oyundan pek de hoşlanıyor gibi değil ama kulaklarının çekilip durmasına sabırla dayanıyor ve zaman zaman, baş belası kesilen bir sineği yakalamak istiyor ağzıyla. Kızın sırtında bembeyaz bir giysi var, çıplak, kalın kolları güneş yanığı esmer ve güneşin altında pırıl pırıl. Köpek, dümdüz, açık kahverengi boynuyla Dobermann türünden bir köpek. Kız, Harmence'deki Alman komutanın kızı. Uçuk renkli sarmaşık güllerine, o bembeyaz perdelere gelince, o da evi Alman komutanın.

Yola çıkmadan önce, yapışkan, itici ve oldukça geniş bir çamur şeridini geçmek gerekiyor. Balçıkla karışık bu toprak parçası üzerine pis pis kokan, mikrop öldürücü bir sıvı dökülmüş. Bu şerit, Harmence'yi salgın hastalıklardan koruyacak. Oldukça derinleşmiş bu balçığın yanından dikkatle geçiyorum, sonra hep birlikte setin üzerine tırmanıp geçiyoruz ve yola çıkıyoruz böylece. Sıra sıra dizilmiş çorba karavanaları burada. Her grubun, tebeşirle

işaretlenmiş kendi karavanası var. Karavanaların yanında dolanıyorum. Bizim karavanalar hâlâ burada. Bugün ilk gelen biziz, çorbamızı çalan olmamış. Bugün sıra bizde, biz deneyeceğiz o işi bugün.

"Dördü bizim, tamam, alın bakalım. Şu iki sıra kadınların, onlarda iş yok. Haa, işte," diyorum yüksek sesle ve komşu grubun karavanalarından birini çekeliyorum. Buna karşılık, bizim yarı büyüklükteki karavanalarımızdan birini geri itiyorum. Pantolonumun cebindeki küçük tebeşiri çıkarıp, değiştirdiğim karavananın üzerine yeni bir işaret çiziyorum.

"Hadi bakalım!" diye komut veriyorum. Yunanlar bütün bu işlemi ağızları açık, ama gözle görünür bir beraberlikle izliyorlar.

Komşu grup görünüyor. Şöyle kırk, elli metre kadar ötedeler.

"Heey, bana bak, dur orda, karavanaları değiştirdin sen!" diye bağıranlar var uzaktan.

"Kim değiştirmiş? Kendine gel ulan!"

Ne yapalım, şanslarına küssünler. Bugün ilk gelen, bizler olduk. Ötekiler bir koşudur tutturuyorlar, birbirlerini itip kakıyor, yalandan dalaşıyorlar. Yunanca sözcükler duyuyorum. Neyse, karavanalar kazasız belâsız şeridi aşıyor. Dünyayı Harmence'den ayıran şeridi... Sonuncu olarak da ben aşıyorum iner-kalkar engeli. Öbür gruptakilerin bütün sülaleme nasıl sövüp saydıklarını duyuyorum. Ama aldıran kim? Kılım bile kıpırdamıyor. Bizim günlük spor karşılaşmamız bu. Oyunun kuralları da sıkı mı sıkı, kesin mi kesin. Bugün ben, yarın sen!

Karavanaların içindeki çorba çalkalanıp duruyor. Yunanlar ağır vükü iki adımda bir yere indiri-

yor, soluyor, denizin karaya attığı balıklar gibi soluk almaya çalışıyor, karavanaların kenarlarını gizli gizli sıvayıp, parmaklarında yapışıp kalan sıcak sıvıyı yalıyorlar. Vidaları sıkıştırılmış kapakların altından sızan bu incecik sıvının tadı nasıldır, iyi bilirim. Ellerden akan ter ile pisliğin karıştığı bu sıvı, toz tadı verir ağıza. Üzerinden çok zaman geçmiş değil. Ben de taşıdım o karavanaları.

Birkaç metre daha ve Yunanlar karavanaları birkaç kez taşıyıp bıraktıktan sonra özlemle bakıyorlar yüzüme. Ortadaki karavanaya doğru yavaş yavaş ilerleyip, kapağı tutan vidayı gevşetiyorum, sonsuza dek uzayan bir yarım saniye kapalı tutuyorum kapağı, sonra, kaldırıyorum.

Dört bir yanıma doluşmuş gözlerdeki pırıltı hemen o anda sönüveriyor. Isırganotu çorbası. İncecik, itici, beyazımsı bir şeyler yüzüyor çorbanın içinde. Yukarıda, birkaç sarımtırak yağ lekesi. Margarin. Bu rengi hepsi tanıyor, dumanı tüten yüzeyin altında pis pis kokan, lif lif saplar bulunacağını hepsi de biliyor. O kirli yeşil renkleriyle çürüksü bataklıkları hatırlatan kıyılmamış ısırganotu. Tepesinden dibine dek su, sadece su, o kadar... Ağır karavanaları taşıyan insanların gözlerinde dünya kapkara kesiliyor bir an. Kapağı yeniden vidalıyorum. Hiç ses yok. Karavanaları yokuş aşağı indiriyoruz.

Tarlanın yanından geniş bir eğri çizerek, en dışta kalan gruba doğru ilerliyorum. Ivan bu grupla birlikte patates tarlasındaki otları temizliyor. Çizgili giysileri sırtlarında bir sıra insan, dar, koyu renkli bir toprak şeridinin yanında kıpırdamaksızın duruyor. Zaman zaman bir kürek kımıldıyor, biri öne doğru

eğiliyor, olduğu yerde bir an donup kalıyor, yavaş yavaş doğruluyor, elindeki beli kaldırıyor, yarım bir dönüş yapıp, tembel bir hayvan gibi kıpırdamaksızın duruyor. Kısa bir süre sonra bir başkası kıpırdıyor, bir bel harekete geçiyor, sonra ne var ne yok körkütük bir hareketsizliğe gömülüyor. Böyle, elleriyle değil de gözleriyle çalışmaları ne garip!

Ufukta bir SS ya da gardiyan, herhangi bir gözcü görünür görünmez, kürekler daha bir hızla gidip geliyorlar havada. Boş da olsalar... Hareketler kesik kesik, kötü çekilmiş filmlerdeki gibi.

Ivan'ın ta dibine dek yaklaşıyorum. Gölgeye çekilmiş, elinde bir çoban sopası, tahtanın üzerine küçücük dörtgenler, üçgenler, çiçekler, yılanlar kazımakla meşgul. Bu süslemeler arasına zaman zaman Ukrayna dilinde sözcükler de serpiştiriliyor, Ivan'ın yanı başına yaşlı bir Yunan çömelmiş. Yunan'ın, Ivan'ın heybesine sokuşturduğu bir kazın bembeyaz boynunu ancak görebiliyorum. Beni gören Ivan fırlıyor, ceketini şimşek gibi bir hızla heybenin üzerine atıyor.

Pantolonumda çirkin bir leke var. Domuz pastırması ısınmış da ondan.

"Fräulein Hanna'dan," diyorum sadece.

"Başka bir şey söylemedi mi? Yumurta getirecekti bana."

"Sabun için teşekkür etti. Çok sevinmiş."

"Sevinmiştir herhalde. Dün Kanadalı bir Yahudi'den almıştım sabunu. Üç yumurtaya karşılık.

Ivan, domuz pastırmasını açıyor. Sıcaktan iyice yumuşamış olan yağlı parça, pek de iştah açıcı değil. Daha görür görmez içim bulanıyor. Kahvaltıda fazla

yedim de ondan herhalde. Her nedense işte, ağzımda içimi bulandıran bir tat duyuyorum.

"Hay kahrolası hayvan karı! Göndere göndere bu kadar mı gönderdi be? Pasta göndermedi mi?" Şüpheci gözleriyle bakıyor yüzüme.

"Haklı olmasına haklısın Ivan. Sabun çok daha fazla ederdi aslında. Sabunu gördüm."

"Ya, gördün demek?" Ivan tedirgin oluyor: "Ben gideyim. Herifler dalga geçiyor yine."

"Evet, gördüm. Gerçekten de çok az şey aldın karşılığında. Daha fazlasını hak etmiştin doğrusu, özellikle benden. Hele sabret, benden alacağını da alırsın yakında!"

Bir an göz göze geliyoruz.

4

Çok yukarıda, çukurun dar kenarında kamışlar yetişmiş. Aptal suratlı, bıyıklı nöbetçinin durduğu öbür yanda da böğürtlenler. Yaprakları tozlanmış gibi, soluk. Çukurun dibinden su geçiyor, bulanık suyun içinde garip, kaygan bitkiler ışıldıyor; zaman zaman, ürkek, kısa, kara bir yılanbalığı su yüzüne çıkıyor kıvrılarak. Yunanlar balığı bir çırpıda yakalıyor, çamurun içinden çıkarıp çiğ çiğ yiyorlar.

Çukurun yukarısında bacaklarımı açıp duruyor, küreğimi yavaş yavaş dibe doğru kaydırıyorum. Kunduralarımı ıslanmasın diye de dikkat etmem şart bu arada. Nöbetçi yaklaşıp yüzüme bakıyor sessiz. Kısa bir süre sonra soruyor:

"Buradaki iş ne?"

"Çukur temizlenecek."

"Şu güzel kunduraları nereden buldun?"

Kunduralarım gerçekten de güzel. Çift katlı tabanları el dikişi, son moda Macar kunduraları. Arkadaşlar yükleme-boşaltmadan getirdiler onları bana.

"Kampta edindim. Gömleğimi de," deyip, en azından iki kilo domates karşılığında aldığım ipekli gömleğimi gösteriyorum gururla.

"Sizin orada böyle kundura bulunuyor demek? Bir de bana bak, şu ayağımdakilere bak hele..."

Bana ayağını gösteriyor. Kunduraları eski püsküdü, patlayan yerlerine yama vurulmuş.

Anlayışla eğiyorum başımı.

"Şu kunduraları bana satmaz mısın?"

Kocaman, çocuksu gözlerle hayretle bakıyorum yüzüne.

"Kamp malını nasıl satabilirim? Nasıl olur?"

Tüfeğini sıraya yaslayan nöbetçi, daha da yaklaşıyor. Üzerime doğru eğilince, koyu renkli, kaba saba vücudu suya yansıyor. Küreğimi suya çarpıyor, bozuyorum sudaki resmini.

"Yapılmayacak şey yok. Yalnız, kimse görmemeli. Ekmek veririm karşılığında. Bende ekmek var."

Ben de de var ekmek. Bu hafta yalnız Varşova'dan on altı somun geldi bana. Hem, kunduranın böylesi en azından yarım litre içki ediyor bizimkiler arasında. Yüzüne bakıp gülüyorum.

"Sağ ol ama kampta ekmekten yana sıkıntımız yok. Açlık çekmiyorum gerçekten. Ekmeğim de var, domuz pastırmam da. Ama sizde fazla ekmek varsa onbaşım, çukurda çalışan Yahudilere verin biraz. Şu

ot taşıyan ufarak adam var ya, efendi adamdır doğrusu."

Gözleri akan, ufak tefek, sıska adamcağızı gösteriyorum ona.

"Hem kunduralar da fazla değerli değil aslında, baksanıza, tabanı kalkıyor bile."

Doğru. Kunduramın tabanı bir yerinden kalkmış biraz. Ama bir anlamı var bunun. İki kat arası, öteberi saklamak için bulunmaz bir yerdir de, ondan. Yerine göre, bakarsın birkaç dolar, bakarsın birkaç mark saklanmıştır oraya. Zaman zaman da bir mektup, bakarsın. Nöbetçinin gözleri kısılıyor, kaşlarını çatıyor yüzüme bakarken.

"Seni neden attılar içeri bakayım?"

"Yolda giderken baskınla karşılaştım. Yakalayıp deliğe tıktılar, sonra da buraya getirdiler. Hiç suçum yok."

"Hepiniz öyle dersiniz."

"Hayır, hepimiz değil. Örneğin bir arkadaş, söylediği şarkıyı yanlış söylediği için tıkıldı deliğe. Anlıyor musunuz onbaşım, şarkıyı yanlış söylediği için."

Dipte kayan küreğim sert bir şeye çarpıyor. Bir demir teline. Arabacı ağzına yakışır bir küfür sallıyorum. Nöbetçi aptal aptal yüzüme bakıyor.

"Ne dedin? Şarkıyı yanlış mı söyledi?"

"Haa, öyle ya... Eh işte, uzun hikâye... Varşova'da, kilisede geçen bir olay. Bütün cemaat kilise ilahileri okurken bizim arkadaş ulusal marşı okumasın mı? Yanlış okuduğu için tutup deliğe tıkmışlar onu işte. 'Notaları doğru okumayı bellediğin zaman çıkarırız seni' demişler. İyi bir sopa da çek-

mişler ardından. Ama boşuna. Belki de savaş sonuna dek kalacaktır delikte. Çünkü müzikten hiç anlamaz. Bir seferinde de bir Alman marşını Chopin'in marşıyla karıştırmış."

Nöbetçi anlaşılmaz bir şeyler homurdanıp demin oturduğu sıraya dönüyor. Oturduğu yerde tüfeğinin mekanizması ile oynayıp nişan talimi yapıyor. Derken, birdenbire başını kaldırıyor. Aklına bir şey geldi anlaşılan.

"Bana bak Varşovalı, buraya gel, Yahudiler için ekmek vereyim sana."

Sırıtarak bakıyorum yüzüne, bir daha böylesine içtenlikli olamam kolay kolay.

Ötede, çukurun öbür yanında, sınır hattı uzanıyor. Oradaki nöbetçiler hiç uyarmadan ateş edebilirler insanların üzerine. Kelle başına beş mark ile üç gün de izin koparabilirler.

"Biz oraya gelemeyiz, onbaşım. Hele siz ekmeği atın bana, kapması benden."

Durup bekliyorum. Ama nöbetçi, ekmek torbasını yere bıraktığı gibi ayağa fırlıyor, önünden geçmekte olan nöbetçi, amirine "önemli bir şey yok" diye tekmil veriyor.

Yanı başımda çalışan Varşovalı gencin adı Yanek, Çevresinde olan bitenlerden hiçbir şey anladığı yok. Çocuksu, saf bir ruhu var bu Yanek'in. Gıllıgışlı hiçbir düşünceye yer yok kafasında. Çalışıp duruyor. Küreği, kaygan çamur topaklarını nöbetçinin ayakları dibine fırlatıyor aralıksız.

Nöbetçi amiri şöyle biraz yaklaşıp öyle bir bakışla bakıyor ki bize, ağır bir araba çeken atlara, ya da çayırda otlayan sığırlara da böyle bakılır ancak. Yanek içtenlikle sırıtıyor nöbetçi amirine:

"Çukur temizlendi, komutanım. Çamura batmıştı doğrusu."

Nöbetçi amiri irkiliyor. Öylesine bir hayretle bakıyor ki Yanek'e, bir araba atı konuşmuş ya da bir inek tango söylemiş sanki.

"Buraya gel!" diye sesleniyor Yanek'e.

Yanek küreğini bırakıp çukurun içinden çıkıyor, nöbetçi amirinin yanına gidiyor. Durduğu yerde şöyle bir gerinen nöbetçi amiri, öfkeyle indiriyor tokadı Yanek'in suratına. Sendeleyen Yanek, bir çalılığa tutunmak istiyor ama ayakları kayıyor çamurun üzerinde, suyun içine yuvarlanıyor. Sular sıçrıyor. Soluğum tıkanıyor gülmekten.

Nöbetçi amiri bağırıyor:

"Ne yapıp ettiğin vız gelir bana. Bence, hiçbir şey yapmazsan da yapma. Ama bir SS ile konuşurken kasketini çıkaracak, hazır ola geçeceksin. Tamam mı?"

Nöbetçi amiri çekip gidiyor. Yanek'i çamurun içinden kaldırıyorum.

"Neden vurdu bana yahu? Yanlış bir şey mi yaptım?" Hiçbir şey anlayamamış Yanek, anlayacağı da yok.

"Vakitsiz öten horozun kafasını koparırlar," diyorum. "Hadi temizle üstünü başını." Çukurdaki işimiz bitirdiğimiz sırada, Kapo'nun ayak oğlanı çıkageliyor. Ekmek torbama el atıp önce ekmeğimi, sonra da pastırma, soğan ve bir de limon çıkarıyorum. Nöbetçi öteden bakıp duruyor bana sessiz sedasız.

"Gel bakayım," diye çağırıyorum çocuğu, "sana bir şey vereceğim, kimin için bilirsin."

"Peki, Tadek. Yalnız, yiyecek bir şey var mı yanında? Tatlı bir şey? Ya da yumurta? Hayır, hayır,

ben aç değilim, çiftliğin orda yedim ben. Fräulein Hanna sahanda yumurta yaptı bana. Şu Hanna çok iyi kadın doğrusu. Bütün istediği, Ivan ile ilgili haber. Biliyorsun, Kapo çiftliğe gitti mi hava alıyor."

"Dayak atmazsa ona da verilir yiyecek bir şeyler."

"Kendin söylesene ona!"

"Senin işin ne? Hiçbir şeyden haberin yok."

"Bir bakınsan çevrene! Millet kazları tutup akşamları kızartma yapıyor koğuşta. Senin Kapo da suya çorbayı içiyor. Nasıl, dünkü ısırgan çorbasını beğendi mi bari?"

Çocuk, soran gözlerle bakıyor bana. Henüz çok genç ama kurnaz mı kurnaz. Ne var ki örgütlenmekten hiçbir şey anladığı yok, o belli. Henüz on altı yaşlarında bir Alman, ama hanidir orduda. Kaçakçılık yapmış, onun için burada şimdi.

"Tadek, açık konuş, ne olursun. Hanidir tanışıyoruz. Kimin üzerine saldırtmak istiyorsun beni?"

"Ben mi? Hiç kimsenin... Ama kazları gözden kaçırma yine de!"

"Dün yine bir kaz yok olmuş. Kapo bu yüzden esaslı bir tokat yedi nöbetçi amirinden. Neyse, göz kulak olurum yine."

Birlikte yürüyoruz. Öğle paydosu. Karavanaların başına doluşmuş olanlar ıslık çalıyor, el kol ediyorlar deliler gibi.

Dört bir yanımızda yere saplı kürekler. Dört bir yandan insanlar yaklaşıyor. Yavaş yavaş, ayaklarını sürüyerek geliyorlar. Hepsi de, hanidir özlemi çekilen o yemek öncesi anını uzatmak amacındalar.

Hemen birazdan, hemen şu anda, açlığını dineceğini bilmek olağanüstü bir duygu, zevklerin en büyüğü! Ivan ile grubu en son geliyorlar.

5

Ayak oğlanı boş kulübedeki sandalyeleri siliyor, çatal bıçak getirip masayı kuruyor. Yunanca uzmanı yazıcı, bir köşeye çekilip büzülmüş. Bu adamın bütün zoru fazla göze batmamaktır, ne var ki kıpkırmızı suratı, yaşlı kurbağa gözleri daha uzaktan bile görülüyor.

Dışarıda, yüksekçe bir toprak setin çevirdiği büyük, dörtgen alanda tutuklular oturuyor. Tıpkı ayaktayken nasıl dururlarsa, öyle de oturuyorlar. Beş kişilik sıralar ve gruplar halinde. Bağdaş kurmuşlar, kolları gevşek bir şekilde iki yanlarına sarkmış, elleri yere değiyor. Yemek dağıtılırken kıpırdamaları yasak. Daha sonra, yemeğin ardından, sırtüstü uzanabilir, başlarını arkadaki tutuklunun dizlerine dayayabilirler. Ama hele sıralar bozulsun, başlarına gelecek vardır o zaman.

Biraz kenara doğru, toprak setin gölgesinde SS'ler oturuyor. Dirseklerine yaslanmışlar, makineli tabancaları dizlerinin üzerinde. Ekmek torbalarından margarin ve ekmek çıkarıyor, ekmek dilimlerine yağ sürüp, yavaş yavaş ve tören havası içinde yiyorlar margarinli ekmeklerini. Kanada grubundan Rubin adındaki bir Yahudi, SSlerden birinin yanına çömelmiş, yavaş yavaş bir şeyler söylüyor SS'in kulağına. Tam bir iş konuşması! Yahudi, kendisi ve kendi grubunun Kapo'su için pazarlık ediyor. Kapo'ya, yani gözcüye gelince, kıpkırmızı suratlı bir dev o, suspus olmuş, karavananın dibinde duruyor.

Ellerimizde çorba kâseleri bir o yana, bir bu yana gidip geliyoruz. Hani en becerikli garson bile

solda sıfır kalır yanımızda. Soluk bile duyulmayan bir sessizlik içinde yemeği dağıtıyor, boş kâseleri koparır gibi çekip alıyoruz ellerden. Koparır gibi... Çünkü kâselerdeki son damla yok olduktan sonra bile, bu eller sımsıkı sarılıyor boş kâselere, bırakmak istemiyor. O kutsal yemek ânını herkes elden geldiğince uzatmak amacında. Boşalmış kâseyi yeniden yalamak, çoktan kurumuş kâse kenarlarından parmağı şöyle bir geçirmek ne büyük zevk!

Birdenbire, karavananın dibinde duran Kapo fırladığı gibi, sıraların arasına dalıyor. Bir şey görmüş olacak: Boşalmış kâsesini yalayan tutuklunun suratına korkunç bir tekme indiriyor, hemen ardından bir tekme de karnına! Neden sonra geri dönüyor, elleri, dizleri çiğneyerek geri geliyor yine. Ne var ki, henüz yemeğini yemekte olanlardan uzak durmayı da savsaklamıyor.

Bütün gözler, gözcünün suratına dikilmiş. Fazladan iki karavana çorba daha var. İşte, Kapo'nun zevkine doyamadığı an gelip çatmıştır. Kampta kaldığı on yıl karşılığında elde ettiği kudreti şu insanlara tattırması zamanı gelmiştir şimdi. Fazladan çorbayı dilediğine dağıtmak hakkı, o kutsal hak, yalnız onundur. Kepçenin sapıyla, fazladan çorbayı kimlerin içeceğini bir bir gösteriyor. Bu işte hiç yanılgı görülmemiştir. Fazladan çorbayı ancak iyi çalışanlar, daha güçlüler, daha sağlıklılar içecektir.

Hastalıklı, zayıf bir adamın, ısırganotu çorbasından bir kâse daha içmeye hakkı yoktur. Çorbanın tek bir damlası bile ziyan edilmemeli, soluğu nasıl olsa fırında alacak kimselere verilmemelidir.

İşçi grubu şeflerine, bu görevleriyle ilgili olarak, karavananın dibinden iki kâse etli patates çorbası

verilir. Çorba kâsesi elimde, dört bir yanıma kararsız bakınıyorum. Birdenbire, vücudumu delip geçen bakışları üzerimde hissediyorum nasılsa. Biri ısrarla bana bakmakta. Beker ilk sırada oturuyor. Patlak gözleri elimdeki kâseye takılıp kalmış.

"Al ye bakalım, fenalık geçirmezsin inşallah."

Hiç ses etmeden kâseyi alıyor, çorbayı devirmeye koyuluyor.

"Boş kâseyi sonra yanına bırak ki çocuk görsün kâseleri toplarken. Yoksa Kapo'dan sopayı yiyeceğinin resmidir."

İkinci kâseyi de Andrey'e veriyorum, Andrey bahçede çalışır, bana elma getirir hep.

"Bubin, nöbetçi ne diyor?" diye soruyorum Bubin'in önünden geçerken. Gölgeye sığınmak niyetindeyim.

"Kiev'i aldıklarını söylüyor nöbetçi," diye fısıldıyor Bubin.

Şaşakalıyorum ama Bubin sabırsız el hareketleriyle yürümemi söylüyor. Gölgeye gidiyorum, ipekli gömleğim kirlenmesin diye ceketimin üzerine uzanıyorum, niyetim bir şekerleme yapmak. Herkes, elden geldiğince dinlenmek niyetinde.

Kapo kulübeye gitmiş, iki kâse çorba içmiş, uykuya yatmış. Kapo uykuya dalar dalmaz, ayak oğlanı heybeden bir parça domuz eti çıkarıyor, kalın dilimler kesiyor etten, ekmeğinin üzerine koyuyor. Açlık çekenlere meydan okuyor gibi bir hali var, elindeki soğanı elma dişler gibi dişliyor.

Alanın oradaki insanlar da yatıp uzanmışlar. Ceketlerini kafalarına çekmiş, yorgunluğun o ağır, tedirgin uykusunu uyuyorlar.

Biz gölgedeyiz. Tam karşımıza düşen yerde kızlar grubu var. Hepsinin başlarında kar beyazı başörtüler. Uzaktan bize sesleniyor, bize işaret ediyorlar. Öteden beriden baş sallayarak ya da el ederek karşılık verenler oluyor. Verilen haberlerden bazıları anlaşılıyor.

Kızlardan biri, ötekilerin berisinde çömelmiş duruyor. Başının üzerindeki ağır, koca bir kütüğü dengelemeye çalışıyor. Kızlar grubuna komuta eden SS, köpeğini her an kızın üzerine saldı salacak. Köpeği tutan kayış geriliyor, hayvan çömelmiş kıza yetişmeye çalışıyor öfkeyle, kızın suratına atlamak istiyor.

"Hırsızlık mı etmiş?" diye soruyorum pek de ilgi duymaksızın.

"Hayır. Mısır tarlasında Peter ile yakalanmış. Peter kaçmış" diyor Andrey.

"Dayanabilecek mi dersin?"

"Dayanır. At kuvveti vardır onda."

Ama kız dayanamıyor. Kolları iki yanına düşünce, koca kütük de düşüyor. Kız, çığlığı andıran bir hıçkırıkla yüzükoyun düşüyor.

Andrey şöyle benden yana dönüp yüzüme bakıyor.

"Sigaran var mı, Tadek? Yazık oldu kıza! Bir insan hayatı daha!"

Sonra, ceketini başına çekip uzanıyor, uykuya dalıyor. Tam ben de dalarken, ayak oğlanı uyandırıyor beni.

"Kapo seni istiyor. Dikkat et, çok öfkeli."

Kapo uyanık, kızarmış gözlerini ovuşturup boşluğa bakıyor.

"Söyle bakalım!" İşaret parmağı tehditle itiyor beni göğsümden. "Çorbanı neden verdin?"

"Başka yiyeceğim vardı da ondan." "Peki o ne verdi karşılığında?"

"Hiçbir şey."

Başını sallıyor inanmadım dercesine. Koca çene kemikleri oynuyor.

"Yarın sana çorba yok. Senin çorbayı, yiyecek başka şeyleri olmayanlar içecek. Anladın mı?"

"Anladım, Kapo."

"Sana ısmarladığım dört sedyeyi neden yapmadın?" diye azarlıyor beni. "Unuttun mu yoksa?"

"Hayır. Vakit bulamadım da ondan. Siz de gördünüz vakit bulamadığımı."

"Güzel. Öğle yemeğinden sonra yaparsın öyleyse. Yalnız dikkat et de sedyelerden birinde de seni taşımasınlar. Benim çok işime gelir."

"Gidebilir miyim artık?"

Ancak şimdi bakıyor yüzüme. Bakışları bomboş. Derin düşüncelerinden koparılmış biri gibi bakıyor.

"Yaylan bakalım!"

6

Kestane ağaçlarının altından, boğuldu boğulacak bir insanın sesi yükseliyor. Gereçlerimi topluyor, sedyeleri üst üste koyuyor, Yanek'i uyarıyorum:

"Kutuyu yanına almayı unutma, anne kızar yoksa."

Sonra, kestane ağaçlarına doğru yürüyorum.

Beker orada, yerlerde yatıp yuvarlanıyor, hırıldıyor, kan tükürüyor. Ivan, Beker'in başına dikilmiş, karnına, ayaklarına, belinden aşağılara basıyor tekmeyi...

"Domuz dölünün şu yaptığına bak! Senin öğle yemeğini tıkınmış, kahrolası hırsız!"

Beker'in yanı başında Fräulein Hanna'nın kâsesi, içinde biraz bulgur var henüz.

"Ağzına burnuna geçirdim kâseyi deyyusun," diyor Ivan soluğu tıkanarak. "Sen bitir işini deyyusun, benim işim var."

"Kâseyi yıka," diyorum Beker'e, "sonra da ağacın altına geç! Dikkatli ol, Kapo enselemesin seni sakın. Dört sedye yaptım demin. Ne demek olduğunu bilirsin."

Biraz ötede, yolun üzerinde, Andrey iki Yahudiyle birlikte yürüyüş eğitiminde. İyi yürüyemedikleri için Kapo öldüresiye dövmüş onları. Yürümeyi Andrey öğretiyor şimdi iki Yahudiye. Kapo öyle buyurmuş, Andrey her ikisinin bacaklarına da birer değnek bağlamış, zorlanarak anlatıyor: "Çok kolay yahu, şöyle işte, hâlâ anlamıyor musunuz, şu sol, şu da sağ. Sol! Sol!"

Yunanlar da birlikte yürüyorlar. Gözleri dört açılmış, dolanıp duruyorlar aynı daire içinde.

Havada kaim bir toz bulutu!

Bana kunduralarımı soran aptal nöbetçinin durduğu çukurun orada, bizim çocuklar çalışıyor. Toprağı düzletiyorlar, küreklerle vuruyor, bastırıyorlar toprağı. Hamur yoğurur gibi. Üzerinden biri geçip de iz bıraktı mı, heyecanlı bir haykırma yükseliyor:

"Tadek, yeni bir haber var mı?"

"Fazla bir şey yok. Kiev'i almışlar."

"Doğru mu acaba?"

"Aptal aptal sorup durmayın öyle?"

Yüksek sesle bağırarak yürüyor, çukur boyunca ilerliyorum. Birdenbire, ardımdan bir ses yükseliyor:

"Olduğun yerde kal! Dur, dur diyorum! Varşovalı, dur dedim!" Bir süre sonra aynı ses yeniden ve bu kez lehçe bağırıyor:

"Ştoy! Ştoy!"

Çukurun öbür yanından "benim nöbetçi" arkamdan koşuyor, hücuma kalkmış gibi indirmiş tüfeğini.

Olduğum yerde kalıyorum. Çalıların arasından kendine yol açarak gelen nöbetçi, tüfeğini atışa hazırlıyor.

"Kiev ile ilgili bir şey söyledin demin. Ne dedin? Gizli örgüt mü kurdunuz yoksa? Numaran ne senin?"

Nöbetçi, duyduğu öfkeden tir tir titriyor. Cebinden bir kâğıt çıkarıp, kalem arıyor; bulamayınca, araması sürüp gidiyor öyle.

Bütün vücudumu ter bastığını duyuyorum, ama soğukkanlılığımı yitirmiyorum yine de.

"Özür dilerim onbaşım, ama Lehçeyi iyi anlamadığınız besbelli. Ben bambaşka bir şey söyledim. Kiev değil, Kiye dedim. Kiye değnek demektir Lehçede. Andrey iki Yahudinin bacaklarına değnek bağlamış ya, çok hoşuma gitti doğrusu."

"Evet, onbaşım," diye bağırıyor bütün sesler koro halinde, "öyle dediydi."

Nöbetçi, tüfeğini öylesine kavrıyor ki sıkı sıkı, kafamı dağıtacak sanki tüfekle.

"Kudurmuş köpek seni! Politik şubeye haber vereyim de seni, gör! Numaran ne senin? Numaran?"

"Yüz on dokuz! Yüz..."

"Göster bakayım!"

"İşte!"

Dövmeli kolumu çukurun üzerinden uzatıyorum. O kadar uzaktan okuyamayacağını da biliyorum aslında.

"Yaklaş!"

"Yaklaşamam. Beni haber verin dilerseniz, ama ben 'Beyaz Vanya' değilim."

"Beyaz Vanya" birkaç gün önce, önce, birkaç dal kırmak üzere bir ağaca tırmanmıştı. Kayın ağacı dallarından süpürge yaptın mı, ekmek ve çorba veriyorlar karşılığında. Ne var ki, kayın ağaçları da tutup tam ölüm hattında yetişmişler. Nöbetçinin biri tüfeği doğrultup ateşlemiş. Kurşun Beyaz Vanya'nın göğsünden girip ensesinden çıkmış. Vanya'yı kampa taşımıştık ölümünden az sonra.

Öfkeyle ayrılıyorum oradan, ama daha kömür yığınının oraya varmadan, Rubin arkamdan yetişiyor.

"Beğendin mi yaptığını Tadek? Ne olacak şimdi?"

"Ne olacakmış?"

Rubin kendinde değil gibi, korkudan tir tir titriyor.

"Şapa oturttun bizi! Öyle bağırılır mı canım? Mezarımı kazmak mı niyetin? Yoksa söyleyecek misin benim..."

"Neden korkuyorsun? Bizde ele vermek diye bir şey yok."

"Onu biliyorum, sen de biliyorsun. Ama güven güvendir yine de. Bana bak, şu kunduraları nöbetçiye vermeyecek misin? Onunla bir konuşayım. Bir konuşayım da, sonra ne olursa olsun. Eskiden de pazarlık etmiştim onunla."

"İşte bu güzel. Hemen söyleseydin ya."

"Tadek, dünyam kararmış zaten. Ver şu kunduraları, onunla bir konuşayım. İyi bir tarafı var bu herifin. Yerine göre."

"Olabilir. Ama kunduralarını vermem ben, yazık olur. Saatim var. Ayarı bozuk, camı da çatlak ama, sen işini bilirsin nasıl olsa. Ya da sen kendi saatini ver, parayla almadın ya..."

"Ah Tadek, Tadek!"

Rubin saati cebine koyuyor. Uzaktan gelen bir haykırma duyuyorum: "Trenci!"

Koşarak geçiyorum tarlayı. Kapo'nun suratı kıpkırmızı kesilmiş, gözlerinde tehdit ateşi, dudaklarının kenarları köpük içinde. Uzun, kocaman elleri iki yanında kasılarak, yumruk oluyor, sonra baştan açılıyor.

"Rubin ile ne pazarlığı yaptın?"

"Saatimi verdim ona. Siz de gördünüz ya, Kapo, siz her şeyi görüyorsunuz nasıl olsa."

"Ne dedin?" Dev gibi pençeleri gırtlağıma doğru uzanıyor. Taş kesiliyorum olduğum yerde. Herif düpedüz vahşi hayvan! Tetikte duruyorum karşısında, sözcükler kendiliğinden dökülüyor dudaklarımdan: "Saatimi verdim, nöbetçi beni politik şubeye ihbar edecekmiş de ondan."

Kapo'nun elleri yavaş yavaş açılıyor, kolları gevşiyor. Alt çenesi hafifçe sarkıyor. Sıcaktan bunalmış köpekleri andırıyor böyle.

"Hadi iş başına! Bakarsın geri taşırlar seni bugün."

Hemen aynı an içinde şimşek gibi bir hızla kenara fırlayıp, dimdik duruyor Kapo, ardından gelen bir bisikletin çarpmasına az kalmış.

Kasketimi çıkarıyorum. Nöbetçi amiri bisikletinden iniyor.

"Bu zırtapoz grupta neler oluyor yine? Şu herifler bacaklarında değneklerle ne dolaşıp duruyorlar öyle?" Öylesine öfkeli ki, ciyak ciyak bağırıyor. "Neden işbaşı yapmamış onlar?"

"Uygun adım yürümeyi bilmiyorlar."

"Bilmiyorlarsa öldürün gitsin. Yine bir kaz yok olmuş ortadan. Haberiniz var mı?"

"Sen hâlâ burada mısın?" diye haykırıyor bana Kapo. "Koş hadi! Git Andrey'e söyle de düzeni sağlasın."

Fırlıyorum.

"Andrey, yeter artık, Kapo'nun emri!"

Andrey, copuna sarılıyor. Yunan ulur gibi haykırarak yere yuvarlanıyor. Andrey copu adamın gırtlağına dayayıp abanıyor.

Yürümeyi sürdürüyorum telaşla.

Kapo ile SS'in, benim nöbetçinin yanına gidip uzun boylu konuştuklarını uzaktan görüyorum. Kapo, elindeki küreğin sapını sallayıp duruyor boyuna. Kasketini yeniden başına geçirmiş. İkisi neden sonra uzaklaşınca, Rubin nöbetçinin yanma gidiyor. Nöbetçi, oturduğu sıradan kalkıyor, çukura

doğru iki adım atıyor; sonra iyice yaklaşıyor çukura. Bir süre sonra Rubin el ediyor bana:

"Nöbetçi baya teşekkür et, seni ihbar etmeyecek."

Rubin'in bileği boş, saat sırra kadem basmış. Teşekkür edip atölyeye doğru yollanıyorum. Yolda yaşını başını almış bir Yunan durduruyor beni

"Arkadaş, arkadaş, SS şu kamptaki adam, değil mi?" "Evet, ne olacak?"

"Öyleyse doğru, bugün eleme var kampta." Yaşlı, saçı başı ağarmış Yunan, iki kolunu göğe doğru kaldırıyor: "Ey Tanrım, ne sefil insanlarız!"

Mavi, soluk gözleri göğe dikilmiş. Gök de öyle, mavi ve soluk.

7

Vagonu kaldırmamız gerekiyor. Tam dönerlevhanın orada, tepeleme kum yüküyle birlikte raydan çıkmış. Dört çift sıska kol, vagonu bir ileri bir geri itiyor, bir ileri bir geri sarsıyor, ön tekerlekleri kaldırıyor, raya oturtuyor. Tekerleklerin altına bir şey itiyoruz, vagon nerdeyse rayların üzerinde. İşte! Vagonu birdenbire olduğu yerde bırakıp, boyunlarımızı uzatıyoruz.

"Yoklama! Sıraya girin!" Bağırmalar, düdükler.

Dekovil vagonu yine kayıyor raydan, kum dönerlevhanın üzerine boşalıyor. Ama ne olursa olsun şimdi, yarın temizlenir nasıl olsa.

Yürüyoruz, yoklama düzeninde sıralanmamız gerek. Ancak bir süre geçtikten sonra ki, kafa-

larımıza dank ediyor: Yoklama için henüz çok erken. Güneş henüz yüksekte. Bizler dizildiğimizde güneş hep şu ağacın yanma dek yürümüş olur, tepesinde asılı gibi dururdu. Şimdi saat olsa olsa üçtür.

Bütün suratlarda bir tedirginlik var, bütün gözlerde hep aynı korkulu soru. Beşer kişilik sıralar halinde diziliyor, ekmek torbalarımızı, kayışlarımızı düzeltiyoruz.

Yazıcı sayıyor, sayıyor, hep sayıyor.

Öteden SS'ler ile nöbetçiler yaklaşıyorlar.

Dikilip duruyorlar çevremizde. Kıpırdamadan bekliyoruz. Sıraların en dibinde iki sedye görüyoruz, sedyelerin üzerinde iki ölü var.

Sokak daha bir canlanmış sanki. Harmence'de oturanlar hızlı hızlı gidip geliyorlar. Alışılmamış bir saatte dizilmemiz topunu tedirgin etmiş. Kampın eskileri durumu pekâlâ kavramışlardır. Bütün bu işlerin tek bir anlamı var. Eleme başlıyor.

Hemen SS'lerin ardında Kapo ile grup komutanı duruyor.

Fräulein Hanna'nın açık renkli başörtüsünü görüyorum. Tam samanlığın orada durmuş, sırtını duvara dayamış, soran bakışlarla bizlere bakıyor. Korkuyla Ivan'a yönelen bakışlarını izliyorum.

"Aynim! Kollar yukarı!" diye komut veriyor Kapo.

Hemen anlıyoruz: Muayene var!

Ceketlerimizin düğmelerini açıyor, ekmek torbalarını çözüyoruz. SS adamı çok tecrübeli ve eli çabuktur. Bizleri yokluyor, ekmek torbalarına el atıyor.

Torbamda ekmek ve bir parça bayat pastırmadan başka birkaç da elma var. Meyve bahçesinden kuşkusuz...

"Bunları nereden buldun?"

Başımı kaldırıyorum, "benim" nöbetçi!

"Küçük bir posta paketiyle geldi, onbaşım."

Bir süre alay eder gibi bakıyor yüzüme. "Öğle yemeğinde aynı elmalardan yedim ben." Ceplerimizde ne bulurlarsa alıyorlar. Ayçiçeği çekirdeği, mısır koçanı, lahana kökü, elma, sebze. İkide birde çığlıklar duyuluyor. Başımızdan aşağı dayak, kötek sağanağı.

Birdenbire, nöbetçi amiri aramızdan fırlayıp, heybesi dolu yaşlı Yunan'ı yakasından sürüklüyor.

"Aç bakayım!" diye buyuruyor kısaca. Yunan, titreyen elleriyle heybesini açıyor.

SS, heybeye bakıp Kapo'yu çağırıyor.

"Kapo! Buraya gel! Bizim kaz burada!"

Koca kazı heybeden çıkarıyor.

Ayak oğlanı da burada, bağırıyor: "İşte burada! Ben demedim miydi?" Kapo vurmak için geriniyor, SS kollarından tutuyor herifi. "Vurma!"

Tabancasını çekip Yunanya çeviriyor. "Kazı nereden buldun? Söylemezsen ateş edeceğim."

Yunan hiçbir şey söylemiyor. SS subayı daha da yükseltiyor tabancayı.

Ivan'a bakıyorum. Sapsarı kesilmiş, göz göze geliyoruz. Ivan dişlerini kenetleyip sıradan ayrılıyor. Onu SS subayından ayıran yolu birkaç adımda alıyor, kasketini çıkarıyor:

"Kazı ben verdim ona!"

Bütün gözler Ivan'a çevriliyor. Nöbetçi amiri kırbacını yavaşçacık kaldırıp yapıştırıyor. Ivan'ın suratı kıpkırmızı kesiliyor aniden, kan, incecik derecikler halinde sızıyor. Ivan acıyla yüzünü buruşturuyor, ama düşmüyor yere. Heykel gibi dimdik

duruyor öyle, kasketi elinde, kolları iki yanına yapışmış.

Nöbetçi amiri kolunu indiriyor.

"Numara yazılsın, tekmil verilsin, grup dağıl!"

Uygun adım yürüyoruz. Ardımızda koca bir yığın ayçiçeği çekirdeği, sebze, elma ve heybe kalıyor. Yığının tepesinde de, bembeyaz boynu, geniş kanatlarıyla koca bir kaz... Grubun sonunda Ivan yürüyor. Ona destek olan yok. Herkes nasıl yürüyorsa o da öyle, tek başına yürüyor. Onun ardından da iki ölüyü taşıyan sedyeler geliyor. Sedyeyi taşıyanlar, ölülerin üzerine yeşil yaprak örtmüşler.

Fräulein Hanna'nın önünden geçtiğimiz sırada şöyle bir bakıyorum yüzüne. Soluğu kesilmiş duruyor öyle, ellerini göğsüne bastırmış, dudakları titriyor. Bana bakınca, kocaman, koyu renkli gözlerinde gözyaşlarının parladığını görüyorum.

Yoklamadan sonra barakaya sürüyorlar bizi. Ranzalarımıza uzanıp yatıyoruz, aralıklardan gözetliyoruz, şu varta da atlatılsa diye bekliyoruz.

"Bütün bu olan bitenlerden ben sorumluymuşum gibi bir duygu var içimde. Burada her sözcük bir yazgı demektir. Bu kahrolası Auschwitz kampında her kötü isteğin kendini uygulatmak kudreti vardır."

"Boş ver hadi, kendini de suçlama öyle," diye uyarıyor Kaziek. "İyisi mi yiyecek bir şey daha ver baha, yoksa böreğin tadına varamayacağım. Domatesin yok mu?"

"Her zaman papaz pilav yemez."

Sandviçleri geri itiyorum.

"Yiyemeyeceğim." Dışarıda eleme tamamlanmış.

SS doktoru numaraların yazılı olduğu listeleri alıp öbür barakaya yollanıyor. Kaziek ayağa kalkıyor.

"Ben gidip sigara alayım. Biliyor musun Tadek, sen muhallebi çocuğusun aslında. Biri kalkıp benim yemeğimi iç edecek ha, kıyma yaparım ondan alimallah, kıyma..."

Tam bu sırada kocaman, kırçıl bir kafa beliriyor ranzamızın kenarında. Ürkek ürkek kırpışan gözler bize bakıyor. Ancak ondan sonradır ki, Beker'in buruşuk, yaşlı suratı görünüyor.

"Tadek, bir dileğim var senden."

"Söyle bakalım!"

"Tadek, ben fırından kurtulamayacağım, biliyorum."

Başımı eğip gözlerinin içine bakıyorum. Gözleri bomboş ve barış içinde.

"Tadek, hanidir açım. Yiyecek bir şey ver bana şu son akşam."

Kaziek eliyle dizime vuruyor.

"Tanıyor musun onu?"

"Beker," diyorum.

"Gel bakalım Yahudi, yukarı çık da tıkın bakalım! Yiyebildiğin kadar ye, geri kalanı da alıp fırına götürürsün yanında. Şuradan çık yukarı! Burası benim kamaram değil. Bitirsen de fark etmez benim için."

Benden yana dönüyor.

"Hadi gidelim, Tadek. Bende bir pasta var ki bildiğin gibi değil. Anam göndermiş." Ranzadan aşağı inip bir omuz atıyor bana. "Şuna bak!"

Olduğum yerde dönüyorum. Beker gözlerini kapamış, elleriyle ranzayı yokluyor körler gibi.

İNCİL OKUYAN ÇOCUK

Gardiyan kapıyı açtı. Hücremize giren, bir çocuktu. Bocalayarak kaldı kapının eşiğinde. Çok geçmeden, kapı ardında kapanıverdi.

"Seni de neden tıktılar içeri?" diye sordu Bednarska Caddesi'nden mürettip Kovalski.

"Hiç yoktan," diyen çocuk, eliyle tıraş edilmiş kabak kafasını sıvazladı. Sırtında eski püskü bir giysi vardı. Yatılı okul öğrencilerininki gibi. Kolunda da daracık kürk yakalı bir palto asılıydı.

"Bunu da neden tıkarlar içeri sanki? Yumurcağın biri! Garanti Yahudi'dir," dedi Malkinia'lı kaçakçı Kozera.

"Kapa çeneni Kozera," diye uyardı Mokotovska Caddesi'nden memur Şrayer. "Pek de benzemiyor."

"Kesin sesinizi be! Haydutların içine düştü sanacak çocuk kendini," diye buyurdu Kovalski. "Gel oğlum, şu saman döşeğe otur bakalım. Düşünceye de dalma öyle, anlamı yok."

"Oraya oturmasın! Mlavski'nin yeri orası, sorgudan dönmesi yakındır," dedi Mokotovska Caddesi'nden memur Şrayer. Üzerinde yasadışı yazılar bulunmuştu.

"Sen artık iyice üşüttün galiba babalık," dedi Bednarska Caddeli mürettip Kovalski, hayretle. Bi-

raz kenara çekilip çocuğa yer açtı. Çocuk oturdu, paltosunu dizlerine attı.

"Ne bakıyorsun öyle aval aval? Bodrum burası, o kadar. Hiç bodrum görmedin mi ömründe?" diye sordu Matula. Bu Matula, Gestapo memuru kılığına girip, köylüleri haraca kesmiş, domuzlarını almıştı. "Böylesini görmemiştim," dedi çocuk.

Hücre küçük ve alçaktı. Ortalık kararda mı, duvarlarında küçücük su damlaları parıldardı hep. Kir pas içindeki kapı, çizikler içinde ve pisti. Daha önce burada kalmış olanların hemen hemen hepsi adlarını, kaldıkları tarihleri kazımışlardı kapıya. Kapının yanında bir kova duruyordu. Beton döşemenin üzerinde, duvarın hemen dibinde, iki saman döşek vardı. İnsanlar iç içe oturuyorlardı burada, dizleri birbirine değiyordu.

"Eh öyleyse, şöyle bir iyi bir gözden geçir burayı haklım. Bir daha zor görürsün böylesini," diyen Matula, kaba bir gülüşle güldü. Oturduğu yerden biraz kenara çekildi.

"Bir kâğıt daha mı?"

"Bir kâğıt daha," deyip, uzattığı iskambil kâğıdını aldım. "Ya sen?" Üç kâğıdı da o alıp gözden geçirdi. "Benden pas!"

"Yirmi," deyip kâğıtları açtım.

"Yine ütüldüm," diyen Matula, dizlerindeki tozu silkti. Binici pantolonunda hâlâ ütü izleri görünüyordu.

"Bir dilim ekmek senin. Kâğıtlar da hep tırnaklanmış ya aslında."

Dışarı koridorda elektrik düğmeleri tıkırdadı. Tavanın altındaki solgun ışık yandı. Duvarın ta yu-

karısındaki küçük, parmaklıklı pencerede bir parçacık gök ile mutfak damının bir köşesi asılıydı. Pencere parmaklıkları karaydı.

"Senin adın ne, oğlum?" diye sordu memur Şrayer. Şrayer'in üzerinde bültenlerden başka, bir de gizli bir örgüte bağışlanmış paraların makbuzları bulunmuştu. Şrayer bütün gün saman döşeğin üzerinde oturur, yerinden kıpırdamaz, takma dişlerini öğütür dururdu boyuna. Yelken kulakları gitgide daha bir yelken açmış gibiydi.

"Adımdan ne olacak, adım neyse ne! Babam banka müdürüdür."

"Öyleyse bir banka müdürünün oğulcuğusun," deyip ondan yana döndüm.

Çocuk öne eğilmiş oturuyordu hafiften, gözleri de elindeki kitaptaydı. Paltosu hep dizlerinin üzerinde, güzelce dürülmüş duruyordu öyle.

"Oo, kitabın da var demek! Neymiş o kitap bakayım?"

"İncil," dedi çocuk başını kaldırmaksızın.

"İncil mi? Sana burada yardımı dokunur mu sandın? Hava alırsın hava!" dedi kaçakçı Kozera kapının oradan.

Upuzun adımlarla duvardan duvara gidip geliyordu, iki adım ileri, iki adım geriye, hep aynı yerde dön baba dönelim.

"Benim esaslı bir sopa yiyeceğim garanti."

"Belli olmaz," deyip, Matula'dan yeni kâğıt aldım.

"On yedi ve dört."

"Bakalım bugün sıra hangimizde?" dedi Mokotovska Caddesi'nden memur Şrayer. Hücre kapısı

ne zaman açılsa, kurşuna dizilme sırası ona geldi sanıyordu hep.

"Yine mi?" diye kötü kötü homurdandı müretti p Kovalski.

"Bir kez daha," kararını verdi sahte Gestapo Matula. Son haraç sırasında tabancası tutukluk yapmıştı.

İskambil kâğıtlarımız mukavvadandı, bizden öncekiler bırakmışlardı kâğıtları. Yiyecek· öteberi konmuş bir kutudan yapmışlardı bu kâğıtları. Şekiller mürekkepli kalemle çizilmişti üzerlerine. Topu da işaretliydi.

"Buna fazla bir şey yapmazlar," deyip elimdeki kâğıtları düzelttim. "Babacığı biraz para sayar, anacığı da ilgili baya bir gülümser küçük bey de gezinerek evine döner yine."

"Annem yok benim," diyen çocuk, kitabı daha bir yaklaştırdı gözlerine.

"Öyle mi?" diyen mürettip Kovalski, kocaman elini çocuğun başına koydu. "Yarın yaşıyor muyuz bakalım? Kim bilir?"

"Yine mi başladın?" diye azarladı Mokotovska Caddesi'nden memur Şrayer.

"Üzülme sakın," dedim çocuğa. "Önemli olan, sen öldüğünde evdekilerin seni merak etmemeleri. Ne zaman tutukladılar seni?"

"Beni tutuklamadılar ki," dedi çocuk.

"Polise götürmediler mi?"

"Hayır." Çocuk kitabı kapayıp, dikkatle palto cebine yerleştirdi. "Beni sokakta tuttular."

"Yoksa 'sürek avı' mı vardı yine? Nerede? Hangi sokakta?" diye sordu Şrayer tedirgin. Üzerinde bül-

tenler, makbuzlar bulunmuştu. İki kızı gizli derslere devam ediyorlardı. Her tanrının günü, evden yiyecek paketi gelecek diye bekler dururdu.

"Bunda bir yanlışlık var," dedi mürettip Kovalski. "Dediğin gibi ava çıkmış olsalardı, sürüyle adam getirirlerdi buraya; böyle tek bir kişiyi değil. Şimdiye dek de duymuş olurduk nasıl olsa."

"Sen şu delikten bakıp da ne görüyorsun ki be? Kapıyı bile göremiyorsun. Bütün gördüğün, mutfağın damı, bir de atölyenin bir kenarı," deyip küçük pencereyi gösterdim başımla.

Sahte Cestapo Matula'ya elimdeki kâğıtları uzattım:

"On dokuz."

"Yerine göre," dedi Malkinia'lı kaçakçı Kozera. Domuz pastırması kaçırırken, 'klasik yer'de, sınırda enselenmişti. Şimdi kapının dibinde durmuş, pencereden bakıyordu.

"Buradan daha fazlası görünüyor. Mutfağın önünde bir nöbetçi, köpeğiyle gidip geliyor. Yarın sabah için patates boşaltılıyor."

"Yine hava aldık," diyen Matula, elindeki kâğıtları fırlatıp attı. "Bugün şansım yok. Garanti bendedir sıra. Yoksa neden getireceklerdi ki beni buraya?"

"Ya ne sandın? Serbest mi bırakacaklardı seni?" diye sordu kaçakçı Kozera. Kapı ile pencere arasında uzun adımlar atarak gidip geliyordu.

"Evet..." diye içini çekti Matula. "Bakarsın her şeye karşın kazanırın yine. Kazanamazsam, yarın sabahki ekmeğim de senin olur."

Kâğıdı karıştırdı. Mukavva kutudan yapılan kâğıtları...

"Bugün alıp götürürlerse seni, yarın sabahki ekmeğinden hava alırım." Elimi uzattım. "Sen dağıtıyorsun!"

"Polisin biri Kozia Caddesi'nde tuttu beni," dedi çocuk.

"Mavi üniformalı mı?" diye sordu Kozera ilgilenerek. "Beni de!"

"Sıradan bir polis. Alıp buraya getirdi beni."

"Doğru buraya mı? Büyük kapıdan mı geçirdi? Getto'dan mı? Öyle şey olmaz," dedi Mokotovska Caddesi'nden memur Şrayer.

"Beni at arabasıyla getirdi buraya. Karakola gitmek için vakit geç oldu, dedi. Beni kapıya teslim etti," dedi çocuk, hepimize gülümsedi.

"Şakadan anlayan bir polismiş," dedim çocuğa. "Duvarları boyayla kirletmişsindir garanti?"

"Tebeşirle," diyerek düzeltti.

"Senin ressamlığın sonu budur işte," dedi Bednarska Caddesi'nden mürettip Kovalski. "Şükret ki baban ben değilim." Çocuğun tıraş edilmiş kafasını okşadı.

"Kovalski yahu, neden bastın senin o gazeteyi sanki?" diye sordu kaçakçı Kozera. Hâlâ duvardan duvara gidip geliyordu uzun adımlarla.

"Ben gazete falan basmadım. Niyetim bir sedir almaktı."

"Tam da senin yeraltı basımevinde, öyle mi? Bırak üçkâğıtçılığı!"

Matula'ya kâğıtlarımı uzattım. "Bir sokak orospusunun eline Fransız altını nasıl yakışırsa, sen de buraya öyle yakışıyorsun. Shakespeare'dendir bu, mürettip Kovalski!"

"Bir kez daha, bak nasıl kazanacağım bu sefer," diyen Matula, kâğıt dağıtmaya durdu.

"Artık istemem. İki dilim ekmek yeter bana." Kâğıtları geri ittim.

"Ben de senin gibi suçsuz tıkıldım buraya," dedi Bednarska Caddesi'nden mürettip Kovalski.

"Ben nişanlımı aramaya çıkmıştım, sen de biliyorsun ya! İki gündür görünmemişti de ondan.."

"Şu işe bak ki, tutup silahlanmış kahramanların içinde aradın nişanlını," deyip güldü mürettip Kovalski.

Çocuğa doğru eğilip eline dokundum:

"Kitabını bana verir misin sonra?"

Çocuk hayır anlamında başını salladı.

"Hem nereden bilebilirdim ki?" dedi mürettip Kovalski.

"İlan dışarda asılıydı ya."

Sustuk. Tavandaki ampul solgun bir ışık veriyordu, iki yırtık saman döşeğin üzerinde oturuyorduk. Köşede, pencerenin hemen altında oturan, iki kızı gizli derslere devam eden, Mokotovska Caddeli memur Şrayer'di. Başı önüne eğilmişti, kulakları yelken mi yelkendi. Haraç uzmanı sahte Gestapo Matula, sırtını kapıya dayamış, öyle oturuyordu. Saman döşeğin üzerinde önüne yayılmış kâğıtlara dikmişti gözlerini. İkinci saman döşeğin üzerinde, sedir almak üzere bir yeraltı basımevine gitmiş olan Bednarska Caddeli mürettip Kovalski oturuyordu. Onun yanında da, duvarları tebeşirle kirletmiş, İncil okuyan çocuk... Kaçakçı Kozera pencere ile kapı arasında gidip geliyordu.

Kapı kapkara ve alçak, kazınmış adlar ve tarihlerle doluydu. Pencerenin kara parmaklıkları

ardında, kırmızı mutfak damı parıldıyor, mor gökyüzü solgunlaşıyordu. Bir parça daha ötede duvar vardı, onun ardında da nöbetçilerin nöbet kuleleri!

Duvarın daha da ötesinde getto yer almıştı. Evler bomboştu, kör, ölü pencerelerde sayısız kuş tüyü uçuşuyordu, rüzgâr yarılıp içi boşaltılmış yastıklarla, minderlerle oynaşıyordu.

Mokotovska Caddeli Şrayer, başını kaldırıp İncil okuyan çocuğa baktı.

Çocuk yeniden okumaya koyulmuştu, kitabı da iyice yaklaştırmıştı gözlerine.

Koridorda adımlar duyuldu. Yere döşenmiş olan saç levhalar, boğuk ve madensi sesler çıkarıyordu. Hücre kapıları küttedek açılıp kapanıyordu dışarıda.

"Nihayet," dedi mürettip Kovalski. O da kulak vermişti. "Yeni gelenler kaç kişi merak ediyorum doğrusu."

"Eksilmeyecek biricik mal budur ha! Kaçırılması gerekmez. Kendiliğinden gelir mübarek," dedi Malkinia'lı kaçakçı Kozera.

"Eeh, hiç olmazsa dışarıdaki dünyada neler olup bitiyor öğreniriz," diye söylendi sahte Gestapo Matula. Ölüm adayıydı ve hükmün yerine getirilmesini bekliyordu burada.

"Daha iki hafta önce dışardaydınız yahu. Dünyada neler olup bittiğini bol bol duydunuz ya!"

"Ama şu son iki haftadır dünyada mıyım değil miyim bilmiyorum," diye karşılık verdi Matula.

"Dışarıda ne olursa olsun, sana ne! Seni ilgilendirir mi? Şöyle ya da böyle olmuş, ne olacak yani?"

"Savaş çabucak sona ererse henüz umut var demektir. Ne dersin? Sence de öyle değil mi?"

"Polonya mahkemesi de canına okur senin. Soygun soygundur," dedi mürettip Kovalski.

"Öyle. Sana da madalya verirler, sadece bir sedir almak istediğin için."

Hücre kapısı açılıverdi birden. Mlavski içeriye girdi. Sorgudan geliyordu. Hücre kapısı yeniden kapandı üzerine.

"Ee çocuklar, ne var ne yok bakalım? Korkudan donuma dolduracaktım ha! Bütün gece dışarıda kalacağım gibi bir durum vardı. Ama neyse, ikinci bir araba daha geldi de..."

"Nasıl, işler yolunda mı? Yoksa? Millet hiçbir şey olmamış gibi dolaşıp duruyordur yine dışarda, değil mi?" diye sordum, elimdeki kâğıdı çevirdim.

"Seni getirdiklerinde sen kendin de görmüşsündür elbet. İnsanlar yaşamakta berdevam."

"Al bakalım, çorban burada."

Mürettip Kovalski, akşam çorbasını uzattı kâseyle. "Senin öğle yemeğini ötekiler yedi elbette."

"Ziyanı yok," dedi Mlavski. "Öğleyin yedim. Hiç de fena değildi hem. Mercimek çorbasıyla ekmek. Ama acısını da çıkardılar ha!" Saman döşeğin yanında durmuş, kaşıkla koyu, lapalaşmış sıvıyı karıştırıyordu.

"Nasıldı? Oturabiliyor musun?"

"İdare ettim sayılır. Orada hemen hemen hiç dokunmadılar. Gestapo odasında başladılar ilk! Bugün bir de tanıdık vardı birlikte. Babamla iş yapmışlar ortaklaşa Radom'da. Anlarsın ya, işte!"

Mlavski yavaş yavaş, hiç acele etmeden içiyordu çorbasını.

"Çorba iyi, hoşuma gitti, soğuk ama yine de iyi. Hemen hemen evdeki patates kadar patates var içinde."

"Senin için olduğunu söyledim karavanacıya. Kepçeyi dibine kadar daldırdı karavananın," dedim.

"Raportör ne diyor?" diye sordu Mokotovska Caddeli memur Şrayer.

"Hiç," diye homurdandı Mlavski. Çorba kâsesini kovanın yanma bırakıp paltoyu çıkardı.

"Senin yüzünden de ağzıma tokadı yedim ha," dedi benden yana dönüp. "Astarın içine kırık cam saklamışsın. Neden taşıyordun onu yanında? Gırtlağını mı keseceksin yoksa?"

"Gerektiğinde gerekeni yapmak için," deyip paltoyu sırtıma attım. Mlavski her sorguya gittiğinde benim paltoyu alırdı yanına. Onun yepyeni bir deri ceketi vardı, bakarsın alıverirlerdi çıkarıp sırtından.

Mlavski yanıma, saman döşeğin üzerine oturdu.

"Haberin var mı? Babama hafiyelik etmesini önerdiler. Ne dersin bu işe?" "Baban ne diyor?"

"Kabul etti elbette. Başka ne yapabilirdi ki?"

Omuz silktim. Mlavski yana dönüp İncil okuyan çocuğa baktı:

"Bu yeni geldi değil mi? Seni karakolda görmedim mi ben? Yoksa Gestapo'da benimle beraber miydin?"

"Hayır," dedi çocuk kitabın üzerinden bakarak. "Ben hiç hücrede kalmadım."

Kozera'nın gezintisi kapıya ulaşmıştı.

"Dediğine bakılırsa, mavi üniformalılardan biri arabayla getirmiş onu buraya."

"Bahse girerim ki seni poliste gördüm ben," dedi Mlavski şöyle bir düşünüp. "Ama öyle söylediğine göre amma komik ha, eh, olur a, doğrudur herhalde."

Sustuk. Cezaevindeki bütün ışıklar yandığı için, gök ile demir parmaklıklar arasında asılı duran ılık ilkbahar akşamı, alttan aydınlatılmış gibiydi. Şrayer, öyle yelken kulaklı, yüzünü ellerinin arasına almış oturuyordu. Kozera hâlâ saman döşekler ile kapı arasında gidip geliyordu.

"Sen de oynuyor musun?" diye sordu bana Matula. "Burada kütük gibi oturduk kaldık. Bakarsın kazanırım."

Çocuk hâlâ İncil'ini okuyordu.

"Şu kâğıt oynamayı kesin artık be!" diye bağırdı Şrayer başını kaldırmaksızın. "Nerdeyse ananıza bile oynayacaksınız! Hem..."

Birden susup takma dişlerini çiğnemeye başladı yine.

"Ağır ol, ağır ol," diye homurdandı Matula. "Bizim çokbilmiş gazeteci makalesinin geveleyeceği bir şey olsa gerek. Ee, ne haber bakalım, oynuyor musun?"

"Kâğıtları bırakıp hazırlanın!" diye buyurdu Bednarska Caddeli mürettip Kovalski, "Karavanacı böğürmeğe başladı bile."

Saman döşeklerin üzerinden kalkıp yüzümüzü kapıya döndürdük. Dışarıda, koridorda sesler yükselmişti.

"Bugün Ukraynalı nöbette. Ama bakarsın her şeye karşın işler yolunda gider," diye fısıldadım Mlavski'ye.

Hücremizin kapısı açıldı. Şişko, ufarak bir SS adamı göründü eşikte. Kırmızı, dört köşe bir suratı, açık renkli, seyrek saçları vardı. Ağzı kenetlenmiş gibi, kısa, sağlam bacakları uzun, pırıl pırıl çizme-

ler içindeydi. Palaskasında koca bir tabanca asılıydı, sol elinde de uzun, ince bir kırbaç görünüyordu. Ardında duran sırık gibi bir Ukraynalı, elindeki anahtarları şakırdatıyordu. Kasketini bir gözünün üzerine yıkmıştı. Onun yanında da karavanacı ile ufak tefek bir adamcağız duruyordu. Yazıcıydı bu. Getto'dan Yahudi bir avukat. Elinde bir tomar kâğıt vardı. Mokotovska Caddesi'nden memur Şrayer, artık ezberimizde olan beylik birkaç Almanca cümleyi sayıp döktü.

Şu ve şu mevcutlu, şu ve şu hücre, hepsi burada!

Kırmızı suratlı nöbetçi amiri, parmağıyla işaret etti.

"Evet," diyerek başını salladı. "Tamam. Yazıcı, buradan kim var?"

"Benedikt Matula," diye okuyan yazıcı, hepimizi gözden geçirdi.

"Tanrım, hapı yuttum işte şimdi," diye fısıldadı kendi bileğinin gücüyle haraç almış olan sahte Gestapo Matula.

"Hadi bakalım, dışarı!" diye haykıran nöbetçi amiri, Matula'yı yakasından yakaladığı gibi hücreden koridora sürükledi. Kapı ardına kadar açık kalmıştı.

Koridorun az bir şey ötesinde, tepeden tırnağa silahlı nöbetçiler duruyordu. Ampullerin solgun ışığı altında çelik miğferleri kasvetli bir parıltı içindeydi. Her birinin palaskasında birkaç el bombası görünüyordu.

Nöbetçi amiri yazıcıdan yana döndü.

"Hepsi bu kadar mı? Gidiyor muyuz?"

"Hayır, hepsi değil henüz," diye peltek peltek konuştu eski avukat, Yahudi yazıcı. "Biri daha var. Zbigniev Namokel."

"Burada," dedi İncilli çocuk.

Olduğu yerde geri dönüp saman döşeğin bulunduğu köşesine gitti. Orada durup eğildi; paltosunu alıp koluna astı. Sonra kapıya doğru yürüdü, bir an olduğu yerde kaldı, dört bir yanına bir bakındı şöyle. Teker teker hepimizin yüzlerine baktı, ama hiçbir şey söylemedi. Yürüyüp koridora çıktı. Ardından kapı büyük bir şakırtıyla kapandı.

"Bitti. Yoklama bitti işte, bir gün daha geçti. İki kişi eksik. Bir gün fazla. Gelsin öteki şimdi." Bunu söyleyen, Malkinia'lı kaçakçı Kozera idi.

"Daha birkaç kişi olacak," dedi Kovalski hiç renk vermeksizin. "Burada bir çocuk vardı, şimdi yok."

Kovanın başına geçip bacaklarını ayırdı.

"Haydin bakalım! Herkes hizaya! Saman döşekleri ayırmanın sırası. Uykuda suratıma tekme yemeye hiç niyetim yok. Haydi, daha henüz aydınlıkken gerekeni yapalım."

Saman döşekleri birbirinden ayırdık.

"İncil'i de alıp götürdü beraberinde. Ne yazık! Hiç değilse okuyacağımız bir şey olurdu," dedim Mlavski'ye.

"Bırak canım! Ona da yararı olmaz artık. Onu karakolda gördüm ben, yemin ederim ki gördüm," dedi Mlavski. "Ne suç işlemiş olabilir ki o çocuk yahu? Peki neden yalan söyledi? Sokakta, bir polis tarafından tutulup doğru buraya getirildiğini söyledi. Neden?"

"Yahudi'ye benziyordu. Garanti Yahudi'ydi. Yoksa öldürmezlerdi onu," dedi pencerenin altındaki Şrayer.

Çoktan yere uzanmış, paltosunu ayaklarına sarmıştı inleye oflaya. Sesi her zamankinden başka türlü çıkıyordu. Takma dişlerini çıkartmış, bir kâğıda temiz temiz sarmış, cebine indirmişti de ondan.

"Peki İncil'le ne işi vardı?"

"Garanti Yahudi'ydi. Yoksa alıp götürmezlerdi onu. Hoş, Matula da kurşuna dizilecektir ama..." diyen Kovalski, saman döşeğin üzerine uzandı. Kozera'nın yanında yatıyordu.

"Cani herif! Kahrolası hergele! Gestapo gibi giyinip, elinde tabanca, yurttaşlarının üzerine yürüdü. Oh olsun," diye homurdandı Kozera kötü kötü.

Mlavski ile ben de uzandık, ayaklarımıza Mlavski'nin deri ceketini, üstümüze de benim paltoyu örttük. Kürk yakamı kafama kadar çektim.

Pencereden buz gibi ve ıslak bir hava doluyordu içeriye. Gökyüzü o arada adamakıllı kararmış, hemen hemen kapkara olmuştu. Gökyüzü ile pencere arasındaki bir parçacık dünya, altın sarısı bir toz gibi ışıldıyordu. Cezaevinin bütün ampulleri yanıyordu hâlâ ve ampullerin ışığı arasından, çok uzaklardaki yitik yıldızlar şöyle böyle görünüyordu.

"Şu güzelim dünya..." dedim hafif bir sesle Mlavski'ye.

"Ne var ki bizim için değil, biz o dünyadan değiliz artık."

Dip dibe yatıyorduk, birbirimizi ısıtabilelim diye.

"Babamı alıp götürmüşler midir acaba?" diye fısıldadı Mlavski.

Yanıma dönüp yüzüne baktım. "Yahudi olduğu bugün ortaya çıkmış," dedi Mlavski yavaşçacık. "Raportör tarımış onu meğer. Radom'da, Getto'da birlikte iş yaparlarmış."

"Onu götürmüş olsalardı seni de götürürlerdi birlikte," diyerek avutmaya çalıştım onu.

"Ben melezim. Anam Polonyalıydı."

"Baban hafiye olarak çalışacaktı ya? Bu durumda neden alıp götürsünler onu?"

"Keşke etse hafiyelik. İyi olurdu."

"Kapa çeneni artık!" Kozera başını kaldırmıştı yattığı yerden. "Yetmedi mi daha? Yoksa uykuya dalmadan önce hafiften bir boks mu istersiniz?"

Sesimizi kestik. Yavaş yavaş uykuya daldık. Birden, çok yakından gelen bir silah sesiyle yerimizden fırladık. Ardından ikinci bir silah sesi.

"Ormana kadar uzanmak işlerine gelmedi herhalde. Hemen buracıkta deviriyorlar onları." Saymaya başladım: "On dört... on beş... on altı..."

"Hemen kapının yanında..." dedi Mlavski. Elimi yakalayıp sıktı. "İncilli çocuk... Garanti Yahudi'ydi... Ona yönelen hangi atıştı acaba?" diye sordu mürettip Kovalski.

"Yatıp uyuyun hadi. Uyuyun artık be!" diye azarladı bizi Mokotovska Caddeli memur Şrayer.

"Evet, uyuyalım," dedim Mlavski'ye. Yeniden uzandık, onun deri ceketi, benim paltomla örtündük. İyice yaklaştık birbirimize. Pencereden buz gibi ve ıslak bir hava doluyordu içeriye.

BAYANLAR BAYLAR, BUYURUN GAZ ODASINA!

Kampta millet çıplak dolaşıyordu. Hoş, bitten temizlenmiştik, giysilerimiz de haşereye karşı bir ilaçla dolu koca batyalarda yıkanmış, bizlere verilmişti. Giysilerdeki bitler de gaz odalarındaki insanlar gibi başarıyla yok ediliyordu. Ne var ki, kirpi tipi engellerin ardındaki barakalara henüz giysi verilmemişti. Böylece topumuz da anadan doğmaydık şimdi. Ötedekiler de, biz buradakiler de. Sıcak dayanılır gibi değildi. Cümle Kapısı'ndan ne bit geçebilirdi ne de insan. Kamp sımsıkı kapatılmıştı. İşçi grupları işi bırakmışlardı. Bütün gün boyu binlerce çıplak insan yoklama alanında dolanıp duruyor, yollarda yatıyor, duvar diplerine oturuyor, damların üzerine uzanıyordu. Saman döşekler ile battaniyeler etüvdeydi, çıplak tahta üzerinde uyunuyordu.

Son barakadan kadınlar kampı görünüyordu. Orada da bitten temizlenme canla başla yürütülüyordu. Yirmi sekiz bin çıplak kadın barakalardan dışarı atılmıştı. Dışarıda, yollar boyunca, büyük alanlarda dolanıp duruyorlardı.

Sabahtan beri öğle yemeği bekleniyor. Yemek paketleri karıştırılıyor, karşılıklı ziyaretler yapılıyor. Saatler zor geçiyor, zaman bile durmuş sanki sıcaktan. Şu her zamanki olağan sahne bile oynanmıyor,

krematoryuma giden geniş yollar uykuda gibi, yapayalnız, terk edilmiş gibi. Birkaç gündür yeni kafile gelmiyor artık.

Kanada grubu bir bölümüyle dağıtılıp bir başka gruba katıldı. Erkekler hanidir beşli ve şişko göründüğü için, ağır işe koşulmak üzere Harmence'ye gönderildiler.

Kampta amansız, acımasız bir adalet uygulanır. Etkili olabilenler, gözde olanlar bir düşmeye görsünler hele, daha da derine batsınlar, yerin dibine batsınlar diye ellerinden geleni yapar dostları...

Kanada, şu bizim Kanada, ne reçine kokusu taşıyor, ne de o mavi göklerin baharatlı kokusunu, burada duyulan koku, Fransız parfümünün kokusudur. Ve gerçek Kanada'nın o ulu çamları, buradaki altın ve pırlanta dağının yanında cüce kalır. Evet, buraya bütün Avrupa'nın altın ve pırlantası taşınmış, dağ gibi yığılmıştır.

Birkaçımız ranzada oturuyoruz. Bacaklarımız aşağı sarkmış. Ekmek dilimlerimizi ellerimizde döndürüp duruyoruz düşünceli. Bembeyaz, özellikle pişkin bir ekmek. Kabuğu kıtır kıtır, gerçi kekremsi bir tadı var bir bakıma ama, haftalarca bayatlamadan dayanıyor. Bu ekmek başka, Varşova ekmeği bu, Varşova... Şu ekmek daha bir hafta önce anamın ellerindeydi diye düşününce... Hey Tanrım, hey ulu Tanrım!

Biraz da domuz pastırması, soğan katık ediyoruz, biri de bir kutu sütü açıyor. İriyarı ve hep ter döken Henri, Fransız şaraplarının düşünü kuruyor. Gelen kafileler bu şarabı Strazburg'dan, Paris dolaylarından, Marsilya'dan getiriyorlar.

"Kulak ver bana dostum, yolum yükleme-boşaltma'ya düşerse, şampanya ile döneceğim bilmiş ol! Hem de halis muhlis şampanya! Hiç içmemişsindir garanti. İçmedin değil mi?"

"Hayır, içmedim. Zevzeklik edip durma boyuna. Şampanya ile kapıdan içeri adım atamazsın sen. İyisi mi bir çift kundura ayarla benim için. Biliyorsun, çift tabanlı olacak. Gömleğe gelince, onu anmamın gereği yok. Sen gömlek için söz vereli dünyanın zamanı geçti."

"Sabredeceksin biraz, sabredeceksin. Yeni kafile gelir gelmez, hepsini elinde bil. Yükleme-boşaltma'ya gittik mi tamam!"

"Peki ya yeni kafile gelmezse fırın için?" diye çıkışıyorum öfkeyle. "O zaman ne olacak? Kampta özgür bir hava esmeye başladı. Sen de görüyorsun işte. Dövüp sövmek yasak. Evlere mektup yazmak serbest... Yeni kurallardan söz ediliyor. Sen de değinmiştin buna. Sonunda bir de bakacağız ki yeni gelen yok artık."

"Aptal aptal konuşma be," diyor Marsilyalı şişko bir herif. Arkadaşım ama adı sanı nedir, haberim yok. Suratı Cosway'in minyatürlerini andırıyor. Yalnız bir farkla: Ağzına tıktığı sandviçten ha boğuldu ha boğulacak gibi.

"Ama ne budalalık," diyor yeniden. Bereket sardalyeleri yutmayı başarabildi bu arada.

"Boş laf edip durma öyle! Yeni gelen olmazmış! Böyle şey olmaz, olmamalı, yoksa topumuz geberir gideriz bu kampta. Onların getirdikleri ile yaşıyoruz hepimiz!"

"Hepimiz de ne demek? Hepimiz değil! Bizim azık paketlerimiz var."

"Senin var, arkadaşının var, belki daha sekiz on kişinin var. Siz Polonyalıların var. Hoş hepinizde yok da yine. Peki ya bizler, Yahudiler, Ruslar? Bizim yiyeceğimiz olmasaydı size yedirirler miydi o yemeği sanıyorsunuz? Biz kendi başımızın çaresine bakamasak, işimizi ayarlayamasak, sizin tıkınmanıza seyirci mi kalacaktık sanıyorsunuz? Yoo dostum, asla, asla!"

"Ya ne olacaktı? Ya seyirci kalacaktınız, ya da Yunanlar gibi açlık çekecektiniz. Tıkınacak şeyim var mı, kampta kudretli olan sensin demektir."

"Sizin de var bizim de. Böyle takışmak neden?"

Doğru, takışmanın anlamı yok. Sizin de var benim de, birlikte yiyoruz, bir ranzanın üzerinde birlikte uyuyoruz. Henri ekmeği kesiyor, bir de domates salatası yapıyor ayrıca. Kantinden gelme hardal ile tadına doyum olmuyor doğrusu.

Aşağıda, barakada, ayaklarımızın altında, insan kaynıyor. Hepsi de çıplak ve ter içinde. Ranzalar arasındaki geçitlere, koca sobanın çevresine uzanıp yatmışlar. Eski bir at tavlası (kapıdaki tabelada hâlâ 'hastalıklı atlar için' diye yazılı) beş yüzü aşan insan için barınak haline konmuş. En alttaki ranzalarda sekiz kişi bir arada yatıyor, hatta dokuz kişinin yan yana sıkıştığı bile oluyor. Hepsi de çırılçıplak, öylesine sıskalaşmışlar ki, kemikleri sayılıyor. Yanakları çökmüş mü çökmüş, ter kokuyorlar; buram buram, keskin bir ter kokusu bu!

Benim altımda, en aşağıda, bir haham yatıyor. Battaniyenin ucunu başına çekmiş, tekdüze bir sesle İbranice dualar geveliyor. Bu kamptaki dua kitapları yığınla, dağlar gibi.

"Şunu sustursak iyi olacak yahu! Haline bakarsan sevgili Tanrı'yı ayaklarından yakalayacak sanki."

"Boş ver, aldırma! Bu sıcakta aşağıya inemem ben. Bırak devam etsin, bakarsın bir an önce fırını boylar bu yüzden."

"Din dediğin afyondur afyon," diyor sonundaki şişko arkadaş. "Afyonu severek kullanırım." Aynı zamanda hem komünist hem de hazır yiyicidir bu arkadaş. "Tanrı'ya, ölümden sonra bir hayat olacağına inanmasalardı çoktan alaşağı ederlerdi krematoryumu."

"Peki neden yapmıyorlar?"

Gerçi bu, salt soyut anlamda ama, benim şişko arkadaş karşılığı veriyor hemen.

"Budala!" diyor ağzına bütün bir domatesi sokuştururken. Daha söyleyeceği şeyler var gibi ama şöyle bir el edip susuyor. Belki de değiştiriyor fikrini.

Yavaş yavaş tıkınmanın sonuna geldiğimiz sırada barakada bir hareketlilik başlıyor aniden. Ranza aralarına kaçışan kaçışana! Bir haberci blok kıdemlisinin odasına dalıyor. Bir süre sonra, blok yöneticisi görkemli adımlarla dışarı çıkıyor.

"Kanada grubu! Sıraya! Çabuk, çabuk! Bir kafile geliyor!"

"Ey ulu Tanrım!" diye bağıran Henri ranzadan aşağı atlıyor. Şişko, ikinci domatesi yutarken boğulacak gibi oluyor, altında oturanlara "Dışarı..." diye haykırıyor, ceketini yakalıyor çabucak, az bir şey sonra hepsi de dışarı fırlıyorlar kapıdan. Öteki ranzalarda da ani bir karışıklık! Kanada grubu yükleme-boşaltma yerine gidiyor.

"Henri! Benim kunduraları unutma!" diye bağırıyorum Henri'nin ardından.

"Merak etme!" diye sesleniyor avludan.

Yemeği yeniden paket ettim. Baba evinin bahçesinden domateslerle soğanların halis Portekiz sardalyelerinin yanında yer aldığı, kardeşimin gönderdiği domuz pastırması ile Selanik gevreğinin de katıldığı kutuyu dikkatle bağladım. Paketi saklayıp pantolonumu giydim, ranzadan aşağı indim.

"Yer açın!" diye haykırarak, ortalığa uzanmış Yunanların arasından yol açtım kendime. Kimileri yer açıyor, kimilerinin de üzerinden atlamak zorunda kalıyordum. Kapıda Henri ile karşılaştım.

"Allez, allez, vite, vite!"[4]

"Ne var, ne oluyor?"

"Bizimle birlikte yükleme-boşaltmaya gelmek ister misin?" "Neden gelmeyeyim?"

"Hadi öyleyse, çabuk! Ceketini al! Birkaç kişi eksiğimiz var. Kapo ile görüştüm." Ve itip çıkardı beni barakadan.

Sıraya girdik, biri numaralarımızı yazdı, bir başkası "marş marş" diye bağırdı, ardımızdan akla gelebilecek bütün dillerde sözcükler yükselirken, kapıya doğru yürümeye koyulduk. Geride kalanlar kırbaçlarla coplarla yeniden barakalara sokuldular. Yükleme-boşaltmaya her isteyen gidemez...

Daha önce vedalaşmıştık, oysa şimdi kapıdayız hepimiz.

"Soldan iki, üç, dört, kasket çıkar!" Ellerimiz pantolonlarımızın kenarına yapışmış, dimdik dura-

[4] (Fr.) "Yürüyün, yürüyün, çabuk, çabuk!" (ç.n.)

rak, sert ve yaylanır adımlarla kapıdan geçiyoruz. Hani bale yapıyoruz dense, yeri var.

Gözlerinden uyku akan bir SS, elinde koca bir levha, adam sayıyor. Yine uykulu ve uyuşuk bir hareketle beşer, beşer ayırıyor bizi.

"Yüz!" diye bağırıyor son sırada yanından geçerken.

"Tamam!" diye böğürüyor ön taraftan yükselen kısık bir ses.

Çabuk çabuk, hemen de koşar adım yürüyoruz. Birkaç metrede bir, ellerinde makineli tabancalarla nöbetçiler. II-B Kampı'nın bütün bölümleri önünden, boş duran C bölümü, Çek Kampı, Karantina önünden geçiyor, reviri çevirmiş olan elma ağaçlarıyla armut ağaçlarının yeşilleri içine dalıyoruz. Bir iki sıcak gün içinde fışkırmış olan yeşillik, aya inmişiz duygusunu uyandırıyor içimizde. Büyük bir eğri çizerek birkaç barakayı dolanıyor, sık aralıklarla dizilmiş bir nöbetçi zinciri önünden geçerek şoseye çıkıyoruz. Nerdeyse geldik işte, birkaç yüz metre daha, yükleme-boşaltma ağaçların ortasında bir yerde.

Tanrı'nın unutmuş olduğu bütün yerler gibi burası da: Küçük bir alan, yıkıntı döküntü, çepeçevre ulu ağaçlar. Eskiden küçücük bir tren istasyonu varmış burada. Az bir şey ötede, yolun hemen kenarında, küçük, basık bir ev. Şimdiye dek görmüş olduğum en küçük, en çirkin evden daha küçük, daha çirkin! Biraz daha ötede, tahta kulübenin ardında, kırık, raylar dağlar gibi yığılmış, kocaman tahta yığınları, kırık dökük baraka duvarları, tuğlalar, taşlar, kuyu çemberleri. Birkenau'ya giden her

şey buradan yükleniyor işte. Kamp yapımı için malzeme, gaz odaları için insan malzemesi! Her günkü olağan iş günlerinden biri daha: Kamyonlar geliyor, tahta, çimento ve insan yüklüyorlar...

Yeşil Silezya kestanelerinin gölgesinde, raylar boyunca nöbetçiler nöbet tutuyor. Sık aralıklı bir nöbetçi zinciri alanı çevirmiş. Alınlarındaki teri siliyor, mataralardan su içiyorlar. Sıcak korkunç, güneş tam tepede.

"Rahat!"

Setin daracık gölgesine sığınıp oturuyoruz. Aç Yunanlar (birkaçı aramızda, Tanrı bilir nasıl becermişler de bize katılmışlar) rayların arasında ekmek artığı, açık konserve kutusu, her türden artık arıyorlar. Ne bulurlarsa yiyorlar.

"Pis domuzlar!" Genç bir nöbetçi arkalarından tükürüyor. Sarı, dalgalı saçları, düşlere dalmış mavi gözleri var nöbetçinin.

"Çok sürmez, göbeğinizi çatlatacak kadar tıkınırsınız yakında! Ancak o zaman kurtuluruz sizden!"

Palaskasını düzeltip bir mendille yüzünü siliyor.

"Reziller güruhu," diyerek onaylıyoruz.

"Heey, şişko!" Nöbetçinin çizmesinin burnu, Henri'nin boynuna dokunuyor hafiften. "Beni dinle. İçecek bir şey ister misin?"

"İsterim ama bende Mark yok," diyor Fransız. Uzmanlaşmış artık, işini biliyor.

"Yazık!"

"Yazık!"

"Yalnız, şey! Sözümün bir değeri yok mu sizce?

Hiç iş yapmadık mı sanki? Ne kadara olur?" "Yüz. Tamam mı?" "Tamam."

Durmuş, ılık suyu içiyoruz. Suyun hiçbir tadı yok, ama içiyoruz yine de, henüz görünmemiş insanların hesabından içiyoruz.

"Dikkat, buraya bak!" diyor Fransız, fırlatıp attığı şişe geniş bir eğri çizip rayların üzerine düşüyor, paramparça oluyor. "Para alma sakın bakarsın arama-tarama yapılır. Hem fazla işe de yaramaz para. Giysi de alma sakın, giysi şüphe uyandırır, kaçacaksın sanırlar. Gömlek alabilirsin. Ama ipekli gömlek yalnız, yakalı. Altına da bir iç gömleği. İçki buldun mu beni çağırma sakın. Ben kendim de göz kulak olacağım nasıl olsa. Sonra dikkatli ol da dayak yeme!"

"Vuruyorlar mı?"

"Elbette. Gözün açık olacak hep. Arkanı bile göreceksin."

Dört bir yanımızda Yunanlar oturuyor. Çeneleri hırsla, aralıksız çiğneyip duruyor hep. Böyle oturmuş, bayat ekmek artıklarını kemirirken, kocaman, çirkin böcekleri andırıyorlar. Biraz şaşkın gibiler. Kendilerini nasıl bir iş bekliyor bilmiyorlar da, ondan. Raylar, traversler tedirgin ediyor onları. Yunanlar ağır işe gelemiyorlar hiç.

"Ne iş yapmak biz?" diye soruyorlar.

"Hiç: Kafile gelmek, hepsi krematoryum. Anladı?"

Hepsi "Anladı," diye karşılık veriyorlar krematoryum esperantosu ile. Ve rahatlıyorlar. Ne ray yükleyecekler, ne de travers taşıyacaklar demek ki!

Yükleme-boşaltma yeri gitgide canlanıyor. İşçi şefleri, adamları ayırıyorlar. Gruplar oluşuyor. İlk

grup vagonları açacak, ikincisi boşaltacak, daha sonraki, gezici tahta merdiveni kullanacak... Tıpkı bir tribündeki basamaklar gibi birbirini izleyen pratik önlemler. İşçi şefleri son emirleri veriyor, adamlarına çalışma yöntemini anlatıyorlar.

Homurdanarak motosikletler geliyor, hep daha fazla sayıda SS astsubayları iniyor motosikletlerden. Koca koca, şişko herifler. Kokartları güneşte pırıl pırıl, cilalı çizmeleri parlıyor, kırmızı, şişko suratları parlıyor. Kimilerinde büyük dosya çantaları var. Kimilerinde de ince, bükülür kamçılar. Kamçılı olanlar daha bir çevik, daha bir savaşçı havasındalar.

Doğru kantine gidiyorlar –eski bir ahşap baraka bu– yazları, öğrenci kanyağı diye adlandırdıkları maden suyunu, kışları da, ısınmak için konyak içiyorlar. Önce o mağrur Romalı davranışıyla, sağ kollarını uzatarak selamlıyorlar birbirlerini, ama hemen ardından, içtenlikle el sıkışıyorlar, karşılıklı gülümsüyor, son yenilikleri anlatıyor, evlerinden, çoluk çocuklarından haber veriyor, karşılıklı resimler gösteriyorlar birbirlerine. Kimileri de uzun, ölçülü adımlarla gidip geliyorlar alanda. Küçük çakıl taşları, pırıl pırıl çizmelerin altında gıcırdıyor, kokartlar güneşte ışıldıyor, kamçılar tiz ve sabırsız bir ıslık sesi çıkarıyor havada.

Çizgili giysiler içindekiler, setin daracık gölgesinde yatıyorlardı, solukları zor ve kesik kesik çıkıyor, çeşitli dillerde konuşuyor, yeşil üniformalıların cakalı davranışlarını tembel ve kayıtsız gözleriyle izliyorlardı. Ağaçların yeşili öylesine yakınlarında, öylesine de uzaklardaydı ki, şaşıp kalıyorlardı bu işe.

"Kafile geliyor!" dedi biri, bütün boyunlar uzanıp gerildi. Marşandiz vagonları kavşağı dönmüştü,

tren geri geri geliyordu. Arka fenerinin orada duran kondüktör iyice dışarıya sarktı, kolunu birkaç kez salladı havada, düdük öttürdü. Lokomotif uzun, içe işleyen bir düdükle karşılık verdi, kaim buhar dumanları savurdu, tren yavaş yavaş istasyona girdi.

Küçük, parmaklıklı pencerelerin ardında solgun, yorgun suratlar gördük. Geceyi uykusuz geçirmiş suratlar. Şaşkına dönmüş, korku içinde kadınlar ve erkeklerin —mucizeydi herhalde— saçları henüz kazınmamıştı.

Tren gittikçe yavaşladı, içindeki insanlar suspus olmuş, dışarıya bakıyorlardı. Birdenbire vagonların içinde bir gürültüdür koptu, bir kaynaşmadır başladı. Vagonun duvarlarına inen darbeler boğuk sesler çıkarıyordu.

"Su! Hava!"

Umutsuz bağırmalar, haykırmalar, yumruk darbeleri,

Pencerelerin önüne birikiyordu kafalar, açılmış ağızlar soluk almaya çalışıyordu hırsla. Havasız kalmış ağızlar birkaç kez soluduktan sonra, ilk suratlar çekilip yok oluyor, onların yerini yeni suratlar alıyordu, ama onlar da geri itiliyordu çok geçmeden. Yumruk sesleri gitgide yükseliyor, haykırmalar gitgide tizleşiyordu.

Yeşil üniformalı, ötekilerden daha fazla gümüş nişanı olan bir adam, yüzünü tiksintiyle buruşturdu. Sigarasından bir soluk daha çektikten sonra attı sigarasını, dosya çantasını öbür eline aldı, nöbetçilerden birine işaret etti. Nöbetçi makineli tabancasını omuzundan çıkardı yavaş yavaş, doğrulttu, sıra halindeki vagonlara bir seri mermi yolladı takırtılarla. Derin bir sessizlik!

Kamyonlar yanaştı, vagon kapılarına dayandılar, işçiler yerlerini aldılar.

Dosya çantalı dev, elini kaldırdı.

"Altın alanlar, yenilip içilmez herhangi bir şey alanlar, Reich malını çalmak suçundan kurşuna dizilirler. Tamam mı? Anladınız mı?"

"Anladık!" diye kükredi millet. Gerçi her bir ağızdan değil, teker teker ama, büyük bir inançla.

"Hadi bakalım öyleyse, iş başına!"

Kilitler gıcırdadı, vagon kapıları açıldı. Vagonlardan içeri dolan taze hava dalgası insanlara çarptı, az kalsın deviriyordu insanları. Bütün bu insanlar, bavulların, denklerin, paketlerin, bağların, sırt çantalarının ve her türden heybenin ağırlığı altında ezilmiş, nerdeyse yamyassı olmuşlardı. Çünkü neleri var neleri yok beraberlerinde getirmişlerdi, eskiden yaşamış oldukları hayat ve yeniden yaşamaya başlayacakları hayat için önemli olan her şeyi... İnanılmayacak kadar dar bir yere sıkışmışlardı, sıcaktan baygın düşüyor, havasızlıktan boğuluyor, başkalarını eziyorlardı. Şimdi topu da açık kapılara atılıyor, karaya vurmuş balıklar gibi, hava için çırpınıyorlardı ağızları açık.

"Dikkat! İnerken bütün eşya alınacak! Eşyanızı vagonun yanındaki yığına katın! Paltolarınızı verin! Mevsim yaz! Soldan hizaya gel! Anlaşıldı mı?"

"Bayım, biz ne olacağız?" Öndekiler yere atlıyor, korkudan tedirgin, tir tir titriyorlar.

"Geldiğiniz yer?"

"Sosnoviyeç, Bendzin." Hep aynı korkulu soruyu soruyorlar tekrar tekrar, yabancı, solgun gözleriyle bir şeyler sezinlemek istiyorlar.

"Biz ne olacağız?"

"Bilmiyorum, Lehçe anlamam ben."

Son dakikalarına değin, ölüme giden insanlara yalan söylemek, kampın yazısız yasasıdır.

Acımanın izin verilmiş biricik şekli budur. Sıcak korkunç mu korkunç. Güneş, tam tepede, alev almış gökyüzü titreşimler içinde, hava buram buram tütüyor, zaman zaman üzerimizden yalayıp geçen rüzgâr, sıvı halinde, kaynayan bir lavdan farksız. Dudaklarımız çatlamış bile. Ağzımızda tuz ve kan tadı var. Uzun süredir güneşte yatıp kaldığımız için vücutlarımız yorgun mu yorgun. Bir şey içebilseydik, ah, bir şey içebilseydik...

Vagonlardan renkli bir insan seli akıyor. Yeni bir yatak arayan köpük köpük bir ırmak gibi, ne başı belli ne sonu bu selin. Daha temiz havaya, olağanüstü yeşilliğe alışmadan, daha kendilerine gelmeden, ellerinde ne var ne yok alınıyor, paltoları sırtlarından çıkarılıyor, kadınların şemsiye ve çantaları almıyor.

"Şemsiyemi bana bırakın efendim, n'olursunuz. Kalbim var. Dayanamam..."

"Yasak!" diye tiz bir ses çıkıyor kenetlenmiş dişler arasından.

Arkamızda bir SS duruyor. Sakin sakin seyrediyor olan bitenleri.

"Bayanlar, baylar! Eşyanızı yerlere fırlatmayın öyle! Biraz iyi niyetli olun hiç değilse!"

Sesinde bayağı tatlı, iyi bir hava var, elindeki incecik kırbaç kıvrım kıvrım kıvranıyor sinirden, zehirli, sabırsız bir yılan gibi eğrilip bükülüyor.

"Evet evet," diye karşılık veriyor insanlar hep bir ağızdan, vagonların yanından daha hızlı koşma-

ya başlıyorlar. Bir kadın yere düşen çantasına eğiliyor. Kırbaç havada tiz bir ıslık sesi çıkarıyor. Kadın haykırıyor, sendeliyor, kalabalığın ayakları dibine yuvarlanıyor. Kadının ardından koşan bir çocuk...

"Anneciğim..." diye bağırıyor küçük, sevimli, perişan bir kız çocuğu umutsuzluk içinde.

Atılan eşyadan oluşmuş yığın büyüdükçe büyüyor. Bavullar, heybeler, denkler, bağlar, sırt çantaları, giysiler, paltolar, el çantaları. Bu el çantalarının çoğu kendiliğinden açılıyor, renkli banknotlar, altın paralar, saatler, süs eşyası ortalığa saçılıyor. Vagonların kapıları önünde ekmeklerden bir tepe meydana geliyor, ekmeklerin yanında marmelat kavanozları, evden yapılma meyve şekerlemeleri... Az bir şey ötede pastırma, sucuk, salam dağları yükseliyor. Kumların üzerine şekerler saçılmış. Tıka basa doldurulan kamyonlar, cehennemlik bir gürültüyle basıp gidiyorlar. Çocukları için ağlayan kadınların haykırmalarını, birdenbire yapayalnız kalan erkeklerin ezik suskunluğunu geride bırakarak, basıp gidiyorlar. Sağ tarafa ayrılmış olanlar, genç ve sağlıklı. Onlar kampa gidecek. Hoş gazdan yakayı sıyıracaklar demek değildir bu, ama önce çalışmak zorundalar.

Kamyonlar geliyor, hep yeni kamyonlar, akar gibi geliyorlar, fabrikalardaki akarşeritler gibi tıpkı. Kızılhaç arabası dur dinlen bilmiyor, gidip geliyor boyuna. Motor kılıfının üzerindeki büyük kırmızı haçın boyası güneşten yumuşamış. Araba yorulmak ne bilmiyor. İnsanları zehirleyen gazın çıktığı egzoz borusunun üzerindeki kırmızı işaret yanıp yanıp sönüyor boyuna.

Kanada grubundakilerin —seyyar merdivende çalışanlar— şöyle bir soluk almaya bile vakitleri yok. Kampa gidecek olanları ötekilerden ayırıyorlar. En öndekileri kamyona dolduruyorlar. Araba başına altmış kişi. Birkaç kişi fazla ya da eksik olabilir, hiç fark etmez. Artı ya da eksi işte, öylesine basit.

Yanlarında bir SS subayı duruyor. Gençten, sinekkaydı tıraşlı bir adam; elindeki not defterine her kamyon için bir çizgi çekiyor. On altı kamyonu buldu mu giden kamyonların sayısı, bin kişi taşınmış demektir, artı ya da eksi şu kadar işte. Bu genç subay, telaşsız çalışıyor, düşünüp taşınarak ve dikkatli. Onun haberi olmaksızın, onun çizdiği çizgi olmaksızın, tek bir araba bile kalkamıyor. Düzenin sağlanması şart!

Çizgiler arttıkça artıyor, binler binleri izliyor, koca kafileler oluşuyor böyle.

"Selanik'ten," deniyor kısaca. Ya da Strazburg'dan, Rotterdam'dan. Bu kafileden Bendzing'den diye söz açılacak bugün. Düzene uyularak "Bendzing-Sosnoviyeç" adı verilecek bu kafileye, kampa gidenler de, 131 binden 132 bine kadar diye numaralanacak.

Kafilelerin sayısı son haftalar, aylar, yıllar süresince yükseldikçe yükseliyor. Savaş hele bir bitsin, gazla öldürülenlerin sayımı yapılır. Dört buçuk milyon kişi sayılacaktır garanti. Savaşın en kanlı muharebesinin kurbanları, kuvvetle yekvücut olmuş Almanya'nın büyük zaferi! Bir ulus, bir Reich, bir Führer ve dört krematoryum! Auschwitz'te toplam on altı krematoryum olacak, günde ortalama elli bin kişi yakılabilecek orada. Kamp büyüdükçe büyüyor, bir an gelecek, elektrikli olmayan dikenli teller Vis-

tül'e dayanacak. Temiz çizgili giysiler içinde tam üç yüz bin insan barınacak orada. Kamp, "Suçlular Kenti" diye adlandırılacak.

Hayır, orada insanların azalmış olduğu görülmeyecek. Yahudiler yakılacak, Ruslar yakılacak. Batıdan, güneyden, kıtadan, adalardan insanlar gelecek. Giysileri çizgili insanlar gelecek, yanıp yıkılmış alman kentlerini yeniden yapacaklar, çorak toprakları sürecekler ve o sonu gelmez "Davranın! Davranın!" uyarısının sürüp gittiği aman vermez çalışmadan yorgun ve bitkin düştüklerinde, gaz odalarının kapıları açılacak. O âna değin, gaz fırınları geliştirilmiş olacak, daha ekonomik ve daha bir kamuflajlı olacaktır, bugün efsaneleşmiş olan Dresden fırınlarından aşağı kalır tarafları olmayacak.

Vagonlar bomboş, sıska, çiçek bozuğu suratlı bir SS subayı vagonlardan içeri tiksinmeden ve sakin bakıyor, sonra bizden yana dönüp eliyle işaret ediyor.

"İçeri! Temizleyin!"

Vagonlara dalıyoruz. Köşe bucakta, az bir şey önce insanlar tarafından bırakılmış saatler, sıvı birikintileri ve öteberi arasında ezilmiş, boğulmuş çocuklar yatıyor. Kocaman kafalı, şiş karınlı küçücük, çirkin cesetler. Tavuk taşır gibi dışarı taşıyoruz onları, her elimizde ikişer tane.

"Arabaya götürmeyin onları. Kadınlara verin!" diyor SS subayı, bir sigara iliştiriyor ağzına. Bütün dikkati elindeki çakmağa yöneliyor. Çakmak bir türlü yanmıyor da ondan.

"Şu çocukları alın Allah aşkına!" diye bağırıyorum; kadınlar, başlarını omuzları arasına çekip, korkuyla çekiliyorlar önümden, geriliyorlar.

Ne garip! "Allah" sözcüğünün ne de yanlış bir yorumu var burada! Kadınlar kamyonun yolunu tutuyorlar. Hem de istisnasız hepsi. Bunun ne demeye geldiğini anlıyoruz. Nefret buruyor içimizi.

"Nee?" diye soruyor SS subayı gerilerek, "istemiyor mu çocukları yoksa?"

Sesinde şaşkınlık ve itham havası var. Yavaş yavaş çekiyor tabancasını.

"Ateş etmeyin, etmeyin, alıyorum..."

Uzun boylu, saçlarına kır düşmüş bir kadın, küçük cesetleri elimden aldı.

"Yavrular, yavrular," diye fısıldadı gülümseyerek. Şöyle kısa bir an, gözlerimin içine dikti gözlerini sonra sendeleyerek alanı geçti.

Sırtımı vagona dayadım. Çok yorgundum, bitkindim. Biri tutup elimden çekiyor.

"En avant,[5] raydan aşağı!"

Başımı kaldırıp bakıyorum, gözlerimin önünde dans eden bir surat, yok olur gibi oluyor, yeniden yaklaşıyor, büyüyor, büyüyor, hep daha bir büyüyüp saydamlaşıyor, ağaçlara karışıyor, ağaçların gövdesi kadar uzuyor. Bir iki kez gözlerimi kırpıştırmak zorunda kalıyorum: Henri...

"Söylesene Henri, iyi adam mıyız biz?"

"Aptal aptal sorduğun şeye de bak! Neden soruyorsun?"

"Çünkü, çünkü Henri, şu insanlara karşı anlaşılmaz bir öfke duyuyorum içimde. Çünkü onların yüzünden buradayım da ondan. Varsın gazlasınlar onları, hiç aldırdığım yok. Yer yarılsın da yerin

[5] (Fr.) İleri. (ç.n.)

dibine girsinler! Topunun üzerine yürüyebilirim, topunun! Bilmem, belki de hasta bir ruh bendeki, bilmiyorum."

"Yok canım, hiç de öyle değil, tam tersine! Düşünülürse çok doğal bir şey senin bu halin. Yükleme-boşaltma sinirlerine dokunuyor senin, öfkeye kapılıyorsun, öfkenin acısını da zayıflardan çıkarabilirsin en kolay. Eee, öfkeden kurtulmanın bir yolu bulunmalı elbette, gerekir çünkü gereklidir."

Fransız, hafif alay ederek konuşuyor böyle, setin dibine rahatça uzanıyor.

"Şu Yunanlara baksana! Fırsattan yararlanmayı nasıl da biliyorlar. Ellerine ne geçerse yiyip yutuyorlar alimallah. Demin içlerinden biri yanı başımdaydı, tam bir kavanoz dolusu marmeladı yedi bitirdi."

"Pis herifler! Yarın kaşınır dururlar uyuz gibi. Sıça sıça ölürler."

"Pis herifler mi dedin? Sen açlık çekmedin mi oğlum?"

"Pis herifler!" diye tekrarlıyorum öfkeyle.

Gözlerimi yumuyorum, haykırmaları duyuyorum hâlâ, yerin tir tir titrediğini duyuyorum, sıcak hava kirpiklerimi yalıyor. Gırtlağım kupkuru kurumuş.

Hep daha çok insan gelip geçiyor, kamyonlar, kovalanan köpekler gibi homurdanıyorlar. Gözlerimin önünden cesetler geçiyor, vagonlardan dışarı alınan cesetler, çiğnenerek öldürülmüş çocuklar, ölülerle birlikte aynı yığının üzerine atılan sakatlar. Ve kalabalık, o müthiş kalabalık...

Vagonlar kayıyor, giysi, bavul ve denk yığınları yükseldikçe yükseliyor. Vagonlardan insanlar

iniyor, gözleri kamaşarak güneşe bakıyorlar, temiz, taze havayı hırsla çekiyorlar içlerine, su için dileniyorlar, kamyonların üzerine tırmanıyor, çekip gidiyorlar. Yeni vagonlar geliyor, yeni insanlar geliyor...

İçimde birtakım görüntüler üst üste yığılıyor, gördüklerim gerçek mi düş mü bilemiyorum artık. Birdenbire yemyeşil ağaçlar görüyorum, sallanan ağaçlar ve bütün bir cadde de birlikte sallanıyor, kalabalık sallanıyor... Ama bu bir şose değil mi canım? Bir şose! Varşova bu, Varşova... Kafam uğulduyor, kusacağımı anlıyorum. Henri kolumdan tutup çekiyor beni.

"Kendine gel, uyan! Uyuma artık! Gidiyoruz! Öteberiyi yükleyelim!"

İnsanlar yok olmuşlar artık. Son arabanın arkasından yükselen toz bulutu, caddeden bu yana doğru savruluyor, tren gitmiş, yükleme-boşaltmanın orada SS'ler ölçülü adımlar ve cakayla gidip geliyorlar. Güneşin altında gümüş parıltıları! Çizmeler, kırmızı suratlar pırıl pırıl. Aralarında bir de kadın var. Bütün o hayhuy süresince kadının burada olduğunu ancak şimdi anlıyorum. Kemikli bir kadın, kaba, kupkuru bir suratı, dümdüz, göğüsleri var. Tel tel ve sarı saçları arkaya taranmış, ensesinde küçük "nordik" bir topuzu var. Elleri, geniş etekliğinin ceplerinde. Yükleme-boşaltmanın orada bir aşağı bir yukarı gidip geliyor. Yumuşak dudaklarına katı, zehir gibi bir gülümseme yerleşmiş. Kendisinin çok çirkin olduğunu bilen bu kadın, çirkin bir kadının o umutsuz nefretiyle kadın güzelliğini kıskanmaktadır. Evet, bu kadını sık sık gördüm ben, çok iyi hatırlıyorum onu. Kadınlar kampının komutanı

olan bu kadın, kampına alınacak kadınları görmek için gelmiş buraya. Kadınların bir bölümü ayrıldı, kampa yaya gidecekler. Bizim gençler, saunanın berberleri, bu kadınların kıllarını tıraş edip temizleyecekler. Kadınların utangaçlığı çok eğlendiriyor onları.

Öteberiyi kamyona yüklüyoruz. Ağır parçaları var gücümüzle fırlatıyoruz kamyonun üzerine. Yukarda üst üste dizilip istif ediliyorlar. Sonra da kenarlarından yırtılıyor, aranıp taranıyorlar. Önce iş olsun diye, şakadan, sonra da içki ve parfüm aramak için. Parfüm şişelerini üstüne başına boşaltan boşaltana. Bavullardan birinin kapağı açılıyor. Giysiler fırlıyor dışarı, giysiler, gömlekler, kitaplar... Havluya sarılmış ağır bir şey yuvarlanıyor ayaklarımın dibine. Yerden alıp merakla açıyorum. Altın, iki avuç dolusu mücevher, yüzükler, bilezikler, gerdanlıklar, pırlantalar..."

"Ver buraya," diyor arkamdaki SS adamı, ağzı açık çantasını rahatça uzatıyor. Çantası dolu. Altınlar, renkli taşlar pırıl pırıl, hemen yanlarında da renkli banknotlar, yabancı paralar. Çantayı kapatıp subaya uzatıyor, subayın verdiği yeni, boş çantayı alıyor. Subay, kolunun altında dolu çantayla tahta kulübeden içeri giriyor. Altın, Reich'a aittir.

Sıcak. Korkunç sıcak. Hava olduğu yerde kalakalmış, kor gibi sıcak ve kıpırtısız. Gırtlaklarımız kupkuru, ağzımızdan çıkan her sözcük acı veriyor. Bir şey içebilsek, ne olurdu bir şey içebilsek... Yabaniler gibi çalışıyoruz, hep daha da hızlanarak. Bütün zorumuz, bir an önce işi bitirmek ve gölgeye çekilip bir soluk almak! Neden sonra işi bitiriyoruz,

son kamyonlar da gidiyor, artık rayların üzerinde ne var ne yok toplamak zorundayız. Kâğıttı, şuydu buydu, bir kafilenin ardından ne çöp kalırsa işte! Geride hiçbir şey kalmamalı ki, böylesine "pis bir iş" açık vermesin.

Bu işi de bitirip şöyle bir dinlenmek için tam gölgeye uzanacağız ki, —kim bilir, bakarsın Fransız yine birer yudum su satın alır nöbetçiden— tam gölgeye uzanacağız ki, kavşağın ötesinden tren memurunun düdük sesi yükseliyor. Yavaş yavaş, korkunç bir yavaşlık içinde vagonlar yaklaşıyor. Lokomotifin uzun, içe işleyen düdüğü havayı paramparça ediyor, parmaklıklı pencerelerin ardında o soluk, o bitkin suratlar görünüyor yine. Kâğıttan kesilmiş suratlar gibi yamyassı suratlar, aşırı büyük, nöbet ateşiyle pırıl pırıl parlayan gözler!

Kamyonlar da burada yine, not defteriyle şu gençten, sakin bay da geliyor yine, kantinden sendeleyerek çıkan SS adamları... Kollarında altın ve para doldurmak için boş çantaları yine! Vagon kapılarını açıyoruz.

Hayır, artık kendimize hâkim olabilecek gibi değiliz. Eşyaları kaba bir hareketle kopartır gibi almıyor ellerinden, paltoları tek bir hamlede çıkarılıyor sırtlarından. Daha çabuk! Daha çabuk! Hadi gidin, hadi! Çabuk olun be, çabuk olun da sıra gelsin! Gidiyorlar, daha çabuk oluyorlar, daha bir telaşlanıyorlar. Erkekler, kadınlar, çocuklar! Kimileri de biliyor başlarına geleceği... İşte, bir kadın! Ne de çabuk yürüyor. Acele ettiği pek fark edilmiyor ama nasıl da telaşlı! Ardından da bir çocuk koşuyor. Çocuk kitaplarındaki çocuklar gibi tıpkı, kırmızı şişko

yanaklı, kısacık bacaklı bir çocuk. Kadının telaşlı adımlarına ayak uyduramıyor. Kollarını uzatmış, koşup duruyor kadının ardından.

"Anneciğim... Anneciğim..."

"Çocuğu kucağına alsana be kadın!"

"Çocuk benim değil ki!" diye bağırıyor kadın yabansı ve isterik bir sesle, yüzünü elleriyle örtüp koşmaya başlıyor. Kamyona binmek zorunda olmayanlar arasında yok olmak istiyor ortadan. Yaya gitmek istiyor kampa, yaşayacak olanlara katılmak istiyor. Genç, sağlıklı ve güzel bir kadın! Yaşamak istiyor.

"Anneciğim... Anneciğim... Gitme... Bekle anneciğim... Beni bekle!

"Çocuk benim değil ki!"

Sivastopol'lu gemici Andrey, kadına yetişiyor. Gözleri sıcaktan, içkiden dumanlanmış Andrey'in. Kadına yetiştiği gibi, bir omuzda yıkıyor kadını yere.

Daha kadın düşerken, saçlarından yakalayıp yine ayağa dikiyor kadını. Andrey'in suratı, duyduğu öfkeden karmakarışık olmuş.

"Seni bok karı seni! Yahudi orospusu seni! Çocuğundan kaçıyorsun değil mi? Orospu karı seni! Ben sana gösteririm!"

Koca elini kadının gırtlağına dolayıp sıkıyor, kadın haykırıyor, Andrey kadını yakaladığı gibi kamyonun üzerine fırlatıyor.

"Şunu da, şunu da al bakalım! Şu da senin, dişi köpek seni!"

Tutup çocuğu da kadının ayaklarının dibine atıveriyor Andrey.

"Aferin, iyi yaptın! Hayırsız analara böyle yapılır işte," diyor kamyonun yanında duran SS adamı. "Aferin Ruski, aferin..."

"Kes sesini!" diyerek diş gıcırdatıyor Andrey, vagona geri dönüyor. Bir yığın öteberinin altından bir matara çıkarıyor, vidalı kapağını açıyor mataranın, matarayı önce kendi ağzına, sonra da benimkine dayıyor. Mavi ispirto ateş gibi yakıyor gırtlağımı. Başım dönüyor, bacaklarım bükülüyor, öne doğru eğiliyorum.

Görünmez bir el tarafından yönetilircesine kamyonlara doğru akıyor insan seli. Birden, kalabalığın arasından bir kız ayrılıyor. Vagondan aşağı atlıyor hafifçe, gördüğü bir şeyden hayrete düşmüş gibi çevresine bakınıyor. Sık, açık sarı saçları dalga dalga dökülmüş omuzlarına. Saçlarını sabırsız bir hareketle arkaya atıyor. Elleri içgüdüsel bir hareketle yazlık bluzunu düzeltiyor, etekliğinin üzerinden geçiyor. Bir an, olduğu yerde kalıyor kıpırdamaksızın. Neden sonra kalabalıktan ayrılan gözleri suratlarımızda geziniyor bir bir. Farkına varmaksızın bakışlarıyla karşılaşmak istiyorum. Göz göze geliyoruz.

"Söylesene bakayım, nereye götürüyorlar bizi?"

Onu gözden geçiriyorum. Sık, açık sarı saçlı bir kız duruyor önümde. Hafif bluzunun altındaki göğüsleri gencecik ve dipdiri. Zeki, uyanık, gözleri bana bakıyor. Öyle durmuş, konuşmamı bekliyor.

Burada gaz odası –topyekûn ölüm, çirkin, dehşet veren, itici ölüm. Ötede kamp: Kazınmış kafalar, bu sıcakta vatkalı Sovyet pantolonu, iğrenç, boğucu koku, kirli, ısınmış vücutlar, hayvansı açlık, insan-

lık dışı çalışma ve sonunda yine aynı gaz odası. Bu hayattan daha çirkin, daha korkunç, daha itici olan şey, ancak ölümdür. Buraya bir girdin mi, külünü bile çıkaramazsın dışarı nöbetçi zincirini aşıp. Öbür hayata asla geri dönemezsin artık.

Kızın bileğindeki pırıl pırıl, incecik altın bilezik üzerindeki küçük, daracık kol saatini görünce, "Bunu da ne diye getirmiş sanki?" diye soruyorum kendi kendime. "Nasıl olsa çekip alacaklar onu." Benim Tuşka da bir vakitler tıpkı bu saatin eşine sahipti, yalnız dar, kara bir kayışı vardı onun.

"Bir şey söylesene canım!"

Susuyorum, kız dudaklarını ısırıyor.

"Biliyorum zaten," diyor. Sesinde yukarıdan bakan, aşağılayan bir hava var.

Başını gururla arkaya atıyor. Sonra rahat, tüy gibi hafif adımlarla kamyonlara doğru yürüyor.

Biri durdurmak istiyor onu. Uzanan eli şöyle bir iteleyip bir sürü insanla dolu kamyonun basamağına atlıyor. Kamyon hızla uzaklaşırken uzun, sarı saçlarını, başında dalgalanan saçlarını görebiliyorum ancak.

Yeniden vagonlara daldım, çocuk cesetleri çıkardım, kapıdan bağlar, denkler attım. Ölülere dokunuyordum ama gittikçe artan o yabansı korkuyu alt edemiyordum artık. Ölülerden kaçıp kurtulmayı deniyordum, ama ortalıkta yatıyorlardı, her yerde. Mıcırların üzerinde, sıra sıra dizilmiş, istasyonun çimento kenarında, vagonlarda, her yerdeydiler. Çocuklar, çirkin, çıplak kadınlar, yamru yumru olmuş erkek vücutları. Koşabildiğim kadar uzağa koştum bir aralık. Biri kamçıyı indirdi sırtıma. Gözü-

mün ucuyla bakınca, öfkeyle haykıran SS adamını gördüm, bir kenara fırlayıp şişko Kanadalıların arasına karıştım. Neden sonra setin oraya indim yine. Güneş ufka kadar inmiş, kan kırmızı, batmakta olan ışıkları yükleme-boşaltma yerini kaplamış. Ağaçların gölgeleri daha bir uzamış, insanların haykırmaları yankı yapıyor, şu sakin akşam göğünün içine işliyor sanki. Doğanın üzerine yumuşak bir sessizlik yavaş yavaş iniyor.

Yukarıdaki, yükleme-boşaltmanın oradaki cehennem kargaşası ancak buradan, rayların aşağısından ölçülüp biçilebiliyor tamı tamına. İki insan yere yuvarlanmış, son, umutsuz bir kucaklaşmayla birbirine kenetlenmişler. Erkek tırnaklarını kadının vücuduna geçirmiş, dişleri kadının entarisini parçalıyor. Kadın inliyor, kısa, isterik haykırmalarla haykırıyor. Ancak böğrüne inen nalçalı çizmenin darbesiyle sesi soluğu kesiliyor kadının. İki vücudu iki odun kütüğüymüşçesine birbirinden zorla ayırıyor, kasaplık hayvan gibi kamyona sürüklüyorlar.

Dört Kanadalı, iriyarı, yaşlı bir kadının şişmiş cesedini kaldırıyorlar. Ağır vücudun altında terliyor, sövüyor, yollarına çıkan çocukları tekmeliyorlar. Ortalık çocuklarla dolu. Yolunu şaşırmış köpekler gibi dolanıp duruyor bu çocuklar, yükleme boşaltmanın bir ucundan öbür ucuna koşuyor, arıyor, vızıldıyor, ağlıyor, bağırıyorlar. Adamlar çocukları nerede ellerine geçirirlerse, artık kafalarından mı, boyunlarından mı, ellerinden mi, nerelerinden olursa olsun, yakaladıkları gibi kamyona fırlatıyorlar. Dört Kanadalının gücü, kadının cesedini götürmeğe yetmiyor. Taze kuvvet istiyorlar.

O ağır, cansız yığın neden sonra setin üzerine çıkarılabiliyor. Dört bir yandan cesetler getiriliyor. Kocaman, şişmiş, iri kadavralar... Onların arasına da sakatları, felçlileri, yarı boğulmuş olanları atıyorlar. "Ölüler" dağı kıpırdıyor, inliyor, ağlıyor. Kamyon sürücüsü motoru çalıştırıyor, kamyon atılıyor ileri.

"Dur! Dur diyorum!" Uzaktan bir SS adamı bağırıyor, "Dursana be!"

Fraklı, yaşlı bir adamı sürükleyerek getiriyorlar. Kolunda bir şerit var, başı yerlere çarpıyor boyuna, ağlayıp sızlıyor, yakınıyor.

"Komutanla görüşmek istiyorum!" Sesi tekdüze bir sızlanma, o kadar. İnatla tekrarlayıp duruyor aynı sözcükleri.

"Komutanla görüşmek..."

Onu da ötekilerin yanına, kamyonun üzerine fırlatıyorlar. Biri tekmeleyip yere indirmiş bile yaşlı adamı, ama o içi geçmiş ses, hâlâ sızlanıyor.

"Komutanla..."

"Kes sesini be adam, yeter artık!" diye alay ediyor arkasından, SS adamı. "Yarım saate kadar en yüksek komutanla görüşeceksin nasıl olsa. Heil Hitler demeyi unutma sakın!"

İki başka adam da bir kızı sürüklüyorlar, Kızın tek bir bacağı var. Adamlar kızı ellerinden ve tek bacağından yakalamışlar. Kızın çocuksu yüzünden gözyaşları akıp duruyor boyuna.

"Ah, of. Canım acıyor baylar, acıtıyorsunuz," diye fısıldıyor kızcağız. Onu da cesetlerin arasına fırlatıyorlar. O da ölülerle birlikte yakılacak, öyle, diri diri.

Akşam karanlığı iniyor. Serin ve karanlık gökyüzü, pırıl pırıl binlerce yıldızla bezenmiş.

Rayların üzerine uzanıp kalmışız, çok şükür sessizleşti ortalık. Yüksek direklerde ışığı zayıf lambalar... Işık çemberinin dışında kalan yerlerde göz gözü görmüyor, oralar kapkaranlık. Bu karanlığın içine bir tek adım atmaya gör, ya hepten yiter gider, ya da kurtulursun. Ama nöbetçiler çok dikkatli ve uyanık. Makineli tabancalar ateş etmeye hazır.

"Kunduralarını değiştin mi?" diye soruyor Henri.

"Hayır."

"Neden?"

"Be herif, ayağımdakiler yetiyor bana. Bıktım artık!"

"Daha dur bakalım. Daha ilk kafileyle bıkmak olur mu? Şöyle bir düşünüyorum da... Noel'den bu yana en azından bir milyon insan geçti elimden. En fecisi de ne biliyor musun? Paris dolaylarından gelen kafileler! Tanıdıklarla karşılaşıyorsun boyuna!"

"Peki ne diyorsun onlara?"

"Önce hamama gideceklerini, sonra kampta buluşacağımızı. Sen olsan ne derdin?" Susuyorum.

Mavi ispirto karıştırılmış kahve içiyoruz. Biri bir kutu kakao açıp şeker karıştırıyor içine. Bu yapışkan maddeyi avucumuzdan yalamamız gerekiyor, kakao ağzımıza yapışıp kalıyor. Üzerine yine ispirtolu kahveden içiyoruz.

"Ne bekliyoruz Henri?"

"Bir kafile daha gelecek. Kesin değil ama gelebilir,

"Gelirse ben yokum artık. Yapamayacağım."

"Canına okudu bu iş, değil mi?"

Henri içten bir gülüşle gülüyor tatlı tatlı.

"İyi öyleyse. Yalnız dikkatli ol, SS'lere görünme! Burada kal, yerinden de kıpırdama sakın! Kundurayı ben bulurum sana."

"Canı cehenneme kunduranın!"

Uykum var. Gece.

Sıraya giriyoruz, yine bir kafile. Birbirinin ardından vagonlar çıkageliyor karanlıktan, ışık çemberinin içinden kayarak geçiyor, karanlıkta yine yok oluyorlar. Yükleme boşaltma rampası çok küçük, ışık çemberi daha da küçük. Ötede beride motor homurtuları, hayaletleri andıran kapkara kamyonlar merdivenin oraya yanaşıyor, ışıldaklar ağaçları ışığa boğuyor.

"Hava, su!" Hep aynı nakarat. Aynı filmin biraz gecikmeyle yeniden tekrarı: Makineli tabancanın kısa, takırtılı bir seri ateşi, ardından, vagonlarda tam bir sessizlik. Küçük bir kız vagondan fazla sarkınca, dengesini yitirip başının üzerine düşüyor taşların üstüne.

Bir süre yattığı yerde kalıyor öyle. Sonra doğrulup, kendi ekseni çevresinde dönüp duruyor boyuna, hep daha hızlanarak dönüyor, kolları, kırık kanatlar gibi çarpıp duruyor iki yanına, hava almaya çalışıyor, tekdüze bir sesle vızıldayıp duruyor. Çocuk boğuldu boğulacak. Belki de bir şok geçirip bilincini yitirdi. Bu haliyle herkesin sinirine dokunuyor. Birdenbire SS'lerden biri kendini tutamıyor artık. İleri atılıp tekmeyi basıyor çocuğa. Çocuk düşüyor, SS ayağını basıyor çocuğun üzerine, tabancasını çekiyor, ateş ediyor, bir... iki... Küçücük

bacaklar şöyle bir çırpınıyor, taşların üzerinde tepiniyor, sonra hareketsiz kalıyorlar. Çocuk hiç kıpırdamıyor artık. İlk vagonun kapısı açılıyor. Yine iş başındayım.

Sıcak, baygın bir hava çarpıyor yüzümüze. İnsan vücutlarından bir dağ, yarı vagonu doldurmuş. Vücutlar birbirine girmiş, iç içe girmişler, vücut yığını kıpırdayamaz olmuş, ama buram buram tütüyor buharı.

"Boşaltın!" diye bir ses yükseliyor ardımızdan. SS adamı karanlığın içinden çıkageliyor. Göğsünde bir el feneri asılı. Vagonun içine ışık tutuyor.

"Ne dikilip duruyorsunuz öyle aval aval? Boşaltsanıza!"

Elindeki cop sırtlarımızı dolaşıyor.

Bir ölünün elini tutuyorum; ölünün parmakları kerpeten gibi yakalıyor elimden. Haykırarak kurtarıyorum elimi, kaçıyorum.

Kalbim küt küt atıyor, midem bulanıyor, dizlerimin bağı çözülüyor. Bir vagonun altına saklanıp kusuyorum. Sonra titreyerek setten aşağı kayıyorum.

Serin, sert çelik üzerinde yatıyor, kampa dönmenin düşünü kuruyordum. Saman döşeğinden yoksun çıplak ranzamı, bu gece gaz odasına atılmayacak birkaç arkadaşla kuracağımız kırık dökük düşleri geçiriyordum aklımdan. Birden, sığınılacak bir liman niteliğine bürünmüştü kamp gözümde. Ölenler hep başkalarıdır. Sen ben, nasıl olsa yaşamayı sürdürür, yiycek bir şeyler bulur, çalışmak gücünü bulur, yatacak bir yer, yuva, bir kız bulabiliriz...

Işıklar titreşiyor, insan seli hiç durmaksızın akmayı sürdürüyor, nöbet ateşleri içinde, kasvet içinde ve dalgın. Bu insanlar kampta yeni bir hayata başlayacaklarına gerçekten inanıyorlar. Salt var olmayı sürdürmenin o korkunç kavgasını vermeye hazırlanıyorlar. Az sonra ölüp gideceklerini, giysilerinin dikişleri arasında sakladıkları altınları, pırlantaları bir daha asla kullanmayacaklarını bilmiyorlar.

İşini bilir, tecrübeli adamlar, onların bağırsaklarını arayacak, dillerinin altına sakladıkları altını bulup çıkaracak, pırlantaları cinsel organlarının içinden, ya da kıçlarından çıkartacaktır. Altın dişlerini söküp alacaklar ve bütün bu ganimet büyük sandıklara doldurulup Berlin'e gönderilecektir.

SS adamlarının kara gölgeleri, sakin, uzmanca bir güven içinde gidip geliyorlar. Elinde not defteri tutan bay, son çizgileri çekiyor, rakamları topluyor: On beş bin! Çok, pek çok kamyon gitti krematoryuma.

Çalışmanın sonu geliyor. Son kamyon da, rampanın üzerine dizilmiş olan cesetleri yüklüyor. Öteberi eşya da istif edilmiş durumda. Kanadalılar yürüyüşe geçmek üzere diziliyorlar. Yükleri ağır mı ağır. Ekmek, marmelat, şeker... Fransız parfümü ve temiz çamaşır kokuları sinmiş üzerlerine.

Kapo, elindeki koca bir çay bakracına, ipekli, altın ve kahve tıkıyor. Kapısındaki nöbetçiler için bunlar. Bunun karşılığında, işçi grubunu kontrol etmeden geçireceklerdir. Kamp birkaç gün işte bu kafilelerin sırtından yaşayacak. Bu kafilelerin pastırmasını, sucuğunu yiyecek, içkisini, likörünü içecek, çamaşırını giyecek, bu kafilelerin parası ve değerli taşlarıyla işini yürütecek. Siviller, kamptan az

şey göndermiyorlar dışarıya. Silezya'ya, Krakau'ya, belki daha da ötelere! Buna karşılık sigara, yumurta, içki ve mektup geliyor evden... Kamp birkaç gün hep bu "Bendzin-Sosnoviyeç" kafilesinden söz açacak. İyi, zengin bir kafileydi doğrusu, denecek.

Kampa döndüğümüz sırada yıldızlar sönmeye yüz tutmuş bile. Gökyüzü gittikçe saydamlaşıyor, gitgide yükseliyor, sabah başlıyor.

Krematoryumun bacalarından çıkan dumanlar, yukarıda ağır, karanlık bulutlar haline giriyor. Birkenau üzerinden geçen duman ırmağı, öyle kapkara ve tembel tembel akıp gidiyor ormanların üzerinden, uzaklarda gözden yitiyor.

Bendzin-Sosnoviyeç kafilesi yakılmaya başlanmış bile.

Karşımızdan bir SS birliği geliyor. Omuzlarında makineli tüfekleri, nöbet değiştirmişler. Sık, sımsıkı sıralar halinde yürüyorlar. Omuz omuza hepsi, tek bir vücut, tek bir amaç olmuşlar.

"Ve yarın bütün dünya bizim..." diye haykırıyorlar gırtlaklarının bütün gücüyle.

"Sağa yanaş!" diye bir komut yükseliyor önümüzden.

Yol veriyoruz onlara.

BİZİM ORADA, AUSCHWITZ'TE

1

Ve böylece bakıcılar kursundayım işte. Birkenau'daki bir sürü adam arasından seçildik, birkaç kişiyiz ve hemen hemen doktorlar kadar bilgili yetiştiriliyoruz. İnsan vücudunda kaç kemik vardır, kan dolaşımı nedir, kan nasıl dolaşır, karın zarı nedir, şeritle ve diğer parazitlerle nasıl savaşılır, apandisit nasıl ameliyat edilir, ödem neye yararlıdır? İşte bütün bunları bilmek zorundayız.

Gerçekten de soylu bir görevimiz var: "Kötü yazgı"nın hastalıklarla cezalandırdığı arkadaşlarımızı tedavi edeceğiz, derin bir umursamazlık içinde yaşama isteğini yitirmiş arkadaşlara kuvvet vereceğiz, Birkenau'daki binlerce kişi arasından seçilmiş olan biz birkaç kişi —özellikle biz— kamptaki ölüm oranını düşürmek, tutukluların yaşama isteğini canlandırmak ile görevlendirildik. Kamp doktoru bunu daha biz yola çıkarken söylemiş, ardından mesleklerimizi sorup, ben de "fakülte öğrencisi" diye karşılık verince, hayretle bakmıştı yüzüme:

"Ne okuyordunuz?"

"Edebiyat tarihi," diye karşılık vermiştim sıkılgan.

Düş kırıklığıyla başını sallamış, arabasına binip çekip gitmişti.

Doktorun ardından biz de yola koyulmuş, güzel bir caddeden yürüyerek Auschwitz'e doğru ilerlemeğe durmuştuk. Enine boyuna geniş topraklar gördük öyle yürürken. Biri bizi yerlerimize dağıttı. Sanırım hastane revirinin konuk bakıcılar bölümüydü orası. Ben pek de ilgilenmedim doğrusu, şurası ya da burasıymış, aldırdığım yoktu. Çünkü Ştaşek ile —bileceksin, hani bana kahverengi pantolonu armağan eden Ştaşek— işte onunla birlikte kampa, sana bu mektubu getirecek birini bulmaya gitmiştim. Ardından mutfağa ve depoya yollanmıştık Ştaşek ile. Akşam yemeği için bir parça beyaz ekmek, sonra biraz margarin, hiç olmazsa bir de sucuk ayarlamaktı zorumuz. Ee, beş kişiydik de ondan.

Ben kimseyi bulamadım elbette, çünkü ben "milyonerlerdenim, oysa buradakiler hep eski, küçük rakamlı tutuklular ve bana yukarıdan bakıyorlar burun kıvırıp. Ne var ki Ştaşek, mektubu kendi ilişkileri yardımıyla göndereceğine söz verdi.

Diyeceğim şu ki, insanda kaç kemik bulunduğunu, karın zarının ne olduğunu öğrenir öğrenmez, senin piyodermi için ne yapabileceğini, yatak komşunun da ateşini nasıl düşürebileceğini sana anlatabileceğimi umuyorum. Yalnız, korktuğum ne biliyor musun? Gerçi ülser nasıl tedavi edilir biliyorum ama senin için küçük bir kutu Wilkinson merhemi aşırmaktan acizim. Çünkü şu sırada bütün kampta bir gram uyuz merhemi bulmak bile olanaksız. Biz burada hastaların başından aşağı nane çayı boşaltıyoruz.

"Ölüme savaş" konusuna gelince... Benim koğuştan kıdemli bir tutuklu hastalanmıştı. Durumu kötüye gidiyordu, ateşler içindeydi ve sık sık ölümden söz açıyordu. Bir gün yanına çağırdı beni. Yatağının kenarına oturdum.

"Kampta tanınmış bir kimseydim, değil mi?" diye sordu; tedirgin bir bakışla baktı yüzüme.

"Seni kim unutabilir ki," dedim günahsız.

"Şuraya bak," deyip eliyle pencere camlarını gösterdi. Pencere camları yangın alevlerinden kızarmıştı.

Ormanın ardında bir yerler yanıyordu.

"Beni dinle, tek başıma olayım istiyorum. Ötekilerle birlikte değil. Yığınla birlikte değil. Anlıyor musun?"

"Merak etme," dedim içtenlikle. "Bir yatak çarşafı da veririm sana üstelik. Mezarcılarla da konuşurum."

Sustu, tutup elimi sıktı. Ama beklenen gerçekleşmedi. Adam yeniden iyileşti, kamptan bir parça margarin gönderdi bana. Gönderdiği margarinle kunduralarını parlattım, çünkü balıktan yapıyorlar o margarini. İşte kamptaki ölüm oranını düşürmeye böyle yardımcı oldum. Ama artık yeter, kampın çok sözünü ettim.

Evden mektup almayalı bir ayı geçti...

2

Bizler için en güzel günler. Ne yoklama var, ne de görev! Bütün kamp sıra sıra dizilmiş. Bizler

pencerelerdeyiz, başka bir dünyadan seyirciler gibi, pencerelerden sarkmış, seyrediyoruz. Dışarıdaki insanlar bize gülümsüyor, biz de onlara gülümsüyoruz. Bize burada "Birkenau'lu meslektaşlar" diye ad taktılar: Yazgımız pek zavallı olduğu için, hem acıyarak, onlarınki bize göre daha bir yerinde olduğu için, hem de utanarak! Pencerelerden bakış çok zararsız aslında, krematoryum görünmüyor da ondan. Bütün şu insanlar Auschwitz'e sevdalanmış gibiler, "Bizim orada, Auschwitz'te..." diyorlar gururla.

Hoş, gururlu olmak için de nedenleri var. Auschwitz'i bir göz önüne getirmeye çalış bakalım: Varşova'daki o koca cezaevini, Paviak'ı düşün, onu yirmi sekiz ile çarp, sonra bütün bu bloku öylesine sık ve sıkışık yerleştir ki, tek tek Paviaklar arasında daracık gedikler kalsın. Bütün bu blok çevresinde dikenli tel örgü dolaştır iki kez, üç yanından duvarlar yükselt, çamurun üzerine sağlam parke taşları döşe, şuraya buraya birkaç tane cılız ağaç dik, binlerce insanı doldur buraya. Düşün ki bu insanlar yıllardır kamptadırlar, akıl almaz acılar tatmış, en zor günleri arkalarında bırakmışlardır. Bütün bunları yaptıktan sonra, bu insanların biz Birkena'lulara neden acıyarak gülümsediğini anlarsın. Düşün ki Birkenau, at tavlası tahta barakalar, tek parke taşı bile görmemiş çamur deryası, sıcak suyu akan banyo yerine —dört krematoryum demektir.

"Bakıcılar Yurdu"ndan bakıldı mı —beton döşeme cezaevini andırıyor, ayrıca bir sürü de üçer katlı ranza var— dışarıdaki görünüm eşsiz; caddeyi görüyorsun, özgürlük demek olan caddeyi! Zaman zaman bir insan geçiyor caddeden, kimi zaman da

bir araba, bir de bakıyorsun, çala pedal bir bisikletli... Evine dönen bir işçi herhalde.

Daha ötede, çok daha ötede, birkaç ev ile bir de karanlık orman! Şu küçücük pencereye neler sığıyor bir bilsen; savaştan sonra —sağ kalırsam— pencereleri tarlalara bakan yüksek bir evde oturacağım. Toprak kapkara ve nemli olsa gerek. Staff'ın sonelerindeki gibi tıpkı: İlkbaharda Gezinti" Anımsıyor musun? Bizim Bakımevi'nde sivil yaşamla ilgili şeyler de var: Koskocaman bir çini soba örneğin! Renkli Moyalika çinileriyle... Bu sobanın doğrusu çok akıllıca düzenlenmiş ızgaraları var: Dışarıdan bakıldı mı görünmüyor ama, bir domuzu bile haydi haydi kızartabilirsin o ızgaraların üzerinde. Ranzalarda "Kanada" battaniyeleri, kedi tüyü gibi yumuşacık. Bembeyaz, kırışıksız yatak çarşafları. Masanın üzerinde bir masa örtüsü, ama yalnız bayram günleri ve yemek yemek için!

Pencerenin altından, sıra sıra söğütlerin dizildiği bir yol geçiyor –söğütlü yol. Ne yazık ki mevsim kış. Çırılçıplak dallar, yolunmuş süpürgeler gibi ve "ağlayarak" sarkıyor. Söğütlerin altındaki çimler çamura batmış, çamur içinde boğulmuş.

Akşamüstleri, yoklamadan sonra, bu söğütlü yola gidip geliyoruz. Ağırdan alarak, vakur bir yürüyüşle yürüyoruz, zaman zaman hafiften başımızı eğerek, tanıdıkları selamlıyoruz. Bir kavşakta tahta oyma işi, yol gösteren bir işaret var. İki de tahtadan figür yan yana, bir sıranın üzerine oturtulmuş. Kendi aralarında fısıldaşıyorlar, bir üçüncüsü de üzerlerine doğru eğilmiş, kulak kabartmış, gizli gizli dinliyor. Bütün bunlar bir uyarı: Burada her

konuştuğun dinlenir, yorumlanır, gereken yere iletilir. Burada herkes birbirinin girdi çıktısını biliyor: Kim kimden neyi ayarlamış, kimi ele vermiş, kimi boğazlamış çıplak elleriyle... Ve herhangi bir kimse için iyi bir şey mi söylüyorsun, gülümseyerek bakıyorlar yüzüne.

Demek istediğim, Paviak'ı göz önüne getir, birkaç kez büyült, birkaç kez de dikenli telle çevir. Buradaki nöbetçi kuleleri, Birkenau'daki gibi yüksek kazıklar üzerinde değil, leylekler gibi, incecik, uzun bacaklar üzerinde değil. Sonra lambalar da Birkenau'daki gibi, her üç direkte bir asılı değil burada.

Burada başka: Her ikinci direkte lamba yanıyor, kuleler sapasağlam duvarlarla desteklenmiş, tel örgü iki kez çekilmiş, ayrıca duvar da var. Söğütlü yolda sivil giysilerimizle geziniyoruz –bütün Auschwitz'te çizgili giysi taşımayan yalnız biziz, biz beşimiz sadece.

Söğütlü yol boyunca yürüyoruz, sinekkaydı tıraş olmuşuz, kaygısız ve "terütaze"yiz. Bir araya gelinip gruplar oluşturuluyor, genellikle onuncu blokun önünde kalmıyor, çünkü bu blokun parmaklıklı ve ses geçirmez pencereleri ardında kızlar oturuyor –deney tavşanları! Ne var ki en civcivli ve itiş kakışı en bol olan yer, yazı odasının önü. Orada bir konser salonu, bir kitaplık ya da bir müze bulunduğundan değil, sadece kerhanenin ilk kata yerleştirilmiş olmasından ötürü... Kerhanenin ne olduğunu sana başka bir mektubumda anlatırım. Şimdilik merak et biraz, yeter...

Sana, çoktandır görmemiş olduğum sana yazmak, olağanın ne kadar üstünde bir şey, bilemezsin.

Anılarımdaki hayalin bulanıyor, kendimi ne kadar toplasam da geri getiremiyorum onu. Ama ne garip! Düşlerimde çok belirli ve olduğun gibi görebiliyorum seni! Şunu bil ki düşler hayal gibi değil, yaşantıdan bir parça sanki, mekânı duyabiliyorum, eşyanın ağırlığını, senin vücudunun sıcaklığını duyabiliyorum düşte. Seni ranzanda yatarken, tifüsten sonra saçların kesilmiş görmek, çok zoruma gidiyor, gülümseyen, gözleri kederli, uzun boylu, güzel kız! Gestapo karakolunda başın önünde oturuyordun, şimdi kestikleri koyu renkli saçlarını görebilmiştim ancak...

Bana öbür, uzaktaki dünyadan kalmış olan en kuvvetli şey, işte bu: Pek iyi anımsayamasam da, senin hayalin! Onun içindir ki upuzun mektuplar döşeniyorum sana: Seninle yaptığım akşam konuşmaları bunlar, tıpkı Skarizevska Caddesi'ndeki gibi. Onun içindir ki mektuplarım böylesine rahat ve neşeli. Çok neşe sakladım kendime, o neşeyi senin de yitirmemiş olduğundan eminim. Her şeye karşın. Gestapo'ya, öne eğilmiş başa, tifüse ve zatürreeye karşın, tıraş edilmiş saçlara karşın!

Ve şu insanlar... Şu insanlar ne korkunç bir okul bıraktılar arkalarında bilsen, kamp okulu denen şeyi! Başlangıçtaki kampı, şimdi üzerine söylenceler anlatılan kampı... O sıralarda her biri otuz kilo çekiyor ya da çekmiyordu, dövülüyorlardı, gaz odaları için ayrılmışlardı. Bugün o gülünç, ince belli ceketleri içinde salına salına neden dolaşıyorlar, yürürken neden kalça kırıyorlar, Auschwitz'i neden övüyorlar, anlıyor musun şimdi?

Evet, işte böyle... Sivil giysilerimiz içinde şık mı şık, söğütlü yolda geziniyoruz. Ama bütün bunların

ne yararı var? Bugüne bugün "milyoner"iz biz. Yüz üç binler, yüz on dokuz binler! Ne acı, ne acı! Ne yazık ki daha küçük bir rakam yakalayamadık. Bir de bakıyorsun, sırtında çizgili giysi, yirmi yedi bin numaralı biri yaklaşıyor öteden. Bu eski numarayı görünce başın dönüyor, bayılacak gibi oluyorsun. Tehlike sezmiş dikkatli bir hayvanın yürüyüşüyle yürüyen, gözlerinde bir otuzbircinin hafif kederli bakışı, gencecik bir çocuk.

"Siz neredensiniz, arkadaş?"

"Birkenau'dan, arkadaşım."

"Birkenau'dan ha?" Eleştiren bir bakışla bakıyor yüzümüze. "Peki ama çökmüş bir haliniz yok. Orası korkunçtur... Nasıl dayanabildiniz?"

Parlak bir müzisyen olan uzun boylu arkadaşım Vitek, gömleğinin kol ağızlarını düzeltip karşılık veriyor:

"Eh işte, konser piyanomuz yoktu ama dayanılmasına dayanılabiliyordu yine de."

Eski numara, gözlerindeki sis perdesinin ardından bakıyor. "Biz çok korkarız Birkenau'dan..."

3

Kurslar çok ağır yürüyor, çevre kesimlerinden gelecek bakıcıları bekliyoruz: Yanina'dan, Yavorzu'dan, Buna'dan, Glayvitz ile Misloviçe'den de bakıcılar gelecek; bunlar da Auschwitz'e dahil, ama sapa yerlerdeki kamplar. Önce, kara derili bir kurs yöneticisinin konuşmalarını dinledik. Sonra da bizim ufak tefek Adolf geldi. Adolf, kısa bir süre

önce Dachau Kampı'ndan geldi buraya; çok arkadaş canlısı bir adam. Kamptaki sağlık sorununu bakıcıları eğiterek çözümlemek, ölüm oranını da, insandaki sinir sistemini öğreterek indirmek niyetinde.

Ufarak Adolf müthiş sevimli bir genç ve görünüşe bakılırsa, bu dünyadan değil gibi. Ama Alman ve bir Alman olarak da, kavramlar ile görüntüler dünyası arasındaki ilişkiyi değerlendiremiyor. "Arkadaşlar," diye söze başlarken, burada arkadaşlığın gerçekten var olabileceğini sanıyor. Kamp girişinin orada, süslü püslü harflerle şu yazı okunuyor: "Çalışmak özgürlüktür!" SS adamları ile Alman tutuklular belki de gerçekten inanıyorlar buna. Luther ile, Fichte, Hegel ve Nietzsche ile birlikte büyümüş olanlar! Şu sıralarda kurslar düzenli yürümediği için, kampta dolaşıp duruyor, yeni izlenimler biriktiriyorum. Çoğunlukla ikişer, kimi zaman da üçer kişilik gruplar halinde dolaşıyoruz: Ştaçek, Vitek, bir de ben! Ştaçek mutfak barakası önünde dolanıyor hep. Bir süre önce tutup birine bazı şeyler vermiş. Şimdi de sıra onda, o getirip bir şey verecek diye bekliyor. Töreh akşama doğru başlıyor; garip tipler geliyor yanımıza. Hiç de iyi bakmayan kötü gözleriyle birtakım insanlar. Ne var ki, sinekkaydı tıraş olmuş suratlarında candan sırıtışlar beliriyor, daracık ceketlerinin altından dünyanın öteberisi çıkıyor. Kiminde bir parça margarin, kimisinde revirden getirdiği bir parça beyaz ekmek! Bir başkası da koca bir sucuk uzatıyor bize, arkadaşında sigara var... Bütün bu öteberiyi en alttaki ranzaya fırlatıp filmlerdeki gibi aniden toz oluyorlar.

Ganimeti bölüşüyoruz. Eksik kalan ne varsa, onu da bizim paketlerden ekledik mi, yemek faslı başlıyor. O güzelim renkli Mayolika çinileriyle bezenmiş çini sobamızda hem pişiriyor, hem de kızartıyoruz yemeğimizi.

Vitek huzursuz mu huzursuz. Onun tutkusu, konser salonundaki piyano! Kerhanenin bulunduğu barakada duruyor piyano. Ne var ki, iş saatlerinde piyano çalmak yasak. Yoklamadan sonra da, her pazar senfoni konserleri veren müzikçiler çalışıyor orada. Bir seferinde ben de bulundum o konserlerin birinde.

Konser salonunun hemen karşısında bir kapı var. Üzerine "Kitaplık" diye yazılmış. Bilenlerin söylediğine bakılırsa, "Kitaplık" yalnız Reich Almanları içinmiş ve birkaç polis romanından başka bir şey de yokmuş orada. Kapı hep kapalı durduğu için kendim görüp de bir sonuca varamadım. Kültür barakasındaki bu kitaplığın hemen yanında, politik şube var, biraz daha ötede de müze! Orada, mektuplardan çıkarılan resimler saklanıyor, o kadar. Ne yazık... Aslında burası, benim Yunan arkadaşın yemeğe çalıştığı ve bundan ötürü çıplak götüne tam yirmi beş sopa yediği, yarı pişmiş insan ciğerini saklamak için biçilmiş kaftandı.

Ama en önemlisi, yukarıda, birinci katta: Kerhane... Orada pencereler, kışları bile, yarı açık duruyor. O pencerelerde, yoklamadan sonra, her renkten kadın başları görülür. Mavi, pembe, açık yeşil (en sevdiğim renk) sabahlıkların içinden, deniz köpüklerinden daha beyaz kollar uzanır. Sanırım on beş baş, otuz da kol! Başların, enselerin, kolların, vesai-

renin nöbetçiliğini yapan, kocaman, epik, patolojik memeli mamayı saymıyorum. Madam pencerelerde görülmez, bir cehennem zebanisi gibi kerhanenin kapısındadır hep.

Kerhanenin önü, kampın ileri gelenleriyle doludur On tane Jülyet varsa, bakarsın en azından bin Romeo da talipli var. Ne kargaşa, ne amansız rekabet çıkar her Jülyet için... Romeo'lar tam karşıdaki blokun pencerelerine üşüşür, oradan bağırırlar, el kol ederler Jülyet'lerin dikkatini çekmek için. Kamp kıdemlisi, kamp gözcüsü, revirdeki doktorlar, grup gözcüleri, Romeo'lar arasındadırlar. Kimi Jülyet'in bir gedikli âşığı vardır. Sonsuza dek aşk vaatlerinden, kamptan çıktıktan sonra kurulacak daha iyi, daha mutlu bir yaşam beraberliği için verilen sözlerden, kavga ve yergilerden başka, özellikle sabun, parfüm, ipekli külot ve sigaranın ağır bastığı iş konuşmaları da duyulur burada.

Belirli bir dayanışma buradaki insanları birbirine bağlar, haksız rekabete yer yoktur burada. Gerçi pencerelerdeki kızlar çok çekicidir ama akvaryumdaki altın balıklar gibi, erişilmez bir yanları vardır.

Kerhane böyle görünür işte dışardan. Kerhaneye girmenin yolu kalem odasından geçer, iyi ve verimli çalışmanın ödülü olan bir kart aracılığıyla! Biz Birkenau'lu konuklar burada da öncelik hakkına sahiptik ama istemedik, çünkü bizler, kırmızı "politik suçlu" işaretlerine sahiptik, varsın ceza suçluları yararlansınlardı buradan.

Belki hoşuna gitmeyecek ama ne çare, kerhaneyle ilgili haberim ikinci elden bir haber olmak

zorunda. Ne var ki, çok güvenilir görgü tanıklarının anlattıklarına ve bizim bloktaki bakıcı M.'nin (çok eski ve küçük bir rakama sahip olduğu için hemen hemen saygıdeğer bir kişi) deneylerine dayanıyor. Bu bakıcının üzerindeki numara, benim numaramın son iki rakamından üç kez daha küçük. Bunun ne demek olduğunu biliyor musun? Buranın kurucularından biri, denebilir! Onun içindir ki ördek gibi badi badi dolaşır yalpa vurarak. O kocaman, bol pantolonu kancalarla tutturulmuştur önünden. Akşam oldu mu keyfine diyecek yoktur bizim bakıcı M.'nin. Kalem odasından içeri dalar, orada durup bekler, "sırası gelen" numaralardan biri çağrılır da gelmezse, bizimki "Burada!" diye bağırır, geçiş kartını aldığı gibi, Madam'a koşar. Madam'ın şişko pençesine birkaç paket sigara tutuşturur, Madam'ın bir sıra sağlık muayenesinden geçtikten ve sağlık önlemini aldıktan sonra, bir koşu merdiveni tırmanır. Penceredeki Jülyet'ler, üzerlerinde sabahlıkları, koridorda geziniyorlardır. Kimileri bakıcıya yaklaşıp sorarlar:

"Numaranız kaç?"

"Sekiz," diye karşılık verir bizim bakıcı ve emin olmak için de kartına bir göz atar.

"Yaa, ben değilim öyleyse, Irma'dır o, şu küçük sarışın," der Jülyet düş kırıklığıyla ve pencereye doğru süzülür.

Bizim bakıcı, sekiz numaralı kapıya dayanır. Kapıdaki uyarıyı çabuk çabuk okur yeniden. Bu yazıya göre, şunu ve şunu yapmak yasaktır, yoksa mahzeni boylarsın. Şuna ve şuna izin vardır (tek tek belirtilmiştir bunlar) ve içeride şu kadar dakika

kalınabilir ancak. İşini bitirdikten sonra, dışarda yeniden dezenfekte edilir bizim bakıcı ve sonra, mutlu ve sevinç içinde, bütün olan biteni ayrıntılarıyla anlatır bize.

Zaman zaman dezenfeksiyonun başarısızlığa uğradığı da olur. Bu yüzdendir ki, kısa bir süre önce salgın hastalık baş gösterdi kampta. Kerhane kapatıldı, bütün kart alanlar resmen çağrıldı, muayene edildi, bakıma alındı. Gelgelelim, bu geçiş kartları alışverişi dallı budaklı bir sorun olduğu için, tedavisi gerekmeyenler de tedavi edildi bu arada. Ne yaparsın, hayat bu işte! Kerhanedeki kızların kampta gezintiler yaptığı da oluyordu ayrıca. Geceleri pencerelerden sarkıp aşağı iniyor, erkek giysileri içinde, içki ve eğlence âlemlerine katıldıkları oluyordu. Ne var ki, yakındaki nöbetçi kulesinden bir nöbetçi, bayanların bu gezintilerine göz yummadı ve çok geçmeden sonu geldi eğlencenin.

Başka yerde de var kadınlar: Onuncu blokta, deneyler yapılan blokta! Orada "suni aşılama" yapılıyor kadınlara (anlatıldığına göre), onlara tifüs, malarya aşılanıyor, birtakım yeni ameliyat türleri deneniyor üzerlerinde. Bütün bunları yapan adamı kaşla göz arası gördüm bir gün. Üzerinde yeşil bir avcı takımı, başında, sporcu amblemiyle bir de Tirol şapkası vardı. Yüzü de iyi kalpli bir satirin yüzüydü. Görünüşe bakılırsa, üniversite profesörlerindendi.

Kadınlar, parmaklıklar ve tahta perdelerle dış dünyaya karşı korunmuşlar. Ama bu engeli sık sık aşanlar eksik değil. Kadınlara "aşılama" yapıp, hem de "suni" yoldan değil, geri dönüyorlar yine. Yaşlı profesör çileden çıkıyordur o zaman herhalde.

Şunu anlamanı dilerim: Böyle bir şeye girişen o insanlar asla anormal değiller. Yemek yenilip de ranzalara uzanıldı mı, bütün kamp yalnız kadını konuşur, bütün kamp kadını düşler, bütün kamp kadın ardına düşer. Pencereye tırmanıp kerhaneye girdiği için, kamp kıdemlisini cezalılar kafilesine gönderdiler. On dokuz yaşlarında bir SS adamı, saygıdeğer, yaşlı ve şişmanca bir adam olan orkestra şefi ile birkaç doktoru kadınlarla uygunsuz durumda yakaladı. Kadınlar dişlerini çektirtmek için ambulansa gelmişler meğer. SS adamı, tam o sırada elinde tuttuğu copu, gerekli darbeler halinde gerekli vücut bölümlerine veryansın etmiş. Böyle bir olayın ayıpla ilgisi yok, olsa olsa şanssızlıkla ilgisi var.

Kampta bir kadın psikozudur almış yürümüş. Onun içindir ki, kerhanedeki kadınlara normal kadınlarmış gibi davranılıyor, aşktan, evlilik mutluluğundan söz ediliyor onlara. Kerhanedeki kadın sayısı on civarında, oysa kampta binlerce, binlerce ve daha binlerce erkek var.

Bundan ötürü bütün erkekler Birkenau'ya, kadınlar bölümünün de bulunduğu Birkenau Kampı'na girmeğe can atıyor. Hasta bu insanlar! Ve düşün ki, kamp dendi mi yalnız Auschwitz değil söz konusu olan. Daha yüzlerce büyük kamp var. Bütün bunları sana yazarken ne düşünüyorum biliyor musun?

Akşamın geç bir saati bir dolap beni hastaların inlediği koğuştan ayırıyor, küçücük odada, karanlık pencerenin altında oturuyorum. Yüzüm pencerenin camına yansımış. Lambanın yeşil siperliği, önümdeki masanın üzerinde beyaz bir kart! Viyanalı bir genç olan Franz, daha ilk akşam görür görmez hoş-

landı benden. Şimdi onun masasında oturuyorum, beni aydınlatan lamba onun lambası. Ve sana yazdığım bu mektubu onun kâğıdıyla yazıyorum. Ama bugün Franz ile neler konuştuğumuzu yazmıyorum sana: Alman edebiyatı, romantik felsefe, maddeciliğin sorunları.

Sana yazarken ne düşünüyorum biliyor musun? Skarizevska Caddesi'ni düşünüyorum. Pencereden bakıyor, cama yansımış yüzümü görüyorum. Pencerenin ardındaki karanlık geceyi, nöbetçi kulelerindeki ışıldakların ani patırtılarını, birdenbire aydınlanan şeylerin bazı parçalarını görüyorum. Bakıyor ve bizim Skarizevska Caddesi'ni düşünüyorum. Soluk ve sönmüş gökyüzünü anımsıyorum, karşıdaki yanmış ev ile bu tabloyu parçalara bölen demir parmaklığı anımsıyorum.

Senin vücudunu nasıl özlediğimi düşünüyorum. Bizi tutukladıkları, kitaplarım ile şiirlerimin yanında senin parfüm şişeni buldukları zaman nasıl bir kızılca kıyamet kopmuştur kim bilir? Bunu düşündükçe gülesim geliyor. Sonra senin sabahlığın, Velázquez'in tablolarındaki brokar kadar kırmızı sabahlığını anımsıyorum. O sabahlığı çok sevmişimdir –o sabahlığın içinde senin güzelliğin büsbütün ortaya çıkar– bunu sana hiç söylememişimdir ama böyledir.

Senin ne olgun, ne iyi niyetli bir insan olduğunu düşünüyorum. Bunu sana ancak şimdi yazıyorum, bağışla beni! İlişkimize ne unutulmaz katkılar getirmiş, hayatıma, sudan yoksun, o küçük odaya, soğuk çayla geçen akşamlarıma, kurumaya yüz tutmuş çiçekler, herkesi ısıran köpeğim, ana-babamın gaz lambasıyla o küçük odaya neşe getirmişsindir.

İşte bunları düşünüyor, bütün o ahlak, adalet, gelenek ve görevle ilgili yüksekten konuşmaları mutlu bir gülümsemeyle karşılıyorum. Onlar, yumuşamayı ve her türlü duygusallığı yererken, sıkılmış yumruklarla şiddet çağının vaizliğini yaparken, ben gülüyor ve insanın sevgi yoluyla diğer bir insanı kesinlikle bulabileceğine inanıyorum. Bir insanın hayatında sevginin, en önemli, en uzun ömürlü şey olduğuna inanıyorum.

İşte bunları düşünüyor, Paviak Cezaevi'ndeki hücremi anımsıyorum. İlk haftaları, kitapsız bir gün nasıl geçer, gece lambasının ışığı olmaksızın, bir yaprak kâğıt olmaksızın, sen olmaksızın gün nasıl geçebilir diye düşünür, akıl erdiremezdim... Ama gel gör ki alışkanlık diye bir şey var: Hücremde gidip geldikçe adımlarının ritminden dizeler oluştu. Bu dizelerden bazılarını, hücre arkadaşımın İncil'ine yazdım. Ne var ki, özgürlük içindeki arkadaşlarım için yazdığım bir kaç dize hâlâ aklımda:

Özgürlüğü ellerinden alınmamış dostlarım,
dudaklarımda tutuklunun şarkısı
selamlıyor sizleri,
umutsuz bir ayrılık değildir bu benimki.
Aşkım ve şiirim kalacaktır ben gitsem de,
ve sizler yaşadıkça, dostlarımın anısı,
kalacaktır.

4

Bugün pazar. Öğle yemeğinden önce şöyle bir gezindik, kadınlarla dolu deney barakasına baktık yukarıdan. Kafalarını demir parmaklıkların arasından uzatmışlardı. Tıpkı babamın tavşanları gibi... Anımsayacaksın, hani gri tavşanlar, birer kulakları da hep sarkık dururdu hani! Sonra gidip, SK blokunu gözden geçirdik. Aşağı avluda kara bir duvar var, eskiden insanları kurşuna dizerlerdi o duvarın dibinde, bugün o işi sessiz sedasız ve gizlice yapıyorlar (Krematoryum'da!). Birkaç sivil gördük: Korku içinde kürk mantolu iki kadın, uykusuz, bitkin yüzüyle bir de erkek. Bir SS adamı götürüyordu onları –korkma sakın– SK blokundaki tutuklu hücresine götürülüyorlardı sadece, geçici olarak. Giysileri çizgili insanlara, kampın insanı etkileyen o düzenine hayretle bakıyordu kadınlar: Yüksek yapılar, çifte tel örgü, tel örgülerin ardında duvarlar, sapasağlam nöbetçi kuleleri... Altı kazılıp kaçılamasın diye o duvarların toprağın iki metre dibine dek uzandığını bir bilseler... Onlara bakıp gülümsedik, eh işte, baştan aşağı bir güldürü bu işler de, ondan: Burada birkaç hafta kalır, sonra serbest bırakılırlar. Ama gerçekten karaborsa yaptıkları kanıtlanırsa, o zaman değişir iş. O zaman, krematoryumu boyladıklarının resmidir. Bu siviller komik insanlar vesselam. Kampı görür görmez, tüfek görmüş yaban domuzundan farkları kalmıyor. Hayatımızın mekanizmasından hiçbir şey anladıkları yok, hep gerçeküstü, mistik, insan gücünü aşan bir şeyler sezinliyorlar kendi kendilerine. Seni tutukladıklarında

şaşkına dönüp nasıl oturuverdiğini anımsıyor musun? Sen kendin yazmıştın bana. Ben o sırada Maria'da 'Bozkır Kurdu'nu okumaktaydım (Maria'da akla gelecek bütün kitaplar vardır), bütün olan bitenleri şimdi pek anımsayamayacağım.

Krematoryum, günlük ekmeğimiz gibi bir şey, binlerce zatürree ve verem vakası var; rüzgâr ve yağmur nedir, güneş ve ekmek nedir, pancar çorbası ve çalışmak nedir, biliyoruz, enselenmemek için ne yapmak gerekir, biliyoruz. Gerçeküstü ve mistik sanılan şeyle işte böylesine içli dışlıyız. Hayvanlaşmış olduğumuz için bir bakıma, özgürlükten yoksun olmak nedir, yüksek ve yönetici makam nedir, biliyoruz. Onun içindir ki, dışarıdakilere şöyle yukardan bakıyoruz biraz, bilginin öğrencisine kutsanmışın kutsanmamışa baktığı gözle bakıyoruz.

Olağanlığı, günlük olaylardan ayırmayı bir dene bakalım, inançsızlığın yok olduğunu, tiksinti ve horgörünün yok olduğunu düşün ve sonra bütün bunlar için düşünsel bir formül bul. Gaz ve altın için, yoklamalar ve kerhane için, siviller ve kıdemli numaralar için.

Benim küçük odada, turuncu siperlikli lambanın altında ikimiz dans ederken, tutup da sana, bir milyon insanı al, iki milyon ya da üç milyon insanı al, öldür, ama öyle bir biçimde öldür ki kimsecikler farkına varmasın, hatta öldürülenler bile, deseydim, birkaç yüz bin insanı tutukla, içlerindeki dayanışma duygusunu kır, bir insanı bir başka insanın üzerine saldırt, deseydim beni düpedüz deli sanır, belki benimle dans etmekten bile vazgeçerdin. Böyle bir şey söylemezdim elbette, asla söylemezdim, o sırada

tanıdığım bir kamp olsa bile, söylemezdim, çünkü keyfimiz kaçardı da, ondan.

Bak asıl: Önce sıradan, olağan bir samanlık, beyaz badanalı –işte insanlar bunun içinde gazlanıyor. Sonra, dört daha büyükçe yapı –yirmi bin kişi var içerde! Çocuk oyuncağı gibi bir şey. Ne sihirbazlık, ne büyücülük, ne de ipnotizmayla ilgisi var. Düzeni sağlayan birkaç herif, eh işte, trafik tıkanmasın diye gerekli elbette. Ve insanlar, açılmış bir musluktan akarcasına, su gibi akıp duruyorlar içeriye. Bütün bunlar, yozlaşmış, kısırlaşmış bir ormanın birkaç cılız ağacın altında olup bitiyor. Koca kamyonlar, insanları çok olağan bir hava içinde getiriyor, bir kayar şerit üzerinde kayıp gidercesine geri dönüyor, yeni insanlar getiriyorlar. Ne sihirbazlık, ne büyücülük, ne ipnotizma ile ilgisi var bu işlerin.

Nasıl oluyor da tek bir insan bile bağırmıyor, birinin suratına tükürmüyor, başkaldırmıyor? Sayımı bitirip de ormandan geri döndüklerinde, SS adamlarının önünde kasketlerimizi çıkarıyor, onlarla birlikte ölüme gidiyoruz ve işte hepsi o kadar, başka hiçbir şey! Açlık çekiyoruz, yağmur altında dikilip duruyoruz, en sevdiğimizi çekip alıyorlar elimizden. Görüyor musun? Mistik diye buna deniyor iş te. İnsanın diğer bir insan üzerindeki garipsi gücü! Hiç kimsenin alt edemediği yabanıl üstünlük! Ve elimizdeki biricik silah, sayımız –evet sayıca üstünüz, çok fazlayız, odalar almıyor bizi.

Sonra efendim, ısırganotundan çorba, margarin, ekmek, derken, gençten bir SS adamı, pençesinde buruşuk bir kâğıt, çıkageliyor, bir numara okuyor, kollara dövme yapılarak yazılmış numara-

lardan okuyor, ardından bir kamyon yanaşıyor ağır ağır... Ari ırkından olanları en son ne zaman gaza gönderdiler, biliyor musun? On bir Nisan'da! Ve biz kampa ne zaman geldik biliyor musun? Yirmi dokuz Nisan'da! Üç ay önce gelmiş olsaydı, senin akciğer iltihabın ne olurdu kim bilir?

Senin ranza arkadaşın olan kızların benim söylediklerime hayret edeceklerini tahmin edebiliyorum.

"Şu senin Tadek'in neşeli, matrak bir oğlan olduğunu söylemiştin bize. Baksana ne dertli şeyler anlatıyor." Bana kızıyorlardır eminim. Ama dört bir yanımızda olan biten şeylerden söz açılabilir, değil mi? Kötülükleri sorumsuzcasına hafife alacaklardan değiliz herhalde, biz de işin içindeyiz...

İşte gördüğün gibi, garip olaylarda dolu bir günün akşamı geldi çattı yine.

Öğle yemeğinden sonra, eskiden gaz odası olarak kullanılmış hamamda yapılacak boks maçını izlemek üzere yola koyulmuştum. Baraka tıka basa doluydu ama yine de içeri aldılar bizi. Büyük bekleme salonuna ring kurulmuştu. Ringin tam tepesinde kuvvetli bir ışık, hakem (Polonyalı bir Olimpiyat hakemi) ortada, boksörler dünyaca ünlüydü. Ama hepsi de ari ırkındandı, Yahudiler maça katılamıyordu. Ve insanlar —her Tanrı'nın günü başkalarının dişlerini döken, kimi zaman kendileri de dişsiz olan aynı insanlar, kampta çok iyi çalıştırılmış Czortek, Hamburg'lu Walter ya da herhangi bir delikanlı için alkış tutmaya hazırdılar. 77 numaralı birinden söz ediliyor bizim burada. Almanları dilediği gibi döver dururmuş bu adam. Ringe çıktı mı, dışarıda başkalarına yapılanların öcünü bir güzel alırmış. Sa-

lon sigara dumanına boğulmuştu. Boksörler kıyasıya girişiyorlardı birbirine. Pek de ustaca değil ama hırsla vuruşuyorlardı.

"Şu Walter'e bak," diyor Ştaçek, "şu hale bak. Grup iş başındayken tek yumrukta devirir adamları, burada üç raunddur hiçbir şey yaptığı yok. Üstelik hatırı sayılır bir yumruk yedi suratına demin. Çok izleyen var da ondan mı acaba?"

Çok izleyici vardı gerçekten, millet üst üste yığılmıştı boğulurcasına. Bize gelince, bir ön sırada rahattık. Elbette, bizler konuktuk ya!

Hemen boks maçının ardından, konser ve müzik yarışmasına gittim. Sizin, sizin o Birkenau'dakilerin hiçbir şeyden haberleri yok. Burada, krematoryumlardan birkaç kilometre ötede, ne kültür mucizeleri gerçekleşiyor bilemezsiniz. Bir düşün: "Tancred uvertürü, ardından Berlioz'dan bir parça, adında bir sürü a'lar bulunan bir heriften de Fin dansları çalınıyor burada. Orkestranın böylesini, bütün Varşova'yı dolaşsan, bulamazsın. Ama bırak da sırayla anlatayım, sen de iyi dinle, değer doğrusu! İşte hamamdan keyifli dönüp, kerhanenin de bulunduğu bloka gittim doğru. Konser salonu tam kerhanenin altında. Oldukça kalabalık ve gürültülü olan salonda, herkes nerede yer bulmuşsa oraya oturmuştu, duvar diplerine dizilmiş dinleyiciler de vardı, öteye beriye saçılmıştı millet senin anlayacağın. Müzikçiler gereçlerini akort etmekle meşguldüler. Pencerenin tam karşısına düşen yerde, küçük, yüksekçe bir kürsü vardı. Mutfak gözcüsü (aynı zamanda orkestra şefi) kürsüye çıktı. Patates soyanlar ile dekovilci herif müziğe başladılar. Öyle

ya, sana söylemeyi unuttum, müzikçiler aslında ya patates soyuyorlar burada ya da dekovile bakıyorlar. Ben fagot ile ikinci klarnetin arasında yer bulabilmiştim ancak, oraya oturmuştum. Müzik almış yürümüştü. Dediğim gibi, ben birinci klarnetin boş kalmış küçük sandalyesine ilişmiş, kendimi müziğe kaptırmıştım. Büyük bir odada otuz kişilik bir orkestradan ne sesler çıkar, tahmin edemezsin. Eli duvara çarpmasın diye, orkestra şefi değneğini çok ölçülü sallıyor, yanlış çalanları da yumruğuyla tehdit ediyordu bir yandan. Hele sıra patates soymaya gelsin, görürlerdi günlerini! Bir köşeden davul gümbürdüyor, öbür köşeden simballer çığlığı basıyordu durumu kurtarmak için! Belki yanında oturduğum için olacak, fagot da her şeyi bastırıyordu. Ancak simballer duyulabiliyordu. Müziği ancak on beş kişi (daha fazlası değil) dinliyordu anlayarak ve müzikçileri oldukça cimrice alkışlıyorlardı...

Biri bizim kamp için "yalan-dolan kampı" demiş, yani düzenbazlar kampı. Beyaz bir yapının yanında ince bir çit, köylerdeki gibi bir avlu, "Hamam" yazılı bir levha –milyonlarca insanı ölüme dek yanıltmak için yetip de artıyor bile. Biraz boks, barakalar önünde cılız çimler, en çalışkan tutuklulara ayda iki mark, kantinde hardal, haftalık bit temizliği ve "Tancred" uvertürü bütün dünyayı da, bizleri de, yanıltmaya yetiyor. Dışarıdakiler her ne kadar korkunç diyorlarsa da, dayanılmayacak kadar korkunç da değil –ne de olsa boks var, çimler var, ranzalarda battaniyeler var... Hayatta kalabilmek için ne yapıp edip bulmak zorunda olduğun ekmek dilimi de yanıltıyor.

Bütün süresince ne oturmak, ne konuşmak ne de dinlenmek hakkı bulunan çalışma zamanı da aldatıcı aslında. Kaldırıp yığının üzerine savurduğumuz bir kürek dolusu toprak da aldatıcı –çünkü küreği tepeleme doldurmuyoruz.

Bütün bunları göz önüne getir ve fenalaşsan da sakın yitirme cesaretini.

Çünkü olur a, günün birinde, bunları anlatmak, yaşayanlara hesap vermek, ölüleri savunmak zorunda kalırız.

Günün birinde grupla kampa dönüyorduk. Bando marş üstüne marş döktürüyordu. Başka gruplar da gelmiş, cümle kapısında bekleşiyordu. Tam on bin erkek! Tam bu sırada, kadınlar kampından gelen kamyonlar geçmeye başladı önümüzden, kamyonlarda çırılçıplak kadınlar vardı. Ellerini, kollarını uzatmış, bağırıyordu kadınlar:

"Yardım edin! Kurtarın bizi! Gaza götürüyorlar! İmdat!"

Ve önümüzden geçip gittiler; suspus olmuş on bin erkeğin önünden tek bir insan bile kıpırdamadı, tek bir el bile kalkmadı havaya. Çünkü yaşayanlar hep haklıdır, ölüler ise hiç!

5

Önce kurstaydık. Hoş, çoktandır kurstayız ama sana kurslar üzerine fazla bir şey anlatmadım. Çünkü kurs, enikonu soğuk olan çatı katında yapılıyor. Sıra sıra dizilmiş sandalyelerde oturuyor, özellikle insan vücudunun büyük modelleriyle matrak geçiyoruz.

Yeniler her şeyi merakla izlerken, Vitek ile ben süngerle oynuyor, cetvelle düello ediyoruz, bizim ufarak Adolf da delirecek gibi oluyor bu arada. Elini sallayıp arkadaşlıktan, kamptan söz açıyor. O zaman, ses etmeden bir köşeye çekiliyoruz ikimiz. Vitek cebinden karısının resmini çıkarıp yavaşça soruyor bana:

"Neyi merak ediyorum biliyor musun? Bu Adolf, Dachau'da kaç kişi öldürdü acaba? Yoksa buraya atanmazdı. Boğabilir miydin onu?"

"Hım, karın hoş kadın doğrusu. Nasıl becerdin de alabildin böyle güzel bir kadını?"

"Nasıl mı? Şöyle oldu: Gezmeye çıkmıştık bir gün. Nasıldır bilirsin. Ortalık yemyeşil, daracık patika, dört bir yanımız orman... Birbirimize yapışmış, ilerliyoruz, birdenbire, ormanın içinden bir SS köpeği fırlayıveriyor..."

"Bir nokta koy hele! Pruşkov'da geçti bu anlattığın, Auschwitz'te değil."

"İnan olsun, bir SS köpeğiydi gerçekten. Yakında bir villa vardı, bir SS adamı el koymuştu villaya. Derken, hayvan kızın üzerine atıldı! Sen olsan ne yapardın? Tabancayı çekip hayvanın üzerine boşalttım kurşunları, sonra kızı elinden tutup, 'Yürü,' dedim, 'çabuk!' Irene şaşıp kalmıştı, gözlerini kocaman açıp, 'Tabancayı da nereden buldun?' diye sordu. Ancak vakit bulabildim kızı sürükleyip götürmeye. Villadan sesler gelmeye başlamıştı. Tarlaları iki tavşan gibi koşarak aştık. Benim meslekte tabancasız edilemeyeceğini zor anlattım Irene'ye."

Bu arada, ders veren doktorlardan biri, insanın içindeki organlarla ilgili bir şeyler anlatıyor ve Vitek aldırmayıp sürdürüyor konuşmayı:

"Dostumla anlaşmazlığa düştüm, dalaştım. Ya o ya ben, diye düşünüyordum. O da böyle düşünüyordu garanti, iyi tanırım onu. Üç gün süresince ardında dolaştım durdum. Arkamdan oyun eden mi var diye kuşkuluydum. Neden sonra, bir akşamüstü, Kmilna Caddesi'nde enseledim onu, ne var ki, ona rastlamam gerektiği şekilde olmadı bu rastlantı. Öbür gün, elleri bağlı yanımdan geçerken şöyle bir süzdü beni. 'Çuvalladım,' dedi."

"Ya sen?" diye soruyorum, çok güncel bir olay olduğu için.

"Hiç işte. Beni deliğe tıktılar hemen." Dostu yardakçılık etti mi etmedi mi? İşte onu kesinlikle söylemek zor. Paviak Cezaevi'nde de hafiyelik edermiş o arkadaşı. Hani Ukraynalılarla birlik olup Yahudilere işkence eden var ya, işte o! Paviak'taki mahzeni anımsıyor musun? Hani döşemeleri demirdendi... İşte Yahudiler o döşemelerin üzerinde sürünmek zorundaydılar, bir ileri bir geri ve çıplak; hamamdan sonra iyice ısınmışlarken... Er çizmelerini aşağıdan gördün mü hiç? Her tabanda kaç çivi vardır, haberin var mı? Kronschmidt adındaki herif, sürünen Yahudilerin sırtına bu çizmelerle çıkar, kendini taşıtırdı öyle. Biz Ari ırkından olanlar için durum böylesine kötü değildi yine. Gerçi ben de sürünmek zorundaydım ama başka bir döşemenin üzerinde ve sırtıma da kimse binmezdi. Beden eğitimi de yapıyorduk. Her iki günde bir, bir saat. Bir saat süresince: Koşarak avluyu dönmek, yere uzanmak, ellerin üzerinde kalkıp eğilmek... Okuldaki gibi esaslı bir beden eğitimi...

En iyi yapabildiğim şey, yetmiş altı kez eğilip doğrulmaktı. Bir de topluca oynanan oyun vardı ki,

eğitimin ondan iyisini görmedim diyebilirim. İkişer ve birbirine yapışmış bir şekilde ayakta duruluyor. Birinin göğsü ötekinin sırtına yapışmış oluyor. Omuzlarda da bir merdiven var ama tek elle tutulması şart. Emir verilir verilmez, iki adam birden yere bırakıyor kendini. Ne var ki, merdiveni düşürmemek şartıyla, yoksa hapı yuttuğunun resmidir. Merdiveni elinden bıraktın mı, ya coplar altında ölesiye dövülüyorsun, ya da köpekler salınıyor üzerine. Sonra, bir SS adamı merdivenin üzerine tırmanıp basamak çubukları üzerinde geziniyor, hep bir ileri bir geri, gidip geliyor öyle. Sonunda adamlar yeniden kalkmak, yeniden düşmek zorundalar, ama sırayı bozmaksızın.

Nasıl da inanılmaz gibi geliyor insana değil mi? Kilometreler boyunca takla atmak, saatlerce yerde yuvarlanmak, yüz kez çöküp kalkmak, günler, geceler boyunca aynı yerde kıpırdamadan durmak, bir ay süresince beton tabut içinde, bunker'de oturup kalmak, ellerinden bağlanarak asılmak... İki sandalye arasına gerilmiş bir demir telinin ya üzerinden atlayacaksın kurbağa gibi, ya da sürünerek altından geçeceksin yılan gibi. Bir kova dolusu suyu boğula boğula içmek, bin ayrı insanın, bin çeşit sopa, kırbaç, cop ve kamçısı altında, binlerce darbesine dayanmak... Hiç kimsenin tanımadığı, hiç kimsenin bilmediği, taşra cezaevlerinden gelen haberleri soluğum kesilerek dinliyorum: Malkinia, Suvalki, Radom, Pulavi, Lublin –öylesine geliştirilmiş, öylesine müthiş bir işkence tekniği ki, bu buluşlar nasıl olur da insan kafasından çıkmış olabilir, aklım almıyor. Bu ani öldürme zevki, atavizm üzerine yapılan gözlemlerin bile göremediği bu öldürme zevki, nasıl şey, anlayamıyorum.

Bir şey daha var: Ölüm. Bana bir kamptan söz açtılar. Her gün yeni kafileler geliyormuş o kampa, günde kaç kişi, bilmiyorum. Kampın belirli bir yemek tayını varmış, ne kadar bilmiyorum, belki üç, belki de dört bin porsiyon işte! Kamp komutanı, kampındaki insanların açlık çekmesini istemiyormuş. İstiyormuş ki her tutuklu kendine düşen tayını alabilsin. Bu hesaba göre, her gün sürüyle insan fazlası oluyormuş kampın. Her akşam her barakada kura çekiliyormuş. İskambil kâğıdıyla ya da ekmeği yoğurarak yapılan zarlarla... Kura kimlere vurursa, onlar öbür gün işbaşı yapmıyorlarmış. Öğle vakti kamptan alınıp götürülüyor, kurşuna diziliyorlarmış...

İşte bu topluca kıyımın ortasında, başka bir dünyadan gelmiş bir insan düşün! Öyle bir insan ki, gizli anlaşmalar yapılamasın diye hafiyelik ediyor, insanlar arasında soygunculuk olmasın diye hırsızlık ediyor, insanlar artık öldürülmesin diye öldürüyor.

Vitek böyle bir insandı işte, başka bir dünyanın insanı ve Paviak'ın en zalim celladı sayılan Kronschmidt'in hafiyesiydi. Şimdi yanımda oturmuş, insanın içinde ne gibi organlar bulunduğunu, bu organlarda bir düzensizlik oldu mu ev ilaçlarıyla nasıl düzene sokulacağını, kuzu kuzu dinliyor. Sonra, şöyle bir olay geçti arada. Doktor, iş ayarlamakta gerçekten de bir mucize olan Ştaçek'ten yana dönüp karaciğer üstüne bir soru sordu. Ştaçek, gerçi bir şey söyledi karaciğer üstüne ama yanlış söyledi. Bunun üzerine doktor:

"Soruma çok budalaca bir karşılık verdiniz. Hem ayağa da kalkabilirdiniz konuşurken."

"Kampta oturuyorum, kursta da oturabilirim demektir bu," dedi Ştaçek ve kıpkırmızı kesildi. "Beni aşağılayıp durmayın boyuna!"

"Susun kurstasınız."

"Elbette, susmam işinize gelir elbette. Çünkü, bakarsınız ağzımdan bir şey kaçırırım da kampta yapıp ettikleriniz ortaya çıkar."

Bunun üzerine hepimiz sıralara vurmaya başladık, doktor çareyi kaçmakta buldu. Derken, bizim Adolf gelip bize dostluk, arkadaşlık üzerine bir söylev çekti, ardından, bizim bloka geri döndük, hem de tam sindirim sistemi üzerine ders verilirken. Ştaçek çok vakit geçirmeden arkadaşlarını boyladı, eh işte, doktordan cop yememek için önlem alacaktı elbette. Kampta Ştaçek'in sözü geçer bir sürü arkadaşı vardı, doktor kolay kolay el kaldıramazdı Ştaçek'e. Anatominin başlıca ve önemli kurallarından biri: Sırtı sağlam olana zarar gelmez kolay kolay. İyisi mi dikkatli olmalıydı doktor, durumu pek de parlak sayılmazdı: Hastalar üzerinde az ameliyat denememişti. Bilim adına kaç kişi öldürmüştür kesip biçerek, bilgisizlikten ötürü kaç kişiyi toprağın altına yollamıştır, belli değil. Ne var ki, bu sayının hayli kabarık olduğu kesindir, çünkü revir sürekli dolu, teşrihhane sürekli dolu.

Bu yazdıklarımı okurken, dışarıdaki dünyayı, evi barkı unuttuğumu sanacaksın. Hep kamp üzerine yazıp duruyorum sürekli, kamptan küçük olaylar sıralıyorum. Ve sanki bir dünya yokmuş gibi, başka bir dünya olmamış gibi, bizleri bekleyen başka bir şey yokmuş gibi bir anlam çıkarmaya çalışıyorum bütün bunlardan.

Odamızı hâlâ hatırlayabiliyor musun? Benim için satın aldığın termos şişesini? Çok büyük, bir litrelik olduğu için cebime girmemiş ve sonunda yatağın altına girerek öfkelenmene neden olmuştu. Beni bütün gün telefonda tuttuğun günü anımsıyor musun, hani Zolibor'da eleme olduğu günü? Millet tramvaylardan dışarı alınıyordu hani! Evler kuşatıldığı sırada sen bir durak önce inmiş, arkadaki çıkıştan kaçmıştın. Vistül'e kadar koşmuştun o gün. Ben savaştan yakınırken, barbarlığı, ahmaklar kuşağını yererken, sen şöyle demiştin bana:

"Kamptakileri düşün! Biz sadece vakit öldürüyoruz, onlar acı çekiyorlar."

O sırada söylediklerimin çok safça bir yanı vardı, çocukça ve bencilceydi. Ama öyle sanıyorum ki, vaktimizi boşuna geçirmedik. Savaşın beraberinde bütün getirdiklerine karşın, bir başka dünyada yaşıyorduk. Belki de, gelecek olan bir dünyada! Sözlerimde aşırı pervasızlık varsa, bağışla. Bu yeni ve başka dünya gelsin diye oturuyoruz belki de burada. Bu yeni dünyanın günün birinde geleceğine, insan haklarının insanlara yeniden döneceğine umut beslemesek, kampta bir gün bile oturur muyduk sanıyorsun? İnsanların gaz odalarına yürümesini emreden, onları ayaklanma tasarılarından alıkoyan şey, umuttur. Onları ölümcül bir hale sokan, onları duygusuzlaştıran şey, umuttur. Analar çocuklarını tanımazlıktan geliyorsa, kadınlar kendilerini bir parçacık ekmeğe satıyorsa, erkekler adam öldürüyorsa, bunların nedeni, umuttur. Hayatın her yeni gününden onları savaşmaya iten şey, umuttur. Çünkü her yeni gün, bakarsın özgür-

lüğü beraberinde getirir. Bu umut, belki de yeni ve daha iyi bir dünya için beslenen umut değil de, sadece huzur ve barış getiren bir dünya için duyulan özlemdir belki. Umut, insanın kendisinden daha güçlü olmamıştır şimdiye dek, ne var ki, bu savaştaki ve bu kamptaki kadar kötülükle de karşılaşmamıştır. Umutlarımızdan vazgeçmeyi öğretmediler bize. Onun içindir ki gaz odalarında can veriyoruz.

İçinde yaşadığımız şu dünyanın özgünlüğüne bak: Başka bir insanı öldürmemiş ne kadar az insan yaşıyor Avrupa'da... Ve bir başkasının öldürmek istemediği ne kadar az insan var!

Ve bizler, insanlar arasında sevginin yeşereceği bir dünyanın özlemi içindeyiz, içgüdülerimizden arınmak istiyoruz. Hiç kuşku yok ki, sevginin ve gençliğin hakkıdır bu!

Öncelikle istediğim şey nedir biliyor musun? Tutup şunun ya da bir ötekinin gırtlağını keseyim istiyorum. Nedeni de çok basit: Kamp psikozundan kurtulmak için, kamp kompleksini alt etmek için, o sonsuz kasket çıkarma kompleksini, savunmasız insanlar dövülüp öldürülürken, çaresizlik içinde seyirci kalmak kompleksini, korku kompleksini yenmek için. Korkarım bir daha hiç kurtulamayacağız bunlardan. O günü görebilecek miyiz bilmiyorum, ama günün birinde, gözü pek insanlar gibi, eşyayı kendi gerçek adlarıyla anabilecek duruma girmeyi nasıl özlüyorum, bilemezsin.

6

Birkaç gündür, öğleleri eğlenmemizin çaresine bakılıyor: "Almanlar için" barakasından çıkan bir kafile, marşlar söyleyip, kampı birkaç kez dolanıyor uygun adımla. Çoğunlukla, "Yarın sabah yatana" marşını söylüyorlar, kamp kıdemlisi de elinde değnek, tempo veriyor.

Bunlar, "gönüllüler" diye de adlandırılan cani takımı. Bütün yeşil işaretlileri koyverdiler, hafif suç işlemiş olanlar cepheye gönderilecek. Karısını, kaynanasını öldürüp zavallı kuş kafeste hapis kalmasın diye kanaryayı kafesten salıveren katile gelince, onun işi iş, o burada kalıyor. Şu sırada hepsi bir arada.

Önce bir arada yürümeyi öğretiyorlar bunlara, toplum içinde yaşamaya ayak uydurabilirler mi diye bakılıyor. Anlaşılan toplum çok kötülük etmiş bunlara, çünkü az zorluk çekmiyorlar. Daha birkaç gün oluyor bir araya geleli ama depoyu çoktan kırıp geçirdiler, bir sürü paket çaldılar, kantini yerle bir ettiler, kerhaneyi de çığrından çıkardılar. Ve ne yazık ki kerhane, genel vahlanmalara bakılmayıp, kapatıldı. Peki ama, diye soruyorlar çok mantıklı davranarak, peki ama kendimizi neden dövdürelim yani, SS adamlarının karşısında, neden boynu bükük kalalım? Vatan şuymuş, vatan buymuş, biz olmasak da her şey olacağına varır nasıl olsa. Başka yerde olsak çizmelerimizi temizleyen mi olur? Burada işimiz yolunda oysa. Cephede kim kalkar da kunduralarımızı temizler canım? Hem orada buradaki gibi gencecik oğlanlar var mı bakalım?

İşte bu koca sürü, "Yarın sabah vatana" marşını söyleyerek yürüyor. Topu da ünlü katiller, biri öbüründen daha tanınmış: Dam işçilerinin karabasanı Seppel: Yağmur, kar demeyip acıma ne bilmeden çalıştırırmış işçileri, hele içlerinden biri yanlış bir çivi çaksın, tutup damdan aşağı atıyor adamı. 8 numaralı Arno Böhm, eski bir blok yöneticisi ve gözcüsü... Barakasından çay satan oldu mu, tutup öldürüyor hemen, akşam gong vurduktan sonra konuşan mı olmuş, her sözcük için yirmi beş kırbaç atıyor. Frankfurt'taki babasına —kısa da olsa— dokunaklı ayrılık ve özlem mektupları yazan da yine bu! Topunu da tanıyoruz bu adamların, teker teker: Şu ötedeki DAW'da idi, şu, Buna'da, daha ötedekine gelince, o bir seferinde hastalanmış, sürüne sürüne blok yöneticisine gitmiş, tütün istemişti. Ne var ki yakayı ele vermiş ve öyle bir dayak yemişti ki, yarı ölü dönmüştür kampa. Yürüyenler arasında başkaları da var, tanınmış oğlancılar, alkolikler, esrarkeşler, sadistler ve en sonda da Kurt yürüyor, şık mı şık, gözleri hep çevresinde, ayak uyduramıyor, şarkı da söylemiyor. Eh işte, diyorum kendi kendime, ne de olsa seni benim için bulan o, mektuplarımı sana getiren o, bir koşu aşağıya inip, boynundan yakalıyor ve diyorum ki:

"Bana bak Kurt, bana bak katil-gönüllü, karnın açtır garanti, yukarı gelsene," –ve ona bizim pencereyi gösteriyorum. Gerçekten de geldi akşama doğru, tam da renkli, güzelim çini sobamızda yemeğimizi pişirdikten sonar yani tam yemek vakti. Kurt çok iyi çocuk (inanılmaz gibi geliyor kulağa ama, başka bir şey denemez) ve anlattığını da çok iyi an-

latıyor. Aslında müzikçi olmak istermiş, ama varlıklı bir tacir olan babası, günün birinde kapı dışarı etmiş Kurt'u. Bizimki kalkıp Berlin'e gitmiş, bir başka varlıklı tacirin kızı ile tanışmış, birlikte yaşamaya başlamışlar. Kurt, spor gazetelerine küçük makaleler yazıyormuş, derken çelik miğferlilerden biriyle dövüştüğü için bir ay içeri atılmış, ondan sonra da kızla görüşmemiş artık. Bir spor araba edinip döviz kaçakçılığı yapmaya başlamış. Günlerden bir gün, bir gezinti sırasında kızına rastlamış ama hiç görünmemiş kıza. Avusturya'ya, Yugoslavya'ya gidip geliyormuş o sıralarda. Zamanla bu gidip gelmeler çoğalmış, derken günün birinde yakayı ele vermiş. Daha önceden sabıkalı olduğu için (şu bir aylık bahtsız hapis cezası) cezaevinden doğru kampa alınmış; şimdi savaşın sona ermesini bekliyor.

Akşam yavaş yavaş iniyor, kampta yoklama yapılmış. Masanın başına geçmiş, dereden tepeden konuşuyoruz. Burada boyuna konuşulur: Kampa dönerken, çalışma sırasında, akşamları ranzada, yoklama için sıraya girilirken. Başımızdan geçenleri anlatıyoruz birbirimize, hayatımızı anlatıyoruz, fıkralar anlatıyoruz. Bugünkü konuşma konusu kamp, eh işte, Kurt yakında gidecek de belki ondan.

"Öyle ya, dışarıdakiler kampın ne mene bir şey olduğunu pek de bilmiyorlar. Birtakım yararsız çalışmalar üzerine dedikodu yapılıyor sadece. Örneğin asfaltlanmak, ardından asfaltın sökülmesi gibi. Bunun çok feci bir şey olduğu da söyleniyor elbette. Millet fısıltı gazetesiyle besleniyor. Ama pek de ilgi duyulmuyor bütün bunlara. Bir kez içeri atıldın mı, kolay kolay dışarı çıkılamayacağı biliniyor."

"İki yıl önce gelmiş olsaydın, çoktan duman olup çıkmıştın bacadan," diyor üçkâğıtçı Ştaçek.

Omuz silkiyorum.

"Ya da aksine. Sen de çıkmamışsın bacadan baksana! Ama başka bir şey var. Paviak Cezaevi'nde, Auschwitz'ten gelmiş birini tanımıştım."

"Garanti alışveriş için..."

"Evet. Adamın ağzını bıçak açmıyordu. Ne sorarsak soralım. Ama şu kadarını söylemişti: 'Hele bir düşün kampa da, görürsünüz.' Daha ne anlatayım size? Çocuk masalları mı?"

"Kamptan korkmuş muydun?"

"Evet, korkmuştum. Paviak'tan istasyona kamyonlarla getirmişlerdi bizi. Güneş sırtımızı ısıtıyordu. İşler kötüydü. Demek istediğim, Batı'ya doğru gidiyorduk. Auschwitz'e doğru! Alelacele vagonlara doldurdular bizi, yallah! Bir vagonda altmış kişiydik. Çok sıkışık değildik."

"Eşyanı da almış mıydın yanına?"

"Elbette. Bir battaniye, nişanlımdan bir sabahlık ceket, iki de yatak çarşafı..."

"Deli herif! Arkadaşlarına bıraksaydın ya onları... Nen var nen yok çekip alacaklarını bilmiyor muydun?"

"Evet, yazık oldu doğrusu. Derken, duvardaki çivileri söküp, tahtaları çıkardık, yallah dışarı! Ama damda makineli tüfek varmış meğer! İlk fırlayan üç kişi hemen can verdiler orada. Üçüncüsü başını dışarı uzatır uzatmaz, kurşunu boynuna yemişti. Tren hemen durdu, biz de vagonun köşesine büzüldük. Vagonun içinde bir gürültü, bir patırtı, haykırmalar, küfürler! 'Neden kaçmaya kalkarsı-

nız sanki ödlekler?' diye bağıran bağırana. Kurşuna dizecekler şimdi bizi, falan filan, küfürün bini bir para..."

"Kadınlar Kampı'ndakinden daha korkunç davranmamışlardır muhakkak."

"Doğru, ama yine de çok korkunçtular. Ben bir yığın insanın altında, dipteydim. Eh, diyordum kendi kendime, ateş edecek olurlarsa ilk vurulan ben olmam hiç değilse. Doğru düşünmüşüm meğer. Ateş etmesine ettiler gerçekten. Bir seri boşalttılar kalabalığın üzerine, iki kişi öldü, bir kişi de kalçasından yaralandı. Ve sonra, yallah dışarı, eşya falan almaksızın. Eh, dedim kendi kendime, hapı yuttuğumuzun resmidir. Sabahlık ceket için vahlanmıştım doğrusu. Çünkü hem nişanlımın armağanıydı, hem de İncilimi cebine koymuştum o ceketin."

"Battaniye de nişanlından mıydı?"

"Evet. Onun için de üzüldüm. Ama beni basamaklardan aşağıya fırlatıp attıkları için hiçbir şey alamamıştım yanıma. Kapalı bir vagondan dışarı fırladığımız zaman dünya ne büyük görünür insanın gözüne, bilemezsiniz! Ta yukarılarda bir gökyüzü..."

üstelik de mavi mi mavi!"

"Evet, masmavi bir gök, ağaçlardan yayılan öyle bir koku var ki, kucaklamak istiyorsun ağaçları! Dört bir yanında SS görevlileri, her birinin pençesinde bir makineli tüfek, dört kişi bir kenara alındı, biz ötekileri ikinci bir vagona doldurdular kovalayıp. Şimdi yüz yirmi kişiydik bir arada, üç ölü ile bir de yaralı vardı. Boğulacak gibiydik. Bir de boğucu sıcak vardı... Tavandan su damlıyordu inan olsun.

Ne pencere, ne de bir delik; ne var ne yok sımsıkı örülüp çivilenmiş. Hava, su, diye haykırıyor, ama ateş ettiler mi, suspus oluyorduk hemen. Derken, birbirimizin ardından yere çökmeye başladık, şişlenmiş domuzlar gibi yerlerde kaldık öyle. Önce kazağımı çıkardım, ardından da iki gömleğimi. Sırılsıklamdım, vücudumdan aşağı ter boşanıyordu. Yavaş yavaş burnum da kanamaya başlamıştı. Kulaklarım uğulduyordu. O sırada nasıl bir özlem duydum Auschwitz için bilseniz. Çünkü Auschwitz demek, temiz hava demekti. Vagonun kapısı açılınca, daha ilk aldığım solukla yeniden kuvvetlendim. Pürüzsüz, soğuk bir nisan gecesiydi. Islak gömleğimi giymiştim yeniden ama soğuğu hiç duymadım. Biri arkadan kolunu boynuma dolayıp öptü beni. 'Kardeşçiğim' diye fısıldadı. Toprağın üzerine kapkara ve derinliğine çökmüş olan karanlık içinde, kampın ışıkları, ince bir sıra halinde işiyordu. Işıkların yukarısında da, geceyi kırbaçlayan kırmızımsı, huzursuz bir alev... 'Krematoryum' diye bir fısıltı dolaştı aramızda."

"Ulan, sen de iyi abartıyorsun ha, nasıl da belli şair olduğun," dedi Vitek.

"Kampa doğru yürüdük, ölüleri de yanımızda taşıyorduk. Ardımdan gelen bir sürü insanın nasıl zorlanarak soluduğunu duyuyordum. Bir aralık öyle sandım ki, nişanlım da arkamdan geliyor. İkide birde boğuk bir ses duyuluyordu, bir şeye vuruluyormuş gibi. Kapının önüne vardığımızda, baldırıma bir süngü saplandı. Acımadı ama ani bir sıcaklık duydum. Kan baldırımdan aşağı akmağa başladı. Bir süre sonra adaleler pes etti, topallamaya başladım.

Bizi götüren SS görevlisi, önümden giden birkaç kişiyi daha süngüledi öyle. Tel örgülü kapıdan içeri girdiğimiz sırada, 'Burada iyi bir dinlenirsiniz,' dedi. Perşembe gecesiydi o gece. Pazartesi günü, işçi grubu ile birlikte, kamptan yedi kilometre uzağa yürüdüm. Telgraf direklerini taşıdık. Bacağım korkunç sancıyordu. Dinlenme de ne dinlenmeydi ya..."

"Hadi hadi, fazla yakınma öyle," diye uyardı Vitek, "Yahudiler çok daha kötü durumdaydılar. Sana gelinceye kadar..."

Kafileler üzerine de, Yahudiler üzerine de çeşitli fikirler atıldı ortaya. "Yahudileri," dedi Ştaçek neden sonra söze koyularak, "bırakın Yahudileri canım! Kamplarının bezirgânıdır onlar, çok geçmez sen de görürsün. Her yerde hazır ve nazırdılar, krematoryumda, gettoda ve bir kâse pancara analarını satmaya da hazırdırlar. Bir sabah erkenden işçi grubuna katılmıştık, yanı başımızda da özel grup vardı, boğa gibi heriflerden kurulu bir grup, gözlerinden hayat fışkıran herifler baştan aşağı. Dostum Moşe yanımdan yürüyordu. O da Mlava'lıydı, ben de Mlava'lı! Eh işte, siz de bilirsiniz ya, hem arkadaş, hem de iş ortağıydık, birbirimize güvenimiz vardı. 'Nen var Moşe' diye sordum, 'ne surat asıp duruyorsun öyle?' 'Ah' dedi, 'evden resimler geldi de...' 'E ne olmuş resim gelmişse, iyi ya işte.' 'Hangi iyi? Babamı fırına yolladım ben, fırına' 'Daha neler, olamaz!' 'Olamaz mı? Babam kafileyle gelmiş, ben milleti gaz odasından içeri sokarken, durmuş beni seyrediyordu. Boynuma atılıp beni öpmeye durdu, ne olacağız böyle diye sorup duruyordu boyuna; açmış, üç gündür ağzına lokma girmemiş... Tam bu sırada bizim

grup şefi azarladı beni, ortalıkta dikilip duruyorum diye kızdı, çalışmamı istedi. Ne yapabilirdim?' 'Hadi git baba' dedim, 'git hamam yap da hele, sonra konuşuruz, sen de görüyorsun işte, şimdi vaktim yok.' Ve babam gaz odasından içeri girdi. Resimleri cebinden çıkarıp aldım sonra. Şimdi söyle bakalım, evden resim gelmesi iyi miymiş?"

Güldük. Şu sıralarda ari ırkından olanların gazlanmaması bir bakıma iyiydi.

"Eskiden onlar da gazlanıyordu," dedi her zaman yanımıza ilişen buranın bakıcılarından biri. "Ben çoktandır buradayım. Çok şey yaşadım, çok şey gördüm. Ellerimden ne dostlar, ne tanıdıklar geçti! Yüzlerini anımsayamıyorum artık. Ama bir olay var ki, onu hayatımın sonuna dek unutamayacağım herhalde. O sıralarda ambulansta bakıcıydım. Yapıp ettiğim, tedavi yöntemim pek de yumuşak değildi, ne yaparsın, incelik etmeye vaktimiz mi vardı ki? Gelen hastanın elini ya da sırtını şöyle bir az karıştırıyor, eşeliyor, sargıyı sarıyorduk üzerine ve tamam! Gelsin öteki! Yüzlere bakmaya vaktin bile olmuyor. Ne teşekkür eden var ne de bir şey. Hoş teşekkür edilecek bir şey de yok ya! Bir seferinde iltihaplı bir hastaya bakmıştım. İltihaba gereken müdahaleyi yaptıktan sonra, bir de baktım, kapıdan biri dönmüş, bana bakıyor: 'Hey bakıcı, ekmek getir n'olursun.' Sıska, bitkin bir herifçik, şişmiş bacaklarının üzerinde zor duruyor. Daha sonra yokladım onu, bir kâse çorba götürdüm. İltihap bacağındaydı, gitgide daha da irinlendi, fistül yaptı. Zavallıcık sancıya dayanamıyordu artık. Ahlanıp vahlanıyor, anasından dem vuruyordu boyu-

na. 'Sakin ol,' diyordum, 'hepimizin annesi var, ama biz ağlamıyoruz.' Elimden geldiğince avutmaya çalışıyordum onu. Evine dönemeyecek diye korkuyordu. Ne verebilirdim ona? Bir kâse çorba, zaman zaman da bir parçacık ekmek. Tolek adındaki o adamı gizleyebildiğim süreyle gizledim. Ama sonunda buldular onu yine de. Gaz odasına atılacaktı artık garanti. Hemen yanma gittim. Nöbet ateşi içindeydi. 'Gazlanacağıma yanmıyorum,' dedi bana, 'belki böyle olması gerekiyordu. Ama savaş biter de sen sağ kalırsan...' 'Sağ kalacağım garanti değil, Tolek.' 'Sen sağ kalacaksın pekâlâ' dedi inatla, 'savaş bittikten sonra anama gidersin. Savaştan sonra artık ne sınır kalacak, ne devletler ne de kamplar, insanlar birbirlerini öldürmeyecekler artık.' 'Bu son savaştır, son çatışma,' dedi üzerine basa basa sözcüklerin, 'duyuyor musun, son çatışma!' 'Evet, duydum,' dedim. 'İşte anama gider, benim öldüğümü söylersin. Sınırlar ortadan kalksın, savaşlar ortadan kalksın diye öldüğümü söylersin. Kamplar ortadan kalksın diye öldüğümü söylersin. Söyleyecek misin?' 'Söylerim.' 'Aklında tut: Annem Dalniyevostoçni Kray'da, Habarovsk'ta, Leo Tolstoy Caddesi, yirmi beş numarada oturur. Tekrarla!' Adresi tekrarladım ona. Onu listeden silsin diye gidip bizim blok amirine başvurdum. Blok amiri suratıma tokatı yapıştırıp kapı dışarı etti beni. Tolek gaz odasına alındı. Birkaç ay sonra, bizim blok amiri bir kafileyle birlikte kamptan ayrıldı. Giderken sigara istedi. Kimse sigara vermesin ona diye uyardım kamptakileri. Sigara falan alamadı. Bilmem, belki de iyi etmedim. Çünkü işini bitirmişti artık, Mauthausen'e gidiyordu o da. Tol-

ke'nin annesinin adresi bugün hâlâ hatırımda: Dalniyevostoçni Kray, Habarovsk, Leo Tolstoy Caddesi, 25..."

Sustuk. Kurt, konuşulanlardan hiçbir şey anlamadığı için, tedirgin olmuştu. Ne oluyor diye sordu. Vitek, çevirmenliği üzerine aldı:

"Hiç," dedi, "kamptan falan söz açtık işte, günün birinde dünya düzelecek mi, dedik, sen de bir şey söyle istersen."

Kurt gülümseyerek yüzümüze baktı, hepimiz anlayabilelim diye yavaş yavaş konuştu.

"Kısaca anlatayım. Ben Mauthausen Kampı'ndayken, kaçmak isteyen iki kişi yakalanmıştı. Hem de tam kutsal geceyi yaşıyorduk. Hemen Noel ağacının yanında bir darağacı kuruldu. O iki kişi asılırken bütün kamp hazır bulundu orada. Noel ağacında ışıklar yanıyordu. Kamp komutanı ilerleyip tutukluklardan yana döndü, emir verdi:

'Tutuklular, kasket çıkar!'

Kasketlerimizi çıkardık. Kamp komutanı geleneksel Noel konuşmasına başladı:

'Domuzluk eden domuz muamelesi görür. Tutuklular, kasket giy!'

Kasketlerimizi giydik.

'Dağılın!'

Biz de dağıldık," diye bitirdi sözünü Kurt. Susup sigaralarımızdan birer soluk çektik. Herkes kendi derdini düşünmeye durdu.

7

Barakanın duvarları birdenbire çökecek olsa, ranzaların üzerinde iç içe girmiş binlerce insan, havada asılı kalmış gibi olacak. Öyle bir görünüm ki, ortaçağın Kıyamet Günü resimlerinden çok daha müthiş... Bir insanı bundan daha fazla sarsacak bir sahne düşünülemez: Eti, kemiği olduğu için gereksindiği o bir parçacık ranzası üzerinde uyuyan bir ötedeki insanın hali... Bu eti, kemiği tepe tepe kullandılar, sömürebildikleri kadar sömürdüler: Köpeklerin boynuna takılan tasmadan tasarruf edebilmek amacıyla numaralarımızı etimize dövdüler; geceleri bizi, bütün gün boyu çalışabileceğimiz kadar uyutuyorlar; gün boyu da, yemek yiyebileceğimiz kadar vakit ayırıyorlar bize. Bize verilen yemek, herhangi bir şey üretmeksizin geberip gitmeyeceğimiz miktarda. Yaşamayı sürdürebildiğimiz tek bir yer var: Üzerine uzandığımız bir parçacık ranza! Gerisi kampa, devlete ait! Aslında bu bir parçacık ranza da senin değil, gömleğin ve küreğin nasıl senin değilse o da o kadar senin değil. Hastalandın mı nen var nen yok alıyorlar: Giysini, kasketini, bir yolunu bulup içeri kaçırdığın boyun atkını, mendilini! Öldün mü, daha önce kamp defterine işlenmiş olan altın dişlerini söküp alıyorlar. Sonra yakıyorlar seni ve külünle tarlalar gübreleniyor, göller kurutuluyor. Seni, beni, onu yakarlarken, çok miktarda yağ, kemik ve etin ziyan olduğu bir gerçek. Hoş insandan sabun, insan derisinden abajur siperliği, kemikten gerdanlık yapıldığı da bir gerçek. Kim bilir, belki de bütün bunlardan bir dışsatım malı olarak yararlanıyorlar.

Toprağın altında, toprağın üzerinde çalışıyoruz, dam altında, açık havada, yağmur altında çalışıyoruz, kazma ve kürekle, taşocağında, kayan şerit önünde, çalışıyoruz. Çimento torbalarını taşıyor, tuğlaları istif ediyor, ray döşüyor, toprak kuruyor, toprak bastırıyoruz... Yeni, tiksinti veren bir uygarlığın temel taşlarını döşüyoruz. Antik Çağ'ın ne mene bir şey olduğunu ancak şimdi keşfedebildim. O Mısır piramitleri, o antik tapınaklar, o Yunan anıtları... Hepsi de iğrenç cinayetler! Eski Roma'nın yolları ne kadar kan içti kim bilir, sınır duvarlarından, kent yapılarından ne kadar kan damladı? Kölelerin alnına mülkiyet mührünün basıldığı, kaçmaya girişen kölelerin çarmıha gerilerek cezalandırıldığı antik çağ! Özgür olanların kölelere karşı suikast düzenlediği Antik Çağ!

Platon'u nasıl severdim, bilirsin. Onun yalan söylemiş olduğunu ancak bugün anlıyorum. Çünkü "dünyevi" şeyler ülküleri yansıtamaz, onların içinde saklı duran, insanların ağır ve kanlı didinmesidir. Onlar o pek zekice diyaloglarını, dramlarını yazarken, sözüm ona vatan uğrunda, dolaplarını çevirirken, sınırlar ve demokrasi uğrunda savaş yürütürken bizler ehramları yaptık, tanrı evleri için mermer kırdık, imparatorun caddeleri için taş kırdık, kalyonlarda kürek çektik, sapan sürdük... Bizler pistik ve ölüyorduk. Onlar estettiler ve tartışıyorlardı.

İnsanlara yapılan haksızlıklar pahasına elde edilen güzellik, güzellik değildir. Baskı gerçeği susturdu mu, ortada gerçek diye bir şey kalmaz. Ve baskı aracılığıyla yürüyen adalet, adalet değildir.

Antik Çağ bizleri nerden bilecek? O, Terentius ile Plautus'un yazılarından kurnaz köleleri tanıyor ancak, halk tribünlerini ve tanısa tanısa tek bir köleyi, Spartaküs'ü tanıyor.

Tarihi yapan onlardı, ama biz, Scipion gibi katilleri, Cicero ve Demosten gibi avukatları tanıyoruz. Etrüskler'in nasıl imha edildiğini duyunca, Kartaca'nın nasıl imha edildiğini okuyunca, bir coşkudur kaplıyor içimizi. İhanet, soygun ve fetih karşısında heyecan duyuyoruz. Roma Hukuku! Günümüzde de bir hukuk var!

Zaferi Almanlar kazanırsa dünyanın haberi mi olacak bizlerden? Koca fabrikalar yükselecek, otostradlar yapılacak, dev gibi apartmanlar, tepeleri bulutlara değen anıtlar yükselecek. Ellerimiz her bir tuğlaya teker teker dokunacak, teker teker bütün rayları biz taşıyacağız sırtımızda, her beton levha bizim sırtımıza yüklenecek. Ailelerimiz, hastalar, yaşlılar, öldürülecek. Çocuklarımız da!

Hiç kimsenin haberi olmayacak bizlerden. Şairler, avukatlar, düşünürler, rahipler bizden söz açmayacaklar. Bir güzellik yaratacaklar, yeni bir adalet, yeni bir gerçek yaratacaklar. Yeni bir din türeyecek.

Üç yıl önce burada köyler, küçük mahalleler vardı. Tarlalar vardı burada. Yollar vardı. Yemiş dolu ağaçlar yolların kenarına sıra sıra dizilmişti. Burada insanlar yaşıyordu, öteki insanlardan ne daha iyi, ne de daha kötü olan insanlar!

Sonra bizler geldik. O insanları kovduk, evleri yıktık, toprağı ezdik, bastırdık. Sonra barakalar kurduk, tel örgüler çektik, krematoryumlar yaptık.

İltihaplı yaralar, uyuz ve bitler, bizimle birlikte geldiler buraya.

Fabrikalarda, madenlerde çalışıyoruz. Biz didiniyoruz ve bir başkası tutup bütün kazancı kendine ayırıyor.

Buradaki Lenz firmasını düşün yeter: Bu fabrika bize barakalar yaptı, kampı kurdu, depoları, mahzenleri, fırınları, her şeyi yaptı. Kamp da insanları işe koştu, SS gereçleri verdi. İş, kazancı hesaba vurmaya gelince, yalnız Auschwitz değil, Berlin bile ayaklandı. Bu iş böyle yürümez baylar, dediler, olacak şey değil bu, milyonlar kazandınız. Olabilir, dedi Lenz firması, ama hesap işte ortada, buyurun, siz de görün. Hepsi iyi güzel, dedi Berlin, ama bu iş böyle yürümez. Peki öyleyse, dedi yurtsever firma, yarısına razı mısınız? Yüzde otuzu sizin olabilir, dedi Berlin. O günden beri, bu firmanın bütün hesapları budanıyor. Lenz firmasının aldırdığı yok: Çoğu Alman firmaları gibi o da yükseltti ana kapitalini. Auschwitz, firmanın en iyi işiydi, şimdi, bütün öbür tanınmış firmalar gibi, o da savaşın sonunu bekliyor. Tuğla, beton, baraka duvarı, hatta bizim çizgili giysilerimizi veren bütün firmalar bekliyor. Büyük otomobil firması da böyle bekliyor, Misloviçe, Glayvitz, Yanina ve Yavorzno'daki maden ocağı sahipleri de böyle bekliyor. İçimizden hayatta kalanlar olursa, bu çalışmanın karşılığını da onlar bekleyecek. Bu çalışmanın karşılığı para ile değil, yine aynı kök söktüren çalışma ile ödetilmeli onlara.

İnsanlar uyudu mu, seninle konuşabiliyorum. Uzaktan! Karanlıkta senin o ciddi yüzünü görüyorum, içimdeki nefret ile acının sana çok ya-

bancı olduğunu bilsem de, beni dikkatle dinlediğini biliyorum.

Çünkü sen, benim yazgımdan bir parçasın. Senin ellerin kazmayı kavrayacak eller değildir, vücudun uyuz çıbanları için yaratılmış değil! Ama aşkımız ve henüz hayatta olanlar için duyduğumuz sevgi, bizi birbirimize bağlıyor. Bizim için yaşayanlar, bizim dünyamızdan olanlar için duyduğumuz sevgi! Ana babalarımızın, dostlarımızın yüzleri, bize kalmış olan eşyanın görünümü! Henüz bizim olan bunları paylaşabiliriz seninle. Ve sahip olduğumuz en değerli şeyi: Yaşamış olduğumuz günleri! Bize kala kala, şu vücudumuzun uzandığı hasta koğuşunun tahtaları da kalsa, düşüncelerimiz, duygularımız bizimle beraber! O kadarı yeter, çünkü her zaman şuna inanmışımdır: Bir insanın vakarı, o insanın düşüncelerinde ve duygularında saklıdır.

8

Ne kadar mutluyum bilemezsin.

Önce şu uzun boylu elektrikçiyi anmalıyım. Her sabah ona gidiyoruz Kurt'la (iyi arkadaşlar) ve sana gönderdiğimiz mektupları kendisine teslim ediyoruz. Bu elektrikçinin numarası eski mi eski—bin bilmem kaç— üzerinde sosis, şeker, kadın çamaşırı eksik değil, kundurasının içinde de bir sürü mektup! Kafası hepten dazlak; aşkımızı hiç ciddiye alamıyor. Kendisine verdiğim her mektup güldürüyor onu. Cebine bir paket sigara sokuşturmaya kalkıştığım zaman:

"Arkadaşım," diyor, "bizim burada, Auschwitz'te, mektuba karşı hiçbir şey alınmaz. Elimden gelirse, mektubun karşılığını da getiririm."

Akşama doğru yine uğruyorum ona. Bütün o işlem, bu kez tersine işleyerek yeniden başlıyor. Elektrikçi kundurasına el atıyor, senin bir kartını çıkarıyor kundurasının içinden, kartı bana uzatırken alık alık gülüyor. Gülüyor, çünkü aşkımızı anlayamıyor da, ondan. Bir yakalanacak olursa, mahzeni boylayacağının resmidir. Mahzenden hiç mi hiç hoşlanmayacağı kesin. Bu boyla bir buçuk metre karelik bir kafesin neresine sığabilir?

Dediğim gibi, önce uzun boylu elektrikçi! Sonra da İspanyol'un düğünü! Bu İspanyol, Madrid'i savunmuş, ardından Fransa'ya kaçmış, en sonunda da Auschwitz Kampı'na getirilmiş. Bu İspanyol bir Fransız kadınla ilişki kurmuş ve kadının bir çocuğu olmuş bu ilişki sonucu. Çocuk biraz büyüyüp İspanyol da hâlâ kampta kalınca, Fransız kadın ille de evlenecegim diye bas bas bağırmaya başlamış. Sonuç: Bay H.'ya bir mektup! Bay H. küplere binmiş: Yeni Avrupa'da böylesine bir düzensizlik ha... Derhal evlenilecek!

Fransız kadın çocuğuyla birlikte bir süre için kampa getirilmiş, İspanyol'un çizgili tutuklu giysisini zorla sırtından çıkarıp, şık bir giysi giydirmişler. Kamp gözcüsü kampın çamaşırhanesinde kendi eliyle ütülemiş giysiyi, kampın varlıklı kesiminden bir de uygun boyunbağı edinilmiş, bir çift de çorap ve düğüne sıra gelmiş.

Bunun üzerine yeni evliler fotoğrafçının karşısına geçmişler: Kadın elinde düğün çiçeğiyle, oğulcuğu kollarında, İspanyol da eskimiş yeni eşi-

nin yanı başında! Arkalarında da koca bir orkestra, ve en arkada da, mutfaktan öfkeyle bağırıp çağıran bir SS görevlisi:

"Ben size gösteririm! İş saatinde, patates soymak dururken, çalgı çalmak ha... Ben size gösteririm! Çorbamda patates yok, hani, nerde çorbamdaki patates? Ben size..."

"Sakin ol, sakin ol," diyerek yatıştırmaya çalışmışlar ötekiler. "Emir Berlin'den geldi Berlin'den... Bir kez patates olmasın çorbada, ne çıkar?"

Bu arada, yeni evlilerin resimleri çekilmiş. Evli çift, o geceliğine, kendileri için özel olarak hazırlanan kerhaneye çekilmişler. Kerhanedeki kızlar on numaralı barakaya alınmışlar. Ertesi gün, Fransız kadın, Fransa'ya geri gönderilmiş, İspanyol da çizgili giysileri içinde gerisin geriye, işçi grubuna...

İşte bu yüzden, bütün kamptakiler baston yutmuş gibi cakayla dolaşıyorlar.

"Bizim Auschwitz'te evlenmek olanağı bile vardır böyle."

Demek istediğim, önce —ve her şeyden önce— uzun boylu elektrikçi! İkincisi de İspanyol'un düğünü! Üçüncüye gelince, o da şu ki, bizim kurs sona erdi. Kadınlar kampındaki kadın bakıcılar kursu da birkaç gün önce bitmişti. Onlardan oda müziği ile ayrıldık. Bakıcı kadınlar on numaralı blokun pencerelerinde oturuyordu, bizim pencerelerden de oda müziği orkestrasının bazı gereçleri ayrılık müziğini çalıyordu onlara: Davul, saksofon ve keman! En güzeli de saksofon elbette: Saksofon ağlar, güler, sevinir.

Ne yazık ki bizim şair Slovaçki'nin saksofonu yok. Çok büyük bir saksofoncu olabilirdi garanti. Önce kadınlar, sonra da biz, çatı katında toplandık. Dr. Rhode, (Ariler ile Yahudiler arasında ayrım gözetmeyen "dürüst" kamp doktoru) gelip bizleri denetledi, çok sevinç duyduğunu, artık Auschwitz'te her şeyin yoluna gireceğine inandığını söyleyip kendini dışarı attı çabucak. Çatı çok soğuk oluyor da, ondan.

Bizim Auschwitz'te bütün gün boyu veda edilir bize. Viyanalı delikanlı Franz, savaş üzerine son söylevini çekti bana bugün. Biraz kekeleyerek, çalışanlar ile tahrip edenler arasındaki ayrımı açıkladı bana. Birincilerin zaferinden, sonuncuların yenilgisinden söz açtı bana. Ve bizim kuşaktan yoldaşların, Londra'da, Uralsk'ta, Chicago'da, Kalküta'da, Kara Avrupası'nda ve herhangi bir adada, bizler için savaştığından dem vurdu. Bütün çalışan insanların gelecekteki kardeşliğinden söz açtı. Şurada, yakılıp yıkılanlar ile ölümlerin ortasında, her zamanki gibi, yeni bir İsacılığın doğduğunu düşündüm, o zaman. Neden sonra Franz, Viyana'dan gönderilen paketini açtı, akşam çayımızı içtik. O arada Franz, Avusturya şarkıları söyledi, ben de onun anlamadığı dizeler okudum.

Bizim Auschwitz'ten bazı ilaçlar ve kitaplar vermişlerdi bana yola çıkarken. Bir düşün: Angelus Silesius'un düşünceleri. Her şey bir araya geldiği için mutluyum: Uzun boylu elektrikçi, İspanyol'un düğünü, kursların sona ermesi. Ve dördüncüsü de şu: Dün evden mektup aldım.

Uzun süre arayıp durmuşlar beni, sonunda yerimi bulmuşlar.

İki aydır hiç haber almıyor, Varşova'daki durum üzerine inanılmaz haberler geldiği için üzülüp duruyordum. Çok umutsuz mektuplar yazmaya başlamıştım. Bir düşün: Dün iki mektup birden aldım, biri Ştaçek'ten, öteki de kardeşimden.

Ştaçek çok sade, yabancı dilde yazan bir kimse gibi, içtenlikli düşünceleri dile getiriyor: "Seni seviyoruz, seni ve nişanlın Tuska'yı düşünüyoruz. Yaşıyoruz, çalışıyoruz, yaratıyoruz."

Onlar "çalışıyor, yaşıyor ve yaratıyorlar", yalnız Andrey ölmüş, ve Vaçek "yaşamıyor".

Yaratıcı gücün en çoğuna sahip bir kuşaktan olan o ikisinin ölmüş olması ne korkunç!

O ikisine çok karşı olduğumu bilirsin: Her şeyi yiyip yutan devletle ilgili emperyalist görüşlerine karşıydım, sosyal konulardaki tutarsızlıklarına karşıydım, ulusal sanat teorilerine karşıydım, karmakarışık, hemen hemen üstatları Brzozovski kadar karışık olan felsefelerine karşıydım, "avangard" duvarına kafasını çarpıp duran şiir anlayışlarına karşıydım, bilinçli ve bilinçsiz bir üçkâğıtçılığa dayanan yaşama yöntemlerine karşıydım.

İki dünya eşiğinin bizi birbirimizden ayırdığı şu günde, günün birinde bizim de üzerinden geçeceğimiz eşikte, bu hesaplaşmaya girişiyorum. Onları, egemen devletin baskıcı fikirlerine boyun eğmiş olmakla itham ediyorum. Şiirlerinin ideolojiden yoksun olduğunu, o şiirin insandan yoksun olduğunu bugün de öne sürüyorum.

Ne var ki, başka bir dünyanın eşiği ardında yüzlerini görüyorum onların, benim kuşağımdan olan onları düşünüyorum ve dört bir yanımızdaki boşlu-

ğun gittikçe büyüdüğünü duyuyorum içimde. Bağlı oldukları yaratıcılıktan diri diri koparılıp alındılar. Ait oldukları bu dünyadan ayrılıp gittiler. Başka bir barikattan olan o dostlarımı selamlıyorum. Bu dünyada boşuna aradıkları sevgi ve gerçeği, başka bir dünyada bulmalarını diliyorum!

Yıldızlardan, armoniden ne güzel söz açan, "durumun henüz pek feci olmadığını" ikide birde tekrarlayan o kızcağızı, Eva'yı da kurşuna dizmişler. Boşluk büyüdükçe büyüyor. Hep daha fazlası çekip gidiyor, iyi ve daha az iyi dostlar, gidiyorlar. Henüz dua edebilenler, artık bu kavganın anlamı için değil, sadece sevilenlerin yaşaması için dua etmelidirler. Biz en sonuncular olacağız sanırdım, bizi boğan şu korkunç havadan arınmış bir dünyaya dönebileceğimizi sanırdım ki, bizler sadece derine battık biraz. Oysa, insanların hayat, savaş ve sevginin ta göbeğinden koparılarak ayrılıp gittikleri yer, bir başka dünyadır.

Bizler, ağaçlar ve taşlar kadar yoksunuz duygudan. Kesilmiş ağaçlar, kırılmış taşlar gibi susuyoruz.

İkinci mektup, kardeşimden. Yulek'in bana yazdığı mektupları bilirsin. Bizi düşündüklerini, bütün kitapları ve şiirleri sakladıklarını yazıyor şimdi bana...

Geri döndüğümde kitaplığımın rafında yeni bir kitapçık bulacağım. "Aşkın Üzerine Şiirler" diye yazıyor Yulek. Öyle sanıyorum ki, aşkımız ile benim şiirlerim simgesel bir şekilde birbirine kavuşuyorlar burada. Yalnız senin için yazdığım bu şiirler, seni tutuklamalarına neden olan bu şiirler, uzak bir zaferi muştulamaktadırlar. Dostlarımızın, aşkımızı bizden bir anı olarak saklamalarına ve bize bu hakkı tanımalarına şükran borçluyum.

Kardeşim, senin annenden de söz açıyor mektupta: Bizi düşünüyor ve bir insanlık hakkı olduğu için geri döneceğimize, hep bir arada kalacağımıza inanıyormuş.

Hani biz kampa alınalı birkaç gün olmuştu da, sen bir kart göndermiştin bana. O kartı anımsıyor musun? Benim kampa atılmama neden olduğunu söylüyor, bu yüzden hasta ve umutsuz olduğunu yazıyordun bana. Sen olmasaymışın falan filan... İşin aslı neydi, biliyor musun?

Sözleştiğimiz üzere, senin telefonunu bekliyordum. Öğleden sonra küçük bir toplantı yapılmıştı ben de —her çarşamba olduğu gibi—, anımsadığıma göre, filoloji çalışmam üzerine konuşmuştum, ayrıca, yine anımsadığıma göre, karpit lambası da sıfırı tüketmişti.

Ondan sonra senin telefonunu beklemeye koyuldum. Söz verdiğin için telefon edeceğinden emindim. Telefon etmedin. Yemeğe gittim mi gitmedim mi, anımsayamıyorum şimdi. Gittiysen de, dönünce yine telefonunu beklemeye başladım, telefonun yanından ayrılmıyordum, bitişik odadan zil sesini duyamam diye korkuyordum da, ondan. Gazete kupürlerini, bir de Maurois'dan bir roman okuyordum. İnsan ruhlarını mahfaza içinde sonsuza dek saklamayı öğrenmiş bir insanın romanıydı bu. Adam, kendi ruhu ile sevgilisinin ruhunu saklamak istiyor, ama ele geçirebildiği ancak iki soytarının ruhları oluyor, kendi ruhu ile sevgilisinin ruhu boşlukta yok olup gidiyordu. Sabaha karşı uyuyakaldım.

Öbür gün eve gittim, dosya çantam her zamanki gibi ağzı ağzına kitapla dolu, koltuğumun al-

tındaydı. Kahvaltı ettim, öğle yemeğine döneceğimi söyleyip köpeğimi okşadım. Çok acelem olduğunu da ekleyip annene gittim. Annen huzursuzdu, seni merak ediyordu. Tramvaya atlayıp Maria'ya gittim. Uzun bir süre Lazienki Parkı'ndaki ağaçları seyrettim, çok severdim o ağaçları! Biraz hareket edeyim diye Pulavska Caddesi'ni yürüyerek geçtim. Basamakların üzerinde yığınla sigara izmariti vardı, anımsadığıma göre, kan izleri de vardı. Sözleşildiği üzere, gidip kapıyı çaldım. Kapı açıldı. Elleri tabancalı adamlarla karşılaştım.

O günden bu yana bir yıl geçti. Seninle beraber olmaktan asla yüksünmediğimi bilesin diye yazıyorum bunları. Başka türlü olabileceğini de asla düşünmüyorum. Gelecek günleri düşünüyorum sık sık. Yaşayacağımız hayatı düşünüyorum sadece, şayet... Yazacağım dizeleri, birlikte okuyacağımız kitapları, düşünüyorum. Çok safça bir düşünce bu, biliyorum ama aldırdığım yok. Kitaplarımızın başına koyacağımız özel işaretin ne olacağını bile tasarladım. Büyük, ortaçağ kitaplarına konulan güllerden olacak bizim işaret...

9

İşte geri döndük yine. Benim eski barakaya gidip uyuzların ilacını sürdüm her zamanki gibi. Bu sabah erkenden yerleri ovmuştuk. İrini akıtmak için çıbanları delmekle meşgul olan doktorun yanında akıllı uslu durdum. Sonra, eldeki son iki Prontosil ampulünü çaldım, sana yolladım. Aslında Kra-

kau'da lokantacılık yapan bizim baraka berberini neden sonra şuna inandırdım: Edebiyatçılar içinde en iyi bakıcı benim!

Mektubum saha ulaşabilsin diye bütün gün ayaklanmış durumdayım. Şu sayfalar, senin için yazdığım mektup! Ama bu mektubun sana ulaşması için, bacakları olması gerekiyor. Bu sorunu benim çözümlemem gerekiyor. Neden sonra bir çift elverişli bacak bulabildim, yüksek, kırmızı bağlı kunduralar içinde duruyorlar, en yukarıda kara çerçeveli bir gözlük taşıyor, her tanrının günü, erkek çocuk cesetlerini taşımak üzere, karşıki kadınlar kampına gidip geliyorlar. Diyeceğim, her gün bizim yazıcı odasından geçmek zorunda bu bacaklar, bizim morgdan geçmek zorundalar, üstelik bizim özel komando şefimizin de onayını almak zorundalar. Evet, sevgilim, bütün dünya belirli bir düzene göre ayakta duruyor, ya da yuvarlanıp gidiyor, ya da — daha az şairane bir deyimle— düzen şart!

Demek istediğim, bu bacaklar her tanrının günü kadınlar kampına kadar yürüyüp dönüyorlar, bana karşı da iyi niyetliler görünüşe bakılırsa. Bana anlattıklarına göre bu bacaklar, onların da bir kadını varmış ayrı bir kampta eskiden ve bunun ne acı bir şey olduğunu bilirlermiş. Mektubumu beraber almalarının nedeni de, bana duydukları dostluktan ötürüymüş, salt bundan ötürü. Ellerinden gelirse, beni de alırlarmış yanlarına bir gün. Yani, önce mektubumu gönderiyorum sana, elimden gelirse, bizzat kendim de geleceğim.

Dışarıda değişmiş hiçbir şey yok, yalnız daha bir çamurlu ortalık; neden, bilemiyorum. Bahar ko-

kuları başladı. Millet çamurda boğulacak nerdeyse. Ormandan bu yana, bir bakıyorsun çam kokuları geliyor, bir de bakıyorsun, duman kokuları! Kamyonlar gidip geliyor yine. Sırasına göre, ya eşya barakasına gidiyorlar, ya da SS görevlilerini nöbet değiştirmeye götürüyorlar.

Değişmiş hiçbir şey yok. Dün günlerden pazardı, kampa bit kontrolüne gittik. Barakaların hali kışın korkunç! Tertemiz süpürüldükleri halde, hep pis içinde barakalar. Müthiş bir ter kokusu ortalığa sinmiş oluyor. Barakalar tıka basa insanla dolu, ama enine boyuna, bitten eser yok. Bitten temizlenme gecelerce sürüyor ya, boşuna değil! Kontrol sona erip de dışarı çıktığımızda, özel komando krematoryumdan dönmekteydi. Toza dumana batmışlardı, sürükledikleri ağır torbaların altında iki büklümdüler, terden suratları parlıyordu. Altından başka her şey getirebilirler, ama altının çoğunu kaçırıyorlar aslında.

İkide birde kalabalık arasından küçük gruplar ayrılıyor, taşınan denklerden bazılarını olsun, ele geçirmek için yürüyüş halindeki komando grubunun üzerine atılıyorlardı.

Ortalık bağrışmalar, küfürlerle sarsılıyordu. Neden sonra özel komando, kendi bloklarını ötekilerinkinden ayıran duvar kapısının ardında yok oldu. Ama aradan henüz bir dakika bile geçmemişti ki, Yahudiler yola koyuldular –hem ziyaret hem ticaret için!

İçlerinden birini, bizim eski gruptan bir arkadaşı durdurdum. Ben o sıralarda hastalanmış, revire yatmıştım. Bu arkadaş benden daha "şanslı"

çıkmış, özel komandoya katılmıştı. Elde kazma dolaşıp karşılığında bir kâse çorba almaktan daha iyiydi elbette. Candan bir tavırla elini uzattı bana.

"Vay, sen misin? İstediğin bir şey var mı? Elman var mı?"

"Hayır, elmam yok," dedim içtenlikle. "Sen hâlâ ölmedin mi Abraham? Ne var ne yok bakalım?"

"Hiç, olağanüstü bir şey yok. Çekoslovakyalıları gaza yolladık."

"Sen söylemesen de biliyorum onu. Sen nasılsın, onu söyle!"

"Ha, ben mi? Nasıl olacağım canım... Bloklar ile fırın arasında gidip geliyorum işte. Burada kimim kimsem var mı ki? Ha, öyle ya! Kişisel bir şey öğrenmek ister misin? İnsan yakmanın yepyeni bir yolunu bulduk. İlgini çeker mi?"

Gerçekten de merakımı uyandırmıştı.

"Bak nasıl! Uzun saçlı dört çocuğu saçlarından birbirlerine bağlıyor, önce saçlarını tutuşturuyoruz. Kendi kendilerine yanıyorlar sonra ve tamam!"

"Kutlarım," dedim kupkuru ve heyecansız bir sesle.

"İşte böyle, bakıcı... Bizim Auschwitz'te biraz eğlenmenin yolunu bulmamız şart! Başka türlü dayanabilir miyiz sanıyorsun?"

Ellerini ceplerine soktu, benimle hiç vedalaşmaksızın çekip gitti.

Bütün kamp gibi, bütün dünya gibi, akıl almaz şeyler!

VE GİTTİLER

Önce, hasta barakalarının ardındaki boş alanda bir futbol sahası yaptık. Hani alanın durumu da pek "elverişli"ydi doğrusu, solda, ortalıkta süresiz dolaşıp duran çocuklar, sürekli helalarda oturan kadınları, sırtlarında özenle kolalanmış gömlekleriyle güzelim hastabakıcıların koşuştuğu Çingeneler Kampı. Arkada dikenli tel örgü, sonra, trenlerin gelip durduğu geniş raylı yükleme-boşaltma, yükleme-boşaltma yerinin ardında da, Kadınlar Kampı. Hiç kimsenin Kadınlar Kampı dediği yoktu, KK harfleri kullanılıyordu yalnız, o da yetip de artıyordu bile. Alanın sağında krematoryumlar yer almıştı, biri, yükleme-boşaltma'nın ötesinde, KK'nın yanında, ikincisi daha yakında, hemen hemen tel örgünün dibinde! Temelleri derinde, sağlam yapılardı. Krematoryumların ardında da, beyaz eve gidebilmek için içinden geçilmesi gereken küçük koru vardı.

Futbol sahasını ilkbaharda yapmaya başlamıştık ve daha bitmeden, pencerelerin altına çiçekler diktik, barakalar arasındaki daracık yollara kırmızı tuğla tozu döktük. Ispanak ekildi, salata dikildi, ayçiçeği ve sarımsak da cabası... Alanın oradan söktüğümüz çimli toprak parçalarını barakalarımıza ta-

şıdık, çim döşedik. Tarhlar her gün sulanıyor, suyu kovalarla kampın çamaşırhanesinden taşıyorduk. Çiçekler büyümeye yüz tuttuğunda futbol sahası da tamamlanmıştı.

Yeşillik artık kendiliğinden büyüyor, hastalar yataklarında yalnız bırakılabiliyordu. Futbol oynayabiliyorduk yani... Akşamları, yemek dağıtıldıktan sonra, isteyen futbol oynayabiliyordu. Kimileri de, tel örgünün yanına gitmeyi, bütün yükleme-boşaltma rampası boyunca, KK'daki kadınlarla çene çalmayı öngörüyordu.

Bir seferinde kaleci olmuştum. Günlerden pazardı. Hafif hastalardan ve bakıcılardan oluşmuş bir kalabalık, sahanın kenarından bizi seyrediyordu. Sahanın ortasından biri şimşek gibi bir hızla yaklaşıyor, bir başkası da onu izliyordu. Top da vardı belki ayaklarının dibinde. Dediğim gibi, ben kaledeydim, sırtım rampaya dönük duruyordum. Avuta giden top, dikenli tel örgünün dibine dek yuvarlanmıştı. Topun ardına düştüm. Topu yerden kaldırırken gözlerim rampanın oraya takıldı kendiliğinden.

Tam bu sırada yeni bir tren gelmişti. Marşandiz vagonlarından inen insanlar, koruya doğru ilerliyorlardı. Uzaktan bütün görebildiğim, kadınların giysilerindeki renkli lekelerdi. Anlaşıldığına göre bu yıl ilk kez giymişlerdi yazlıklarını. Erkekler ceketlerini çıkartmışlardı, gömleklerinin beyaz kolları güneşte parlıyordu. Alay durmadan ilerliyor, hep yeni insanlar katılıyordu kafileye. Elimde topla koşup topu oyuna fırlattım. Durmadan ayak değiştiren top, geniş eğriler çizerek yine bana, kaleye geldi. Karşıladığım top kornere gitti. Gidip aldım topu. Ve

yerden kaldırırken rampaya bir göz attım yeniden. Donup kaldım. Rampa bomboştu. O renkli, yazlık giysili insanlardan tek bir kişi bile kalmamıştı geriye. Vagonlar da çekip gitmişti. Kadınlar Kampı'nın barakaları görünüyordu yine. Bakıcılar yine tel örgünün oraya doluşmuşlar, rampanın öbür yanından karşılık veren kızlarla konuşuyorlardı.

Topu alıp degajımı yaptım. Yeniden bir korner. İki korner arasında tam üç bin insan gaza gönderilmişti arkamda.

İnsanlar iki kamyonla taşınıyordu korudan içeriye. İlk akım tam rampanın oradan ilerliyor, ikinci akım da öbür taraftan geliyor, bizim hastanenin önünden geçiyordu. Her iki yol da krematoryuma gidiyordu, ne var ki kimilerinin şansı yolunda gidiyor, saunaya kadar ulaşıyordu. Bu yalnız yıkanmak, bitten arınmak demek değil, aynı zamanda yaşamak demekti.

Sabah erkenden, yerleri ovmak için uyandığımda, ya beriki yoldan gidiyorlardı, ya da öteki yoldan. Kadınlar, erkekler ve çocuklar. Ağır denkleri ellerinde oluyordu.

Öğle yemeğine oturduğumda —evdekinden daha lezzetliydi bu yemek— ya beriki yoldan ilerliyorlardı, ya da öteki yoldan. Bizim blok çok güneşliydi, pencereleri, kapıyı açıyor, toz kalkmasın diye yerlere su serpiyorduk. Sabah postasıyla gelen paketleri almak üzere öğleden sonra depoya gidiyordum. Yazıcı mektupları dağıtıyordu. Doktorlar viziteye çıkıyor, sargıları sarıyor, iğne yapıyor, irini akıtmak için yaraları deşiyorlardı. Bütün blokta tek bir iğne şırıngası vardı. Akşamları sıcak oldu

mu, açık kapının önüne çıkıyor, Pierre Loti'yi okuyordum. Ve onlar, ya beriki yoldan gidiyorlardı, ya da öteki yoldan.

Geceleri dışarıya, hastanenin önüne çıkıyordum kimi zaman. Dikenli tellerin üzerinde lambalar yanıyordu. Yol karanlıkta kalıyordu ama binlerce sesin, uzaklaşan mırıltısını duyabiliyordum. Gidiyorlar, gidiyorlardı. Korunun üzerinde beliren kırmızı bir ışık gökyüzünü aydınlatıyor ve kırmızı ışığın parıldamasıyla, insan haykırmaları ortalığı dolduruyordu.

Hiç kıpırdamaksızın, kaskatı donup kalıyor, gözlerimi karanlığa dikiyordum. Bütün içim tir tir titriyor, sarsılıyor, elimden hiçbir şey gelmiyordu. Bütün o titremeleri hissetmekle birlikte, vücudum bana boyun eğmiyordu artık. Ben sakin kalakalıyordum olduğum yerde, ama vücudum başkaldırıyordu.

Hemen biraz sonra hastaneden kampa gittim. Olaylı bir gün olmuştu bu. Müttefikler Fransız kıyısına ayak basmışlardı. Doğu cephesi gerilemek zorunda kalmış, Ruslar Varşova'ya kadar ilerlemişlerdi.

Ama bizim orada marşandiz vagonları gece gündüz bekliyordu. Sıra sıra vagonlar ve hep insanlarla yüklü. Kapılar açılıyor ve o insanlar ya beriki yoldan gidiyorlardı, ya da öteki yoldan.

Bizim çalışma kampının yanında, kimselerin oturmadığı, yarısı ancak bitirilebilmiş C bölümü vardı. Sadece barakalar yükselmişti burada, bir de tel örgülere elektrik verilmişti. Ama ne damlarına tecrit kaplaması yapılabilmişti, ne de ranzaları vardı barakaların. Birkenau'daki at tavlalarına üç kat-

lı ranza kondu mu, beş yüz kişi kadar sığabilmişti o tavlalara. C kesimine ise binden fazla kız, kadın alınmıştı. Hepsi de o giden kızlardan seçilmiş kadınlar, kızlar... Tam yirmi sekiz baraka, otuz binden fazla kadın! Topunun saçları kazınmış, kolsuz yazlık giysiler verilmişti hepsine. Çamaşır alamamışlardı. Ne kaşık, ne de çanak, ne de üzerlerine o entarilerden başka herhangi bir paçavra... Birkenau, dağların yamacında, bataklıklı çayırlara kurulmuş bir kamptı. Hava açık ve saydam oldu mu, dağlar bütün gün görünürdü. Sabahları bir tül tabakasına batmış olurdu o dağlar. Sabahlar burada alışılmamış derecede soğuk ve ıslak oluyordu. Sıcak günlerde biz tazelenmiş oluyorduk bir bakıma ama elli metre öteye yoklama için dizilmiş kadınlar soğuktan mosmordular, dişi keklikler gibi birbirlerine sokuluyorlardı.

Kampa acem pazarı adını vermiştik. Havanın güzel olduğu günlerde kadınlar barakalardan çıkıyor, bloklar arasında dikilip duruyorlardı. Kazınmış kafalarını örten renkli başörtüleri ile renkli giysileri gerçekten de canlı bir pazaryeri görünümü veriyordu uzaktan. Ve egzotik bir havası olduğu için de acem pazarı diyorduk işte.

Uzaktan kadınların ne yüzleri, ne de yaşları anlaşılabiliyordu. Bütün görünen bembeyaz lekelerdi, bir de pastel resimleri andıran şekiller.

Acem pazarı, yarı yarıya tamamlanabilmiş bir kamptı. Wagner komandosu taş döşeyerek bir yol yapıyordu burada, ağır bir silindir, yapı yerinde boğuk sesler çıkararak gidip geliyordu. Kimileri de kanalizasyonlarla su şebekelerini yapıyorlardı. Bu bö-

lümün gelecekteki durumunu sağlama almak için çalışanlar da vardı; ellerinde battaniyeler, kap kacak ve kovalarla geliyor, bütün bu öteberiyi, bir SS görevlisinin yönettiği depoya istif ediyorlardı. Bütün bu öteberinin bir bölümü derhal ve doğrudan doğruya kampa gidiyordu elbette. Orada çalışan insanlar, çalabildiklerini çalıyorlardı. Aslında bütün bu eşyanın sağladığı biricik yarar da buydu: İnsan çalabiliyordu onları...

Arkadaşlarımla birlikte, acem pazarındaki bütün damları kapladık. Ne bir emir üzerine, ne de acıdığımız için yaptık bunu. Tecrit malzemesi olarak kullanılan kalın mukavvayı bir yerden ayarlamıştık, sürdüğümüz zift de çalınmış maldı. Damları, burada bütün işleri ellerine geçirmiş olan eski numaralı tutuklular ve KK'daki kadın bakıcılarla dayanışma içinde olduğumuzdan ötürü de kaplamadık. Her mukavva tomarını, her kova zifti, kanlarını kuruta kuruta ödettik blok amiri kadınlara. Nasıl ödeyebilirlerse öyle ödediler bu ücreti: Parayla, yiyecekle, kadınlarıyla, ya da kendilerini vererek. Nasıl olabilirse öyle işte.

Biz camları kapladık, elektrikçiler aynı koşullar altında tesisatı kurdular, marangozlar da kendilerine düşeni yaptılar. Duvarcılar çalınmış sobalar getirdiler sürükleyerek, başka gereken şeyleri de buldular. Onlara da bize ödendiği gibi ödendi işin karşılığı. Bütün marangozluk işleri, yürütülmüş odundan.

Bu olağanüstü kampın gerçek yüzünü o sıralarda tanıdım. Sabah erkenden cümle kapısına dayanmıştık. Her birimizin önünde, mukavva ya da katran yüklü birer el arabası. Cümle kapısının orda, geniş kalçalı, çizmeli, sarışın nöbetçi kadınlar du-

ruyordu. Üstümüzü başımızı aradıktan sonra içeri bıraktılar bizi. Daha sonra da barakaları denetlemek üzere kampa geldiler. Duvarcılar ile marangozlar arasında âşıkları vardı bir çoğunun. Yarı tamamlanmış hamam odaları ile blok kıdemlisi kadınların odalarında aşk yaptılar rahatsız edilmeden.

Sonra, kampın içerlerine kadar ilerleyip, barakalar arasındaki küçük bir alanda büyük bir ateş yaktık katranı kaynatmak için. Çok geçmeden kadınlar dört bir yanımıza doldular. Bıçak, mendil, kaşık, kalem, bir parçacık kâğıt ya da sicim ipi için el açıyorlardı bize. Ya da ekmek dileniyorlardı. "Siz erkeksiniz," diyorlardı, "elinizden her şey gelir. Hanidir kamptasınız, yine de ölmemişsiniz. Her şeyiniz vardır garanti. Neden bizimle paylaşmak istemiyorsunuz?"

Ufak tefek nemiz varsa onlara veriyor, başka bir şeyimiz olmadığını göstermek için ceplerimizi ters döndürüp gösteriyorduk. Gömleklerimizi çıkarıp onlara veriyorduk. Sonunda ceplerimiz iyice boşalmış, verilecek bir şeyimiz kalmamıştı.

Kadınlar, yirmi metre kadar solda kalan ikinci bölümden görünüdüğü gibi değildiler, birbirlerinden enikonu farklıydılar.

Küçük kızlar da vardı aralarında. Uzun, kesilmemiş saçları, hayret içindeki yüzleri ile Kıyamet Günü tablolarındaki küçük melekleri andırıyorlardı. Dört bir yanımıza doluşan kadınlara şaşkın şaşkın bakan, biz kaba herifleri sadece aşağılık bulan genç kızlar da vardı aralarında. Evli kadınlar yanımıza gelip kocalarını soruyorlardı, analar, çocuklarının izine rastlamak kaygısındaydılar.

"Bizim halimiz duman, soğuktan donuyor, açtan ölüyoruz," diye ahlanıp vahlanıyor, "küçükler daha iyi mi bari?" diye soruyorlardı.

"Şu yeryüzünde bir Tanrı ve adalet olduğuna göre, muhakkak daha iyidirler," diyorduk her zamanki alaycı ve sahte tavırlarımızı takınmaksızın.

"Ölmemişlerdir değil mi?" diye soruyor, kocaman, tedirgin gözlerle bakıyorlardı bize.

Hiç ses çıkarmaksızın yürüyorduk, işbaşı yapmak için bir telaştır alıyordu bizi.

Acem pazarındaki baraka kıdemlisi kadınlar, çoğunlukla Slovaklardan seçilmişti; kamptaki kadınların dilinden anlıyorlardı da ondan. Bütün bu kızlar, kampta geçirilen birkaç yılı arkalarında bırakmışlardı. Kadınlar Kampı'nın ilk günleri anılarından silinmemişti. O günlerde barakaların dört bir yanında kadın cesetleri yatıyor, dışarı taşıyan olmadığı için, kadın cesetleri hasta yataklarında kokuşuyordu. Barakalarda birikmiş insan pisliğinin o tiksinti veren kokusu hiçbirine yabancı değildi.

Dışa karşı çok kabaydı bu kadınlar, ama içlerinde şu kadınca yumuşaklık ve iyilik saklı kalmıştı. Onların da âşıkları vardı elbette, onlar da margarin ve konserve çalıyorlardı kendilerine satılan ganimet giysilerin parasını ödemek için, ama...

Ama ben Mirka'yı, pembeler içindeki ufarak, kısa boylu kızı anımsıyorum şimdi birdenbire.

Mirka, küçücük odasını pembelere boğmuştu, küçücük pencerelerindeki küçük perdeler bile pembeydi, hatta odasındaki hava bile pembe ışıltılıydı ve Mirka'nın yüzünü gözünü hoş kokulu bir tül gibi sarıyordu sanki. Bizim gruptan, dişlerini kı-

rıp dökmüş oldukları bir Yahudi delikanlı vardı. Bu genç Yahudi, Mirka'ya sevdalanmıştı.

Bu Yahudi genci, kampta ne kadar taze yumurta bulursa satın alır, yumuşak bir paket yapıp, tel örgünün üzerinden atardı. Mirka'nın yanında saatlerce kalır, ne denetçi SS kadınlarını umursar, ne de belindeki kocaman tabancasıyla dolaşıp duran şeften korkardı. Hiç umulmadık yerde birdenbire karşımıza çıktığı için, Philipp diye adlandırmıştık şefi.

Bir gün bir damı kaplıyorduk yine. Mirka bir koşu gelip damın dibinde durdu. Yahudi delikanlı ile bana seslendi: "Aşağı inin! Bana yardımınız dokunur belki."

Damdan aşağı kayıp barakanın kapısı önüne indik. Mirka bizi ellerimizden tutup içeriye götürdü. Bizi ranzaların arasından geçirip renkli battaniyeler örtülmüş bir yatağın yanına getirdi. Battaniyelerin üzerinde küçücük bir çocuk yatıyordu. "Bir bakın n'olur," dedi heyecanla, "ölüyor galiba. Ne yapacağımı bilemiyorum. Neden hastalandı böyle birdenbire?" Çocuk çok huzursuz uyuyordu. Ateşten kıpkırmızı kesilmiş yüzü altın sarısı saçlarla çevrilmişti ve bir gülden farksızdı.

"Ne de güzel çocuk bu böyle!" diye fısıldadım.

"Güzel mi dediniz?" diye bağırdı Mirka.

"Onun sırası mı şimdi? Çocuk ha öldü ha ölecek. Saklamam gerek onu, yoksa gaza götürecekleri garanti. SS görevlisi kadın gelip bulacak onu. Bana yardım edin, n'olur!"

Yahudi delikanlı elini Mirka'nın omuzuna koydu. Gencin elini sabırsızlıkla iten Mirka hıçkırmağa başladı. Omuz silkip dışarı çıktım.

Uzaktan, rampaya yanaşmakta olan yeni marşandiz vagonlarını görüyordum. Yeni insanlar getirmişti marşandiz ve onlar da gideceklerdi. İki baraka arasından ilerleyen Kanada grubu, işten kampa dönüyordu. Nöbeti alacak olan grup da ona karşı yürüyordu. Korunun üzerinde bir duman tabakası vardı. Benim de böyle güzel bir çocuğum olsaydı, diye düşünürken yakaladım kendi kendimi. Uykudan kızarmış pespembe yanakları, yatağa saçılmış altın sarısı saçlarıyla bir çocuk...

Sonuna dek uzatmayı göze alamadığım bu düşünceme gülüp, kaplama işini sürdürmek üzere dama tırmandım yine.

Bir başka blok kıdemlisi kadını daha anımsıyorum. Uzun boylu, büyük ayaklı, kocaman, kırmızı elleri olan bir kızdı bu. Kendi odası yoktu, bir karyolası vardı sadece. Karyolanın üzerindeki battaniyelerden başka, yukarı germiş olduğu ipe asılı bir battaniye daha vardı. Yatağı ile koğuş arasında duvar görevini yüklenmişti bu battaniye, onu bütün öteki kadınlardan ayırıyordu.

Ranzaların üzerine yan yana sıralanmış olan kadın başlarını gösterip, "Sanmayın ki onlardan kaçmak amacındayım," dedi bana bir gün, "onlara bir şey verecek halim yok, ama hiçbir şey de almıyorum onlardan."

Bir gün de şöyle sormuştu bana konuşma arasında: "Ölümden sonra yaşamak var mı dersin?"

"Kimi zaman," diye karşılık vermiştim bocalayarak. "Cezaevindeyken inandığım olmuştu buna, bir de kampta, öleceğimi sandığım bir gün inanmıştım."

"Ve kötülük eden, cezasını çekecek, değil mi?"

"Herhalde; suçun cezalandırılması gerekir, o belli bir şey!"

"Peki senin elinde gelse, yalnız iyilik mi edersin?"

"Ben armağan ardında değilim. Burada dam kaplayan bir işçi olarak çalışıyorum, bütün zorum da şu kampı atlatabilmek."

"Peki şunlar," diyerek başıyla bir yeri gösterdi, "şunlar cezalandırılmayacak mı sence?"

"Öyle sanıyorum ki, haksızlığa uğrayan, suçsuz oldukları halde acı çeken insanlara adalet yeterli değildir. Suçluların da acı çekmesini ister onlar. Onların gözünde adalet budur."

"Zeki çocuksun. Ama yine de çorbayı 'adilane' dağıtabileceğine inanmıyorum. Kız arkadaşına daha çok veridin garanti," deyip barakanın içerlerinde kayboldu.

Kadınlar ranzalarda kafa kafaya yatıyorlardı. Taşlaşmış yüzlerinde kocaman gözleri ateşler içindeydi. Kampta açlık kendini göstermeye başlamıştı. Kızıl saçlı blok amiri kadın, ranzadan ranzaya gidiyor, kadınların düşüncesini dağıtabilmek için konuşturmaya çalışıyordu onları. Şarkı söyleyebilen kızlar, ranzalardan indirilip şarkı söylemeye zorlanıyordu. Dans edebilenlerin de dans etmesi gerekiyordu. Şiir okuyabilenlerden de şiir okumaları isteniyordu.

"Anaları babaları nerede diye soruyorlar bana hep. Onlara mektup yazmak istiyor, izin istiyorlar benden."

"Benden de diliyorlar aynı şeyi," dedim. "Ne gelir elden?"

"Senden dilemiş dilememişler, ne çıkar, sen gelip gidiyorsun. Ama ben öyle miyim? Hastalanınca viziteye çıkmayın sakın, diye yalvarıyorum onlara, oturduğunuz yerde kaim, gebeyseniz barakadan dışarı adım atmayın sakın diye uyarıyorum onları. Bana inanıyorlar mı dersin? Onların iyiliğini istiyorum, o kadar. Ama kendi kendilerini gaz odasına sürüklerlerse nasıl yardım edebilirim?"

Bir kız, kürsü yerine kullanılan sobanın üzerine çıkmış, şarkısını söylüyordu. Şarkı bitince, bütün kadınlar alkışlamaya koyuldular. Kız eğilerek selam verdi, teşekkür etti. Başını iki elinin arasına alan kızıl saçlı, "Artık dayanamayacağım!" diye bağırdı ve kızın üzerine atıldı.

"Hadi in aşağı!" Baraka derin bir sessizliğe gömüldü. Kızıl saçlı elini kaldırdı.

"Susun!" diye bağırdı hiç ses çıkmadığı halde. "Ana babanız, çocuklarınız nerede diye sordunuz bana. Size acıdığım için söyleyememiştim. Ama şimdi söyleyeceğim işte. Hastalanırsanız size de aynı şey yapılacak, onu iyi bilesiniz. Çocuklarınız, kocalarınız, ana babalarınız başka bir kampta falan değillerdir. Onları bodruma doldurup gazla zehirlediler. Gazla öldürüldüler; tamam mı? Daha milyonlarca insan gibi, benim anam babam gibi! Şimdi de yakacaklar onları. Krematoryum'da, çukurda! Korunun üzerindeki, damların üzerindeki dumanlar tuğla harmanından gelmiyor size anlatıldığı gibi. O duman, sizin çocuklarınız! İşte böyle! Şimdi şarkını sürdürebilirsin artık," diyerek korku içindeki kızdan yana döndü, sonra bir çark etti, dışarı çıktı.

Auschwitz ile Birkenau'da koşullar bir hayli düzelmişti artık. Önceleri, gruplardaki tutuklular toplu olarak dövülüyor, öldürülüyordu. Sonraları teker teker ele alındılar. Önceleri millet çıplak döşeme üzerinde yatıyor, bir yandan öbür yana ancak emirle dönebiliyordu. Sonraları ranzalarda yatmaya başlamışlar, diledikleri zaman dönebilir olmuşlardı bir yandan öbür yanlarına. Kimileri tek başlarına bir kişilik yatakta bile yatabiliyordu. Önceleri iki gün boyunca yoklama yapılır olmuştu. İlk yıllarda paket göndermek kesinlikle yasak edilmişken, sonraları beş yüz gramlık paketlere dek izin verilmiş, sonunda da hepten serbest bırakılmıştı paket gönderme işi. Önceleri tutukluların çanta taşıması kesinlikle yasak edilmişken, sonraları Birkenau'da sivil giysiye bile izin çıkmıştı. Kamptaki koşullar "hep daha bir düzeldi" böyle. Üç dört yıl geçince, artık başlangıç akla bile gelmez olmuş, eski günler enikonu silinmişti belleklerden. O günlerin gerilerde kalmış ve atlatılmış olmasından herkes gurur duyuyordu.

Almanların durumu cephelerde kötüleştikçe, kamptaki durum aynı oranda iyiye gidiyordu. Ve cephelerde durum kötüleştikçe kötüleşti... Acem pazarında ise zaman tersine dönmüş gibiydi. Kırk yıllarının Auschwitz'ini görüyorduk yine. Kadınlar, hiç kimsenin yemediği çorbayı hırsla yiyip yutuyorlardı. Ter ve aybaşı kokuyordu bu kadınlar. Sabah erken, saat daha beşte yoklamaya çıkıyorlardı. Hepsi sayılıncaya kadar saat dokuzu buluyordu. Soğuk kahvelerini ise ancak ondan sonra içebiliyorlardı. Öğleden sonra saat üçte akşam yoklaması başlıyordu ve akşam yemeğine sıra geliyordu son-

ra: Ekmek! Çalışmadıkları için de kamp şöyleymiş böyleymiş aldırdıkları yoktu.

Zaman zaman barakadan dışarı uğratılıyorlardı: Program dışı yoklama için! Beşer beşer yan yana diziliyor, sonra teker teker dönebiliyorlardı barakaya. SS'in erkeksi kadınları, hani şu geniş kalçalı, çizmeli kadınlar, sıska, çirkin, karnı büyük kadınları sıralardan çıkarıyor, "gözaltı"na alıyorlardı. "Gözaltı" denen şey, baraka kıdemlilerinin el ele tutuşup oluşturdukları bir çemberdi. Kapalı bir çember. İçi kadınlarla dolu bu çemberin, cümle kapısına doğru kayıp, oradaki büyük çember içinde eriyip gitmesi, ölüm oyunu gibi bir şeydi. Beş yüz, altı yüz, bin kadın! Ve hepsi de gidiyorlardı aynı yolun yolcusu olarak!

Kimi zaman, SS'in erkeksi kadınlarından herhangi biri, barakaya giriyor, ranzalar arasında göz gezdiriyordu. Kadınları gözden geçiren bir kadın... İçinizden doktora çıkmak isteyen var mı, içinizde gebe olan var mı diye soruyordu. Hastanede süt ve has ekmek verildiğini söylüyordu.

Ranzalardan doğrulan kimi kadınlar, bir kadının inceleyen bakışları altında cümle kapısından dışarı çıkıyorlar ve gidiyorlardı aynı yolun yolcusu olarak!

Çok az malzeme olduğu için, çalışırken vakit öldürüyor, boş zamanımızda acem pazarında oyalanıyorduk. Ya blok kıdemlilerinin yanında, ya barakaların önünde, ya da helalarda oluyorduk. Blok kıdemlilerinin yanındaysak, ya çay içiyor ya da konuksever bir yatakta şekerleme yapıyorduk. Barakaların önünde duvarcılarla marangozlarla çene

çalıyorduk. Kadınlar da katılıyordu bu konuşmalara, kazaklı, çoraplı kadınlar... Her ne olursa olsun, döküntü bir giyecek bile getirsen yetiyor, kadınlarla istediğin ilişkiyi kurabiliyordun. Kamp kamp olalı, kadının böylesine bol olduğu görülmemişti.

Hela kadınlar ve erkekler için ortaklaşaydı, sadece bir duvar ile ayrılmıştı ikisi birbirinden. Kadınlar bölümünde gürültü patırtı hiç eksik olmuyordu. Bizimkinde ise —her şey betondan olduğu için, serinlik ve sessizlik hiç eksik olmuyordu. Burada saatlerce oturup hela temizlikçisi kadınlar içinde en güzeli olan küçük Katya ile tatlı tatlı yârenlik ediyorduk. Hiç kimseyi rahatsız etmeyen bir durumdu bu. Kampta görülmedik şey mi kalmıştı...

Temmuz gelip geçti. Ve insanlar, gece gündüz demeyip hep gittiler, ya beriki, ya da öteki yoldan! Acem pazarı, sabahın ilk saatlerinden, gece geç vakte kadar yoklama gördü hep... Günler güzel ve sıcak geçiyordu, eriyen katran damlardan akıp duruyordu boyuna. Ardından, yağmurlar, sert rüzgârlar başladı. Sabahlar içini donduruyordu insanın, öylesine soğuk oluyordu. Ama kötü günler de geçti ve havalar yeniden güzelleşti. Rampaya hep yeni marşandizler geliyor ve hep daha çok sayıda insan gidiyordu akın akın –sürekli giden insanlar!

Sabahları çoğunlukla cümle kapısının önünde oluyorduk. Ve o akın akın giden insanlar yolunuzu kestiği için, işimize gidemiyorduk.

Küçük, başıboş gruplar halinde yavaş yavaş yürüyor, el ele tutuşuyorlardı. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar! Dikenli tel örgü boyunca yürüyor, suskun yüzlerini bizden yana çeviriyorlardı. Bize acıyarak

bakıyor, ekmek parçaları atıyorlardı bize. Kadınlar bileklerinden saatlerini çıkarıyor, tel örgünün üzerinden ayaklarımızın dibine atıyorlardı. Elleriyle de bizim olduğunu işaret ediyorlardı o saatlerin.

Cümle kapısının oradaki orkestra, hızlı fokstrotlar, yavaş tangolar çalıyordu boyuna. Bütün kamp bu giden insanları seyrediyordu.

"Kaç kişi gitti şimdiye dek? Mayıs ortalarından bu yana tam iki ay oldu. Günde yirmi bin üzerinden hesaplarsak, hemen hemen bir milyonu buluyor!"

"Ama bunca insanı her tanrının günü gaza yollamadılar ya! Olur şey değil, topu topu dört baca var, birkaç da çukur!"

"Koziçe ile Munkaç'tan altı yüz bin kişi geldi. Topunu da buraya getirdiler. Daha ne istiyorsun? Budapeşte'den de şöyle üç yüz bin kişi kadar! İyi mi?" "Senin için fark etmiyor nasıl olsa."

"Öyle! Ama yakında sonu gelir. Kökünü kurutacaklar hepsinin." "Daha bir sürü var."

Omuz silkip yola bakıyorduk. İnsan gruplarının arasından yavaş yavaş yürüyen SS görevlileri, candan gülümsemelerle yüreklendiriyorlardı gidenleri. Yürümeyi sürdürsünler diye cesaret aşılıyorlardı onlara. Artık çok yol kalmadığına işaret ediyorlar, tutup yaşlı bir adamın omzuna vurunca, adam birdenbire kafilenin içinden ayrılıyor, çabucak yol kenarındaki hendeğe koşuyor, pantolonunu bir çırpıda çıkarıp çömeliyordu. Ama çok geçmeden, SS görevlisi uzaklaşan kafileyi gösteriyor, yaşlı adam başını sallayıp pantolonunu çekiyor, kafilenin ardından seğirtiyordu.

Böylesine yaşlanmış bir adamın gaz odasına bir an önce ulaşmak için çırpınması, insana gülünç geliyordu.

Depo barakasının damı akıyordu, damı aktarmaya gittik. Giysiler, paketler dağlar gibi yığılmıştı buraya, kimse de elini sürmemişti henüz. O gidenlerin ellerinden alınan nice değerli eşya burada ortalığa saçılmış, güneşe, yağmura, rüzgâra peşkeş çekilmişti.

Katran kazanımızın altını yakıp ileri atıldık: Dümenimizi yürütmeye... Biri, kovayla su getirdi, bir başkası torbayla kiraz ve erik kurusu, bir başkası da şeker! Bütün bunlardan güzel bir komposto yapıp dama çıkardık, hani yukarda çalışıyormuş gibi yapanlar da yesin diye... İkinci bir grup da soğanlı et kızartmış, mısır ekmeğiyle yiyordu. Elimize her değeni aldık. Yalnız, kampa girmedik.

Damdan baktık mı, iş başındaki krematoryumlar ile için için yanmakta olan çukurları görüyorduk. Kalabalık içeri giriyor, SS görevlileri bir çırpıda pencereleri kapatıp vidaları sıkıştırıyorlardı. Hemen birkaç dakika sonra, daha biz bir parça mukavvayı doğru dürüst kaplayamadan pencereler, kapılar açılıyor, içerisi havalandırılıyordu. Sonra, özel komando grubu geliyor, cesetleri dışarıya, yığının oraya taşıyordu. Sabahtan akşama dek böyle sürüp gidiyordu işte, her tanrının günü, hep yeni baştan.

Kimi zaman, bir kafilenin gazlanmasından hemen sonra, koca kamyonlar hastalarla hastabakıcı kadınları getiriyorlardı. Gazlanmaya değmez olanlardı bunlar. Çırılçıplak soyuluyorlar ve komutan Moll, ya elindeki, flober tabancasıyla üzerlerine ateş

ediyor, ya da diri diri alevler içindeki çukura attırıyordu onları.

Bir seferinde, annesinden ayrılmak istemeyen genç bir kadın gelmişti böyle kamyonla. İkisi de çıkarmışlardı üzerlerindeki giysileri odada ve yaşlı kadın önden yürümüştü. Kızı götürecek olan adam, kızın nefis vücudunu görünce, sıkılgan bir hareketle elini başına götürmüştü. Bu insanın çok anlayışla karşılanması gereken sade davranışı, kızı o dalgın halinden ayıltmış gibiydi. Kıpkırmızı olan kız, adamı kolundan yakaladı.

"Bana ne yapacaklar söylesene!" "Cesur ol," dedi adam, kızın elinden kurtulmayı hiç denemeksizin.

"Cesurum. Senden de utanmıyorum, görüyorsun işte! Hadi söyle..."

"Cesur ol, yeter! Ben de seninle geliyorum. Gel! İleri bakma yalnız..."

Kızı elinden tutup gözlerini eliyle kapatarak, götürdü. Alevler içinde yanan yağlı etin keskin kokusu ve çıtırtısı, aşağıdan vuran sıcaklık kızı şaşırtmıştı. Kız şöyle bir kurtulmayı deneyince, adam kızın başını öne eğdi, saçlarını kaldırdı. Komutan, hemen de nişan almaksızın tetiğe bastı. Adam, kızı alevler içindeki çukura itti ve kız aşağıya düşerken, duya duya, birdenbire kesilen çığlığını duyabildi kızın.

Acem pazarı gibi kadınlar kampı ile çingeneler kampı da dolduktan sonra, yeni bir kamp açıldı: Meksiko kampı! Bu Meksiko kampı da boştu ve henüz tamamlanmış da sayılmazdı. Orada da yeni odalar yapılacak, elektrik tesisatı döşenecek, camlar takılacaktı.

Gün günü kovalıyor ve bütün günler birbirini andırıyordu. İnsanlar vagonlardan iniyor ve gidiyorlardı, ya beriki, ya da öteki yoldan!

Kampta herkes kendi derdine düşmüştü: Evden paket, mektup bekliyorlar, hırsızlık ediyor, erkek ve kız arkadaşları için öteberi ayarlıyorlar, dümen düşünüyorlardı. Uzun gecelerin ardından gün işiyor, kuraklığı yağmur izliyordu.

Yaz geçince, trenler gelmez oldu artık. Hep daha az sayıda insan gitti krematoryuma. Kamptakiler önceleri büyük bir boşluk duygusuna kapıldılar. Eksik olan bir şey vardı sanki. Ama bir süre sonra yeni duruma da alıştılar. Hem, yeni birtakım olaylar da vardı üstelik: Rus saldırısı, Varşova ayaklanması, ardından, yanan kent, her tanrının günü kamptan batıya giden kafileler, bilinmeyene doğru, yeni hastalıklara, ölüme doğru giden kafileler, krematoryumda ayaklanma, özel komandodakilerin kaçma girişimi ve kaçmaya girişenlerin kurşuna dizilmesi...

Daha sonra, insanlar bir kamptan ötekine aktarıldılar: Kaşıksız, çanaksız ve vücutlarını saracak paçavralardan bile yoksun!

İnsan belleği birtakım görünümler saklayabiliyor ancak. Bugün Auschwitz'i düşünürken, o sonsuz, renkli, yavaş yavaş ilerleyen insan selini yine görüyorum —ya beriki ya da öteki yola yönelen insan selini! Alevler içindeki çukurun başında, başları önlerine eğilmiş kadınları, barakanın karanlığı içinden bana bağıran kızıl saçlı kızı görüyorum: "Cezaya çarptırılmak mı? Ama hiç değilse insanca olmalı, doğal yollardan!"

Sonra, bizim gruptaki Yahudi delikanlıyı görüyorum, hani dişlerini kırıp dökmüşlerdi, işte o Yahudi delikanlının her akşam ranzamın altında durup başını kaldırmasını, sonsuza dek hep aynı soruyu sormasını anımsıyorum: "Bugün paket geldi mi sana? Belki satılacak yumurtan vardır? Ödemeyi parayla yapıyorum. Mirka yumurtayı çok sever de..."

TAŞLAŞAN DÜNYA

Şu uçsuz bucaksız evrenin, gülünç bir sabun köpüğünden farksız ve akıl almaz bir hızla sönüp gideceği düşüncesi, tıpkı bir kadın vücudundaki meyvenin olgunlaşmaya durması gibi, gitgide kökleşiyor içimde, ve içim titreyerek bekliyorum. Şu koca evrenin, parmaklardan akıp giden su gibi, bir hiçe dönüşeceğini düşündükçe, cimri bir insanın içini kemiren huzursuzluğun bir eşi de benim içimi sarıyor. Günün birinde evrenin —belki bugün, belki ancak yarın ya da birkaç yıl içinde— kunt bir malzemeden değil de sönüp giden sos tonlarından oluşmuşçasına, hiçe dönüşeceğini düşünüyorum. Şunu söyleyeyim ki, savaştan beri kunduralarını pek seyrek boyamış olan ben, pantolon paçalarına sinmiş tozu toprağı. Hemen hemen hiç fırçalanmamış, yanaklarındaki, çene ve boynundaki çalıları hiç değilse iki günde bir tıraş etmeye bile zorlanmış olan, zaman yitirmemek için tırnaklarını yiyerek kısaltmış, ne ender bulunur kitaplar ne de olağanüstü sevgililer edinmiş olan ve bu vurdumduymaz tutumla, yazgım ile evrenin anlamı arasındaki bağlılığı bir bakıma açıklamış olan ben, tek başıma yaptığım uzun gezintileri çok sevdiğimi kısa bir süre

önce keşfettim. Bu gezintiler beni, sıcak ikindi vakitleri kentimin işçi kesimine götürüyor.

Yıkıntıların, bayat francalalar kırıntısı tadındaki o eskimiş, kurumuş tozunu derin soluklarla içime çekmeyi seviyorum. Başım, eski bir alışkanlıkla sağ omuzumun üzerine eğilmiş, içimden kötü kötü ve gizli gizli alay ederek, kocamış köylü kadınları seyrediyorum. Bu köylü kadınlar, yıkılmış apartmanların duvarları dibindeki öteberileri üzerine eğilmiş, duruyorlar. Gece yağan yağmurdan kalma su birikintilerinin arasında, üstleri başları pis içinde çocuklar, kirli bir paçavranın ardına düşüyorlar. İnsandan yoksun caddelerde sabahtan akşam geç vakte değin tramvay raylarına kaynak yapan toz toprak içindeki, ter kokan işçileri de seyrediyorum. Yavaş yavaş otlarla kaplanan bu yıkıntıların, bu köylü kadınlar ile içine un karıştırmış oldukları kaymaklarının, pis kokulu ayakkabılarının, tramvay raylarının, çocukların ardına düştüğü kirden keçeleşmiş paçavraların, demir çubukların, ağır balyozların, adaleli kolların, işçilerin yorgun gözleriyle vücutlarının, cadde ile caddenin ardındaki küçük alanın, üzerlerine kalabalığın öfkeli homurtusu sinen, üzerlerinden rüzgârca sürüklenen bulutların geçtiği odun yığınlarının, bütün bunların, birdenbire karmakarışık olup herhangi bir yerde uçuruma düştüğünü, ayaklarımın dibine, neşe içinde şırıl şırıl akıp giden bir deredeki iskelenin altına, ağaçların ve göğün yansıdığı yere gömülüp gittiğini, bir aynadan izlercesine apaçık ve dupduru görüyorum.

Kimi zaman öyle geliyor ki bana, sanki benim duygularım da —hemen hemen biyolojik bir bi-

çimde diyeceğim— tıpkı duygudan yoksun bir maden cevheri gibi katılaşıp taş kesilmektedir içimde! Dört açılmış gözlerimle dünyaya baktığım, tıpkı pencere kenarından yürüyen genç bir kedi gibi, caddelerden hayret içinde ve dikkatle geçtiğim geride kalmış yılların tam tersine, bugün tam bir kayıtsızlıkla dalıyorum işleri güçleriyle meşgul insanların içine, dizlerinin çıplaklığı ve farkına varılmaksızın bir sanat yapıtına dönüşmüş karmakarışık saçlarıyla çekici kızların sıcacık vücutlarını, hiç duygulanmaksızın okşuyorum. Gözlerimi kısıyor ve kıstığım gözlerimin arasından, kozmik rüzgârın ani bir darbeyle bütün insan kalabalığını bir ağacın tepesine nasıl fırlattığını, bütün vücutları koca bir anaforun içinde nasıl döndürdüğünü, hayretten açık kalmış ağızları nasıl çarpıttığını, pespembe çocuk yanaklarını kıllı erkek göğüslerine bastırdığını, sıkılmış yumruklara paçavralaşmış renkli kadın giysilerini yaladığını, doladığını, bembeyaz baldırları köpüklü dalgalar gibi yukarıya havalandırdığını, şapkalarla dalga dalga saçlı başların bu dalgaların altından nasıl dışarı fırladığını, bütün bu görülmemiş karışımın, insan kalabalığıyla pişirilmiş bu korku veren çorbanın caddeler boyunca nasıl akıp gittiğini, yolun kenarlarından aka aka, sonunda koca bir kanal tarafından yutulmuşçasına, höpürdeye höpürdeye hiçlik içinde nasıl yok olup gittiğini kısılmış gözlerimin arasından görüyorum.

Onun içindir ki, kocaman; serin granit yapıdan içeri insanca bir vakarla girerken, duygularıma hafif bir horgörünün karıştığı küçümsemede şaşırtıcı bir şey yoktur. Yanıkların bütün izlerinden arıtılmış ve

kırmızı bir yol halısı serilmiş geniş bir mermer merdivenden heyecan duymak, alışkın olduğum bir şey değildir —bu yol halısı her tanrının günü dövülür ve temizlikçi kadınlar yorgunluktan inlerler bu sırada. Yanık bir yapının yeni badana edilmiş duvarlarını, yeni pencere pervazlarını inceden inceye gözden geçirir değilim. Ciddi insanların oturduğu dar ama yine de rahat salonlardan içeriye kayıtsız giriyorum. Aslında hakkım olan, ama biliyorum ki, dünya aşırı olgunlaşmış bir meyve gibi dağılır da camlaşmış boşluğa çekirdekler yerine kuru küller dökülür diye bana verilmeyecek olan önemsiz şeyleri bile aşırı bir nezaketle diliyorum kimi zaman.

Sıcak, tozlu, benzin kokularıyla dolu bir günün ardından, insana tazelik veren karanlık çökmeye yüz tutup da veremli yıkıntıları zararsız bir dekorasyona dönüştürdüğünde, yeni dikilmiş sokak lambalarının ışığında evime dönüyorum. Hiçbir makamca hiçbir kazanç defterine geçirilmemiş olan hatırı sayılır bir para karşılığında bir komisyoncudan aldığım bu daire taze kireç kokuyor. Pencerenin kenarına çöküp başımı ellerime dayıyorum. Bitişikteki küçük mutfakta karım bulaşık yıkıyor. Hafif hafif tıkırdayan tabaklardan çıkan ses içime huzur veriyor, içindeki ışıkların birer birer söndüğü, radyoların birer birer sustuğu karşı apartmana bakıyorum.

Bir süre, sokaktan gelen seslere kulak veriyorum: Köşe başındaki tütüncü dükkânından yükselen bir sarhoş şarkısı, sürüyen adımlar, istasyona giren trenlerin boğuk takırtısı, balyozların inatçı, insanın içine işleyen sesleri... Anlaşılan, tramvay işçilerinin gece postası bizim sokağın köşesinde çalı-

şıyor. İçimde büyüyüp duran bir düş kırıklığını hep daha derinden duyuyorum. Beni sımsıkı bağlayan bir ipi koparmak istercesine, enerjik bir hareketle ayrılıyorum pencere önünden, masamın başına geçiyorum. Değerli, yerine konamaz bir zaman kaybına uğradığım duygusu içindeyim. Masanın çekmesinden kâğıt çıkarıyorum, uzun bir süre önce aynı çekmecenin içine bizzat attığım kâğıtları... Ve dünya bugün dahi henüz bir açıklığa kavuşamamış olduğu için, beyaz kâğıtları üst üste sıralıyorum yeniden. Gözlerimi yarı kapatıyor, tramvay raylarının orada çalışan işçiler için, karışık ve hileli kaymak satan köylü kadınlar için, marşandiz trenleri için, yıkıntılar üzerinde gittikçe koyu bir renge bürünen gökyüzü için, caddeden geçenler için, yeni pencere pervazları, giderek belki de bitişikte bulaşık yıkayan karım için bir dostluk duygusu bulabilir miyim içimde diye düşünüyorum. Bütün bu göz önündeki eşya, olaylar ve insanlarla ilgili gerçek anlamı ele geçirebilmek için kafamı zorluyor, kafamı yoruyorum. Çünkü gelip geçici olmayan, okkalı ve taşlara oyulmuşçasına bir nitelik taşıyan şu dünyaya değer büyük, ölümsüz, epik bir eser yazmak amacındayım.

HAYATIN YAZDIĞI BİR ÖYKÜ

Yazı işleri müdürü Stefan Zolkievski'ye

O sıralarda öleceğimi sanıyordum. Benden önce yatmış olanların dışkı ve irin kokuları sinmiş çıplak bir saman döşeğin üzerinde yatıyordum. Öylesine halsizdim ki, pireleri kaçırtmak üzere kaşınmaktan vazgeçmiştim artık. Sırtımda, kıçımda büyük yaralar açılmıştı. Kemiklerimin üzerinde gerilmiş olan derim, kırmızıydı ve henüz haşlanmışçasına yanıyordu. Kendi vücudumdan iğreniyor, başkalarının inlemesini içim hafifleyerek dinliyordum. Susuzluktan boğulacağım sanıyordum zaman zaman. Çatlamış dudaklarımı aralıyor, bir fincan kahvenin düşünü kuruyordum. O arada, doğru dürüst düşünmek yeteneğinden yoksun, açık pencereden görünen bomboş ve bir parçacık gökyüzünü gözden geçiriyordum. Fırtına çıktı çıkacaktı. Üzerlerindeki sıvılaşmış katranın cıva gibi parıldadığı damların üzerine inmiş gri, ceset küllerinin karıştığı yoğun dumandan anlaşılıyordu bu. Sırtımdaki et ateş gibi yanınca, yanıma döndüm, elimi kulağımın altına dayadım, bitişik yatakta yatan bütün vücudu şişmiş insanı, Kvasniyak adındaki kapoyu, izlemeye durdum bir şey bekliyormuşum gibi. Kvasniyak'ın yata-

ğının başucunda küçük bir masa, masanın üzerinde de bir fincan kahve, ısırılmış bir elma, ufalanmaya yüz tutmuş bir parçacık da ekmek vardı. Yatağın ayakucunda, yatak örtüsünün altına saklanmış bir külahın içinde de yavaş yavaş olgunlaşan domatesler! Bu domatesleri karısı göndermişti Kvasniyak'a.

Kapo Kvasniyak, işsiz kalmaya gelemiyordu hiç. Kadınlar kampında çalışan grubunun özlemi içindeydi. Canı sıkılıyordu. Ona kalmış olan biricik eğlenceyi de revirde almışlardı elinden: Tıka basa yiyip doymayı... Kvasniyak böbreklerinden rahatsızdı. Yatak komşusu, Hollandalı bir Yahudi kemancıydı ve akciğer iltihabından ölüm döşeğindeydi. Benim saman döşeğin hışırdadığını duyan Kvasniyak, dirseklerine abanıp doğruldu, şişmiş gözlerini kısarak bakındı ne oluyor diye.

"Hele şükür uykuya doyabildiniz," dedi öfkeyle. İçindeki sabırsızlığı frenleyebilecek gibi değildi. "Anlatın hadi, daha başka şeyler de anlatın. Sağlığımız pekâlâ yerinde sayılır ama yatak döşek kaldık burada yine. Çoktandır eleme yok artık."

İlkel kitaplarla ilgili açıklamaları sevmiyor, serüven filmlerinin öyküsü ya da büyük repertuvardan oyunlarla da ilgilenmiyordu. Romantik yapıtlardan da hoşlanmıyordu. Ne var ki, gerçekten başımdan geçmiş olduğuna inandığı, sıradan, giderek bayağı olaylara sıra geldi mi, teker teker tümünü de tutkuyla dinliyordu kendini vererek. Hayatımda geçmiş ne varsa, hemen hemen tümünü sayıp dökmüştüm: Teyzemin eski âşığı orman korucusunun, teyzemin penceresi önünde gitar çalması; fizik dersinde dolaba kapattığımız, yine de bir türlü ötmeyen horoz;

savaş anılarımla ilgili olarak, nasılsa belleğimde yer etmiş olan dudakları kenetlenmiş kız ve daha bir sürü şey. Başımdan geçmiş sevdalarla ilgili olayları da anlatmıştım ona –ne yazık ki şimdiye dek topu topu iki sevgilim olabildiğini bile... Dürüsttüm ve bütün anlattıklarım gerçekti, sadece gerçeği anlatıyordum. Gelgelelim vakit öylesine geçmek bilmiyordu ki, sonunda ateşim yükseliyor, ateşle birlikte susuzluğum da artıyordu.

"Ben cezaevindeyken bir Yahudi çocuk getirmişlerdi hücreye. Kendisini bir polisin getirdiğini söylüyordu çocuk. Duvarlara yazı yazmış olduğu için," diye söze başlayıp, daha önce burada anlatmış olduğum İncil Okuyan Çocuk'u anlattım Kvasniyak'a.

"Çocuk elindeki kutsal kitabı bir türlü vermiyordu. Bütün gün İncil okuyor, hiç kimseyle konuşmuyor, sorulara kısa yanıtlar veriyordu dalgın. Öğleden sonra, genç bir Yahudi, soruşturmadan hücreye dönmüştü. Çocuğu görünce, ona Gestapo'da rastlamış olduğunu öne sürdü. 'İtiraf etsene,' demişti çocuğa, 'sen de benim gibi Yahudisin işte. Korkulacak bir şey yok, burada kendi aramızdayız.' Ama oğlan yine de dayatmış, kendisini bir polisin buraya getirdiğini, Yahudi olmadığını söylemişti. Akşamüzeri, daha birkaç kişiyle birlikte dışarı çıkarılmış, avluda kurşuna dizilmişti."

"İşte bu çocuğun adı," diye bitirdim hayatımdan çıkarmış olduğum gerçek öyküyü, "Zbigniyev Namokel'di, söylediğine göre de, bir banka müdürünün oğluydu."

Kapo Kvasniyak, yatağında suskun oturmuş, ayakucunu karıştırmağa durmuştu bu sırada. Küla-

hın içinden bir domates çıkarıp elinde tuttu bir süre kararsız.

"Bu öykü sizin hayatınızdan alınmış bir öykü değil," dedi neden sonra sertçe ve yan yan baktı bana. "Ben sizden çok önce yatmıştım buraya. Size bir şey söyleyeyim mi şimdi: Sizin o Zbigniyev Namokel burada, bu hastanedeydi. Tıpkı sizin gibi o da tifüsten yatıyordu ve burada öldü, sizin yatakta!" Rahat rahat yaslandı arkasına, hâlâ elindeki domatesle oynuyordu. "Benim kahvemi siz için, ben nasıl olsa içemiyorum," dedi bir süre. "Ama bana böyle şeyler anlatmayın bir daha."

Elindeki domatesi benim battaniyenin üzerine fırlattı, fincanı uzattı bana ve ben fincanı hırsla dudaklarıma götürürken, başını yana eğdi, ilgiyle izledi bu sahneyi.

SCHILLINGER'İN ÖLÜMÜ

SS komutanı Schillinger, 1943 yılında kamp komutanı görevini yüklenmişti. Birkenau Kampı'nda, Erkekler "D" iş grubunun komutanıydı. Bu bölüm, bütün Yukarı Silezya'ya dağılmış ve Auschwitz Kampı merkezinden yönetilen irili ufaklı bir sürü kampın oluşturduğu büyük örgüte bağlıydı. Schillinger, kısa boylu, tıknaz bir adamdı. Dolgun yanaklı, yuvarlak bir yüzü vardı. Saçları açık sarıydı. Hemen hemen beyaza yakın bir saflıkta. Saçlarını kafasına yapıştırarak tarardı. Mavi gözleri hemen hemen hep kısıktı. Dişleri kenetlenmiş dururdu hep. Yanakları sabırsız bir kasılmayla titrerdi. Kılık kıyafetine hiç

aldırmazdı. Varlıklı tutuklulardan rüşvet aldığını falan da duymamıştım.

"D" Kampına kayıtsız şartsız egemendi Schillinger. Kampın ara yollarında dolaşır durur, hiç beklenmedik yerde bitiverirdi hep. Eli çekiç gibi ağırdı. Bir çene kemiğini kırmak işten bile değildi Schillinger için. Elini indirdiği yerden kan fışkırırdı.

Uyanıklığına diyecek yoktu bu adamın. Birkenau Kampı'ndaki başka bölümleri de yoklardı sık sık. Bir göründü mü, ortalığa korku salardı. İster kadınlar bölümünde, ister çingeneler bölümünde, isterse gazlanan insanlara ait eşyanın saklandığı kampın ileri gelenlerine ait bölümde görünsün... Schillinger, komandoları da denetler, büyük bir nöbetçi grubuyla birlikte çalışırdı. Zaman zaman, tutukluların giysilerini, gardiyanların kunduralarını, SS görevlilerinin ekmek torbalarını araştırırdı ansızın.

Kimi zaman, krematoryumları onurlandırdığı da olurdu. En hoşlanarak izlediği şey de, insanların gaz odasına götürülmeleriydi. Schillinger'in adı sık sık, Palitsch, Krankenmann ve daha bir sürü Auschwitz'li katilin adı yanında anılırdı. Bu adamlar, binlerce insanı çıplak elleri, copları ya da herhangi bir silahlarıyla öbür dünyaya göndermiş olmakla ün yapmışlardı.

1943 Ağustos'unda kampta bir söylentidir dolaşmaya başladı. Schillinger esrarlı bir şekilde ölmüştü bu söylentiye göre. Gerçek olduğundan kuşku duyulmayacak haberler bile çelişmekteydi. Ben, bir öğleden sonra ranzama ilişen tanıdık bir görevli-tutukluya inanmak eğilimindeydim. Bu tanıdık,

görevli-tutuklu, bir paket beklemekteydi. Bir kutu süt için Çingeneler bölümünden söz verilmişti bu adama. Bana Schillinger'in ölümü üstüne şunları anlattı:

"Pazar günü, günlük yoklamadan sonra, Schillinger bizim şefi görmek üzere krematoryum avlusuna gelmişti. Ama şefin vakti yoktu. İlk kamyonlar kapıya dayanmıştı. Bendzin kafilesiydi bu. Sen de bilirsin ya: Böyle bir kafileyi boşaltmak, soyunmalarını sağlamak, sonra gaz odalarına almak oldukça güç iştir. Çok beceriklilik ister. Adamlar gaz odalarına alınmadıkça, üstlerinden çıkardıkları eşyaya göz koymak, öteberilerini karıştırmak yasaktır. Daha da yasaklanmış olan şey, çıplak kadınlara hallenmektir. Kadınların erkeklerle birlikte soyunacağı emri, yeni yeni koşullar içinde daha da sarsıcı. Bir karışıklıktır gidiyor elbette. Sanki müthiş bir acele varmışçasına, hamamda müthiş bir kalabalık varmışçasına, yapay bir hız yaratılıyor. Bir parti gelenleri gazlamak, cesetleri gaz odalarından çıkarmak, üstelik bunu yeni bir kafile gelmeden yapmak başlı başına iş elbette."

Tanıdık tutuklu şöyle bir doğrulmuş, oturduğu yere daha bir rahatça yerleşmiş, bacaklarını ranzanın kenarından sarkıtıp yeni bir sigara yakmış, anlatmayı sürdürmüştü:

"Diyeceğim, Bendzin-Sosnoviyeç'ten büyük bir kafile gelmişti. Yahudiler, başlarına geleceği biliyorlardı. Özel komandodaki gençler sinirliydiler. Ee, kafilede hısım akrabanın, tanıdıkların bulunması olağandı da, ondan. Benim başımdan da geçti öylesi..."

"Senin oralı olduğunu bilmezdim. Dilinden anlayamadım doğrusu."

"Varşova'da pedagoji okudum. Şöyle, on beş yıl kadar önce. Sonra, Bendzin Lisesi'nde öğretmenlik aldım. Ülkeden çıkıp gitmemi, dışarda öğretmenlik etmemi salık vermişlerdi bana. Ama ben istemedim. Eh işte, ailen yakınların falan... anlarsın ya?"

"Evet, anlıyorum."

"Kafilede huzursuzluk vardı. Hollanda ya da Fransa'dan iş tutmaya gelmiş tacir kısmı değildi ki bunlar. Bilirsin. Bizim Yahudiler her şeyin farkındaydılar. Onun içindir ki bir de SS sürüsü hazırda bekliyordu. Durumu gören Schillinger tabancasını çekmişti. Aslında her şey yolunda gidecekti. Ama Schillinger'in gözleri, güzelim bir vücuda takıldı kaldı. Gerçekten de çok güzeldi kadın. Klasik bir güzelliği vardı. Schillinger kadına doğru ilerleyip elinden yakaladı kadını. Hemen o anda, kadın yere eğilip bir avuç kum aldı eline, Schillinger'in suratına fırlattı. Gözlerine kum dolan Schillinger, bir haykırdı önce, tabancasını elinden düşürdü. Tabancayı kapan kadın, Schillinger'in karnına doğru birkaç el ateş etti.

Avluda bir paniktir koptu. Çıplaklar haykırarak üzerimize atıldılar. Kadın, bir el de şefe ateş edip yanağından yaraladı şefi. Bunun üzerine, şef SS görevlileriyle birlikte kaçıp bizi yalnız bıraktı. Ama bereket versin biz yine de başardık işi. Kafileyi coplayarak gaz odalarına soktuk. Kapıları sürgüledik. Sonra gidip SS görevlilerini çağırdık gerekeni yapsınlar diye. Eh işte, enikonu deney sahibi olduk o işte. Her şey denenerek öğrenilir, değil mi ya?"

"Öyledir."

"Schillinger yüzükoyun yatmış debeleniyordu.

Yerden kaldırıp arabaya taşıdık onu. Ama pek de rahat ettirerek taşımadık doğrusu. Bütün gün, kenetlenmiş dişlerinin arasından yakınıp durdu: 'Aman Tanrım, aman Tanrım, böyle acı çekecek ne yaptım ki?'"

"Sonuna dek anlayamadı desene!" dedim başımı sallayıp. "Yazgı alay eder böyle kimi zaman."

"Yazgı alay eder böyle kimi zaman," diye tekrarladı görevli tutuklu dalgın dalgın.

Gerçekten de yazgının garip bir alayıydı bu: Kampın boşaltılmasından hemen az bir şey önce, özel komandodaki Yahudiler, büyük temizlikten önce krematoryumda ayaklandılar. Krematoryumu ateşe verdiler, dikenli telleri kesip kopardılar, tarlalara kaçtılar. Bir iki SS görevlisi onları makineli tüfek ateşine tuttu, son asiye değin, topu da öldürüldü.

PAKETLİ ADAM

Adolf Rudnicki'ye

Bizim yazıcı, Lublin'li bir Yahudiydi. Ve Maidanek Kampı'ndan Auschwitz'e, görmüş geçirmiş bir kamp tutuklusu olarak gelmişti zaten. Bir de özel komandoda çok iyi tanıdığı birini bulunca, işleri yoluna girmiş oldu. Bu özel komandonun krematoryum kaynaklı büyük zenginliği olduğundan, kampta etkisi büyüktü. Bizim yazıcı daha başından kendini hasta gösterip hiç zorlukla karşılaşmaksızın önce revire yattı, ardından da bizim blokta yazıcılık görevini aldı, rahat etti. Bütün gün boyu toprak küreyip,

aç karnına çimento torbası taşıyacağına, büro işi yapıyordu yazıcı olan, hastaları oradan oraya nakliyor, blok yoklamalarını düzene sokuyor, hasta kartlarını dolduruyor, bin dokuz yüz kırk üç güzünde hemen hemen iki haftada bir tekrarlanan Yahudi elemesi işinde görev alıyordu. Yazıcılık işi, nefretle karışık bir kıskançlığa, tanıdıkları tarafından çeşitli görevlere savrulmuş olan başka gözdelerin sürekli hilelerine neden oluyordu. Yazıcının görevlerinden biri de, bakıcıların yardımıyla hastaları hamama götürmekti. Oradan büyük kamyonlarla dört krematoryumdan birine götürülüyordu hastalar akşama doğru. O sıralarda krematoryumlar posta posta çalışıyordu henüz. Bir kasım günü yazıcının ateşi yükselmiş, —yanlış anımsamıyorsam, soğuk almıştı—, ve bütün blokta tek Yahudi olduğu için, daha ilk elemede "özel tedavi" için, yani gazlanmak üzere ayrılmıştı.

Saat yediyi birkaç dakika geçe, nezaket kurallarına uyarak blok şefi diye andığımız başbakıcı, yalnız Yahudilerin yattığı on dördüncü bloka gitti. Bizim yazıcının onların blokuna verilmesini kararlaştıracaktı oradakiler ile. Yazıcıyı kendi ellerimizle hamama teslim etmek zorunluğundan kurtulmak istiyordu böylelikle.

"Bizim yazıcıyı on dördüncü bloka vereceğiz doktor, anladınız?" Geri döndüğünde böyle dedi, stetoskopu kulaklarında masasının başında oturan bizim şef doktora. Doktor yeni bir hastayı dikkatle muayene ediyor, güzel el yazısıyla hastanın vizite kartını dolduruyordu bu sırada. Rahatsız edilmek istemeyen doktor, eliyle işaret etti.

Yazıcı en yukardaki yatakta oturmuş, içinde kaytanlı Çek çizmelerini sakladığı bir karton kutuyu bağlıyordu. Kutuda ayrıca, bir kaşık, bir bıçak, bir kurşunkalem, biraz yağ, bir parçacık da ekmek ile meyve vardı. Bütün öbür Yahudi doktor ve bakıcılar gibi, o da yaptığı işe karşılık kendisine armağan edilen ufak tefek şeyleri bu kutuya doldurmuştu işte. Polonyalıların aksine, Yahudiler dışardan hiçbir şey edinemiyorlardı. Ama Polonyalılar, evden hastaneye gönderilen paketleri serbestçe alabildikleri gibi, tütün ya da ekmek gibi armağanları, tıpkı Yahudiler gibi, hastalardan da kabul edebiliyorlardı.

Yazıcının karşısında Polonyalı yaşlı bir binbaşı oturuyordu. Aylardır revirde tutuluyordu bu binbaşı ama nedenini niçin'ini bilen eden yoktu. Ellerini kulaklarına dayamış olan binbaşı, kendi kendine satranç oynuyor, şu sırada nasıl oynasa diye düşünüyordu. Onun altında da, gece nöbetçisi elindeki bir bardağa işiyordu tembel tembel. Amacı bir an önce battaniyenin altına girmekti yine. Öbür odalardan hastaların öksürük ve horultu sesleri geliyordu. Sobanın üzerinde ısıtılan domuz pastırmasının yağları cızır cızır cızırdıyordu. Her akşamki gibi sıcak ve boğucu bir hava vardı.

Yatağından inen yazıcı, karton kutuyu eline aldı. Blok şefi, yazıcıya bir battaniye uzatıp tahta ayakkabılarını giymesini söyledi. Birlikte dışarı çıktılar. Pencereden bakınca, on dördüncü blokun önünde durduklarını gördük. Blok şefi, yazıcının sırtındaki battaniyeyi aldı, gecelikle kalan yazıcının geceliğini rüzgâr şişiriyordu. Yazıcı, bir başka bakıcının eşliğinde on dördüncü bloktan içeri girip yok oldu.

Akşam geç vakit, hasta odalarında yemek, çay ve paketler dağıtıldıktan sonra, bakıcılar, gaza gidecek olanların bloklardan dışarı çıkarıp, beşer beşer sıralamaya başladılar. Battaniyeler, terlikler alındı bu hastalardan. SS görevlisi kampa gelip, hiç kimse kaçamasın diye, bakıcıların hamamın önünde zincirleme dizilmelerini istedi. Bu sırada bloklarda akşam yemeği yeniyor, yeni paketler açılıp içlerine bakılıyordu.

Pencereden bakınca, bizim yazıcının, paketi hâlâ elinde, on dördüncü bloktan çıkıp sıraya girdiğini gördük. Bakıcıların haykırmaları arasında, ötekilerle birlikte hamama doğru ilerlemeye başladı.

"Şuraya bakın doktor," diye seslendim doktora. Stetoskopunu çıkaran doktor ağır adımlarla pencereye yaklaşıp elini omuzuma koydu. "Biraz daha mantıklı olamaz mıydı yani?"

Dışarıda ortalık kararmaya yüz tutmuştu, geceliklerin kıpırdadığı görülüyordu yalnız, suratlar seçilmiyordu. Sıra halindeki bu gecelikler yürüyüp gittiler, bakış açımızdan çıktılar. Bir de baktım ki, gerili tellerdeki ampuller yanmış bile.

"Ne de olsa eski bir tutuklu. Bir iki saat içinde gaz odasını boylayacağını bilmez değil, üstelik ne gömleği olacak ne de paketi elinde. Böyle, işin sonuna gelmişken, hâlâ malından ayrılamaması mantıksızlık değil de nedir? Paketi bir başkasına verseydi ya! Öyle sanıyorum ki, ben olsaydım..."

"Doğru mu diyorsun?" diye sordu doktor, umursamadan. Elini omuzumdan çekip ağzında oyuk bir diş bulmuşçasına şaplattı dilini.

"Özür dilerim ama doktor, siz olsanız, sanmıyorum ki..." diye bir karşılık verdim öylesine.

Doktor Berlinliydi, karısı ile kızı Arjantin'deydiler, kendinden şöyle söz açardı zaman zaman: "Biz Prusyalılar..." Ve bunu söylerken gülümser, bu gülümseyişte hem bir Yahudi'nin acılı kırgınlığı, hem de eski bir Prusyalı subayın gururu bir arada görülürdü.

"Bilmiyorum. Gaza gidecek olsam ne yapardım, bilmiyorum. Ben de paketimi yanıma alırdım garanti."

Berden yana dönüp şöyle bir gülümsedi. Çok yorgun ve uykusuz olduğunu gördüm.

"Gazı içime çekmek üzereyken bile bir mucizenin gerçekleşeceğine inanırdım sanıyorum. Ve paketimi, yabancı bir elmiş gibi sıkı sıkı tutardım. Anladın mı şimdi?"

Perdecerenin yanından ayrılıp masasına oturdu yine, sıradakinin getirilmesini buyurdu. Ertesi gün taburcu edilecek olanları son bir muayeneden geçiriyordu.

Hasta ve hastalıklı Yahudiler, haykırmalar, ahlanıp vahlanmalar arasında hamamı dolduruyor, krematoryumu tutuşturmak istiyorlardı. Ama içlerinden hiç biri, bir köşede uyuklayan ya da uyukluyormuş gibi yapan SS sağlık memuruna dokunmayı bile göze alamıyordu. Gece inerken, koca koca kamyonlar geldi kampa, birkaç SS görevlisi koşuştu, hamamdaki Yahudilere neleri var neleri yok, her şeylerini çıkarıp orada bırakmaları buyruldu, sonra bakıcılar bu çırılçıplak insanları kamyonlara yüklemeye başladılar. Neden sonra, bütün arabalar ağlayıp sızlayan, sövüp sayan insanlarla tıka basa doldu. Işıldakların ışıkları altında hareket ettiler

neden sonra. Kamyon kamyonun ardından ilerledi, arabalardan aşağı yuvarlanmak istemeyen bütün bu insanlar el ele tutuşuyorlardı umutsuzcasına.

Daha sonra kampta anlatıldığına göre, Yahudiler böyle giderken, insanın içini sarsan İbranice şarkılar okumuşlar, hiç kimsenin anlayamadığı İbranice şarkılar...

AKŞAM YEMEĞİ

Ortalık kararıncaya dek sabırla bekledik. Güneş iyiden iyide alçalmıştı hanidir. Öteleri berileri kirli gri bir karla örtülü olan yeni sürülmüş tarlalar, yoğun ve süt rengi bir sisin gölgesine yavaş yavaş gömülmekteydi artık. Yalnız, göğün aşağı kenarında, güneş, dar ve pembe çizgisini henüz yitirmemişti. Taze, yağmurlu toprak kokusuyla yüklü sert bir rüzgâr, bulutları önüne katmış sürüyor, keskin, buz gibi iğneleriyle etimizi dağlıyordu. Kuvvetli bir esinti sırasında sökülmüş olan bir parça mukavva, damda tek başına takırdayıp duruyordu. Islak çayırlardan yayılan taze ama insanın içine işleyen bir soğuk bize doğru yürüyor, aşağı vadiden geçen vagonların tekerlekleri takırdıyor, zaman zaman bir lokomotifin uzun düdüğü duyuluyordu. Islak karanlık üzerimize çökerken açlık da daha bir içimize işleyerek kemirmeye durmuştu bizleri. Dışarıda, sokakta, trafik yavaş yavaş gerilemeye yüz tutmuştu. Rüzgârın sürükleyip getirdiği kesik kesik konuşmalar daha bir seyrekleşiyordu. Arabacıların bağırmaları da hafiflemişti artık, tarla yollarının sarı

çamurları üzerinden hep daha az sayıda öküz arabası geçer olmuştu. Caddenin asfaltı üzerindeki tahta kunduraların takırtısı, yakındaki kasabaya hafta sonu dansına giden kızların tutuk kahkahaları gibi uzaklaşıyordu.

Neden sonra karanlık yoğunlaştı, inceden bir yağmur yağmaya başladı. Yüksek direklerde titreşmekte olan mor ampuller, yolun iki yanındaki ağaçların kara, birbirine girmiş dallarına, nöbetçi kulübesinin parıltılı damına, ıslak bir kayış gibi parıldayan ıssız yola, kasvetli, dumanlı bir ışık yansıtıyordu. Ampullerin altından erler ilerliyor, karanlık yutuyordu onları. Yakına kadar gelen tek bir ses vardı, o da erlerin, ayakları altında çiğnenen küçük taşların gıcırtısıydı.

Komutanın şoförü, barakalar arasındaki geçide daracık, keskin bir ışık tuttu. Blok amirlerinin yürüttüğü Ruslar hamamdan çıktılar. Hepsi de çizgili giysiler içindeydiler, elleri arkalarından dikenli telle bağlıydı. Blok amirleri, adamları setten aşağı sürdüler, sonra taşlı kamp yolunda, hanidir başları açık, kıpırdamaksızın ve içlerini kazıyan açlığa sessizce katlanan kalabalığa yakın, yan yana dizdiler.

Rusların, keskin bir ışıkla aydınlatılmış olan vücutları tek bir parça et haline dönüşmüştü. Giysilerindeki her kırışık, her buruşuk, eskimiş kunduralarındaki her patlak, pantolon paçalarındaki kurumuş, kırmızı çamur kalıntısı, acıdan bükülmüş parmaklarıyla kaskatı elleri, bileklerinde zonklayan kan, dikenli telin gömüldüğü morarmış derileri, dikenli telle sıkı sıkı bağlanmış çıplak dirsekleri – bütün bunların hepsi karanlıkta öylesine "ayan be-

yan" görünüyordu ki, aşırı kuvvetli bir ışık altında kaskatı kesilmiş bir tablo vardı sanki. Rusların sırtları, bir de başları karanlıktaydı. Yalnız, kazınmış enseleri parlıyordu ceket yakalarının üzerinde. Bu insanların aşırı uzunluktaki gölgeleri yere vurup küçücük pırıl pırıl su damlacıklarının asılı kaldığı dikenli tellere tırmanıyor, kuru, fısıltılı fundalarla kaplı yamaçta gözden yitiyordu.

Kentten özel olarak çağrılan saçı sakalı ağarmaya yüz tutmuş bir subay, kamp komutanı, yorgun, ama güçlü adımlarla ışık konisinin içine girdi, iki sıralı Rusların birbirlerinden yeteri açıklıkta bulunup bulunmadıklarını gözden geçirdi. Neden sonra hızlı yürüyordu artık iş. Ama yine de, titreşen vücutlar aç midelerin istediği kadar hızlı yürümüyordu. On yedi saattir beklenen yarımşar litre çorbanın, barakalardaki karavanalarda ılımış olduğu kesindi.

"Bu iş bu kadarla biter sanmayın sakın!" diye kükredi komutanın ardından ileri çıkan gencecik kamp kıdemlisi. Bir eli, kara bir kumaştan ve terziye diktirilmiş, gözdelere özgü ceketinin yakasındaydı. İkinci elinde de yüksek çizmelerinin koncuna vurup durduğu kırbacı vardı.

"Bu adamlar canidir. Size uzun uzadıya anlatmamın gereği yok. Şu kadarını bilin yeter: Komünisttir bunlar... Bu adamların, ibret olsun diye cezalandırıldığını, komutanım sizlere bildirmemi istedi. Ve komutan da istedi mi... akan sular durur. Size diyeceğim şudur çocuklar: Dikkatli olun! Tamam mı?"

"Hadi, hadi artık!" diye uyardı komutan arkadan hafif bir sesle, "acelemiz var." Kayıtsız bir

tavırla küçük bir Skoda arabaya yaslanmış, kaputunun önü açık bir adamla konuşuyordu komutan. Komutan eldivenlerini yavaş yavaş çıkardı.

"Fazla uzun sürmesin artık," dedi kaputunun önü açık duran adam. Teğmen rütbeli bir subaydı o da. Horgörülü bir tavırla parmaklarını şaklattı, ağzının kenarından gülümsedi.

"Bugün hiç kimseye çorba yok kampta!" diye haykırdı kamp kıdemlisi; "Çorba mutfağa geri götürülecek, hele tek bir litresi eksik çıksın, başınıza gelecek var, bu sözüme iyi kulak verin çocuklar!"

Kalabalık arasında derin bir iniltidir dolaştı. Arka sıradakiler yavaş yavaş ilerlediler. Yolun kenarında sıkışıklık baş gösterdi. İç içe girmiş ve ileri atılmaya hazır insanlardan yayılan sıcaklık, sırtları ısıtan bir dalga gibi dolaşıyordu.

Komutanın bir işareti üzerine, küçük arabanın ardından SS görevlileri çıktı. Kaz adımıyla yürümeye başladılar. Her birinin elinde makineli tabancası! Çok alışkın olduklarını belli eden bir hareketle Rusların ardında dizildiler. Her biri, bir Rus'un ardına... Bizlerle birlikte komando grubundan dönüp geldiklerini belirten hiçbir iz kalmamışı üzerlerinde. Karınlarını doyurmuş oldukları belliydi. Üzerlerindeki giysileri değiştirmişlerdi. Yeni ütülenmiş üniformalar vardı sırtlarında şimdi, manikür yapacak vakit bile bulmuşlardı. Makineli tabancalarının kabzalarından sıkı sıkı tutarken, yeni kesilmiş tırnaklarının altında pespembe bir kanın ışıldadığı bile görülüyordu. Kasabada dansa gitmek için giyinmişler, hazırlık yapmışlardı anlaşılan. Ma-

kineli tabancalarını atışa hazırladılar çatırtılı seslerle, dipçikleri vücutlarına, namluları Rusların kazınmış enselerine dayadılar.

"Dikkat, hazır ol, ateş," diye buyurdu komutan, sesini pek de yükseltmeksizin. Makineli tabancalar uludu, erler telaşla geri çekildiler; Rusların parçalanan kafalarından kirlenmesinler diye... Ruslar, şöyle bir saniye, oldukları yerde sallandılar, sonra ağır çuvallar gibi taşların üzerine yığıldılar şakırtılı bir ses çıkararak. Hemen aynı anda, taşlar kanla ve dağılmış beyin parçacıklarıyla lekelenmişti. Erler, hızlı hızlı yürüyerek nöbetçi kulübesine geri döndüler, cesetler dikenli tel örgünün dibine çekildi, komutan arabasına bindi, Skoda hızla atıldı cümle kapısına doğru. Ardında kala kala, bir toz bulutu kaldı.

Yaşlanmaya yüz tutmuş komutan ancak yok olmuştu ki, yolun kenarında iç içe duran suskun kalabalık, kasvetli bir nara atarak yerinden fırladı, bir çığ gibi, kanla lekelenmiş taşların üzerine atıldı, ama kamptan alelacele getirilmiş olan baraka gözcülerinin ve blok kıdemlilerinin copları atlında, yeniden barakalara doğru sürüldü. Ben idam yerinden az bir şey ötede duruyordum ve zamanında atılamamıştım ileri. Öbür gün, bizi yeniden işe sürdüklerinde, Estonyalı bir Yahudi bütün gün şuna inandırmağa çalıştı beni: Meğer insan beyni çok lezzetliymiş, pişirilmeden bile yenilebilirmiş üstelik.

Onu Alman gardiyanların blokunda yakaladılar. Tam da bacağını pencere pervazından aşırdığı sırada... Onu alaşağı ettikleri gibi, nefretten soluyarak dışarıya, bir kenar yola sürüklediler. Suskunluk içindeki kalabalık, çevresine doluşurken, sayısız yumruk başından aşağı boşaldı.

Hemen aynı anda da, kamp kapısının oradan, ağızdan ağıza dolaşan uyarmalar geldi. Anayoldan koşarak ilerleyen silahlı erler, bütün kampa gelişigüzel dağılmış olan küçük insan gruplarına pek de yaklaşmıyorlardı. Kalabalık, Alman gardiyanların binası önündeki alandan ayrılıp tıka basa dolu, pis kokulu ve sıcak barakalara dağılmıştı. Sobaların içinde akla gelebilecek her şey pişiriliyordu, geceleri çevre kesimindeki köylülerden elde edilen her şey... Ranzaların üzerinde, ranzaların arasında oturan tutuklular, tahıl öğütüyor, et temizliyor, patates ayıklıyordu, çöpler yerlere atılıyordu gelişigüzel. Adamlardan bazıları, çalınmış sigaraya kâğıt oynuyor, kimileri de kaba saba öğütülmüş tahıl hamurunu yoğuruyordu. Sıcacık lapayı yalamadan yutanlar, yorgun pirelerini ayıklayanlar da vardı. Pis, boğucu ve yıllanmış ter kokularına tencerelerden yükselen ne idüğü belirsiz kokular karışıyordu. Tavana yükselen buhar, küçücük damlalar halinde ve aralıksız, inceden bir yağmur gibi, kirişlerden tıp tıp damlıyordu. Kapının orada bir gürültüdür koptu. Miğferi mukavvadan, gencecik bir Amerikan subayı içeriye girip dostça bir bakışla dört bir yanına bakındı. Sırtında tiril tiril, yeni ütüden çıkmış bir üniforma var-

dı. Belinden aşağı sarkan tabancası, her adımda kalçasına çarpıyordu. Subayla birlikte bir de çevirmen gelmişti. Kolundaki sarı şerit üzerinde "Interpreter" diye yazılıydı. Onun yanında da, beyaz yazlık ceketi, beyaz tenis ayakkabılarıyla "Tutuklu Komitesi" başkanı duruyordu. Bütün bloktakiler soluğu kestiler, gözlerini önlerindeki çanaklardan, kâselerden, tabaklardan kaldırıp genç subaya baktılar ne söyleyeceğini bekleyerek.

"Baylar," diye söze başlayan subay, miğferini çıkardı. Çevirmen sözcüğü sözcüğüne çeviriyordu söylenenleri. "Başınıza gelenlerden sonra, cellatlarınıza derin bir nefret duyduğunuzu biliyorum. Biz Amerikalı askerler ile siz Avrupalı erkekler, adalet adaletsizliği yensin diye, birlikte çarpıştık. Adaleti koruyacağız. Bu kamptaki, başka kamplardaki bütün suçluların cezalandırılacağını bilmelisiniz. Tutuklanmış olan SS görevlilerinin, cesetleri şimdiden gömmeğe başladıklarını biliyorsunuz sanırım."

"Doğru," dedi aşağı ranzadan bir adam, hafif bir sesle. "Yapılabilir bu. Revirin arkasında küçük bir alan var. Ama hepsini alıp götüremediler henüz."

"Şey de var, toplama alanı," diye ekledi bir ikincisi fısıldayarak. Yatağının kenarında oturuyordu, parmaklarını battaniyeye sıkı sıkı kenetlemişti.

"Kes sesini be!" diye uyardı bir üçüncüsü de hafif, ama aynı oranda da etkin bir sesle. "Ne aceleniz var yahu? Subayı dinlesenize!" Ranzanın üzerine çaprazlamasına yatmıştı. Bu üç kişiden hiçbiri göremiyordu subayı, subay kalabalığın ardında kalmıştı da ondan.

"Arkadaşlar! Komutan sizlere şeref sözü veriyor: SS görevlileri arasında olsun, tutuklular arasında olsun, bütün suçlular cezalandırılacaktır," dedi çevirmen. Bütün ranzalardan alkışlar, bağırmalar yükseldi. Denizaşırı yerlerden gelmiş genç adama dostluk göstermek için gülümseyenler ya da yakınlık edenler eksik değildi.

"Bunun içindir ki komutan sizlerden sabırlı olmanızı, kendiliğinizden öç almaya kalkarak haksızlık etmemenizi istiyor. Suçluları kamp nöbetçilerine teslim edeceksiniz, o kadar. Anlaşıldı mı?"

Bütün blok tek bir ağız olup anladığını belirtti. Komutan, çevirmene teşekkür etti, tutuklulara rahatlık ve yakın bir gelecekte sevgililerine kavuşmaları dileğini bildirdi. Kalabalığın dostça mırıltıları arasında bloktan çıktı, öbür bloka doğru yöneldi.

Genç Amerikalı subay, yanındaki iki sivil ile erlerinin eşliğinde son barakadan da çıkıp komutanlık binasında gözden ancak yok olmuştu ki, daha önce üzerine çullanıp saman döşeğe bastırmış ve üzerine kapanarak gizlemiş olduğumuz adamı ranzadan alaşağı ettik. Onu beton döşemede sürükleyerek sobanın önüne getirdik; bütün barakadakilerin öfkeli, kızgın homurtuları arasında, tekmeler altında can verdi.

BİR ÇOCUKLA KARŞILAŞMA

Öğleden önce görmüş oldukları yarığı buldular sette, ikisi birlikte yarığın içinden sürünmeye başladılar. Elleriyle gözlerini koruyorlardı dikenli telden. Sırtları altındaki küçücük taşlar gıcırdıyordu. Sonra, setten aşağı kaydılar, yüzükoyun yatıp, batmakta

olan güneşin kırmızı çizgiler attığı yüksek otların içine doğru emeklediler. Üst üste sarı "off limits" plakaları yapıştırılmış köşedeki nöbetçi kulesinde bir Amerikan eri, miğferi ile tüfeği yanında, bankonun üzerinde oturmaktaydı. Nöbetçi kulesinden büyük, ağır su damlaları düşüyor, geceki yangından kalma soğuk küllerin içine karışıyordu.

Güvenilecek uzaklığa eriştiklerine inanan iki adam oturdular, çizgili giysilerini kırmızımsı toprak parçalarından dikkatle temizlediler, sonra dizlerindeki, dirseklerindeki pas kırmızısı lekeleri de kazıdılar. Neden sonra yeniden ayağa kalkıp otların içinden ayaklarını sürüyerek, yağmurdan ıslanmış çayırdan geçip yola çıktılar. Terk edilmiş barınakların, yıkılmış topçu mevzilerinin yanından geçip kampın çevresinde büyük bir eğri çizdiler, barakaların üzerinde kıvrıla kıvrıla yükselen mavi dumanlara baktılar, yarılan odunların çatırtısına, rüzgârın sürüp getirdiği binlerce insan homurtusuna kulak verdiler.

"Rüzgâr bize doğru esiyor," dedi iki adamın uzunu; elinde de çıkını vardı. "Ceset kokuyor ortalık!" Yüksek odun yığınlarıyla çevrili sıra sıra cesetlerin yattığı bir tarlanın yanından geçiyorlardı şimdi. Uzun boylusunun şiş şiş, cildi bozuk bir suratı vardı, üstelik de albinoydu. Kısacık kesilmiş saçları, bir hayvanın pöstekisi gibi, kıl kıldı. Kamp tutuklusu ceketinin aşırı kısa kolları, çilli ve kıllı kolunun bir parçasını açıkta bırakmıştı. Havayı burnundan içeri çekti: "Topunu yakmaya vakit bulamadılar artık."

"Elbette," dedi ufarak olanı. Sesi kısık çıkıyordu, zaman zaman dişlerinin arasından tükürüveriyordu

şöyle. Saçları kısacık ve fırça gibiydi. Onun kafasını da, tıpkı ötekininki gibi, saçsız, dar, tıraş edilmiş bir şerit süslüyordu. Çayırın ıslak, gümüş pırıltılı otları, daracık, köşeler yapan patikalarla enine boyuna kesilmişti. Ufarak olanı konuştu: "Şu işe bak sen, bizden önce gidenler olmuş. Vagonların oraya varmışlardır bile garanti."

"Dert etme!" dedi uzun olanı. "Sana da yeter nasıl olsa." Aşağı yola indiler, kestane ağaçlarının gölgesinde kayboldular ve sonunda demiryolunun öte tarafındaki villalar kesimine doğru yola koyuldular. Rayların üzerinde bir sıra lokomotifsiz vagon vardı.

Bütün vadi sık bir çam ormanı tarafından çevrilmişti. Arkalarda, bakır rengi bir güneş yavaş yavaş batıyordu. Ormanın kenarında çiçekli bahçelerin göbeğinde, gümüş pırıltılı yağmur damlacıklarıyla kaplı tatlı bir yeşil içinde, pembe badanalı küçük villalar ışıldıyordu. Vadinin üzerine gerilmiş olan aydınlık bir gök, incecik ipekli gibi saydamdı. Ortalık yavaş yavaş serinleşiyor, incecik mavi sis perdeleri, dağların ormanlı yamaçları üzerinden akıp gidiyordu.

"İşte senin vagonlar, tıka basa doyur karnını bakalım," dedi adamlardan ufarak olanı. Turfanda patates tarlasının yanından geçip rampaya tırmandılar. Vagonların açık duran kapılarından içeri bakıldı mı, vücutları çoktan morarmış cesetler görülüyordu. Cesetlerin ayakları kapıya doğru uzatılmış, üst üste yığılıp istif edilmişti. En yukarıda da bir sıra çocuk cesedi vardı. Yeni kolalanmış yastıklar gibi şişkin ve bembeyazdılar.

"Şunları yakmaya da vakitleri olmamış," dedi adamlardan uzun boylusu. Alçaktan geçen sinyal tellerinin üzerinden atlayıp vagonların altından geçtiler.

"Belli," dedi kısa boylusu. Birbirlerine bakıp incecik dudaklarıyla gülümsediler. Öbür tarafta yine atladılar sinyal tellerinin üzerinden, aşağıya kaydılar, çiçekli bahçeler arasından yürüyerek vadideki subay evlerine doğru yollandılar.

Tutuklular tarafından yüksek rütbeli kamp subayları ile aileleri için yapılmış olan bu site, baştan aşağı bomboş görünüyordu. Bakımlı bahçeler, pencerelerdeki beyaz perdeler, göğe doğru sakin sakin yükselen mavi dumanlar olmasa, bütün bu kesimin ölmüş olduğuna inanılabilirdi.

İki herif, anayolu enine geçip tam orman kenarındaki bir patikaya saptılar. Henüz dağların ardına inmemiş olan güneş, vadiyi aydınlatıyor, çimlerin üzerine ışıltılı lekeler atıyordu. Böyle bir güneşli lekenin yanında, tek başına duran bir villanın önünde, bir kadın şezlonga uzanmıştı. Üzerinde çiçekli bir sabahlık vardı kadının, saçları ensesine toplanıp topuz yapılmıştı. Kadının yanı başında açık mavi giysili küçücük bir kız, içinde kocaman bir taş bebeğin yattığı bebek arabasıyla oynuyordu.

İki herif, patikanın üzerinde kalıp kısılmış gözlerle birbirlerine baktılar. Dudaklarını hiç kıpırdatmaksızın gülümsediler birbirlerine. Sonra, bakışları çocuğun başına yöneldi, çocuğun başını bakışlarıyla yumuşacık ve incitmeden okşadılar. Bakışları iki okşayan eldi sanki. Sonra, dar bir çim şeridinin patikadan ayırdığı villanın duvarına yöneldi gözleri.

Neden sonra yine çocuğun üzerine döndü bakışları yavaş yavaş. Uzun boylusu bir adım ilerledi, gölgesi kadının bacaklarına düştü, sonra kadının göğsüne kadar yükseldi. Kadın, dışarı uğramış gözlerini yukarı çevirdi, ağzını açtı. Üst dudağı tıpkı bir tavşanınki gibi titredi. Kadınla göz göze gelen iki herif, kadına gülümsediler, kamptaki modaya uyarak kalça kırıp yürüdüler yavaş yavaş, hiç acele etmeksizin, çocuğa doğru yürüdüler.

SAVAŞ SONU

Çınarların yüksek gölgesi otostrad'ın üzerindeydi. Hemen onun yanı başında da, beton ve çelikten koca bir kışla yer almıştı. Burcu burcu bir sıcak, kor gibi yanan havayı kül gibi kurutmuştu. Çatı katının açık pencerelerinden yoğun bir duman çıkıyor, haşlanmış koyun eti kokusu yayılıyordu havaya. Pencerelerin altındaki çimler üzerinde cam kırıkları şıngırdıyordu. Parçalanmış kitaplar ortalığa saçılmıştı. Dikkatsiz ayakların çarptığı çelik miğferlerden boğuk sesler geliyordu. Tıka basa dolu kâğıt torbalar yere çarpıp da yüksek sesle patladı mı, havayı bembeyaz ve ısırgan bir duman dolduruyordu. Kara asker boyunbağları yığınla fırlatılıyordu pencerelerden. Ardından masalar, dolaplar, ranzalar boğuk sesler çıkararak avluda parçalanıyordu. Kışla kapısından homurdanarak geçen Amerikan kamyonları, yeni yumurtadan çıkmışçasına aval aval bakman kayıtsız erlerin önünden ilerliyordu Kamyonlardan erkek, kadın ve çocuk sürü-

leri iniyordu telaşla, özellikle hep çocuk! Erkekler yıpranmışlardı; her birinin elinde çantalar, valizler... Çevredeki bütün kamplardan, fabrika ve çiftliklerden toplanmış bir sürü insan, koca kışla avlusunda karınca sürüleri gibi kaynaşıyordu. Avluda hep yeniden ateşler yakılmaktaydı. Millet kendi yemeğini kendisi pişiriyor, kör bir nefretle kışlanın altını üstüne getiriyordu. Önce bütün pencere camları tuzla buz edilmişti. Ardından, bu öfke dalgası düzenle yayılmış, aynalara, lavabolara, avizelere sıra gelmişti. Revirdeki eşya yerle bir edilmiş, sinema salonu kırılıp geçirilmişti. Kitaplıktaki kitaplar avluya dökülmüş, kalabalık, arşivde yığınla parti kitabı bulmuş, birbirinin ardından, bütün odalar darmadağın edilmişti. Odanın ardından oda, helanın ardından hela, koridorun ardından koridor, birinci katın ardından ikinci kat, gözcülerin dinlenme odaları da unutulmamıştı.

Kamyonlar bu arada, yorulmak nedir bilmeksizin otostrad'a geri dönüyor, yumuşak ama çok dikkatli bir denetim altında bütün gün kentin temizlenmesine yardım eden tutuklu SS görevlilerinin kaldığı geçici kampın önünden uluyarak geçiyorlardı. Aralıksız gülen zenci sürücüler, gelip geçen Alman kızlarına sırıtarak el ediyorlardı. Kızlar da gülerek elleriyle karşılık veriyor, geçen kafilelerin ardından bakakalıyorlardı. SS kampından otostrad'la ayrılmış kışlanın hemen yanında, bir önkent işçi semti vardı. Bol yeşillikli bahçelerde bembeyaz badanalı, küçücük evler pırıl pırıldı. Kırmızı damları yarı yarıya, bildiğimiz sarmaşıklarla kaplı olan bu evler, kestane ağaçlarının gölgesindey-

di. Daha yukarıda da kobalt rengi bir gök. Küçük, bembeyaz, kar beyazı perdeler çekilmiş pencerelerin önünde ayçiçekleri ışıl ışıldı. Bahçe kapılarından aşağı, kansızlık çeken sarmaşık gülleri sarkıyor, kadife yaprakları sessizlik içinde titreşiyordu. Ağaç çileği fundalarının sık yaprakları arasında kadınların renkli giysileri bir görünüp bir yok oluyordu. Bütün verandalarla bahçelerde çok oturan vardı. Uzun saplı çiçekler, geçenlerden dokunanlar oldu mu, oldukları yerde sallanıyorlardı. Herhangi bir yerde bir Pinşer köpeği havlıyor, bahçelerde gömlekli adamlar çalışıyor, düşünceli, sessiz çocuklar yollarda yürüyor, ellerindeki değnekleri yeşil çitler boyunca yürütüyorlardı.

Bu konutlar sitesinin ortasında, yine yeşil bir çitin çevirmiş olduğu taş döşeli küçük alanda küçük bir kilise vardı. Gri taştan yapılmış merdiven basamaklar, üzerlerine çaprazlamasına düşen gölge içinde hemen hemen kahverengi görünüyordu. Damdan aşağı titreyip duran asma yaprakları sarkıyor, aralarında da, kara mermerden incecik bir haç görünüyordu. Demir kapının yukarısında da, taşa oyulmuş gotik bir yazı. İki motorlu bir bombardıman uçağı homurdanarak geçti kilisenin üzerinden ve ağaçların ardında gözden kayboldu. Uçak geçip gittikten sonra, sessizlik daha bir süre titreşti ardından.

Kilisenin taşlarla kaplı iç kısmı yaprağı bol bir bahçe kadar serin ve sakindi. Kemerler, bükülmüş ellerin yumuşak yuvarlaklığı içindeydiler. Altın sarısı ve kıpkırmızı süslemeler kubbeyi kaplamıştı. Güneş ışınları yuvarlak pencere camlarında kırılı-

yor, duvarlara renkli lekeler yansıtıyordu. Beyaz örtülü mihrabın yukarısındaki tablo içinden bir melek eğilmiş, pirinç borusuna üflüyordu şişmiş yanaklarıyla. Öbür eliyle de rüzgârın savurduğu eteğini tutmuştu. Kilisenin ortasında, şeker hokkalarını andıran ve beyaz, yüksek bir sütun tarafından taşınan yuvarlak, küçük bir kürsü vardı. Sıralar tahtadandı; arkalıklarındaki oymaları, üzerlerinden geçmiş nice el, hemen hemen dümdüz etmişti. Oturulacak her yerin önünde, çengele asılı küçücük yastıklar görülüyordu. Anlaşılan diz çökmek için kullanılıyordu bu yastıklar.

Kilisenin sadece tek bir duvarı çıplak, renksiz ve soğuktu. Buradaki sıralar çıkarılmış, yere bir halı serilmişti ve nereye bakarsan, çiçekler görüyordun burada. Güller, glayöller, karanfiller, zambaklar, tüm renkler ve kokular birbirine karışıyordu burada. Mumlar sessiz sakin yanıyor, alevleri tek bir soluk bile kıpırdatmıyordu. Duvar boyunca tahtadan haçlar sıra sıra dizilmişti, her birinin üzerinde bir plaka ile bir emaye resim görülüyordu. Bu resimlerden sade, namuslu asker gözleri bakıyordu. Adamların dudakları sımsıkı kapalıydı, göğüslerinde kara demir haç nişanları, yakalarında gümüş pırıltılı SS işaretleri vardı. Kitabelerin söylediğine göre bunlar, Rusya'nın uçsuz bucaksız steplerinde, Yugoslavya dağlarında, Afrika çöllerinde ya da dünyanın herhangi bir yerinde şehit düşmüş oğullar, kardeşler, kocalar ve babalardı ve Tanrı onlara öbür dünyada mutluluk versin diye, anaları, kız kardeşleri, karıları ve kızları dua ediyorlardı onlar için.

BAĞIMSIZLIK GÜNÜ

Yazar Kazibierz Kozniewski'ye

Üstü başı toz toprak içinde bir adam, bombardımanda ağır yara almış eski bir Alman kışlasının tavan arasında yere diz çökmüştü. Suratından aşağı kayan koca ter taneleri, toza, ise batmış çenesinde derin izler oluşturuyordu. Neden sonra, küçük bir ateş yakabilmek için ufacık bir alevi canlandırmaya çalışmaktaydı üfleyerek. Küçük sobayı bir köylüden almıştı, ama borusu yoktu sobanın ve her üfleyişten sonra, oda toz duman içinde kalıyordu. Sobanın üzerine kaim patates dilimleri sıralanmıştı. Birdenbire açılan kapının eşiğinde uzun boylu, seçkin, kolundaki kırmızı-beyaz şeridiyle bir adam belirdi. Dumana boğulmuş odaya ayak basar basmaz öksürmeye başladı.

"Yaylan bakalım arkadaş, dışarı dışarı," diye seslendi alay ederek, adama. "Yaktığın ateşle bütün kışlayı tutuşturacaksın yahu! Gizli yemek pişirmenin yasaklandığından haberin yok mu senin?" Bir an susup yeniden konuştu; "İyi vatandaş bir Polonyalı böyle şey yapmazdı. Go on!" diyerek İngilizce bitirdi sözünü. Sesinde bir sabırsızlık vardı artık.

Adam doğruldu, kolunu kir pas içindeki suratından geçirdi, bir yandan yanık patatesleri kazırken, bir yandan da ters ters baktı yeni gelenin yüzüne: "Köpoğlu," dedi, "karnımı doyuracak kadar yemek ver de ben de gizli pişirmeyeyim. Bayılıyor muyum sanki şu patatese? Bir dene yemeyi bakalım, alsan a!"

Pis pis kokan çürümeye yüz tutmuş patatesi ötekinin yüzüne uzattı. "Nasıl, iyi mi? Sen hırsızlık etmesen ben de bunu yemek zorunda kalmazdım. Bizim tereyağlarını kaşık kaşık gövdeye indiren sen, bana şu çürük patatesimi bile çok görüyorsun değil mi?"

"Bana bak arkadaşım," dedi öteki, "aşağılama beni öyle! Hay Allah kahretsin, bu ne duman yahu? Dışarıdaki temiz hava daha hoş değil mi?"

"Tayınını alana, üstelik Yahudi karılara et bile götürene hava hoş elbette. Ben buradan hoşnudum. Sana dumanlı geliyorsa, kapı açık, yolun açık olsun."

Uzun boylu adam, kir pas içindeki adamı yakasından yakaladığı gibi ayağa dikti. Dişleri kenetlenmiş, fısıldadı:

"Başka bir yerden daha fazla hoşnut olup olmayacağını anlarız birazdan."

Tam bu sırada, eşikte bir adam daha belirdi. Onun kolunda da kırmızı-beyaz bir şerit vardı. O da güçlü kuvvetli bir adamdı, tıknazdı, daracık bir alnı, hemen hemen dört köşe, kuvvetli bir çenesi vardı. Hiç bocalamaksızın girdi içeriye.

"Vay orospu çocuğu, buymuş demek?" diye söylendi şarkı söyler gibi, kendi kendine.

Bir süre sonra üçü birden dışarı çıktılar. Koridorun köşesinde yok oldular, yanan ateşe ve patateslere boş vererek. Merdivenden aşağı hep birlikte indiler ama aşağıda ayrıldılar. Uzun boylusu sola sapmadan, arkadaşına: "Şunu Kapı'ya kadar götürüver," dedi, "polise el kaldırmaya kalkıştığını söyle başçavuşa. Ben de o arada koşup sucuk ekmek alayım."

Şişko, alnını şöyle bir kırıştırınca, daracık alnı kısa kesilmiş saçlarının altında yok oluverdi.

"Olur," dedi, "götürürüm, merak etme sen! Sana gelince, bok herif, alay edeyim deme sakın, kemiklerini kırarım alimallah!"

Kir pas içindeki adamın kolunu arkadan tutup bükünce, adam küfrü bastı. Sonra, ikisi birlikte beton avludan geçip Kapı'ya geldiler. Kapı'nın hemen dibinde bir bunker vardı, alçacık küçük bir kulübe. Bunker'in önündeki alanda dimdik duran bir er, Amerikan bayrağını direğe çekiyordu. Biraz önce beyzbol oynanmıştı burada. Birkaç er, top ve eldivenlerini bir kenara bırakıp selama durdular. İki adam daha Kapı'da yok olmadan, oyun yeniden başladı.

Kulübe boştu. Bağımsızlık Günü olduğundan, başçavuş bütün cezalıları bağışlamış, serbest bırakmıştı. Kir pas içindeki adam, aftan sonraki ilk tutukluydu. Onu boşalmış olan hücreye alıp bir hafta tek başına tuttular. Adam, taş döşeme üzerinde oturup avluya açılan yukarıdaki daracık pencereden baktı durdu hep. Yine bir akşamüstüydü. Ağaçlar mavi bir renge bürünmüştü, hava yavaş yavaş kararıyordu. Sevdalı çiftler ağaçların altında dolaşıyorlardı. Mutfaktan yiyecek çalıp kız kadın elde edenler, ancak aşçılardı. Kir pas içindeki adam doğrulup bir kurşunkalem çıkardı cebinden. Kocaman, tertemiz harflerle hücrenin duvarına şunları yazdı resim yaparcasına:

"İki kez hapsolundum. 21.9.44 – 25.9.44'te Alman Toplama Kampı Dachau'da, patates kızarttığım gerekçesiyle, sabotaj suçundan ötürü. 4.7.45'te, Da-

chau Toplama Kampı eski tutukluları için açılmış Amerikan Toplama Kampı'nda, patates kızarttığım gerekçesiyle, yönetmeliğe aykırı hareket etmek suçundan ötürü."

Yazının altına tantanalı bir imza attı, pencerenin kenarına dirseklerini dayadı, kızların aşçılarla dolaştığı avluya özlemle bakakaldı.

OPERA! OPERA

Kısa uvertürden sonra kadife perde yükseldi. Işıldakların altın sarısı ışığı, insana kasvet veren mukavva duvarlarla çevrili cezaevi avlusunun taşlarını aydınlığa boğdu. Kara fraklı orkestra şefi sahneden yana dönmüştü, çiğ bir ışıkla aydınlatılmıştı aşağıdan. Yüzü ceset sarılığındaydı; açık ağzı, derine kaçmış gözleri, mavimsi oyukları andırıyordu, başının da ölü kafasından ayrısı yoktu. Elleri, rüzgârın salladığı incecik dallar gibi, müziğin ritmine uymuş, titriyor, sallanıyordu. Erkek kılığına girmiş şarkıcı kadın, cezaevi duvarının köşesine yaslanmıştı. Şarkıcı kadının yanı başında, cezaevinin gardiyanlarından biri duruyordu. Dizlerine dek uzanan bir pelerin vardı sırtında, başında yapma bir dazlak, elinde bir dizi gerçek anahtar vardı.

Oturduğum yerde biraz öne doğru eğilip dirseklerimi koltuğun maroken koluna dayadım. Burun kanatlarım titreşti. İnsanı heyecanlandıran, pudra ve lavanta kokan vücut sıcaklığına karışmış tatlı saç kokusunu içime çektim. Yanı başımda oturan kadının sıcak soluğu yanağımda dolaştı. "Ne

güzel," diye fısıldadım hayranlık içinde; seyirci salonunu, sahneyi ve orkestrayı doldurmuş gölgeler ile ışıkların kendiliğinden yaratmış olduğu çelişki çok hoşuma gitmişti.

"Evet, evet, harika," diye fısıldadı kadın çabuk çabuk. Başını benden yana döndürüp gülümsedi. Dişleri inci gibi pırıl pırıldı. Gözleri kocamandı. Ama iki gözünden biri saydam bir sis tabakası ile kaplanmış gibi, kederli görünüyordu. Sürekli bir utangaçlık anlamı kazandırıyordu kadına bu görünüm. Ona, kaşlarımı çatmaksızın ama hafif kısılmış gözlerle baktım.

"Kızdın mı yoksa?" diye fısıldadı birdenbire tedirgin olarak. Gözlerini kırpıştırdı, parmakları elime hafifçe dokundu. Ayaklarımızın altında insan başları, erkekler, kadınlar, erler sıralanmıştı alacakaranlık içinde. Localardaki karanlık arka plan önünde, subayların gri suratları görünüyordu, göz yuvaları toprak rengindeydi.

"Daha neler, neden kızayım canım?" Cebimden bir parça çikolata çıkarıp ona uzattım. Kenarından biraz kopardı, geri kalanını cebime koydum yine. Çikolatanın kalaylı kâğıdı, yırtılan bir gazete gibi kuru kuru hışırdadı elimde.

Orkestra şefi ellerini indirdi, müzik sesi hafifledi, alçaldı, hemen hemen duyulmaz oldu. Aşağı bodrumun derinliğinden adım sesleri geldi birden, bodrumun yansıttığı bu ses, boğuk bir gürültü yaparak bütün tiyatroyu doldurdu. Bu adımlardaki korku, bu adımlardaki umutsuz özlem bütün kulakları dolduruyordu. Birdenbire yükselen müzik sesi, hemen ardından kesildi yine. Bodrum kapısından bir yığın

insan vücudu yabanıl bir yumak halinde avluya döküldü; bu yapışkan ve itici plazma, güneşin çiğ ışığı altındaki alana aktı. Tek bir zincire vurulmuşlar, tek bir paçavrayla örtülmüşler gibi —bu görünümdeydiler— tüm tutuklular tek bir surat halinde güneşten yana döndüler, bir sürü çıplak, beyaz hayalet eli göğe doğru kalktı. Kısık bir sesle fısıldanan sözcük, mezardan yükseldi sanki: "Güneş..." Orkestra gök gürültüsü gibi gürledi, "güneş" sözcüğü, boğuk bir hıçkırık gibi yayıldı salona. Seyirciler, iliklerindeki kanın donduğunu duydular, gözle görülüyordu bu, ben de titredim. Bir süre sonra müzik yeniden hafifledi, figüranlar oldukça teatral bir pozla donup kaldılar avlunun ortasında. Neden sonra, şarkıcı kadın ortaya çıkıp aryasını okumağa koyuldu. Cezaevinin gardiyanı aryanın sonunu bekleyecek gibi değildi, elindeki bir deste anahtar sabırsızlıkla şakırdamağa başladı. İnsan yığını, ezilmiş bir solucan gibi kıvrım kıvrım dalgalandı, cezaevi gardiyanının dolgun bariton sesi eşliğinde bodrum kapısına doğru ilerleyip kapının derinliği içinde yok oldu.

Yanımda oturan kadın, gözlerini dört açmış, sahneye bakıyordu. Öne eğilmiş, parmakları koltuğun koluna kenetlenmişti. Benim dikkatli dikkatli yüzüne baktığımı görünce çaresizlik içinde gülümsedi bana.

"Kızdın mı yoksa?" diye fısıldadı korkuyla. Derin derin içini çekerken göğüsleri kalkıp indi. Dekolte entarisi, göğüslerinin arasındaki derin, bembeyaz çukuru ortaya koyuyordu.

"Daha neler, neden kızayım canım?" dedim; bakışlarım, daracık entarisinin sıkı sıkı kavramış olduğu vücudu üzerinden kaydı geçti.

Perde yavaş yavaş indi; subaylar, erler; müttefiklerin memurları, sosyeteden baylar, üniversite öğrencileri ve kızlar, Fidelio'yu, tutukluları ve cezaevi gardiyanını alkışa boğdular.

Orkestra şefi eğildi, alnına düşmüş saçlarım yana itti, daha da eğildi bu arada. Perde yeniden yükseldi. Yanımdaki kadın, kamptan ayrılırken, çizgili tutuklu giysimi verip onun yerine aldığım yeşil SS ceketimi gözden geçirdi. Kolları çok kısaydı ceketin. Dudakları kıpırdadı kadının, ama hiçbir şey duyamadım.

"Kızgın mısın?" dedi neden sonra.

"Neden kızacaktım?" diye sordum gülümseyerek. Elimi kalçasına dayayıp öne doğru yürüttüm, parmaklarımın altında bacağını ve daha yukarısını duyuncaya dek yürüttüm parmaklarımı. Sonra, öylesine kuvvetle bastırdım ki parmaklarımı, kadın irkildi, ensesini koltuğun arkalığına yasladı. Acıyla kasılan dudaklarının arasından inci gibi dişleri pırıl pırıl ışıdı.

PULMAN VAGONUNDA YOLCULUK

Öğretmen başını pencereden dışarıya çıkardı. Tren, makasların üzerinden takırtıyla geçip öbür rayın üzerine kaydı. Odun, makine ve kömür yüklü marşandiz trenleri arasından ilerliyorduk. Sinyal direğinin önünde fren yaptı tren, düdüğü öttü.

"Geldik sayılır," dedi öğretmen.

"Evet," dedim.

"Çocuklara bir göz atayım," dedi öğretmen. Bacaklarını aşağıya sarkıttı, gözlerini ovuşturup gerindi. "Sınırdan beri yatıp kaldınız. Sıkıcı değil mi?"

"Yoo, değil."

"Çocukları burada bırakınız herhalde. Ana babalarını bekleyecekler burada," dedi öğretmen. "O zaman boşalır tren. Şu müthiş kalabalığın sonu gelir."

"Yeniden yurttaşlığa kavuşmak çok hoş oldu," deyip oturduğum yerden indim.

"Hem de çok," dedi öğretmen.

Kompartımandan çıkıp kapıyı kapattı. Tren daha bir yavaşlamıştı artık. Durmadan makas değiştiriyordu. Yeni bir sinyal direğinin önünde yine durdu tren.

Yanımızdaki rayda, insanlar, hayvanlar ve öteberiyle tıka basa doldurulmuş, kurumaya yüz tutmuş yeşilliklerle süslenmiş bir marşandiz treni duruyordu. İnekler sıskalaşmış kafalarını açık vagon kapılarından dışarıya uzatmışlardı, arkalarında da atlar duruyordu. Küçük demir ocakların dumanları tütüyor, geniş eteklikli kadınlar ortalıkta dolaşıyor, ellerindeki tencereleri taşıyorlardı öteye beriye. Vagonların önünde duran erkekler, kafalarını teneke bidonlara daldırıyor, ağızlarına su dolduruyor, kollarını, ellerini ıslatıyorlardı bu suyla. Açlık çeken tavuklar, vagonların arasında yem arıyorlardı keyifsiz. Çıplak ayaklı bir kız, ineklere bir bağ saman getirdi. Kızın uzun, örülmüş saçları, her adımda sırtına çarpıp duruyordu. Rüzgâr, insan ve hayvan kokuları getiriyordu bize.

Öğretmen geri dönüp geldi. Pencereden dışarıya bakıp elini omzuma koydu.

"Ne haber?" diye sordum.

"Burada kalıyoruz," dedi.

"Demek öyle," dedim başımı eğip.

Öğretmen, dişlerinin arasından bir ıslık çalıp yerine tırmandı. Rahatça uzandı yerine, battaniyesini sıkı sıkı örtündü.

"Yanlarındaydım," diyerek içini çekti. "Aman Tanrım..."

"Ee?" dedim.

"İki aydır yoldalarmış. Dört gündür de buradalar. Hiç kimse ne olacağını bilmiyor..." Yüzünü duvardan yana döndü.

"Demek öyle," dedim.

Tren sarsıldı. Tekerlekler makasların üzerinden geçti. Sarnıçların, platformların, boş vagonların önünden geçtik, neden sonra durduk. Peron, küçük kentin caddesi üzerindeydi ve insanlarla doluydu. Yolcular, yanlarında öteberileri, merdiven basamaklarına sıralanmışlardı. Üstleri başları bumburuşuktu, yorgun görünüyorlardı. Geçidin ardında, demiryolları işletmesinin bandosu duruyordu. Bando şefi değneğini kaldırdı, kara üniformalı bandocular, ulusal marşı çalmaya koyuldular.

"Aman Tanrım," dedi öğretmen, arkasına bile dönmeksizin.

Küçücük okul kızları trenin yanına gelmiş, karanfil buketleri uzatıyorlardı. Beyazlar giyinmiş kadınlar tren boyunca yürüyor, sıcak kakao ile küçük, taze francalalar dağıtıyorlardı. Trenin getirdiği veremli çocuklar, pencerelere üşüşmüşler, gülüyor, alkış tutuyorlardı.

"Eh işte," deyip pencere kenarından çekildim. Yatağıma uzandım, ellerimi başımın altında ka-

vuşturdum, hiçbir şey düşünmeksizin tavana diktim gözlerimi.

ODA

Yerleştiğim odanın iki yanık penceresi var. Biri parmaklıklı. Gerçi parmaklıklar paslanmış ama yine de sağlam. Öbür pencerenin rafında, vişne şurubuyla dolu camdan bir kaz, onun yanında da, katlanmış, işlenmesi yarım kalmış elişi bir örtü var.

Kurtuluşun hemen ardından, köhne döşeme üzerine yerleştirilmiş mobilya içinde en değerlisi, bir dolap! Dolabın en yukarıdaki çekmecesinde şu değerli şeyler saklı: Bir kutu Amerikan sardalyesi, iki teneke kutuda bisküvi, iki subay muşambası (kampta sekiz paket Camel sigarasına aldım o iki muşambayı). Orta gözde, Continental marka bir yazı makinesi var. Bu yazı makinesine otuz dolar kadar bir para ödedim. Bu paranın çoğunu, gerçek bir Varşovalının güvenilir yüzüne sahip olan şu oteldeki herif cebe indirmiştir belki de. En aşağıdaki çekmecede de dört çift çorapla bir kese kâğıdı dolusu domates var. Odanın tavanında örümcekler geziniyor. Divanı sevmiyorum. Onu unutkan bir aile bırakmış olacak burada, hemen hemen kamptaki ranzalar gibi pireden, tahtakurusundan geçilmiyor bu divan. Meteoroloji haberleri yağmursuz, açık bir gece için söz verdi mi, yastığımla iki de battaniye alıyor, açık havada, parkta uyuyorum. Parkta sayısız sevdalı çift ve sürüyle de sarhoş er var.

Bütün gün boyu, ölmüş bir Alman'ın evinden aldığım yuvarlak, maun masanın başında oturup kalıyorum. Sıcaktan boğulacak gibi oluyorum ama ortalık kararıncaya dek yazıyorum böyle. Bütün vücudum cehennem ateşleri içinde yandığından, bir yandan da kaşınıp duruyorum bu arada.

Kara giysili bir kız, yanan ocağın başında şarkı söyleyerek iş görüyor. Küçük, daracık yüzü, saçlarının altında hemen hemen yok olmuş gibi. Bu küçük kız da odanın öbür köşesinde uyuyor. Her gün öğle yemeğimi pişiriyor bana. Ve bana ekmek, domates, çorba, patates getirip de bütün bunları masanın üzerine koydu mu, bir tabak çorba alıp dikkatle dışarı çıkarıyor, merdivenlerden aşağı bir koşu inip çorbayı genç bir işsize götürüyor. Bu genç, kendine uygun hafif bir iş bulamamış hanidir.

Ve kız benimle değil, onunla yaşıyor.

KÜÇÜK KENTTE YAZ

Voytek Zukrovski'ye

Yaşlı ıhlamur ağaçlarıyla çevrili kentin damları üzerinde, kırmızı tuğlalardan koca bir kilise duruyor. Dağın eteklerinden başlayan dimdik bir taş merdiven bu kiliseye çıkıyor. Dağın sık otlarla kaplı yamaçlarında keçiler otluyor. Keçilerin otlaması kilisenin hep açık duran eski, dövme demirden kapısına kadar uzanıyor. Bu kapı, ortaçağdan kalma nemli duvar kokularının sinmiş olduğu kilise içerlerine kadar giden bir yolun başlangıcı.

Kilisenin iki sivri kulesi var, kulelerin ikisi de gri kiremitle kaplı. Soldaki kulede altın sarısı bir haç ışıldıyor, sağdaki kuleye de, kiliseyi yapanlar, havari Petrus'un başarısızlığının anısına, rüzgârda dönüp duran kara bir horoz dikmişler.

Daracık bir yol, tatlı eğriler çizerek ilerliyor yukarılara doğru, kilisenin çevresini dolandıktan sonra, büyük bir kent alanına ulaşıyor. Büyük, gezici sirk, dört direkli çadırını işte bu alana kurmuştu.

Girişin oradaki bir hoparlör, atlıkarıncaların döndüğü, kayık salıncaklarının sallandığı bu alana ateşli aşk şarkıları döktürüyordu. Renkli bir kalabalık, dünyanın gürültüsünü ediyor, egzotik hayvanları görebilmek için itişip kakışıyordu boyuna: Bir deve, bir lama, bir de çakal... Genç kızlar da bir falcı ile papağanının çevresine doluşmuşlardı. Papağan gagasıyla niyet çekiyor, kimin mutlu, kimin daha az mutlu olacağını bildiriyordu bu niyetlerle. Ilık bir yaz rüzgârı, sımsıcak kesilmiş yüzleri yalıyor, çiçek sergilerinin, kumar masalarının üzerine gerilmiş renkli yazılı şemsiyeler ile oynaşıyordu.

Alanın üç bir yanına, yanmış evler sıralanmıştı. Kasvetli kilise duvarına dayanan dördüncü cephede de rahip makamı yer almıştı. Tek katlı bir evdi bu. Duvarları olgun çilek renginde bir badana ile sıvanmıştı. Evin damı hafiften yosun tutmuştu, mor bir pırıltı yayılıyordu oradan. Birinci kat boyunca bütün evi bir balkon çevirmişti. Çok süslü ve oymalı bir balkondu bu, Kuzey Afrika mimarisini anımsatıyordu. Rahip dairesini, binanın duvarlarında ve damında ışıyan güneşten koruyan şey, yeşil panjurlardı. Güneş, salkım söğütlerin dalları arasından ışıyıp bir çitle çevrili küçük, çiçekli bahçeyi yalıyordu.

Genç bir rahip, olgun ağaç çilekleri ile dolu fundalar ile çiçekli tarhlar arasında gidip geliyordu gezinerek. Cüppesini boğazına kadar iliklemişti sıkı sıkı; kalın, deri kaplı bir kitaba dalmıştı, dudakları hafif hafif kıpırdıyordu, ne kalabalığın kahkahalarını ne de dışarı alandaki gürültüleri duyuyor gibiydi.

Yalnız, yorgun gözlerini zaman zaman kitaptan kaldırıyor, dümdüz, hemen de altın renkli ellerini karnının üzerinde kavuşturuyor, genç, pembe, yanakları dolgunca yüzünü, süslü Kuzey Afrika mimarisindeki balkondan yana çeviriyordu. Balkonun eğri çatısı altına, yeşil panjurlar boyunca kaim, beyaz bir ip gerilmişti. Ve bu ipte sıra sıra saydam, pastel renklerde, şifondan çamaşırlar asılıydı: Kombinezonlar, sutyenler, külotlar, pijamalar –açık yeşil, mavi, pembe kadın çamaşırları. Rüzgâr bu kadın çamaşırları ile oynaşıyor, sağa sola sallayıp duruyordu onları.

YANIK EVDEKİ KIZ

Köprünün korkuluğu üzerinden merakla eğildim. Parmaklarım sıkı sıkı sarıldı demir çubuklara göğsümü acıtmasınlar diye. Sonra, bir anlığına gözlerimi kapadım. Yaz yağmurundan kalma o güzel koku hâlâ havadaydı, ne var ki yeniden ısınmaya durmuştu hava. Isınmış parke taşlarından, bacaklarımı sımsıcak bir soluk gibi yalayan hafif bir buhar yükseliyordu. Nehirden bu yana esen hafif bir rüzgârın sürüp getirdiği odun kokuları, kimi zaman kuvvetleniyor, kimi zaman da hafifliyordu. Derken bakıyordun aceleci dalgalar gibi yaklaşıyordu yine.

Zaman zaman, bu odun kokularına, çürümeye yüz tutmuş yaprakların ekşimsi kokusu da karışıyordu. Hele bir kamyon gürültüsü duymayayım, burnumu tıkayıp soluğumu kesiyordum hemen. Islak toz kokusuna karışmış egzoz kokusundan korktuğum için... Bu hava, yol kenarlarındaki taşların ıslak, çamurlu kokusunu da yanına katıyor, nehirden esen serin, hafif rüzgârı bütün bütüne geriletiyordu.

Yanık evin kahverengine çalan kırmızı tuğlaları yer yer sıva döküntüleriyle kaplıydı hâlâ; aralarındaki mavi lekeler suya ve yağmura işaretti. Çatıya değin ateş yemiş olan evin içi, incecik bacalar, duvarlardaki motif siz oyuklar, pencereler, kapılar, bütün bu kullanılmayan şeyler, duvarlardan yukarı tırmanan, pencere kenarlarına el atan açgözlü sarmaşıklarla kaplanmıştı. Bu evi sokaktan ayıran paslı demir telinden çit, evin yanındaki, yağmurdan gümüş renk almış, bir şarapnelin ikiye ayırdığı solgun, asmalı kavak, bütün bunlar, buradan, köprüden bakıldı mı, yararsız çocuk oyuncakları gibi küçücük ve kırıldı kırılacak gibi görünüyordu.

Ötede, duvarların ardında, eski bir divan örtüsünü andıran, sık otlarla kaplı büyük bir tarla görülüyordu. Yanık evin içinde böyle bir divan örtüsü görmüştüm eskiden. Otların içinde, kırılmış pencerelerden dökülmüş cam kırıkları parıldıyordu –ötede beride de, yeşillik arasında kırık dökük, kırmızı taşlar vardı. Otların, kırılalı üzerinden çok geçmemiş olan taş kırıntılarını örtmeye vakitleri olmamıştı. Ağaçların altında, kuru yaprak rengine boyanmış tanklar, toplar vardı. Sık çalılıklar hemen hemen örtmüştü bu toplarla tankları. Onların yanında da

beyaz uçaklar görülüyordu. Biraz daha ötede, çeşitli kalibrelerden topçu silahları ile cephane, herkes görebilsin diye, kumların üzerine sıra sıra dizilmişti. Kireç ve tuğla yüklü küçük köylü arabaları takırtılarla geçip gidiyorlardı köprünün yanından. Bütün bunların üzerinde, kocaman bir gökyüzü! Küçücük, pembe ya da zambak rengi bulutlar rüzgârda yer değiştiriyor, süs çiçekleri gibi çabucak açıp çabucak soluyorlardı.

İşte köprünün üzerinde durmuş, yarı kapalı gözlerimin önünden geçip giden bu tabloyu inanmaz bakışlarımla izliyordum. Gözlerimi açar açmaz bütün bunlar yok olup gidecek diye bekliyordum elimde olmayarak. Tanklar, uçaklar, silahlar, köylü arabaları, sürücüler, yorgun, halsiz atlar, tuğlalar ve kireç –bütün bunlar dağılıp gidecekti havada sanki. Ve ben yine sık otları görecek, ötüşen kuşların sesini duyacak, yaprakların fısıldaşmasını dinleyecek, yeşil ağaçları görecektim. Ev yeniden insanlarla dolacak, sonsuza dek kapalı kalacakmış gibi duran kapıdan bir kız çıkıverecek, solgun, ciddi yüzünü göğe doğru çevirecekti. O kız, patika boyunca koşa koşa yaklaşacak, çevik bir hayvan gibi çalılıkların arasından süzülecekti. Geceleri, gökyüzü pürüzsüz ve buz gibi soğukken, ay, o kızın vücudunu gümüş ışıklara boğacak, kavakların titreyen gölgelerini kızın omuzlarına düşürecekti. Yaz gecelerinin sıcak kokusu, bahar toprağının kekremsi kokusu, onunla birlikte gelecek, sonbaharın kuru yaprakları, onun ayakları altında fısıldaşacak, kışın buz kırıntıları onun ayakları altında çıtırdayacaktı.

Köşe başından çıkıp bana doğru gelirdi o kız: Birlikte, köprünün ayaklarından birinin altına otu-

rur gırtlağımızı yakan sımsıcak sıvıyı içerdik. Patates çorbasını ya da sulandırılmış lapayı birlikte yerdik. Benim akşam yemeğimi... O kızı nice sokaklardan, nice yollardan, eşlik ederek götürmüşümdür. Sıska vücudunu kaç kereler yanı başımda hissetmişimdir o kızın, soğuk dudaklarını, vücudunun sıcaklığını kaç kereler hissetmişimdir. Acıyla buruşmuş yüzünü az seyretmemişimdir karanlıkta, gençlik aşkına, kadınsı kıskançlığına az tanık olmamışımdır. Yumuşaklık ve inat, ayrılık ve buluşma, çocukluk ve olgunluk, caddeler, kaldırımlar, evlerin kapıları, insanlar, bulutlar, parkta gölgeler, bembeyaz ellerinin dansı, müzik, dans, renk ve yağmur, güneş, ağaçlar ve hava, her yerde onun hayali! Gözlerimi kapadım mı, ağaçların yeşil kamuflajı altındaki tanklardan, beyaz uçaklardan, çeşitli kalibre silahlardan, sarı kumların üzerine, gelip geçenlerin seyretmesi için yerleştirilmiş bütün bu şeylerden çok daha canlı o kız!

Gözlerimi açtım, tabloları ürkütüp kovdum ve ağır adımlarla basamakları indim, sidik ve çamur kokuları yanından geçip caddeye değin yürüdüm. Bir yan sokakta, yıkıntılar içinden tuğla toplayan yarı çıplak işçilere, tuğla ve kireç yüklü ağır arabaları çeken halsiz atlara baktım. Gözlerim —eskiden beri çok iyi tanıdığım bir tabloyu— çayırları, ağaçları, kavakları kucakladı. Neden sonra kentin merkezine doğru yola koyuldum. Yanıp yıkılmış evin önüne geldiğimde, rüzgâr çıkmış, sarmaşık yapraklarını hışırdatıyordu. Yıkıntıların dökülüp tıkadığı bodrumun aralıklarından gelen küflü kokuyu, çürümeye yüz tutmuş vücutlardan çıkan o baygın kokuyu aldım.

Ama yine de yanılmıştım işte. O kızın başka bir evde, başka bir caddede yıkıntılar altında kaldığını bir rastlantı sonucu öğrendim. Altı ay kadar sonra, hısım akrabası tarafından yıkıntılar altından çıkartılan cesedi, şimdi yoksul ön-kent mezarlarından birinde toprağa verilmişti.

AVANS

Adam ufak tefek ve aşırı besiliydi. İncecik, şarkı söyler gibi, hemen hemen kadınsı bir sesi vardı. Güldü mü, dümdüz, pembe çocuk yanaklarında inciyi andıran küçük ter taneleri beliriyordu. Koridordan uçarcasına geçti, etli elinin dileyen bir hareketiyle bir kapıyı gösterdi. Bu arada, yanaklarındaki mimik ile, etli dudaklarıyla ve bütün vücudunun kıvrak hareketiyle de içeri girip kendisini beklememi diliyordu.

Daha maroken koltuğa henüz oturmuş, ayağımı kalın halıya birkaç kez henüz sürtmüştüm ki, duvardaki tek boş yeri görmeye ancak vakit bulabildim. Duvardaki kilim yerinden alınmıştı ve yeni bir resim asılmış mı acaba diye bakmama kalmadan, adam yavaşçacık girdi odadan içeri, dönüp kapıyı dikkatle üzerine kapadı, ve çevik bir hareketle, —öfkeyle saptadığıma göre— ancak ve kesinlikle inat ederek öğrenmiş olduğu çevik bir hareketle, ağır maun yazı masası ardındaki müdür koltuğuna yerleşti.

Ve oldukça uzun bir aradan sonra ve belki de biraz etkin olmak kaygısıyla bağırdı: "Hayır, hayır, hayır, hayır!"

Dizlerimin üzerindeki çantayı aldım, ayağa kalktım, önce dimdik durdum, ardından eğildim ve gözlerimi tavandan ayırmaksızın, parmaklarımın ucuna basarak odadan çıktım.

"Bütün güçlüklere karşın, gelecek günlere alnınız açık adım attığınızı görmek, beni sevindiriyor," dedi adam gülümseyerek. Benim ardımdan süzülür gibi çıktı odadan, becerikli adımlarla koridoru geçti, karşıki salonda gözden kayboldu. Bütün oda yazı makineleri, çam ağacından yazı masaları ve sandalyelerle doluydu, bir sürü ağırbaşlı memur orada oturuyor ve susuyorlardı. Aslında bana sevimsiz görünmesi gerekirdi bu adamın, diye düşündüm ve elim, maden merdiven tırabzandan aşağı kayıverdi kendiliğinden. "Yine de hoş bir hali var." Merdivenden inerken, düşüncemi sürdürdüm: "Anlaşılan, kısa boyluların genellikle alışkın olduğu gibi, azamet taslamıyor, uzun boylulara kendini önemsetmek kaygısıyla ayak parmaklarının üzerinde yükselmiyor da ondan herhalde."

Ancak bir iki basamak daha inmiştim ki, ondan çok daha kısa olduğum kafama dank etti.

SICAK BİR İKİNDİ

Josef Morton'a

Güneş bir kemik gibiydi çıplak gökte. Tüten sıcak, toprağın üzerinde bir sütun gibiydi. Araba yolundaki asfalt yavaş yavaş eriyor, yanık zift kokusu ortalığı dolduruyordu. Bakanlık limuzinleri,

kayarcasına ve sessiz, geçip gidiyorlardı. Arkalarından kalkan hafif bir toz, gümüşten bir pudra gibi yapraklara siniyordu.

Üstleri başları yırtık pırtık çocuklar, kısılmış sesleriyle haykırarak toprağı iyice basılmış alanda koşturup duruyorlardı. Paçavra artıklarından yapılmış bir topla oynuyorlar, gırtlaklarına oturan tozu tükürüp duruyorlardı boyuna. Nasıl zorlandıkları kırmızı, ısınmış yüzlerinden okunuyordu. Bir yanında giysi yığını, öbür yanında yıldırım çarpmış bir kavak bulunan kalede, ellerini kalçalarına dayamış kısa boylu bir çocuk, kaleci duruyordu. Dizleri parçalanmıştı ama kan çoktan kurumuştu.

Yanık otlarla kaplı çayırdan geçip yanlarına ulaştığımda, heyecanlı futbol maçı sona ermişti bile. Paçavralardan yapılmış top elden ele geçti, çocuklar bağıra çağıra gölgede gözden kayboldular. Kaleci ellerine tükürdü, dizlerindeki kan lekelerini sildi, giysileri alıp ötekileri izlemeye durdu.

"Ne utanmaz şey," dedi, yanı başımda kaldı birden. Sesinde, aşağılanmış gibi bir hava vardı, yıkıntı boyunca büyümüş, ama kurumaya yüz tutmuş yeşillikle kaplı çayırı gösterdi çenesiyle. Yabanıl asma yaprakları duvar kalıntılarına yürümüş, taşların üzerinden geçmiş, kırık dökük balkonlara tırmanmıştı. Ağaçların gölgesi altında, otların üzerinde, aileler oturuyordu. Yarı çıplak adamlar, yere serilmiş örtülerin üzerine uzanmışlar, kesik kesik soluyorlardı. Gençtiler ve haşlanmış balıklar gibi de yumuşamış görünüyorlardı.

Erkeklerin yanı başında da, yüzleri otlara gömülü karıları uyuyordu. Buruşuk kese kâğıtlarının,

gazetelerin, yumurta kabuklarının arasındaydılar. Bir parça daha ötede, kâğıt oynayan birkaç erkek, bir daire olmuşlardı. Ceketlerini çıkarmışlardı, zaman zaman oyun oynayan çocuklara bir göz atıyor, ama ellerindeki renkli kâğıtlardan da göz ayırmıyorlardı. Kırmızı bir topun ardına düşmüş çocuklar, büyüklerin arasında tepiniyor, gülüyor, bağırıyorlardı.

Bütün bu ailelerin oldukça uzağında, ortalığı yakıp kavuran güneşin altında, otların içinde tek başına bir kız yatmaktaydı. Büyük çiçekli hafif entarisinden başka hiçbir şey yoktu üzerinde. Kızın yarı açık duran ağzı ve bütün yüzü, güneşe doğru çevrilmişti susuzluk içinde, bembeyaz bacakları davet edercesine ve alabildiğine açılmıştı.

"Gerçekten de öyle," dedim oğlana, "ne utanmaz şey." Başımı sallayıp, elimi omuzuna dayadım ve tıpkı onun gibi açgözlü bakışlarımı kıza diktim, kaldım.

"CESUR PARTİZAN"

Jaroslav Ivaskleviç'e

Masalarla sıralar yere çakılıydı, aralarında da incecik, uzun kavaklar vardı. Bahçeli gazino gururlu bir ada sahipti: "Cesur Partizan." Kavakların ince dalları, titrek tüyler gibi duruyordu göğe karşı ve gökyüzü yavaş yavaş kararıyordu. Ağaçların üzerinden küçük, yuvarlak bulutlar geçiyordu. Tembel bir fırtınanın sürüklediği buz kitleleri gibiydiler.

Bir tahta kulübe komşu evin duvarına yaslanmıştı. Bahçenin köşesinde yer almış olan bu kulübe, büfe olarak kullanılıyordu. Tezgâhın ardındaki kızın, özenilerek yukarı taranmış saçları, ürkek bir yüzü, sade bir madalyonla süslenmiş dekoltesi vardı. Büyükçe elleri kırmızı, kabaydı, elinin tırnakları ısırılarak koparılmıştı. Tırnaklarını yiyordu anlaşılan. Büyük dazlak kafası gökyüzüyle birlikte kararmış olan garson, kulağının arkasına bir kurşunkalem iliştirmiş, masaların arasında, sıraların, insanların ve kavak ağaçlarının arasında, çevik ve zarif hareketlerle dolaşıyordu. Kaba taşlardan yapılmış duvarın ardına doluşmuş kızlar, giriş paraları çıkışmadığı için içeri giremiyorlardı.

Otlaktan dönen bir inek, parke taşlarını tıkırdatarak yürüyordu. Süt dolu memesi caddenin üzerinde sallanıp duruyordu bir o yana, bir bu yana.

"Sen benim dediğime bak, bu kadınların eşcinsel oldukları kesin," dedi karım sözcüklerin üzerine basa basa. Sigaranın birini söndürüp öbürünü yakıyor, gözlerini dans etmekte olan çiftlerden ayırmıyordu. Karım benden iri ve uzun olduğu için, hemen hemen hiç dans etmezdim onunla.

"Böyle bir taşra kentinde eşcinsel kadınlar ha? Az dokunaklı değil doğrusu!" Gülümseyerek baktım karımın yüzüne. "Şereflerine bir kadeh daha!"

Mukavvadan yapılmış yeşil bir istiridye içindeki çalgıcılar, duygusal bir tango çalmaktaydılar. Gömlekleri vardı üzerlerinde, ter ve küf kokusu yayılıyordu üzerlerinden. İstiridyenin içi gölgelik olduğundan, çalgıcılar pek tanınamıyordu. Ne var ki, batmakta olan güneşin son bir ışını komşu evin du-

varında kırılıp, akordeoncunun yüzüne yansımıştı. Parmakları akordeonun tuşlarında gezinen çalgıcı başını hafif yana eğmiş, insanların konuşurken çıkardıkları seslere kulak vermişti sanki. Akordeoncunun alabildiğine açılmış gözleri —hiç umulmazdı ama— görmüyordu.

Dans eden kalabalığın içinden zaman zaman bir çift ayrılıyor, pistin kenarına doğru yaklaşıyor, fundalıklar içinde kayboluyordu. Terhis edilmiş bir subayın kolları arasındaki kadın, subayın göğsüne dek ancak uzanabiliyordu. Subayın başında kara bir Bask kasketi, bacaklarında da, ancak baldırına kadar uzanabilmiş dar çizmeler vardı. Subayın yanında da kısa saçlı genç bir erkek dans ediyordu. Oldukça yaşlı görünen damını vücudundan uzakta tutabilmek için, uzatabildiği kadar uzatmıştı kollarını. Ama bu durum kadının fenasına gidiyordu ki herhalde, boşuna da olsa, erkeğin vücuduna yapışmak için elinden geleni yapıyordu. Yan yana dans ediyorlardı, delikanlı küçük adımlar atıyordu.

Hepsinin içinde en güzel dans eden çift, şu iki eşcinsel kadındı. Kadın giyimli kadının üzerinde, büyük kalpler ve yeşil yapraklarla süslü kırmızı bir giysi vardı, ayaklarında da kırmızı sandallar. Açık renkli, dümdüz saçları omuzlarına kadar inmişti, göğsünde kocaman, güzel bir gül vardı, gözlerinin altlarını da hafiften boyamıştı. Erkek giyimli kadının kolları arasında bir çiçek sapı gibi eğilip bükülüyordu, partnerinin en ufak bir el hareketine bile uyabiliyor, kollarının arasında gidip geliyor, küçücük ayakları partnerinin kara ayakkabılarını dikkatle

izliyordu. Bütün varlığıyla partnerine nasıl teslim olduğu gözlerinden okunuyordu, kırmızı, ıslak dudakları arasındaki küçük, sivri dişleri pırıl pırıldı.

Erkek giyimli kadının üzerinde hafif, rahat bir ceket, küçük noktalarla dolu bir papyon, ceketinin iliğinde de bir karanfil vardı. Bacaklarındaki gemici pantolonu oldukça genişti ama geniş, dolgun kalçalarını yine de saklayamıyordu. Dar ayakkabıları erkek ayağına uymayacak kadar küçüktü. Kısa kesilmiş dalgalı saçlarının rengi açık, yüzü pürüzsüz ve ince hatlıydı. Bu erkek, partnerini kalabalık arasından öylesine bir ustalıkla geçiriyordu ki, sanki pistte ikisi tek başlarınaydılar, başka hiç kimse yoktu sanki. En dar gedikten bile yararlanarak ustaca dans ediyorlardı. Erkek giyimli olan, partnerinin gözlerinin içine bakıyor, gülümsüyordu. Dans bitince, kadın giyimli olanı, erkek giyimli olanın elini göğsüne bastırdı. Birbirlerine yapışmış gibi ayrıldılar pistten.

Bu arada bahçe iyice kararmıştı. Ağaçların arasındaki iplerde ampuller, pırıl pırıl, altın sarısı yuvarlaklar, sallanıyordu. Uzun, sessiz gölgeler yansımıştı yerlere, kavak ağaçları rüzgârda titriyordu. Kavak yapraklarının gümüşten sırtları, kara, koyu renkli karınları yardı. Koyu mavi gökyüzü hemen hemen karaydı artık. Ter kokuları, yolun öbür yakasındaki ıhlamurların kokusuna karışıyordu. Mukavva istiridyenin içinde ışıklar yandı. Pist oldukça doldu, ışıldak, dans eden çiftlerin üzerine dar bir ışık şeridi yolluyordu. Çiftler karanlıktan gelip ışığın içinde dönüyor, öbür tarafta yine karanlığa giriyorlardı. Kalabalığın en başında da, kırılan bir dalganın üzerinde dans edercesine, o iki eşcinsel kadın dans

ediyordu. Erkek giyimli kadın, dansı birdenbire yarıda bırakıp sıkılgan bir gülümseyişle partnerinden özür diledi, bahçenin derinliklerine doğru uzaklaştı, karanlığa gömülmüş bir kavağın dibinde kaldı.

Gözlerimize inanamayacaktık nerdeyse. Eli hâlâ erkekçe bir tavırla pantolonunun ön yırtmacını düzeltmekte olan eşcinsel, kadın yeniden ışık altına döndüğünde anladık ki, kadın değil, bir erkek karşısındayız.

BİR YOL GÜNLÜĞÜ
FAŞİST, CAN DÜŞMANIMSIN

Adam Vajik'e

Rönesans katedralinden çıktık, mihrabın arkasında bulduğumuz ve turistlerden ötürü, duvardan biraz beriye alınmış olan Tizian'ın mihrap tablosu da ardımızda kalmış oldu böylece. Ünlü tablo kir pas içindeki pencerelerden daha da tozluydu nerdeyse. Adliyeye getirilmiş olan kent arşivine doğru yola koyulduk ağır ağır, birkaç Arapça, Latince, Türkçe ve Slavca belgeyi gözden geçirdik, koca balmumlu mühürlere, süslü püslü yazı başlarına, hatta şurada burada yer almış sanat yapıtı resimlere hayranlık duyduk. Neden sonra, yine dışarıdaydık işte! Eski küçük kentin ana caddesi boyunca rahat rahat yürüdük, sürüyle anıtın, Akdeniz yüzünden sevinç duyan kür ziyaretçilerinin yanından geçtik. Bizde yaz mevsimi nasıldır, işte tıpkı öyleydi. Güneş ile yağmur, kaldırımlara döşenmiş büyük levha

taşların yüzünü soldurmuştu. Yol, rıhtımdan yukarıya doğru, dedelerin kentin yukarısında yapmış oldukları kent kapısına doğru uzanıyordu. Kaim, ortaçağ duvarlarıyla çevrili eski bir Kapı'ydı bu. Kapı'nın aşağısında da, eski kentin alçacık, iç içe dizilmiş evleri yer almıştı. İkide birde köşe yapan, inanılmayacak kadar dar tutulmuş sokaklar öylesine dardı ki evlere dokunabilmek için kollarımızı uzatmak yetiyordu. Sokağın yukarısına, enlemesine gerilmiş iplerde çamaşırlar asılıydı. Islak çamaşır ve çorba kokuyordu sokaklar. Çamaşırlar bir sürü kedi ile ürkek, kirli çocukların tepesinde dalgalanıyordu. Yeni kent kesimi, asfalt dökülmekte olan bulvarın tam kenarındaydı; genellikle pansiyonlardan, otellerden, palmiyelerden, portakal bahçelerinden, çamlardan, servilerden, yeşil süs ağaçlarından oluşmuştu; çalışkan garsonlarla, sokak kızlarıyla, kundura boyacılarıyla kaynıyordu.

Her iki kent kesimi de, yamaçları ince fundalar, sıska servilerle kaplı, beyaz kireçli taşlardan oluşmuş bir dağın eteklerindeydi. Yukarılarda, Napolyon dönemindeki savaşçı İlirya'nın beyaz kaleleri, tehdit edercesine bir parıltı içindeydiler. Daha aşağılarda da, kalın kent duvarlarının üzerinde, bunkerlerin yuvarlak kubbeleri görülüyordu —Hitler dönemi Hırvatistan'ı ile ilgili bir anı!

Öğle yemeğine vakit vardı henüz, onun için, yavaş yavaş yürümeyi sürdürdük, altın kuyumcularının vitrinleri önünden geçtik, gümüş işlerine hayranlık duyduk, yoldan sallana sallana, aşırı gururlu ve kendi kendileriyle meşgul bir hava içinde geçen güzel kadınların ardından baktık. Yakın köy-

lerden inen güneyin bu en güzel kadınları, köylü kadınların soylu turistlerle aşk ilişkilerinin ürünü olan kara eteklikler giymişlerdi. Bize bura belediyesince rehber olarak verilmiş Cicerone adındaki delikanlı böyle söylemişti. Gerçekten de, yolculuğumuz süresince altı cumhuriyet topraklarından geçmiş, ama buradaki kadınların güzelliğini hiçbir yerde görmemiştik. Yalnız şunu da söylemek gerekir ki, bu güzel kızlardan kimilerinde frenginin izlerini de görmüştük. Frengi yüzlerini bozmuştu bu kızların...

Neden sonra, bizi davet eden bir sıra görüp sıcak kum taşının üzerine oturduk, gözlerimizi açık denize diktik. Gümüşten dalga kıvrımları içinde zümrüt yeşili, ışıklı bir deniz, ayaklarımıza dek uzanıyor, aceleci dalgalar kayalık kıyıda gürültüyle kırılıyordu. Arkamızda, yokuş yukarı tırmanmaya çalışan gülünç denecek kadar küçük bir tramvayın neşeli çançanları duyuluyordu. Yanımızda, sırtında büyük çiçekli, güzel kokulu yazlık entarisiyle güneş yanığı bir kadın oturmaktaydı. Kadının yanındaki küçük çocuk, kadının boynundaki kırmızı mercan gerdanlıkla oynuyordu. Denizden bu yana, yosun kokuları getiren sıcak bir rüzgâr esiyor, haykıran martılar gökyüzünden doğru dalgaların üzerine iniyor, dalgaların üzerinde sallanıyorlardı. Ortalık sıcak ve sessizdi, olgunlaşmakta olan portakallar için en iyi mevsimdi.

"Bizimle ilgili bir şey var mı gazetede?" diye sordu delegeden bir üye. "Ljubljana'da koca bir makale ayırmışlardı bize."

"Yemeğe gidelim hadi, gecikeceğiz yoksa," diye homurdandı bir başka üye.

"Durmadan yemek yiyorsunuz, biraz ara verseniz artık," dedi birinci üye. Tramvay çanını çalınca arkasına döndü. Bu kez tramvay yokuş aşağı iniyordu. "Gümrükçü Rousseau'daki kadar primitif," dedi.

Gazeteyi karıştırdım, küçük makaleleri, az önemli haberleri gözden geçirdim. İlk sayfada hiçbir şeye rastlamadım elbette. Bizim heyetle ilgili tek bir sözcük bile yoktu. Ancak beşinci sayfada —"Borba" gazetesiydi— 11 Kasım 1947 tarihli bir İngiliz gazetesinden alınmış üç resim gördüm. Birinci resimde çıplak, taşlı bir tarla görünüyordu. Silahlarını yere indirmiş, İngiliz üniformalı bir sıra er, kameranın kenarında yer almıştı. Göze görünen tek şey, erin beyaz kol ağızları ile palaskasıydı, bir de göğsüne asılı cephane çantası göze çarpıyordu. Erlerin tam karşısında bir grup insan yer almıştı. Aralarındaki çizgili giysili bir erkek ile kadının yüzleri iyice belli oluyordu.

İkinci resmi, birinci resimden bir ayrıntıyı, nitekim, erkek ile kadını gösteriyordu. Erkek gençten, güzel bir adamdı, kadından bir baş daha uzundu. Üzerinde bir pijama vardı; pijamanın üzerine de ceket giymişti. Pijamasının yakaları, spor gömleklerinki gibi açıktı. Kısa saçları seyrelmeye durmuştu, başı dazlaklaşmaya başlamıştı anlaşılan. Dimdik duruyordu, sol elini yumruk yapmıştı, dudaklarının ince, hemen hemen kenetlenmiş olduğu göze çarpıyordu derhal, kaşları da sıktı. Kadının üzerinde bir manto, başında da başörtüsü vardı (Resimden anlaşıldığı kadarıyla renkli bir başörtüsü). Modaya uygun taranmış saçlarını bu başörtüsü tutuyordu. Başını hafifçe yana eğmiş

kadının boynunda küçük bir haç vardı. Kadın sol bacağının üzerine abanmıştı, sağ bacağı gevşek duruyordu, uzun süre ayakta bekleyip yorgun düşmüş bir insanınki gibi. Ağzı büzülmüştü kadının, sanki çok üşüyordu da, ondan. Erkeğin sağ eliyle kadının sol eli aşırı uzak duruyordu vücutlarından, birbirine bağlanmışlardı da, ondan. Kadın yirmi beş yaşında ve adı da Yeftimiya Paza'ydı. Erkeğin adı Vaskekis'ti. Öğretmen olan bu adam giyinmeye bile vakit bulamamıştı.

Üçüncü resimde, İngiliz üniformalı erlerden biri, bacaklarını açmış, yerdeki cesetlerin üzerine eğilmişti. Resimlerin altındaki yazıya göre, bunlar Yunan faşistlerdi ve şüpheli gördükleri kimseleri kurşuna dizmişlerdi. Üçüncü resimdeki er, idam müfrezesinin komutanıydı, idamdan sonra, ayağıyla cesetleri ters çeviriyordu. Henüz ölmemiş olanlara son kurşunu da o sıkacaktı.

"Hayır, bizden bir şey yok," dedim neden sonra. "Yalnız, bugün yirmi beş yaşıma bastığım haberi var diyebilirim. Gazetenin tarihinden anlaşılıyor. Gazete dünkü gazete."

"Çok ilginç," dedi heyetteki üyelerden biri alay ederek.

"Artık gidip yesek," diye sabırsızlandı ikinci üye yeniden. Kırmızımsı bıyıkları hemen hemen bir aydır düzeltilmemişti, üst dudağından ağzına sarkmıştı nerdeyse ve bu üye bıyıklarını ısırıp duruyordu boyuna.

Oturduğumuz yerden kalkıp güçlü adımlarla otele yollandık.

Bize yemek listesini uzattılar:

İsteğe göre çerez ya da Cladave havyarı, kremalı tavuk çorbası, kızarmış hindi yarkası, Rus usulü tatlı, Türk kahvesi.

BİR BURJUVA AKŞAMI

Sayın Bay Stanislav Dygat'a

Benim tutkum kitaplar, kokular ve düşüncelerdir, uykuya dalmadan önce, oldukça çocuksu, erotik havalı düşler yani! Akşamları, caddenin karşı yakasındaki ıhlamurların o baygın kokusu içeri dolsun diye iki pencereyi de açıp, ışığı söndürmeksizin yatağa, daha doğrusu divana uzanıyorum. Hışır hışır, kolalanmış yatak çarşafı üzerinde yatarken, ellerimi başımın altında kavuşturuyor ve kıstığım gözlerimin arasından, fısıldamakta olan karanlığı seyrederken düşlere dalıyorum.

Savaş boyunca az şey geçmedi başımdan, bir gün içinde yirmi sekiz çıplak kadın gördüğümü, bir yıl içinde, her yaştan, erkek kadın bir milyondan fazla insanın, gözlerimin önünde gaza götürüldüğünü, yerinde bir gururla anlatıyorum tanıdıklarıma. Zaman zaman, bu insanların beni izledikleri kanısına kapılıyorum, bugün bile, bu insanların haykırmalarını, çocukların ağlayıp sızlamalarını, erkeklerin korkakça, sinsice sustuklarını yeniden yaşıyorum sanki. Kimi zaman, kadınların ter kokularına karışmış çürüksü kan kokularını, elle tutulacakmış gibi yakınımda duyuyorum. Yanan cesetlerin o ıs-

lak, yağlı kokusunu yine alıyorum kimi zaman. Şunu itiraf etmem gerekir: Özellikle, uyumak üzere yatmaya giderken, bu düşlerden vazgeçmeye hiç de eğimli değilim aslında. Genellikle şöyle oluyor: Gözlerimi karanlıkta titreşen gölgelere dikiyorum can sıkıntısı içinde, karanlığın oda tavanında nasıl dans edeceğini görmek istiyorum ve hemen ardından, gözlerimi sıkı sıkı kapıyorum. Hemen o anda, renkli geometrik figürler ortaya çıkıyor ve kapanmış kirpiklerimin altında bir kaleydoskop curcunasıdır başlıyor. Kaşlarıma doğru atılan dörtgenler, daireler, ışık lekeleri, noktalar, düz çizgiler, hareket halinde oklar görmeye başlıyorum. Bütün bu şekiller küçülüyor ya da büyüyorlar, birbirlerinden ayrılıyor ya da birbirlerine kavuşuyorlar ve neden sonra, kafamın ardında yok oluyorlar ortadan. Onların yerini, aşağıdan yükselen yeni geometrik figürler alıyor ve bütün oyun yeniden başlıyor böyle. Ne var ki, benim asıl düşüncelerime bir geçiş olan bu figürlerle şöyle böyle ilgileniyorum aslında.

Özellikle kadınları düşünüyorum. Gerçekten var olmuş kadınlarla, umulmamış heyecanlar, hiç var olmamış serüvenler ve olağanüstü şehvet tattığım hiç var olmamış kadınları düşünüyorum. Savaş sıralarında, henüz çok gençken, benimle yaşıt kızları düşünürdüm. O kızlar bana tanımlanamayacak kadar güzel ve dört dörtlük görünürdü. Sivri dizlerin ne çirkin, incecik bacakların ne itici, daracık, köşeli kalçaların, küçücük, sivri göğüslerin ne anlamsız olduğunu bilmezdim o sıralarda. Aşkın sırlarını ilk kez birlikte keşfe çıktığımız ben yaşta bir kızın, (o kızı bugün bile belirli bir duygusallıkla anıyorum)

çok istekli ve kendini vermeye çok hazır olmasına karşın, gerçekte meşe kabuğu kadar sert olduğunu ancak bugün kavrayabilmiş durumdayım.

Şimdi, ilk gençlik ürkekliğini geride bırakmış olan ben, akşamları oturup olgun, görmüş geçirmiş ve yürekli kadınları düşünüyorum. Kızlarla ilgili düşer kurmak hoşuma gitmiyor artık; onlara aşkı benim öğretmem gerekir de ondan. Belki de bunun nedeni, özellikle benim de ürkek ve beceriksiz olmam, hep yeni baştan, güçlüklerle karşılaşmamdır.

Düş ve düşüncelerimin en yüksek noktasına ulaştığını sananlar, yanılacaklardır. Tam tersine: Önce bütün bir öykü oluşturuyorum, entrikalar düşünüyorum, bunlar, ya okumuş olduğum ya da zaman zaman raflarımda sıraya koyduğum kitaplar içindeki parçaları andırıyor bir bölümüyle. Şöyle bir kaç çizgiyle çiziktirilmiş üstünkörü olaylar icat ediyorum, bütün ayrıntılarıyla ancak belli başlı, elle tutulur tablo ve sahneleri düşünebiliyorum enine boyuna. Sahneler arasındaki geçişleri çoğunlukla tek bir cümleyle işaret ediyorum. Karakterleri çabucak çiziyor, birbirine karşıt tavırların sınırını saptıyorum. Duruma göre, vücudum sonuçtaki kompozisyona uyuncaya dek, kahramanca, soylu ya da aşağılık nitelikleri ele alıyorum, sonra birkaç film hilesi kullanarak olayın çerçevesini saptıyorum. Bu olay, zaman yitirmemek kaygısıyla, bütün güngörmüş olduğum ve anımsadığım eşyadan, olaylardan ve insanlardan, bu birkaç temel elementten oluşuyor. Ama olayı, heyecanlı bir kitabın sayfalarını çevirircesine, hızlı yürütüyorsam da, zamanla yarışmayı asla kazanamıyorum.

Kulaklarımı tıkadım tıkamasına ama banyodaki su sesinin kesildiğini duyuyorum. Ardından, kapılar çarpılıyor, önce banyo kapısı, sonra da öbür kapı. Terliklerin yerde hafif hafif hışırdadığını, ipekli pijamanın gizlice hışırdadığını duyuyorum. Gece lambası sönünce, yorgan kalkıyor, divanın yayları hafifçe inliyor. Tam bu sırada gözlerimi açıyorum, olay en yüksek noktasına ulaşacağı anda düşüncelerim yarıda bırakıldı diye oldukça isteksiz, karanlığa dikiyorum gözlerimi. Ama güçlü bir hareketle yanıma dönüyorum sonra genç karımı kollarımın arasına alıyorum.

ZİYARET

Sırada beşinciydim, gecenin içine doğru yürüdüm. Yakılan insanların kahverengi dumanları, mor bir renge bürünmüş gökyüzünde titreşiyordu.

Gözlerim dört açılmıştı. Süngünün daldığı baldırımdaki yaradan kan damlıyordu. Attığım her adımda, sıcacık kanı ve beni felce uğratan o kuvvetli acıyı duyuyorum. Arkamda, erkek ayaklarından çıkan sesler duyuluyordu. Onların arasında da, kadınların korkulu, aceleci adımları! Eskiden benim kızım olmuş kız da bu kadınların arasındaydı. Dört açılmış gözlerimin gördüğünden başka bir şey anlatacak değilim.

O gece bir adam görmüştüm. İçinde hava diye bir şey kalmamış tıka basa dolu hayvan vagonundan, rampanın kırık dökük taşları üzerine inmişti sendeleyerek. Soğuk, buzlaşmış karanlığı tek bir solukta

içine çekip başka bir adama doğru sendelemiş, kolunu o adamın boynuna dolayıp fısıldamıştı: "Kardeşim, kardeşçiğim..."

Bir başkası, hava almak için yapılan kavga sonunda, hemen kapının dibinde yere yıkılıp ezilmişti. Buharı tüten bir yığın vücudun altında gömülü yatıyordu. Derken, birdenbire bütün gücünü toplayıp üzerine, "ölünün" üzerine, eğilmiş olan hırsızı tekmelediğini görmüştüm. Hırsız, "ölünün" artık kullanamayacağı yepyeni subay çizmelerini çıkarmak istemişti "ölünün" bacaklarından.

Ondan sonra, günler süresince, erkeklerin kürekleri, kazmaları, dekovilleri üzerine eğilmiş, ağladıklarını da gördüm. Çimento torbalarını nasıl sürükliediklerini, rayları, beton sütunları nasıl kaldırdıklarını, toprağı nasıl özenle bastırdıklarını, çukur duvarlarını nasıl düzleştirdiklerini, barakaları nasıl yaptıklarını, nöbetçi kulelerini, krematoryumları nasıl inşa ettiklerini de gördüm. Uyuzun, çıbanların, tifüs ve açlığın onları nasıl ele geçirdiğini gördüm. Daha başkalarını da gördüm: Pırlantaları, saatleri, altınları topluyor, cimrilikten toprağa gömüyorlardı bütün bu topladıklarını. Kimileri de, bir tür snopluk hevesiyle, elden geldiğince fazla sayıda kadına sahip olmak istiyorlardı.

Öyle ya, kadınlar da gördüm ben! Kalasları taşıyan, arabaları iten, bataklıkların kurutulması işinde yardımcı olan kadınları! Bir parçacık ekmek karşılığında kendini veren kadınları da gördüm. Âşıklarına, ölü soygunculuğu sonunda ele geçirilmiş ipekli gömlekler, altın ve süs eşyası satın alan kadınlar gördüm. Kafası dazlak, vücudu çıbanlar içinde bir

kız (eskiden benim kızımdı) gördüm, ama o benim kişisel sorunum.

Bütün bu uyuz, çıban ve tifüsten ötürü, ya da yoksul olduklarından ötürü gaza yollanan insanlar, onları krematoryum kamyonlarına yükleyen bakıcılardan, gözlerini açmalarını ve unutmamalarını diliyorlardı. Kendilerinin tanıyamadığı kimselere, insanlar üzerine bütün bu gerçeği anlatsınlar diye...

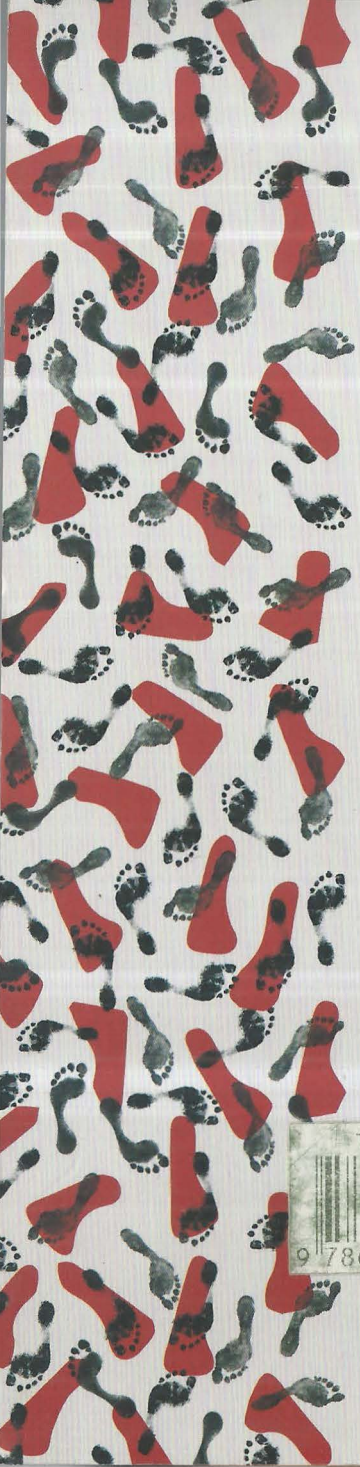
Ardında, göğe dek yanmış bir evin durduğu, yabanıl asma yapraklarıyla çevrili bir pencereden dışarıya bakıyorum. Evin yanı başında eski çağlardan kalma bir Kapı kalıntısı, yarı yıkılmış bir sütun üzerinde de, zarara uğramamış bir eskiçağ testisi var. Onun ardında, baygın baygın kokan, çiçekli ıhlamurlar ve daha da arkada, yıkıntılar ufkuna doğru eğilmiş soluk gökyüzü! Yıkıntılar karşıda, nehrin öbür yakasında ışıldıyor.

Yabancı bir odada, benim olmayan kitaplar arasında, oturmuş, bütün gördüklerim üzerine, erkekler, kadınlar ve gökyüzü üzerine yazıyorum. Ve kendimden başka herkesi gördüğümü, ama kendimi hiç görmediğimi, düşünüyorum. Simgeci-gerçekçi okuldan tanınmış bir şairin öne sürdüğüne göre, bende toplama kampı kompleksi varmış.

Her neyse. Bir süre sonra kalemi elimden bırakacak, bugün kimi ziyaret etsem diye düşüneceğim: Subay çizmeli adamı mı? Elektrik fabrikasında mühendis olarak çalışıyor o... Yoksa, vaktiyle bana "kardeşim, kardeşçiğim..." diye seslenmiş olan gece kulübü sahibi adamı mı?

Ötekiler de ziyaret edilecektir, toprağı, yanmış insanların külleri karışmış o toprağı arılar gibi kaz-

mış olan insanlar tarafından... Orada, yitip gitmiş altını arıyorlar.

Tadeusz Borowski 1943 yılında tutuklanıp Auschwitz'e gönderildiğinde henüz genç ve yetenekli bir şair olarak edebiyat dünyasına adını duyurmaya çalışıyordu. **TAŞLAŞAN DÜNYA**'daki anlatılar, yazarın Auschwitz ve Dachau'daki soykırım deneyimini merkeze alıyor. Hayatta kalma mücadelesinin merhameti hükümsüz kıldığı bir dünyadır anlatılan. Bir yanda gündelik yaşamlarını sürdüren tutsaklar, diğer yanda yanıbaşlarında katledilen kardeşleri. İnsanlar arasındaki ayrımın ikinci bir kâse çorbaya, fazladan bir battaniyeye ya da kalın tabanlı bir çift ayakkabıya indirgendiği, normal ve normal olmayan arasındaki ince çizginin kaybolduğu korkunç bir atmosfer. Polonya'da, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yayımlanan **TAŞLAŞAN DÜNYA**, dünya edebiyatının kuşkusuz en önemli başyapıtlarından biridir.

Taşlaşan Dünya
9 786059 691499
AYLAK ADAM